

GLAGOLSKI VID
V SODOBNI
SLOVENŠČINI 1

DOMEN KRIVINA

DOMEN KRVINA
GLAGOLSKI VID V SODOBNI SLOVENŠČINI 1

GLAGOLSKI VID V SODOBNI SLOVENŠČINI 1

BESEDOTVORJE IN POMEN

Domen Krvina

LJUBLJANA 2018

Zbirka: Lingua Slovenica 13
Urednica zbirke: Helena Dobrovoljc

Domen Krvina
GLAGOLSKI VID V SODOBNI SLOVENŠČINI I
BESEDOTVORJE IN POMEN

Urednica: Helena Dobrovoljc
Recenzenti: Aleksandra Derganc, Mladen Uhlak, Andreja Žele

Oblikovanje: Brane Vidmar
Prelom: Simon Atelšek

Izdal: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Zanj: Marko Snoj
Založila: Založba ZRC, ZRC SAZU
Zanjo: Oto Luthar
Glavni urednik: Aleš Pogačnik

Tisk: Cicero Begunje, d. o. o.
Naklada: 300 izvodov
Prva izdaja, prvi natis
Ljubljana 2018

Izid knjige je podprla Javna agencija za raziskovalno dejavnost RS s sredstvi za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij v letu 2017.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'367.625
811.163.6'366.58

KRVINA, Domen

Glagolski vid v sodobni slovenščini 1, Besedotvorje in pomen /
Domen Krvina. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC
SAZU, 2018. - (Zbirka Lingua Slovenica, ISSN 1855-9425 ; 13)

ISBN 978-961-05-0074-2
294251520

VSEBINA

0	Uvod	11
0.1	Glagolski vid v slovanskih jezikih	13
0.2	Pregled pomembnejših pristopov k raziskovanju glagolskega vida v slovanskih jezikih	17
0.2.1	Strukturalistični pristop	22
0.2.2	Kognitivistični pristop	55
0.2.3	Leksikološko-leksikografski pristop	62
0.3	Združeni (eklektični) pristop: temelj za izvedbo raziskave.....	70
0.3.1	Nova terminologija (vidsko razmerje)	71
0.4	Obravnavna kategorije vida na več ravneh – besedotvorni, skladenjski in pomenski.....	78
0.4.1	Besedotvorna oz. morfemska raven (izpostavljen je besedotvorni vidik).....	78
0.4.2	Skladenjska raven (izpostavljen je skladenjski, širše besedilni vidik)	80
0.4.3	Pomenska raven	85
0.5	Seznam pogosto rabljenih kratic, simbolov in poimenovanj	88
I	Besedotvorje: predponsko-priponski sistem slovenskega glagola in njegove vidske lastnosti	89
I.0	Uvod.....	89
I.1	Izvor pomena pri glagolskih predponskih obrazilih	91
I.1.1	Vežanost pomena predponskih obrazil na prostorske (in časovne) razsežnosti	95
I.1.2	Prostorsko-smerna moč predponskih obrazil	98
I.1.3	Pomensko in vezljivostno zamejevalna moč predponskih obrazil.....	100
I.2	Ohranitev pomena glagolskih sestavljenk in nastanek drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank	109
I.2.1	Skladenjska okolja, ki zahtevajo rabo zlasti nedovršnika [(→) NDV + DV –]	111

I.2.2	Neobstoj drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank in nadomestna izrazna sredstva.....	117
I.2.3	Neobstoj drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank in neučinkovitost nadomestnih izraznih sredstev.....	122
I.3	Oslabitev pomenotvornosti predponskih obrazil.....	126
I.3.1	Podrobnejša obrazložitev vidskorazmernega potenciala oz. blizuzgoljvidskosti po posameznih predponskih obrazilih.....	133
	Povzetek sklopa	169
II	Pomen: leksikološko-leksikografski vidik	173
II.1	Dosedanje (slovarsko) prikazovanje medleksemskih vidskih odnosov.....	174
II.1.1	V ruščini in poljščini	176
II.1.2	V slovenščini: SSKJ	181
II.2	Različne stopnje (padajoča trdnost, medsebojna vsebovanost členov) vidskega razmerja.....	188
II.2.1	Delati, da – narediti, da oz. X delati Y [da bi naredil Y] – X narediti Y [in prej je moral delati Y] > Y je narejen. Značilne lastnosti	190
II.2.2	Postajati Y – postati Y oz. z X se dogajati Y [in verjetno se bo zgodilo Y] – z X se zgoditi Y [in verjetno se je prej dogajalo Y] > X je Y-stanje. Značilne lastnosti.....	196
II.2.3	Dajati, delati N – dati, narediti n_n oz. (X) dajati, delati $N [= n_1 + n_2 + \dots n_n] - (X)$ dati, narediti n_n . Značilne lastnosti: ponavljalnost, možnost prehoda v vrste glagolskega dejanja > delno odprta meja vidskega razmerja	206
II.2.4	Stopnje vidskega razmerja in predvidevanje obstoja, potrebe po slovarski vključitvi komplementarnih členov. Kriteriji	219
II.3	Skladenjski vidik: so vidskorazmerne le tiste vidske rabe, ki predstavljajo temelj za določanje vidskega razmerja?	222
	Povzetek sklopa	227
	Povzetek.....	231
	Abstract	235
	Резюме.....	239
	Streszczenie.....	245
	Viri in literatura	249
	Imensko kazalo	257
	Stvarno kazalo	261
	Razčlenjeno kazalo.....	265

Predgovor

Glagolski vid je kategorija, ki v slovenščini za sodobno stanje¹ še ni doživela celostnega opisa. Posamezna dela oz. prispevki slovenskih avtorjev glagolski vid obravnavajo ali se ga vsaj dotikajo na različnih ravneh in na različne načine. Omenimo npr. zlasti slovensko-ruski primerjalni pristop pri A. Derganc, predvsem na slovanski literaturi sloneči pregledno-povzemalni pri A. Žele, na tuji literaturi temelječi izrazito skladijski, širše besedilni pri J. Orešniku ali pa ob kategorijo vida kot predvsem slovarsko kategorialno sestavino glagola zadevajoči skladijskobesedotvorni pri A. Vidovič Muhi. Iz pregleda in primerjave vseh navedenih pristopov se je izluščilo spoznanje, da je treba za kolikor toliko celosten opis kategorijo vida obravnavati na vsaj treh ravneh: besedotvorni, skladijski, ki prehaja tudi na besedilno, in naposled na (splošni in konkretni) pomenski. Vse tri ravni so medsebojno tesno povezane, medsebojno vplivajoče, zato je ločena obravnava vsake posebej bolj ali manj raziskovalne narave. V tem delu se posvečamo obravnavi besedotvorne in pomenske ravni, skladijska pa ju dopolnjuje. Zlasti pri besedotvorni ravni z vidskega vidika izpostavljamo in delno dopolnjujemo že obstoječe ugotovitve.

Naslovna opredelitev »sodobna slovenščina« pomeni »relativno sedanja, ne pretekla«, z jedrom v 20. stoletju. Temeljno gradivo za raziskavo besedotvorne in pomenske ravni namreč predstavlja druga, dopolnjena in delno prenovljena izdaja SSKJ (SSKJ2), ki zajema obdobje od sredine 19. stoletja pa do leta 2014, torej dobro stoletje. Gradivo je bilo v celoti pregledano ročno.

Dopolnilno gradivo predstavljajo besedilni korpusi sodobne slovenščine, zlasti Gigafida. Daljši stavčni zgledi, predvsem pri opisu vidskega

---

¹ Za čas vzpostavitve knjižnega jezika pa že l. 1995 v monografiji M. Merše *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*.

odnosa med sestavljenkami in nepredponskimi nedovršniki, so vzeti neposredno iz navedenega korpusa, navadno nespremenjeno ali z minimalnimi spremembami ob preoblikovanju zaradi izvetosti iz sobesedila. Večina krajših, vmesnih zgledov je medtem omejena na bistvene sestavine in prirejena za prikaz v sobesedilu obravnavane problematike; vedno se opirajo na to, kar jezikovna raba tako v ponazarjalnem gradivu v SSKJ2 kot v besedilnih korpusih in besedilih na sploh izkazuje kot možno, sprejemljivo oz. običajno.

Zahvala

Najprej se zahvaljujem urednici zbirke *Lingua Slovenica doc.* dr. Heleni Dobrovoljc za odločitev, da delo uvrsti v zbirko in nato za vestno uredniško delo – zlasti za več branj, pospremljenih z mnogimi koristnimi nasveti in napotki, kako besedilo izboljšati, narediti bolj jasno, pregledno in berljivo.

Iskreno se zahvaljujem dr. Simonu Atelšku za prelom in vso potrpežljivost pri korekturah ter za dragocene nasvete pri izdelavi stvarnega in imenskega kazala.

Vsebinske izboljšave, od manjših dopolnil do večjih predelav, ne bi bile mogoče brez zavzetega dela recenzentov: zasl. prof. dr. Aleksandre Derganc, doc. dr. Mladena Uhljka in na koncu prof. dr. Andreje Žele. Prva si zasluži zahvalo že kot mentorica pri diplomskem delu, ki predstavlja začetek mojih raziskav na področju glagolskega vida, zadnja pa kot mentorica pri doktorski disertaciji – za vso pomoč, nasvete, mnoge v pretresanju, osmišljanju in usistemljanju ugotovljenega presedene ure, pa tudi vso pozornost in prijaznost nasploh. Doc. dr. Mladenu Uhljku se zahvaljujem še za več zaključnih branj posameznih odlomkov z večjimi predelavami in ob tem za veliko ažurnost, kaj je še treba dopolniti, popraviti, dodatno pojasniti – pogosto kar po telefonu.

Zahvaljujem se tudi vsem članicam komisije za zagovor disertacije: najprej prof. dr. Andreji Žele, zasl. prof. dr. Adi Vidovič Muhi za več koristnih srečanj, soočenje znanja in mnenj, zlasti pa koristne napotke glede literature (posebej v 1. letniku doktorskega študija), brez katerih ne bi dobil pravega vpogleda v strukturalistični pristop k analizi in razumevanju (delovanja) jezika, ter izr. prof. dr. Majdi Merše za soočenje mnenj glede uvedbe nove terminologije in izmenjavo aspektoloških mnenj nasploh. Zahvaljujem se jim za konstruktivno kritiko v oceni disertacije, ki je v mnogem pripomogla k izboljšavam in pomembnim dopolnilom pri predelavi besedila za monografijo.

Nadalje se zahvaljujem vsem sodelavcem na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramoviša ZRC SAZU in njegovemu predstojniku prof. dr. Marku Snoju za spodbudno delovno in strokovno okolje, ki me je v zadnjih letih poleg delovnih izkušenj izrazito pozitivno zaznamovalo. Pri tem posebna zahvala velja kolegici dr. Nini Ledinek, ki me je vpeljala v iskanje z regularnimi izrazi oz. sintakso CQL po oblikoskladenjsko označenih korpusih, kolegu dr. Andreju Perdihu, ob čigar izkušnjah in nasvetih sem lahko pridobljeno znanje še dodatno razvijal, in pa kolegici dr. Špeli Petric, ki je pripravljala svojo monografijo – za koristno izmenjavo izkušenj in odločitev, ki so ob tem nastajale.

Zahvaljujem se tudi vsem kolegom na Filozofski fakulteti UL, ki so se ob vsaki priložnosti zanimali, kako napreduje moje delo oz. raziskave in kakšni so rezultati – posebej to velja za izr. prof. dr. Mario Wtorkowsko (drugo mentorico pri diplomskem delu), pa tudi nekatere druge kolege s slovenistike, s katerimi sem se imel priložnost seznaniti v zadnjih letih.

Zahvaljujem se še dr. Mitju Trojarju za pregled angleškega, dr. Malinki Pili ruskega in izr. prof. dr. Marii Wtorkowski poljskega povzetka.

Naposled se zahvaljujem tudi vsem drugim »izvenstrokovnim« kolegom, prijateljem ali zgolj znancem, pa seveda družini, ki so me razumeli in prenašali tudi tedaj, ko si tega morda ne bi ravno zaslužil – med drugim tedaj, ko sem vneto razlagal kaj jezikoslovnega, posebej s to monografijo povezanega, pa so me kljub temu, da je šlo že čez vse meje, potrpežljivo poslušali.

Hvala tudi vsem, ki tu niste imenovani, pa ste kakorkoli pomagali ali prispevali pri nastajanju monografije, se zanj zanimali ali pa ste ustvarjali spodbudno okolje za moje delo.

0

UVOD

Glagolski vid je kategorija (v slovanskih jezikih gre za glagolu inherentno kategorijo, ki je označena tudi v slovarjih), ki je sorazmerno tesno povezana s kategorijo glagolskega časa. Če slednji umešča dejanje glede na določeno točko v času (navadno trenutek govorjenja – glagolski čas prikazuje odnos upovedovanega dejanja do te točke, tj. njegovo predobnost ali zadobnost, njegovo nadaljevanje s prehajanjem te točke, izhajanje iz nje),² glagolski vid opisuje najsplošneje rečeno potek dejanja v času,³ zlasti glede na njegovo omejenost: potek je omejen ali neomejen, lahko pa njegova omejenost tudi ni izraziteje izpostavljena.

Takšna zelo splošna oznaka vključuje lastnosti dejanja kot zaključnega ali ne (rezultativnost), gledanega kot celota ali ne oz. zgoščene ali ne (celostnost),⁴ poudarjenega v trajanju ali ne (procesualnost), ponavljajočega se ali ne (ponavljajnost) (prim. Plungjan 2003: 292). Splošno oznako omejenosti – neomejenosti poteka dejanja je mogoče pripisati kateremu koli dejanju, podobno velja tudi za celostnost – necelostnost, ne pa tudi npr. za rezultativnost in procesualnost, ki ju omejuje pomenska raven, tj. pomenski tip dejanja (prim. Plungjan 2003: 293–294).

Nekateri jezikoslovci (pri nas po C. S. Smith zlasti Orešnik 1994: 9–103, tudi Žele 2012: 83–90) menijo, da lahko vidske lastnosti dejanja razberemo (tudi) iz zasnove propozicije oz. zgradbe ali organizacije posameznih povedi, pa tudi njihove medsebojne povezave (splošneje rečeno: iz sobesedila) v večini jezikov – ne glede na to, ali so te lastnosti oblikovno oz. morfemsko izražene ali ne (prim. Comrie 1976: 6–7).

---

² Prim. Comrie (1976: 1–2, 5), Plungjan (2003: 292).

³ Comrie (prim. 1976: 3, 5) govori o »različnih načinih pogleda na notranjo časovno ustrojenost situacije«; ta opredelitev temelji na definiciji Holta (1943: 6), da gre za »različne načine dojemanja poteka samega procesa«.

⁴ Prim. tudi Comrie (1976: 3–4).

Govorimo o obravnavi glagolskega vida na skladenjski, širše besedilni ravni. (Površinski) kazalniki, iz katerih je mogoče razbrati vidske lastnosti dejanja, so zlasti:

- a) okoliščine posamezne propozicije: prisotnost ali odsotnost določenih prislovnih zvez oz. prislovov;⁵

Primeri:

Stežka se je priplazil do kopalnice, se dolgo prhal [*oprhal] z mrzlo vodo, si trikrat umil zobe, se opril in pogoltnil pest zdravil.

Beluše očistimo, povežemo v šopek in jih 3 minute kuhamo [*skuhamo] v majhni količini vode, nato jih zrežemo na 2 cm dolge koščke.

Ličinke se iz oplojenih iker razvijajo [*razvijajo] že v 24 urah.

Zbirke in razstave nenehno dopolnjujejo in obnavljajo [*dopolnijo in obnovijo].

- b) aktualiziranost – neaktualiziranost,⁶ zlasti števna omejenost – števna neomejenost, delovalnikov⁷ posamezne propozicije, predvsem predmeta;

Primeri:

Vsak dan v letu se s pomočjo slike in primera uporabe v stavku naučijo [/učijo] kakšno novo angleško besedo.

Čaj precedimo in popijemo [? pijemo] dve skodelici na dan.

Kradejo [? ukradejo] avtomobile in prodajajo [? prodajo] mamila.

- c) na medstavčni ravni: prisotnost ali odsotnost določenih veznikov, ki kažejo bodisi na zaporednost bodisi na vzporednost dejanj;⁸ z gledišča posamezne propozicije tudi organizacija in vsebina predhodne, zlasti pa sledeče propozicije.

⁵ Prim. npr. Bondarko (2005: 231 (zlasti opomba 5 na navedeni strani), 233 (zlasti opomba 9), 234) in Orešnik (1994: 15).

⁶ Prevzeto po Bally (1944: 77–90), Mikuš (1952: 47–48, 54–55).

⁷ Prim. Dickey (2000: 52–53), Krvina (2011: 58, 75, 124–129), Orešnik (1994: 17, 21, 23, 52–55, 69), Vidovič Muha (2011: 66), Žele (2012: 63, 69).

⁸ Prim. npr. Bondarko (2005: 234–235).

Primeri:

Konjeniki so hitro in učinkovito postavili [/postavljali > vzporednost dejanj] *šotore, pripravili* [/pripravljali > vzporednost dejanj] *ognjišča in zaprli* [/zapirali > vzporednost dejanj] *živali v ograde*.

Vloga *za-* v *Zakričal je in padel* [sledéča si, zaporedna dogodka; pri tem je vprašljivo, ali je trajanje dejanja, ki ga opisuje *zakričal*, kaj krajše kot pri *padel*] nasproti *Ko je enkrat zakričal, ni nehal* [začetek kričanja].

Poleg tega velja, da lahko o vidskih lastnostih nekaterih glagolskih dejanj sklepamo že na pomenski ravni (prim. Orešnik 1994: 67–68). Tako nekateri glagolski leksemi, npr. *živeti, spati, ležati, viseti, sedeti*, sami po sebi označujejo stanja (prim. Karolak 2001: 461–469, 481, 493–496, Miklošič 1868–1874 IV: 284, Plungjan 2003: 301),⁹ pri katerih je (enovito) trajanje močno poudarjeno. Spet drugi, npr. *planiti, prasniti, blisniti, šiniti, prisoliti klofuto, zalotiti*, označujejo dejanja, ki si jih je izrazito težko predstavljati v (še tako kratkem) trajanju oz. razvoju (prim. Comrie 1976: 43–44, Karolak 2001: 483, 509, Miklošič 1868–1874 IV: 279–280, Plungjan 2003: 293–294, 301). Tu lahko govorimo o obravnavi glagolskega vida na pomenski ravni, ki naj bi bila vsaj za določene pomenske tipe glagolskih dejanj mogoča v večini jezikov – Karolak navaja kot primer romanske.¹⁰

0.1 GLAGOLSKI VID V SLOVANSKIH JEZIKIH

Kljub temu, da naj bi bila obravnava glagolskega vida na skladenjski, širše besedilni in na pomenski ravni (v smislu najsplošnejše oznake kategorije) mogoča v večini jezikov, so glagolskemu vidu kot kategoriji tako slovanski kot tudi neslovanski aspektologi, še prej pa slovnničarji in slovaropisci, največ pozornosti posvečali prav v slovanskih jezikih – med njimi zlasti v ruščini. Razlogov za to je več:

⁹ Prim. tudi Merše (1995: 19).

¹⁰ Prim. npr. Karolak (2001: 461–474, 484–491, 512).

- 1) V slovanskih jezikih je glagolski vid kategorija, ki močno zaznamuje ves glagolski sistem.¹¹
- 1a) Kategorija se izraža morfemsko: priponska obrazila spreminjajo izhodiščnega glagola, predpanska pa ob večinoma pomenski spremembi tudi vid.¹²
- 1b) Kategorijo je mogoče opisati z dvema do (zlasti na slovanskem Vzhodu)¹³ tremi temeljnimi lastnostmi: **celostnost** in **časovna razpotegnjenost** (nasproti zgoščenosti dejanja pri celostnosti zlasti njegovo trajanje, ponavljanje pa gledano panoramsko, torej ne v posamezni ponovitvi dejanja) ter **časovna določnost** (pred dejanjem oz. za njim je ali ni drugo neistovrstno dejanje) glagolskega dejanja. Lastnosti, npr. časovna nerazpotegnjenost s celostnostjo proti časovni razpotegnjenosti z necelostnostjo, si nasprotujejo in se obenem dopolnjujejo – to pomeni, da jih je mogoče urejati v binarne opozicije.¹⁴
- 1c) Zaradi morfemske izraženosti je večini glagolskih leksemov tudi zunajbesedilno, torej neupovedeno, v osnovi mogoče pripisati eno izmed dveh posplošenih vrednosti, ki nasprotujoče združujeta zgoraj naštetih lastnosti. Ti posplošeni vrednosti se imenujeta dovršni vid (DV) proti nedovršnemu vidu (NDV). Lahko torej govorimo o slovanskem vidu kot kategorialni lastnosti oz. kategorialni pomenski sestavini glagolskega leksema.¹⁵

¹¹ Za stanje v slovenščini prim. npr. Merše (1995: 28–29), Vidovič Muha (2000: 34), Žele (2012: 66).

¹² Prim. npr. Comrie (1976: 89–90), Šekli (2016: 275, 277–278; 2016a: 191, 193), Toporišič (2004: 348–349), Vidovič Muha (1993: 162–163; 2011: 64–65, 72).

¹³ Dickey (2000) izmed slovanskih jezikov pod slovanski Vzhod glede na tipične značilnosti delovanja vida na skladijski, širše besedilni ravni – tj. za rabo dovršnika mora biti dejanje tudi časovno določno, ne le celostno – umešča vse vzhodnoslovanske jezike ter bolgarščino, blizu sta jim tudi poljščina ter na jugu zlasti srbsščina. Pod slovanski Zahod – za rabo dovršnika je dovolj že celostnost dejanja, raba nedovršnika pa je vezana zlasti na razpotegnjenost dejanja v času – spadajo preostali slovanski jeziki, posebej izrazito češčina in slovenščina.

¹⁴ Prim. npr. Plungjan (2003: 303).

¹⁵ Prim. npr. Vidovič Muha (2000: 34).

- 1č) Večini slovanskih glagolskih leksemov je vid mogoče določati v obliki, ki ne izraža glagolskega časa, torej v nedoločniku. Seveda pa to ne pomeni, da je v slovanskih jezikih vid povsem neodvisen od glagolskega časa, čeprav med indoevropskimi jeziki morda še najbolj.¹⁶ Tako npr. dovršnikov – z večjo ali manjšo izjemo performativa – ne moremo rabiti za izražanje dejanja v trenutku govornja, tj. v pravi sedanjosti.
- 2) Večina slovanskih jezikov, izjemo predstavljata zlasti bolgarščina in makedonščina, je glede na izhodiščno praslovansko stanje močno poenostavila časovni sistem, ki ga glede na trenutek govornja sestavlja po en čas za preddobnost in zadobnost ter en čas za trenutek govornja z gibljivo (torej ožjo ali širšo) okolico – skupaj torej trije časi.¹⁷ V primerjavi z drugimi indoevropskimi, zlasti romanskimi, jeziki je to sorazmerno malo, je pa zato »izgubljen« vsaj delno vsrkala kategorija vida.¹⁸ Ponavljalnost (iterativnost), navadno izražana z imperfektom, je tako v večji – velja npr. za ruščino – ali manjši – velja npr. za slovenščino – meri prešla v časovno razpotegnjenost ali časovno nedoločnost¹⁹ in s tem v nedovršnost; dejanje, ki s svojimi posledicami, rezultatom, stanjem sega v trenutek govornja (perfektni pomen), je prešlo v celostnost oz. časovno določnost²⁰ in s tem v dovršnost itd. Razvoj kategorije vida je tako do določene mere nadomestil izgubo posameznih časov.

¹⁶ Prim. npr. Comrie (1976: 5, 71–73, 88–89).

¹⁷ Prim. npr. Comrie (1976: 88).

¹⁸ Prim. npr. Žele (2012: 84–85). Zlasti v romanskih jezikih bi za čase, ki izražajo preteklost, lahko rekli, da gre za časovno-vidske oblike; podobno velja za angleške *progressive (-ing)* oblike glede na *simple* oblike; prim. Comrie (1976: 1, 3, 7–9, 26).

¹⁹ Pri ponavljalnosti so vse ponovitve dejanja istovrstne, kar pomeni časovno nedoločnost; podrobneje o tem v nadaljevanju.

²⁰ Pri perfektnem pomenu je pred izvršitvijo dejanja določeno stanje, ki mu po izvršitvi sledi drugo, novo. Zato je tako pred dejanjem kot po njem nekaj neistovrstnega, kar pomeni časovno določnost.

- 2a) Z razvojem kategorije vida je zlasti na slovanskem Vzhodu²¹ v določenih primerih rabe, tj. pri preklapljanju med širšimi besedilnimi okolji (časovna določnost [celostnega dejanja] proti časovni nedoločnosti [celostnega dejanja] = DV – NDV, npr. enkratnost [celostnega dejanja] proti ponavljavnosti [celostnega dejanja] = DV – NDV), prišlo do večinske pomenske izenačenosti dveh soodnosnih glagolskih leksemov, ki se razlikujeta le še v vidu in ju zato zlasti v takšni »preklopni vlogi« imenujemo *vidski par*.²²
- 2b) To zadnje je poleg dejstva, da glagolski vid kot kategorija zaznamuje celoten glagolski sistem slovanskih jezikov, sprožilo razprave o možnosti dojemanja kategorije kot slovnične, pregibalne – povsem enakovredne npr. sklanjanju ali spreminjanju števila samostalnika.²³

Če točke od 1 do 1č veljajo za vse slovanske jezike, pa se pri točki 2a slovanski Vzhod in Zahod v preklapljanju precej razlikujeta: slovanski Zahod preklaplja med ožjimi skladijskimi okolji, preklapljanje na slovanskem Vzhodu pa je mnogo širše in zajema obširna besedilna okolja, denimo celotno ponavljavnost proti neponavljavnosti (prim. npr. Dickey 2000: 1–7, 24–29, 49–94).²⁴ Slovničnost ali višja stopnja gramatikalizacije, razumljena kot pomenska izenačenost obeh členov ob kategorialni vidski razliki NDV – DV, je tako na slovanskem Vzhodu z besedilnimi uresničitvami, tj. v rabi, podprta izraziteje kot na Zahodu. Zato se zastavlja vprašanje o smotrnosti iskanja oz. določanja (in ne nazadnje tudi poimenovanja) *vidskih parov* in pojava *vidske parnosti* v vseh slovanskih jezikih (povsem) enako.

Dodatni problem pri razumevanju kategorije glagolskega vida kot slovnične predstavljajo predponsko tvorjeni »vidski pari«, saj predponska obrazila izhodiščnemu glagolu večinoma spreminjajo pomen, ob tem pa tudi vid. Le ob posebnih pogojih, tj. ob neenosmernosti in/

²¹ Sem sodijo vzhodnoslovanski jeziki ter bolgarščina, od ostalih sta jim blizu zlasti poljščina in srbsščina; gl. opombo 13.

²² Prim. npr. Wiemer (2017: 3, 6).

²³ Prim. npr. Avilova (1976: 5–11, 20–28, 35–41), Dickey (2000: 44–46), Zaliznjak idr. (2015: 19–21), Žele (2012: 66–67, 69–70, 83–85).

²⁴ Prim. tudi Derganc (2010: 191–192; 2010a: 79).

ali neenotočkovnosti krajevnih prislovov, ki predstavljajo predstopnjo predponskih obrazil (več v nadaljevanju), vidotvornost predponskega obrazila prevladuje nad njegovo pomenotvornostjo, toda nikdar tako, da bi bila pomenotvornost posameznega predponskega obrazila povsem izničena. Zato se za predponsko tvorjene »vidske pare« občasno meni, da se nahajajo nekje »med slovnico in besedotvorjem«. ²⁵ Vprašanje vidske parnosti tako ostaja splošnoslovansko nerazrešeno. ²⁶

0.2 PREGLED POMEMBNEJŠIH PRISTOPOV K RAZISKOVANJU GLAGOLSKEGA VIDA V SLOVANSKIH JEZIKIH

V nadaljevanju strnjeno (in pogosto povzermalno) predstavljamo najpomembnejše pristope k raziskovanju glagolskega vida v slovanskih jezikih. ²⁷ Med njimi izstopajo trije (strukturalistični, kognitivistični in leksikološko-leksikografski), ki so s postavitvijo trdnih tako teoretičnih kot tudi praktičnih temeljev prišli do pomembnih ugotovitev o bistvu obravnavane kategorije. Povezani v eklektično teoretično podlago predstavljajo metodološko osnovo oz. izhodišče za raziskavo v pričujočem delu.

Prvi so se s potrebo po vsaj bežnem oz. osnovnem opisu glagolskega vida v slovanskih jezikih srečevali pisci prvih slovníc slovanskih jezikov – pri nas omenimo Adama Bohoriča in za ruski prostor Meletija Smotrickega. Začetna in v tej fazi tudi precej zahtevna naloga je bila že ločitev kategorije glagolskega vida od glagolskega časa v smislu ustreznega prikaza nič več kot tročasnega sistema, znotraj katerega nato poteka vidsko razločevanje. Naloga je bila še težja zaradi (razumljivega) opiranja na že izdelane slovnične predloge dobro proučenih in opisanih

²⁵ Prim. npr. Derganc (2010: 188), Merše (1995: 36–41). Prim. tudi Avilova (1976: 32–33, 41).

²⁶ Prim. npr. Dickey (2000: 44–47), Merše (1995: 28), Žele (2012: 63, 84–85).

²⁷ Pri tem se, sicer izbirno, pogosto opiramo na že zbrane in urejene teoretične preglede vidske problematike, kot so jih oblikovale denimo M. Merše (1995: 11–49), A. Žele (2012: 49–91), deloma tudi A. Derganc (2003, 2006, 2010, 2010a). Avtorje, katerih prispevek k aspektologiji je izrazit in pomembno prispeva k njenim temeljem (npr. Isačenko, Bondarko, v zadnjem času tudi Dickey), obravnavamo posamično in podrobneje.

evropskih jezikov – v začetni fazi grščine in latinščine, pozneje (od 16. stoletja dalje) pa nemščine in francoščine.

Če je v 9. stoletju, tj. času nastajanja prvega splošnega slovanskega knjižnega jezika (stare cerkvene slovanščine), opis slovanskega časovnega sistema preko primerjave zlasti z grščino še temeljil na takratnem dejanskem slovanskem jezikovnem stanju (npr. obstoj imperfekta, aorista, futura II itd.), pa je to od renesančnih časov dalje veljalo vse manj; izjema so bili posamezni, neredko lokalni ostanki. Nekateri slovničarji so se tega zavedali bolj, drugi manj. Če se omejimo le na opisovalce takratne slovenščine in ruščine, k prvim sodita denimo že Bohorič (prim. Merše 1995: 11–13, Schellander 1984) in delno Meletij Smotricki (prim. Vinogradov 2001: 393). To, da je avtor pisal slovnico pozneje, še ne pomeni, da je bolje razlikoval med časom in vidom: to velja denimo za Pohlina, Gutsmana (prim. Merše 1995: 12–13), pri Rusih pa npr. za Lomonosova, ki je kot siceršnji vsestranski klasicist 18. stoletja v ruščini naštel prav vse čase in oblike zanje, kot jih ima francoščina.²⁸

Od konca 18. oz. začetka 19. stoletja se je razlikovanje med glagolskim časom in vidom kot sicer povezanima, a različnima kategorijama uveljavljalo vse bolj, pri nas recimo izrazito s Kopitarjevo slovnico (prim. Merše 1995: 14–15). Ob takšnem ločevanju pa se je pojavila druga težava: kako opredeliti, kaj – glede na glagolski in siceršnji čas – sploh je kategorija vida, kaj je njeno bistvo in kako se (zlasti oblikovno) izraža.

Začetne tako ruske kot slovenske opredelitve so se v veliki meri nagibale k razlagi, da naj bi bila temelj vidске razlikovalnosti dolgotrajnost proti kratkotrajnosti glagolskega dejanja (prim. Bondarko 2005: 230, Isačenko 1960: 132–134, Merše 1995: 15, 18).²⁹ Poleg takšne splošne in

²⁸ Prim. Plungjan 2003: 292, Vinogradov 2001: 441.

²⁹ Pri tem ni bilo povsem jasno, ali je mišljeno znotraj- (kot zorni kot oz. jezikovni koncept) ali zunajjezikovno trajanje – pri slednjem (tj. v zunajjezikovni predmetnosti) namreč še tako kratkotrajno celostno dejanje, npr. *póčiti*, traja vsaj trenutek, večina pa kar nekaj časa, npr. *napisati pismo*. Večina z današnjega zornega kota dovršnih, celostnih glagolskih dejanj zunajjezikovno traja vsaj nekaj časa in jih potemtakem sploh ne bi smeli opisovati z dovršniki. Pretirano poudarjanje kratkotrajnosti glagolskih dejanj, ki naj jih opišemo z dovršniki, je nekatere zlasti slovenske jezikoslovce – npr. Bežka in Peruška – v polemiki s Pintarjem in Škrabcem o rabi dovršnika za izražanje performativnih dejanj

dokaj dvoumne opredelitve (gl. opombo 29) so takratni slovníčarji bolj ali manj (ne)urejeno oz. (ne)sistematično popisovali, kakšne prostorske, časovne (zlasti fazne) in podobne prvine »kratkotrajni« in »dolgotrajni« glagoli kot tvorjenke z določenimi obrazili izražajo.³⁰

Večja ali manjša vnetost pri iskanju čim večje raznolikosti znotraj tega, kar danes imenujemo vrste glagolskega dejanja,³¹ je opis kategorije vida za nekaj časa odmaknila od natančnega iskanja (čim bolj invariantnega) bistva v glagolskovrstno in pomensko taksonomijo med besedotvorno in pomensko ravno (prim. Merše 1995: 13, 15–18, Vinogradov 2001: 393–406).

Določen red je na tem področju v prvi polovici 19. stoletja vpeljala Kopitarjeva slovnica,³² v drugi polovici pa Miklošičeva primerjalna slovnica slovanskih jezikov. Miklošič sicer ni zavračal dolgotrajnosti in kratkotrajnosti glagolskega dejanja kot ene od lastnosti, ki je ugotovljiva vsaj pri nekaterih glagolskih dejanjih. Vendar pa je sam z znanim zgle-dom – uporabljanim tudi v poznejših slovnica, npr. pri Šumanu (1881: 307) – (*mačko*) *vzdigovati* proti (*mačko*) *vzdignoti* kot bistvo vidske razlikovalnosti izpostavljal rezultativnost proti nerezultativnosti, splošneje rečeno tudi zaključenost proti nezaključenosti glagolskega dejanja; posredno tako tudi trajanje, iz katerega izhaja nerezultativnost (prim. Miklošič 1868–1874 IV: 274–275; Merše 1995: 18). Potrdil je (pri nas prvič natančno opredeljeno pri Kopitarju)³³ dvopolno delitev glagolov na *imperfectiva* (nedovršne) in *perfectiva* (dovršne).³⁴ Pri tem se dovršni delijo na začetno- (*inchoativa*), končno- (*finitiva*) in hipnodovršne (*momentanea*), nedovršni pa na trajne (*durativa*), ponavljalne (*iterativa*)

---

nevede (?) pripeljalo skoraj do misli, da dovršnikov pravzaprav ne potrebujemo, če pa (v zunajjezikovni predmetnosti!) vsako izvrševanje dejanja traja vsaj nekaj časa. Prim. Perušek (1910: 638–640), Pintar (1910: 704, 764–766), Škrabec (1906–1915: 388, 412, 414, 433–434, 437–438, 440–442, 452–458). Prim. tudi Comrie (1976: 4, 16–17), Grgič, Žagar (2004: 32–42, 100–123; zlasti 118–120), Isačenko (1960: 133) in Merše (1995: 33).

³⁰ Prim. npr. Merše (1995: 12–18).

³¹ Slovenski izraz je Toporišičev. Prim. Toporišič (1967a: 120).

³² Prim. Merše (1995: 14).

³³ Prim. Merše (1995: 14, 25).

³⁴ Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 274).

in drugostopenjske ponavljalne oz. (v slovnicaх drugih avtorjev) pogostnostne (*frequentativa*).³⁵ Po Čelakovskem Miklošič delitev ponazarja s pomočjo posebne sheme s črtami (za *durativa*) in pikami (za *momentanea*) oz. pri ponavljalnosti z njihovimi kombinacijami (prim. Miklošič 1868–1874 IV: 280).³⁶ Taka delitev zlasti pri DV pokriva tisti del vrst glagolskega dejanja, ki se danes imenuje faznost glagolskega dejanja.³⁷

Miklošičeva slovnica si je (kot osnova za sklicevanje) med večino slovanskih slovnicařjev in jezikoslovcev sorazmerno hitro pridobila ugled in avtoriteto. Enako velja tudi za njegove ugotovitve o kategoriji glagolskega vida, ki so bile široko sprejete (prim. Isačenko 1960: 134, Vinogradov 2001: 406) in so se kot uveljavljene (lahko dopolnjeване) pojavljale v slovnicaх vsaj do sredine 20. stoletja; pri nas v slovnici štirih avtorjev (prim. Bajec idr. 1956: 167–172, 204–214), vsaj kot odmev tudi še pri Toporišiču (npr. nezdružljivost dovršnega vida s faznimi glagoli,³⁸ prim. Toporišič 2004: 348).

In čeprav Miklošičeve ugotovitve v osnovi držijo še danes, so po mnenju nekaterih – zlasti ruskih, npr. Isačenka (prim. 1960: 134) – jezikoslovcev s svojim po eni strani presplošnim, po drugi pa prepodrobnim opisom temeljnih lastnosti kategorije glagolskega vida za določen čas zavrle iskanja in premislek o bistvu kategorije. Očitek o preveliki splošnosti oz. nenatančnosti je povezan s rezultativnostjo pro-

³⁵ Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 276–281). Podobna – lahko še podrobnejša; prim. tudi Merše (1995: 19) – delitev se nato ohranja v sledečih slovenskih slovnicaх, zlasti pri Šumanu (prim. 1881: 305–307).

³⁶ Delitev je predvsem morfološka, vsaj delno ločena od pomenske, zlasti pa od besedilne ravni, tj. posamezni glagol je trajni ali ponavljalni *per se*, ne glede na besedilno okolje. Pri tem je vendarle pomenljivo, da so pri ponavljalnih glagolih (oz. pri glagolih besedilno gledano v vlogi ponavljalnosti) tri možnosti: . . . se uporablja za označevanje ponavljalnosti hipnodovršnih, pa tudi drugih (začetno- ali končno-) dovršnih glagolov; pri tem se lahko za boljše razločevanje zadnji označujejo tudi kot [-] [-] [-]. Ponavljalnost trajnih glagolov pa se označuje z – – –. Čeprav Miklošič tega izrecno ne izpostavlja, to pomeni, da so pri ponavljalnosti posamezne ponovitve dejanja lahko bolj (če se ponavlja celostno dejanje) ali manj izrazite (če se ponavlja necelostno dejanje).

³⁷ Prim. tudi Merše (1995: 19).

³⁸ Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 275).

ti nerezultativnosti,³⁹ ki celo posplošeno, tj. kot zaključenost proti nezaključenosti, kot tipična invariantna lastnost ne ustreza vsem tipom glagolskih dejanj – natančneje gledano pravzaprav le končnodovršnim (*finitiva perfecta*). Z začetno- in hipnodovršnostjo kot podkategorijo dovršnosti tako Miklošič prihaja v protislovje s svojo splošno opredelitvijo dovršnosti kot rezultativnosti. Preveč izrazito poudarjanje podkategorij dovršnosti lahko predstavlja tudi podrobnost, ki zastira pogled na širšo sliko – da si lahko namreč dovršno glagolsko dejanje predstavljamo tudi in najprej kot zaključeno celoto z začetkom in koncem (ter vsem vmes),⁴⁰ pri čemer ni nujno, da je katera od faz posebej poudarjena (lahko pa je).

Prav tako, vsaj z vidika poznejšega strukturalističnega pristopa, Miklošič ni natančno opredelil tipa porazdelitve razlikovalnih vidskih lastnosti po obeh polih, zlasti ne pri nedovršnem vidu (NDV): je ta preprosto nedovršnost (nezaključenost) ali pa nam lahko o njej tudi nič ne pove, tj. je glede izražanja dovršnosti nezaznamovan?

Miklošič tudi ni eksplicitno⁴¹ ugotavljal vidskega odnosa med posameznimi glagolskimi leksemi: ali lahko v nekaterih primerih med dvema glagoloma določenega (morfološkega) tipa govorimo o pomen-ski zbližanosti in predvsem vidski razliki; kako tako razmerje opisati?

Tako kot že njegovi predhodniki je tudi Miklošič namenjal precejšnjo pozornost izraznim sredstvom glagolskega vida oz. vidski morfematiki: morfološkememu opisu dovršnosti in nedovršnosti ter njihovih podkategorij po posameznih glagolskih vrstah je namenjen večji del (IV: 294–340) poglavja *Verba perfecta und imperfectiva* v primerjalni

³⁹ Prim. npr. Comrie (1976: 18–19), Merše (1995: 34).

⁴⁰ Prim. Comrie (1976: 3–4, 17–18), Jakopin (1966: 180), Merše (1995: 21, 33–34).

⁴¹ Eksplicitno res ne, toda med vrsticami najdemo marsikaj. Npr. pri zgledih (ne)konativnosti, kjer so pogosta tudi skladijska okolja, ki zahtevajo rabo zlasti NDV ali zlasti DV, česar sicer Miklošič ne izpostavlja: »*trije so kamen dvigali, pa ga nêso dviginoli l...l dve uri se je pripravljaj, pa se ni pripravil l...l klela i uklela ga je*«. Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 275; podčrtal in poudaril D. K.). Tu si bralec lahko misli, da gre za zbližan pomen, (razločevalna) sprememba pa je predvsem v vidu. Miklošič tega izrecno sicer ne izpostavlja. Podobno velja pri supletivnostni menjavi vida: »*delati und storiti facere; loviti und ujeti; metati und vreči l...l govoriti und reči dicere*«. Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 284). Prim tudi Merše (1995: 18–19).

slovnici slovanskih jezikov. Miklošič tako meni, da je – čeprav prej navaja določene skladijske kazalnike za rabo izključno NDV, npr. fazne glagole, nadaljevanje zveze *glej, (kako)* itd.⁴² – morfološki pristop, zlasti diahroni, najzanesljivejše sredstvo, če želimo zares natančno določiti vid posameznega glagola (prim. Miklošič 1868–1874 IV: 294). Glagolskim morfemom tako sledi vse do izvora in nanje veže tako pomen kot tudi vid. Pomanjkljivost takšnega pristopa se kaže v sorazmerno pogostem zanemarjanju vpetosti glagolskega leksema v sobesedilo (oz. ob upoštevanju elipse in zunajjezikovnega vedenja v širši kontekst), ki je osnova za ugotavljanje vpliva skladijske, širše besedilne ravni na vidsko rabo. Omenjene težave ni povsem odpravil niti pristop, o katerem bomo spregovorili v nadaljevanju.

0.2.1 Strukturalistični pristop

Opisa glagolskega vida kot kategorije se je vsaj dotaknila tudi jezikoslovna smer, ki je kot metodološki preskok pomembno zaznamovala celotno 20. stoletje: strukturalizem.

Kljub sorazmerni raznolikosti pristopov in metodoloških izhodišč se zdi, da je za vse predstavnike strukturalizma v osnovi značilno, da jezik razumejo kot razmeroma urejen sistem medsebojno odvisnih elementov, ki pravi pomen pridobivajo šele v medsebojni razlikovalnosti in funkcionalni razporejenosti. Nekateri strukturalisti, zlasti R. Jakobson (gl. v nadaljevanju), so zato skušali posamezne jezikovne lastnosti, katerih nosilci so določeni jezikovni elementi oz. po jezikovnih ravneh

⁴² Tudi tu se med vrsticami – tj. brez posebnega opozorila – poleg omenjenih najdejo še drugi (zlasti prislovni) kazalniki: »dvê uri se je pripravljaj, preden se je pripravil /.../ prosyła ś, poky uprosyła ś /.../ ne chytily sme ani práka, ačkoli jsme tři hodiny chytaly, vadne, až uvadne /.../ otca nahovárala, a na ostatok ho aj nahovorila«. Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 275–276; podčrtal in poudaril D. K.). Čeprav gre dejansko za skladijska, širše besedilna okolja, ki določajo rabo NDV/DV, tega Miklošič ne izpostavlja posebej. Podobno velja za poznejše slovnice, ki so ga povzemali in dopolnjevali – zlasti za Šumana, delno tudi Breznika, avtorje slovnice štirih, ne nazadnje tudi za Toporišiča.

temeljne enote slednjih (fonem, morfem itd.), glede na njihovo funkcij-sko razlikovalnost razporejati v t. i. binarne oz. dvočlenske opozicije.

Kot začetnik smeri se z izpostavitvijo pomembnosti raziskovanja jezika kot sistema (*langue*) ter sočasnega opisa pri funkcionalni razporejenosti in zlasti medsebojni odvisnosti gradnikov posameznih jezikovnih ravnin in jezika kot celote pogosto omenja F. de Saussure. Poleg svojih lastnih je nekatere od njegovih idej, zlasti ob raziskavah sintagmatsko-paradigmatskih odnosov kot temeljnih jezikovnih razmerij, razvijala Ženevska šola z Ballyjem kot enim najvidnejših predstavnikov; pri nas je iz njenih spoznanj izhajal R. F. Mikuš.⁴³ Obstajale pa so še druge, bolj ali manj samostojne smeri, ki bi jih najsplošneje tudi lahko opredelili kot strukturalistične, npr. ameriški strukturalizem, ki so ga zlasti na začetku pomembno zaznamovali poskusi sočasnega opisa jezikov severnoameriških Indijancev. Eden njegovih glavnih predstavnikov je Sapir; nanj se je pozneje opiral Whorf, ki bi ga sicer težko opredelili kot strukturalista. Drugo linijo predstavlja Bloomfield. Omenimo še kölnshavnški strukturalizem, ki je izpostavljal idejo, da so vsi jezikovni procesi opisljivi sistemsko, z omejenim naborom postavk, s Hjelmslevom kot enim glavnih predstavnikov (prim. Hawkes 1977: 29–32, 74).

Pomembni so bili tudi narodnostno sorazmerno razvejani (prevladovali so sicer Čehi, med prvimi Mathesius, Trnka, Havránek, Mukařovský, precej pa je bilo tudi emigrantskih Rusov) praški strukturalisti.⁴⁴ Ti so izrazito izpostavljali funkcijskost jezikovnih prvin kot strukturnih gradnikov (posameznih jezikovnih ravnin) – zlasti pri učinkovanju jezika v različnih govornih položajih, tudi družbenih vlogah ob njegovih stilofuncijski členjenosti.⁴⁵ Kot rečeno, so zlasti na začetku pomembno spodbudo za nastanek t. i. Praškega lingvističnega krožka (1926), ki je prerasel v Praško šolo oz. praški strukturalizem, predstavljali emigrantski Rusi, ki so že prej delovali znotraj ruskega formalizma, zlasti njegovega jezikoslovnega dela, tj. Moskvskega lingvi-

⁴³ Prim. npr. Bally (1944), Bojtár (1985: 32–33), Mikuš (1952), Vidovič Muha (1994; 2011: 15, 83).

⁴⁴ Prim. npr. Vachek (1983: 233–241).

⁴⁵ Prim. npr. Bojtár (1985: 34–36, 43–50), Hawkes (1977: 74–76), Vidovič Muha (1996a; 2009a: 14–15).

stičnega krožka (1915).⁴⁶ Med njimi sta posebej izstopala R. Jakobson in N. S. Trubeckoj. Oba sta se ukvarjala s fonologijo, Jakobson pa izrazil še s funkcijskostjo jezika, zlasti ob razlikovanju med usmerjenostjo na preprost prenos sporočila (referencialna funkcija) ali opozarjanjem na strukturiranost, način izraženiosti sporočila (poetska funkcija).⁴⁷

Kot pomensko razlikovalno enoto na glasovni ravnini jezika sta Jakobson in Trubeckoj po de Saussuru potrdila in dodatno utemeljila fonem, ki temelji na razliki, neenakosti:⁴⁸ pri dveh enotah iz sicer enakih fonemov za pomensko razlikovalnost zadostuje že en fonem. Fonem ima ne glede na okolico (!) bodisi neprisotno ali tudi nasprotno bodisi v stopnji drugo bodisi sploh neko drugo lastnost kot fonem na istem zaporednem mestu v drugi fonemski enoti. Fonema, kjer eden eno lastnost ima, drugi pa je nima oz. je nezaznamovan (*merkmallos*), tvorita privativno opozicijo (+ : Ø);⁴⁹ če določena lastnost nastopa v različnih stopnjah (+ : Ø : -), govorimo o gradualni opoziciji; kadar fonema nimata določljive razlike v skupni lastnosti, temveč imata vsak svojo lastnost, pa o ekvipolentni opoziciji.⁵⁰

0.2.1.2 *Strukturalistični pristop (Isačenko)*

Eden od Trubeckojevih učencev je bil Isačenko, ki se je z uporabo strukturalističnega pristopa loteval opisov najrazličnejših jezikovnih pojavov: od slovenskih narečij na avstrijskem Koroškem⁵¹ do glagolskega vida. Pri zadnjem je lahko upošteval tudi nekatere predhodne ugotovitve z začetka 20. stoletja.

⁴⁶ Prim. npr. Virk (2003: 61, 73–75).

⁴⁷ Prim. npr. Hawkes (1977: 81–87), Virk (2003: 81–91).

⁴⁸ Prim. Trubeckoj (1958: 32–50), Virk (2003: 75–79).

⁴⁹ Odsotnost lastnosti je mogoče razumeti tudi kot prisotnost nasprotne lastnosti, npr. zvočnost – nezvočnost, nazaliziranost – nenaliziranost; prim. Trubeckoj (1958: 67). Zato se je pozneje ob dejanski privativnosti (pri glagolskem vidu npr. zaznamovanost po celostnosti – odsotnost zaznamovanost po celostnosti) izluščila še kontrarnost, pri nekaterih imenovana tudi kontradiktornost, tj. prisotnost nasprotne vrednosti (+ : -). Prim. npr. Andersen (2001: 37–52), Derganc (2010: 191), Dickey (2000: 24, zlasti opomba 19).

⁵⁰ Prim. Trubeckoj (1958: 67–69). Prim. tudi Vachek (1983: 187–199).

⁵¹ Prim. Vidovič Muha (1993a: 497, 499–500).

V začetku 20. stoletja je švedski jezikoslovec Agrell ob preučevanju funkcionalnosti zlasti (poljskih) glagolskih predponskih obrazil prišel do pomembne ugotovitve, da ta omogočajo nastanek sestavljenk, ki imajo v odnosu do izhodiščnega glagola (zlasti NDV) bolj ali manj spremenjen pomen:

- izrazito, če ima nova sestavljenka povsem drug pomen kot nepredponski NDV, npr. *biti* x *ubiti*;
- precej, če predponsko obrazilo dejanje natančneje umešča v prostor ali izpeljano čas, npr. *pisati* x [*podpisati*, *dotpisati*];
- nekoliko manj, če predponsko obrazilo poudarja predvsem katero izmed faz (npr. začetek, konec) ali način izvedbe dejanja, npr. *plavati* x *zaplavati* [začetek], *trpeti* x *dotrpeti* [konec], *jesti* x *najesti se* [velika, polna mera];
- najmanj, kadar predponsko obrazilo izraža zlasti zaključenost (terminativnost) dejanja, npr. *kuhati* – *skuhati*.

Od zgoraj naštetih predvsem nekoliko manj izrazito pomensko modifikacijo izhodiščnega glagola (zlasti NDV) je Agrell (prim. 1908) poimenoval *Aktionsart*.⁵² Kljub manj izraziti pomenski modifikaciji gre primarno za pomensko, ob tem pa tudi vidsko spremembo v odnosu sestavljenke (ki je vedno DV) do izhodiščnega glagola (ki je navadno NDV). Odkritje ali bolje rečeno jasno uzaveščenje tega dejstva predstavlja pomemben premik v dojemanju lastnosti oz. parametrov glagolskih dejanj, ki so bili prej pogosto prištevani neposredno h kategoriji glagolskega vida. *Aktionsart* širše gledano sicer spada h glagolskemu vidu, zato so ga v naslednjih desetletjih jezikoslovci ob njegovem sprejemanju dojemali ali kot njegovo podkategorijo ali pa kot ločeno, a glagolskemu vidu sorodno kategorijo (prim. Comrie 1976: 7, Isačenko 1960: 209–212, Merše 1995: 42–43, Plungjan 2003: 292–293, Vinogradov 2001: 410–412, 419–421, 432–435).

Ločitev *Aktionsarta* (danes imenovanega različno)⁵³ od – vsaj ožje gledano – kategorije glagolskega vida je utrla pot še natančnejšemu opi-

⁵² Prim tudi Comrie (1976: 6–7), Isačenko (1960: 212), Merše (1995: 20), Plungjan (2003: 292–293).

⁵³ V ruščini se danes splošno uporablja poimenovanje *способ глагол'ного действия*,

su bistva in izraznih sredstev slednjega. Vse jasneje je postajalo, da bo treba podrobneje proučiti tiste lastnosti oz. medsebojne razlike glagolskih dejanj, ki so čim manj vezane na izrazito pomenskost, tj. na nekatere kategorialne pomenske sestavine.

Ob natančnem razlikovanju med kategorijo glagolskega vida in vrstami glagolskega dejanja tako Isačenko kategorijo glagolskega vida obravnava kot slovnično (prim. 1960: 130, 136–143, 176–207). Temu primerno išče tudi njeno bistvo in izražajoče jo morfeme. Za invarianco, ki ločuje DV od NDV, predlaga **celostnost** glagolskega dejanja (rus. *celostnost' glagol'nogo dejstvija*).⁵⁴ Predstavo o celostnosti po Isačenkovo dobro ponazarja mesto ob prisotnosti na (prvomajski) paradi: tisti na tribuni (opazovalec) vidi tako začetek kot tudi konec povorke, pa še vse vmes.⁵⁵ Tisti v sami povorki (udeleženec) je vanjo potopljen, je »vmes«: ne more videti ne začetka ne konca, zato o njiju tudi ničesar ne ve oz. mu nista v mislih.⁵⁶ Gledišče na tribuni lahko primerjamo z jezikovnim pogledom, ki bi ga opisali z DV, v sami povorki pa z NDV. Zato Isačenko zaključuje, da DV izraža glagolsko dejanje kot celostno, medtem

---

prim. npr. Maslov (1965: 70–79). Isačenko je kljub temu, da je poimenovanje *sposob glagol'nogo dejstvija* že obstajalo (navaja ga v oklepajih), pojav raje imenoval *soveršaemost*, prim. Isačenko (1960: 209); prim. tudi Plungjan (2003: 293). Pri nas je Jakopin v 60. predlagal poimenovanje *notranji ustroj glagolskega dejanja* (prim. 1966: 179), a uveljavil se je Toporišičev izraz *vrsta glagolskega dejanja* ali tudi *glagolska vrstnost*. Prim. Toporišič (1967a: 120), Krvina (2016: 210), Merše (1995: 21).

⁵⁴ Kot navaja Isačenko, so o celostnosti že pred njim govorili nekateri drugi jezikoslovci, denimo de Saussure, Rasmussen. Ne omenja pa Jakobsona; morda zato, ker sta predstavo o celostnosti – čeprav se zdi, da Jakobson (prim. npr. 1931–1981: 27) nekoliko bolj izpostavlja zaključenost – tako Jakobson kot Isačenko razvijala nekako »iz iste smeri« in istočasno. Zato pa Isačenko posebej izpostavlja češkega klasicista, ki je predaval v Rusiji, E. Černega, in njegovo definicijo, da DV »predstavlja dejanje zbrano, stisnjeno, v celoti, povzeto, zgoščeno«. Na žalost – kot pravi Isačenko – se takšna opredelitev ni zares uveljavila vse do časa, ko jo je vzel za temeljno izhodišče on sam, pa še npr. Dostál, Ružička (pri slednjem se ne strinja z mislijo, da je celostnost povezana tudi z omejenostjo dejanja po trajanju) in nekateri drugi. Prim. Isačenko (1960: 131–132). Prim. tudi Bondarko (2005: 236), Dickey (2000: 15–18).

⁵⁵ Prim. tudi Comrie (1976: 3–4, 17–18), Plungjan (2003: 301–302).

⁵⁶ Prim. tudi Comrie (1976: 4), Plungjan (2003: 296–297).

ko je NDV po celostnosti nezaznamovan, torej izraža ničto celostnost glagolskega dejanja (prim. 1960: 131, 133, 136).

DV in NDV s tako opisano razlikovalno lastnostjo tvorita dvočlensko privativno (celostnost – nezaznamovanost po celostnosti) opozicijo. Po Isačenkovem mnenju gre za razlikovalno lastnost, ki je glede na predhodno ugotovljene (rezultativnost, trajanje)⁵⁷ zares vidska, torej nevezana na pomenskost posameznih glagolskih dejanj; tega za nobeno od prej izpostavljenih ne moremo trditi. Hkrati je dovolj splošna, da velja tudi za (drugotno) vidsko razliko med nepredponskim in predponskim členom pri vrstah glagolskega dejanja. Celo ob faznosti znotraj vrst glagolskega dejanja, pri kateri predponsko obrazilo poudarja eno izmed faz dejanja, celostnost kot oznaka za DV v temelju ne odpoveduje, saj konec ne zanika začetka;⁵⁸ obratno ni povsem gotovo, a po Isačenkovem mnenju celostnost (v nasprotju z rezultativnostjo) konca ne vsiljuje, temveč ga le predvideva. Zato je celostnost tista lastnost, ki najboljše opisuje značilnosti dovršnega člena dvočlenske vidske opozicije (prim. Isačenko 1960: 133–136; prim. tudi Bondarko 2005: 231–232).

Z obravnavo kategorije glagolskega vida kot slovnične in težnjo po vzporejanju glagolov v dvočlenske privativne opozicije se je še izraziteje izpostavilo vprašanje, kakšen je odnos med členoma, ki tvorita takšno opozicijo. Se razlikujeta res le v tem, da eden celostnost dejanja izraža, drugi pa je po celostnosti nezaznamovan; ali je ta razlika zares slovnična ali vendarle pomenska? Isačenko trdno stoji na stališču, da je med členoma, kjer ni mogoče najti nobene druge razlike kot le celostnost proti nezaznamovanosti po celostnosti, razlika slovnična,⁵⁹ izraža pa jo ozek nabor morfemov. O vidski razliki med členoma lahko govorimo

⁵⁷ Tu Isačenko v potrditev svoje teze navaja primer *On perežil užasnyj moment proti On perežil vsju žizn' v derevne*. S tem implicitno obravnava glagolski vid na skladijski, širše besedilni ravni – kratkotrajnost prvega *perežit'* namreč ne izvira iz pomenskosti glagola samega, temveč izhaja iz njegove povezave z *užasnyj moment*; dolgotrajnost dejanja, ki ga opisuje drugi *perežit'*, pa izhaja iz povezave z *vsju žizn'* in deloma tudi z vseskozi nespremenjenimi okoliščinami dejanja *v derevne*. Prim. Isačenko (1960: 133).

⁵⁸ Prim. Isačenko (1960: 157–158).

⁵⁹ Prim. Isačenko (1960: 156–157).

zlasti pri tvorbi glagolskih izpeljank iz glagolskih sestavljenk,⁶⁰ medtem ko pri tvorjenju sestavljenk prihaja najmanj do tolikšne pomenske spremembe, kot je značilna za vrste glagolskega dejanja. Zato so sredstva, ki omogočajo izključno vidsko spremembo, predvsem pripone oz. priponska obrazila. Isačenko veže površinski izraz vidskih sprememb na določen (zaključen) nabor priponskih obrazil, od katerih so danes nekatera bolj, druga pa manj produktivna (prim. Isačenko 1960: 137–140, 176–201). Tako Isačenko utemeljuje morfemski vid; opisu njegovih izraznih sredstev, zlasti v ruščini, tudi količinsko namenja znatno pozornost (prim. 1960: 141–143, 176–209).

Opredelitev glagolskega vida kot kategorije, ki jo sestavljata dva sodnosna člena, od katerih eden označuje celostnost glagolskega dejanja, drugi pa je po celostnosti nezaznamovan, in pri kateri je ta razlikovalnost izrazno ujeta zlasti v priponska obrazila (oz. kadar imamo opraviti z vidsko razliko po Isačenkovem le v priponska obrazila), je postavila temelje, ki zaradi svoje jasnosti, preglednosti, splošnosti oz. vsezajetosti (še bolj kot Miklošičevi) ostajajo veljavni do danes. To ne pomeni, da so se izognili posameznim (bistvenim) dopolnilom. Ta sicer osnove niso ovrgla, so jo pa precizirala in konkretizirala – tako glede na geografske kot tudi širše- ali ožjejezikovne okoliščine.

Prvo vprašanje se je zastavljalo že Isačenu: privativno dvočlensko opozicijo, ki jo tvorita glagolska sestavljenka in njena izpeljanka (vidskorazločevalni morfem je priponsko obrazilo), je (že) imenoval vidski par.⁶¹ Pri odnosu med nepredponskim NDV in sestavljenko je to poimenovanje zavračal.⁶² V vidske pare zato po njegovem vstopajo le sestavljenke in njihove izpeljanke (oz. drugotni nedovršniki). Isačenko trdi, da se v tem primeru oba člena pomensko povsem ujemata, razlika je le v kategoriji glagolskega vida.

Kljub temu, da Isačenko svoje trditve predstavlja posplošujoče oz. kot splošno – tj. ne glede na besedilno okolje (enako, kot je definiran fonem) – veljavne, je v svojih raziskavah vendarle izhajal iz gradiva,

⁶⁰ Prim. Isačenko (1960: 175–176).

⁶¹ Prim. Isačenko (1960:137–140, 159–163).

⁶² Prim. Isačenko (1960: 155–167, 175).

in sicer v 60. predvsem iz ruskega ter češkega in slovaškega.⁶³ Že bežna primerjava je pokazala, da marsikaj od tistega, kar velja za vidski par v ruščini, ne drži nujno v češčini in slovaščini. V ruščini večina glagolskih sestavljenk ima pripadajoče izpeljanke,⁶⁴ v češčini in slovaščini pa ne nujno, pa tudi njihova tvorba se zdi manj mehanizirana kot v ruščini: češčina in slovaščina nimata enotnega priponskega obrazila *-yva/-iva-*, ki je tako produktivno v ruščini ali poljščini (prim. Isačenko 1960: 181–183). Je torej po Isačenkovem trdnem stališču vidskih parov v češčini in slovaščini manj kot v ruščini? Zakaj? Ko Isačenko primerja rabo DV in NDV, denimo *pročitat'* – *pročityvat'*, ugotavlja, da je v sodobni ruščini stilno nezaznamovana raba NDV obvezna,⁶⁵ brž ko želimo izraziti ponavljalnost dejanja.

Primer:⁶⁶

Devočka pročitala 3 stranici knigi – Každyj den' devočka pročityvala (*pročitala) 3 stranici knigi.

Enako velja za opis preteklih dogodkov v sedanjiku (tj. historični ali dramatični sedanjik).

Primer:⁶⁷

Pervyj den' devočka pročityvaet (*pročitaet) 3 stranici knigi, na vtoroj 4 ...

⁶³ To je razvidno že iz naslova njegovega dela (1960): *Stroj ruskega jezika v sopostavljenii s slovackim* (~ *Zgradba ruskega jezika v primerjavi/sopostavitvi s slovaškim*).

⁶⁴ Večina, prim. Isačenko (1960: 166–167), čisto vse pa ne. Prim. Isačenko (1960: 139–140, 208–209).

⁶⁵ Še v 18. stoletju ne pri ponavljalnosti ne pri historičnem oz. dramatičnem sedanjiku ni bilo povsem tako, prim. Isačenko (1960: 455, 450–460). To bi lahko pomenilo, da današnje rusko stanje (oz. po Dickeyju stanje na slovanskem Vzhodu) pri rabi NDV in DV v primerjavi s predhodnim stanjem predstavlja razvojno noviteto.

⁶⁶ Prim. Isačenko (1960: 428–429, 457).

⁶⁷ Prim. Isačenko (1960: 450–455, 458–461).

Kot pravi Isačenko, je v takšnih ruskih primerih razlika med DV in NDV zagotovo le vidska, saj prisotnost istega predpanskega obrazi-la (*pro-*) zagotavlja sestavljenki in izpeljanki isti pomen – obe izražata zaključenost dejanja.⁶⁸ DV izraža dejanje kot celostno, NDV (izražen z *-yva-*) pa o celostnosti ne govori, saj se dejanje ponavlja (prim. Isačenko 1960: 428, 454). S slovenskega vidika bi Isačenka lahko dopolnili, da se pri prenosu preteklih celostnih dejanj v historični sedanjik, ko se torej dejanje ne ponavlja, za ruski NDV zdi premalo reči, da nič ne govori o celostnosti dejanja, temveč jo morda izraža kar eksplicitno.⁶⁹

Takšna razlaga, ki je za ruščino sicer povsem korektna, sproža več vprašanj. Na prvo je ob primerjavi s češčino in slovaščino naletel že Isačenko: v teh dveh jezikih v takšnih primerih (ponavljalnost dejanja, historični oz. dramatični sedanjik) raba NDV nikakor ni obvezna (prim. Isačenko 1960: 428, 453–460). In ne samo, da ni obvezna: v konkretnem primeru tudi ni običajna, saj števna omejenost predmeta sili v razlago glagolskega dejanja kot celostnega, zato je pričakovana raba DV – in to ne glede na ponavljalnost.⁷⁰ Če prevedemo zgornje zglede, ugotovimo, da enako velja tudi za slovenščino:

Primer:

Deklica je prebrala 3 strani knjige – Vsak dan je deklica prebrala (*prebirala, *brala) 3 strani knjige.

Prvi dan deklica prebere (*prebira, *bere) 3 strani knjige, drugi 4 ...

Če se torej zares vidska razlika v češčini, slovaščini, slovenščini (tj. očitno na slovanskem Zahodu, kot ugotavlja Dickey) kot bistvo vidskega para – ki ga tvorita glagolska izpeljanka in njena sestavljenka – v tak-

⁶⁸ O tem lahko s precejšnjo verjetnostjo sklepamo že iz števne omejenosti predmeta.

⁶⁹ Bondarko (prim. 2005: 396–403, 602–607) govori v takšnih primerih o neutralizaciji vidske opozicije. Tako DV kot NDV namreč izražata celostnost dejanja; NDV pri večkratnosti oz. ponavljalnosti sicer manj izrazito, v historičnem sedanjiku pa (vsaj ob osredotočenosti na ohranitev zaporednosti dejanj) izraziteje, čeprav še vedno v odvisnosti od sobesedila. Prim. Bondarko (2005: 232). Prim. tudi Avilova (1976: 21). Gl. še predhodno opombo.

⁷⁰ Prim. Isačenko (460: 428, 454).

šnih primerih, ko se v ruščini najočitneje, ne izkazuje, kje se torej? Ali se sploh kje? Kako obravnavati primere, kot so *3 dni je bral knjigo* proti *naposled/v 3 dneh jo je le prebral*,⁷¹ ki jih, kot pravi Isačenko, večina splošnih slovníc slovanskih jezikov navaja kot zgled vidske parnosti (prim. 1960: 159–167, 175)? Bi v češčini, slovaščini in slovenščini takšen odnos med DV in NDV (*v 3 dneh prebrati – 3 dni brati*), kjer slednji celostnost celo zanika, torej izraža necelostnost in s tem trajanje dejanja, vendarle obravnavali kot »vidski par« in tako dopustili znižanje merila, ki (utemeljeno) strogo velja za ruščino? Kaj potem reči o primerih tega tipa v ruščini (v tem zadnjem primeru *pročitývat'*, ki ne izraža trajanja, ne more biti uporabljen)? Sestavljenka (DV) in nepredponski NDV pomensko nista povsem izenačena, v konkretnem primeru *pre-* prinaša 'skozi' in zaključenost dejanja,⁷² za vidski par pa je zahtevana popolna pomenska izenačenost členov in zgolj slovnična razlika. Poleg tega češčina, slovaščina in slovenščina izpeljanko iz konkretne sestavljenke (*prebrati*) imajo (v slovenščini *prebirati*) – zakaj je torej v primerih tega tipa ne uporabljajo?⁷³ Je mogoče, da bi morfem (*-yva- : -a-*), za katerega se splošnoslovansko domneva, da opravlja enako (vidsko) funkcijo, vendarle lahko opravljal različno?⁷⁴ Po drugi strani je, kot ugotavlja Isačenko, ruščina pri izražanju ponavljalnosti ali v historičnem sedanjiku v zadregi, kadar – to ni zelo pogosto, ni pa povsem redko – drugostopenjska izpeljanka (oz. drugotni NDV) iz konkretne sestavljenke ne obstaja, NDV pa mora biti uporabljen. V takšnih primerih ruščina rabi bodisi sinonimni glagol oz. sinonimno večbesedno enoto⁷⁵ bodisi tudi kar nepredponski NDV, pa čeprav med njim in sestavljenko (DV) ni polne pomenske izenačenosti.⁷⁶ Medtem pa v češčini, slovaščini (in, kot

⁷¹ Prim. tudi Orešnik (1994: 22).

⁷² Prim. Isačenko (1960: 162).

⁷³ Prim. Isačenko (1960: 454).

⁷⁴ V slovenščini imata *prebrati* in *prebirati* drugačen pomen oz. se razlikujeta v nameri: *prebirati* za razliko od *prebrati* namreč opisuje zlasti ciljno nena-ravnano dejavnost, ruski *pročitývat'* pa opisuje večkratnost ali »posedanjeno« enkratnost (v historičnem sedanjiku) ciljno usmerjenega celostnega dejanja, ki ga izraža *pročitat'*.

⁷⁵ Prim. Isačenko (1960: 208–209).

⁷⁶ Prim. (povzema tudi Lindstedta) Dickey (2000: 45–47).

smo videli, slovenščini) raba NDV tu ni obvezna, torej glagolsko dejanje kot DV ohranja svoj pomen v celoti (prim. Isačenko 1960: 454). V teh primerih je v ruščini »vidski par« torej na neki način »funkcionalno izsiljen«. ⁷⁷

Prepletajočih se in eno drugo zadevajočih vprašanj, izpostavljenih v zgornjem odstavku, Isačenko ni dokončno razrešil. Ne zato, ker bi bila njegova metodološka izhodišča v temelju kakorkoli napačna ali nenančna, temveč zato, ker je bil pri njihovi uporabi nekoliko pretog in premalo popustljiv do možnosti (lokalne) variance oz. zgolj bližanja vrednostim celostnosti proti necelostnosti oz. nezaznamovanosti po celostnosti. ⁷⁸ V nekaterih primerih – npr. pri ruski obvezni rabi NDV v historičnem sedanjiku, glej zgoraj in npr. *Vstopi, popije kozarec vode, vzame pismo in odide* – *On vhodit (*vojdět), vypivaet (*p'et) stakan vody, beret (*voz'mět) pis'mo i uhodit(*ujdět)* – se celo za nezaznamovanost po celostnosti kot temeljno lastnost oz. invarianto NDV kaže, da je bližje eksplisitni (+) celostnosti kot ne. V drugih primerih, posebej npr. pri izražanju neuspešnega truda za izvedbo dejanja, t. i. konativnosti, npr. *Knjigo je bral, ne pa tudi prebral* – *On knigu čital (*pročityval)*, ⁷⁹ *no ne pročital*, pa je bližje necelostnosti. Tako torej tudi nezaznamovanost NDV po celostnosti in s tem večja zaznamovanost (markiranost) DV, ki vedno izraža celostnost, ⁸⁰ velja bolj ali manj posplošeno, v konkretnih primerih – v sobesedilu oz. kontekstualno – pa se večinoma nagiba k eni od vrednosti, zlasti necelostnosti. ⁸¹ Res pa je, kot ugotavlja Isačenko, da ruščina za razliko od češčine ali slovaščine pozna precej besedilnih okolij, v katerih se NDV rabi zelo široko za opis glagolske-

⁷⁷ Prim. Dickey (2000: 46).

⁷⁸ Prim. Dickey (2000: 44).

⁷⁹ Kot že omenjeno, NDV tipa *pročityvat'* ne morejo izražati potekajočega, iztekajočega se dejanja, ki mu lahko pripišemo necelostnost. Skladenjskobesedotvorno gledano se pri njih obrazili zgolj *večkrat* (večkratnost oz. ponavljajnost), ne pa tudi [delati, da] (potekanje, iztekanje dejanja). V ruskem jezikoslovju se imenujejo trivialni nedovršniki. Prim. npr. Derganc (2003: 69–70, 76), Wiemer (2017: 7).

⁸⁰ Prim. Isačenko (1960: 131, 136, 201), Merše (1995: 30–31).

⁸¹ Podobno lahko trdimo za kategorialno dvovidske glagole (kategorialno NDV/DV). Prim. tudi Bondarko (2005: 230–232, 235–238).

ga dejanja, o celostnosti katerega ne moremo reči nič določenega: eno takšnih je *zgolj poimenovanje dejanja*, pozneje v ruščini poimenovano *obščefaktičeskoe značenie* NDV.⁸² Ob upoštevanju morfemske izražnosti glagolskega vida (tj. morfemski vid) glede nezaznamovanosti NDV Isačenko opaža, da je morfemska porazdelitev ravno nasprotna, vsaj če se omejimo zgolj na vidске pare (sestavljanka – izpeljanka): NDV je glede na DV večinoma bogatejši za (vsaj) en vidski morfem. Morfemsko je nemarkiran DV, funkcionalno pa NDV.⁸³ Isačenko meni, da je z morfemsko zaznamovanostjo vidska nezaznamovanost (nič o celostnosti) NDV le še bolj izpostavljena, kar sicer kaže na kompleksnost vidске problematike v »naših«, tj. slovanskih, jeziki nasploh (prim. Isačenko 1960: 201–202).

Ob naštetih odprtih vprašanjih je Isačenko ostal zvest svojim začetnim ugotovitvam: glagolski vid se najjasneje kaže v vidskih parih (ožji pogled na kategorijo). Ti nastajajo le v razmerju med glagolsko sestavljenko in njeno izpeljanko, ki sta pomensko povsem enakovredni, ločita se zgolj v vidu, ki je pri izpeljanki morfemsko izražen s priponskim obrazilom. Zato sta sestavljenka in izpeljanka pravzaprav le dve obliki ene in iste besede (prim. 1960: 130–137). Med sestavljenko in nepredponskim NDV obstaja vidskoparni odnos le izjemoma, pa še tedaj popolna pomenska izenačenost členov ni gotova, saj je glagolski vid morfemsko izražen v predponskem obrazilu, slednje pa skoraj nikoli ne

⁸² Prim. npr. Bondarko (2005: 244–245), Derganc (2010: 189; 2010a). Isačenko pojma *obščefaktičeskoe značenie* še ne uporablja, pač pa govori o *razobščennosti s momentom reči* (prim. 1960: 440), torej da takšen NDV jasno izraža neperfektnost (dejanje je ločeno od trenutka govorjenja). S tem na svoj način potrjuje Dickeyjevo idejo, da je na slovanskem Vzhodu raba DV pogojena s časovno določnostjo (pred in za dejanjem je drugo neistovrstno), NDV pa s časovno nedoločnostjo (okolica dejanja je ali istovrstna ali pa ni določljiva). Vsekakor je jasno, da je v teh primerih vrednost NDV tudi v slovenščini nezaznamovanost po celostnosti. Raba NDV v slovenščini ni možna, kadar je nevarnost, da bi NDV pripisali predvsem vrednost necelestno (torej potekanje, iztekanje dejanja), prevelika. Zato za rabo NDV pri *zgolj poimenovanju dejanja* za slovenščino v primerjavi z ruščino velja podobno kot za češčino ali slovaščino – takšna raba je precej ožja kot v ruščini. Prim. Derganc (2010: 189; 2010a: 74–78).

⁸³ Isačenko (1960: 202) navaja, da je na takšno »nesorazmerje« kot eden prvih leta 1958 opozoril Dokulil, pri Rusih pa istega leta Maslov.

igra zgolj vidske vloge. Sestavljenka in nepredponski NDV sta zato dve različni besedi (prim. Isačenko 1960: 137, 155–167).

Kot smo videli, Isačenko ob zastavljanju vprašanj oz. njihovem pojavljanju pri proučevanju ruskega ter češkega in slovaškega gradiva tako rekoč sproti – podobno kot Miklošič – prihaja do določenih ugotovitev, ki od strogo morfemskega oz. oblikovnofunkcionalnega vidika segajo na področje obravnave glagolskega vida na skladenjski, širše besedilni, pa tudi pomenski ravni. Pri tej zadnji ob že omenjenem pretresanju možnosti, da bi (zlasti v češčini in slovaščini) tudi odnose med nepredponskim NDV in sestavljenko lahko dojemali kot »vidsko-parne«, predstavlja sheme, ki bi jih danes brez težav imenovali vezljivostno-družljivostne sheme oz. tipični vzorci besedilne uresničitve za posamezne glagolske lekseme. Te sheme oz. vzorci omogočajo tudi pomensko členjenje leksemov – in Isačenko pravzaprav ugotavlja, da bi o vidski razliki pri posameznih leksemih lahko govorili šele na pomenski ravni: temu pomenu nepredponskega NDV bi ustrezala ta sestavljenka (ki pomen vedno zožuje),⁸⁴ temu druga itd. Ko takšna spoznanja že skoraj potrjuje, pa Isačenko zopet pravi, da smo zašli na preveč »posameznobesedno« raven in da npr. določene češke sestavljenke v ruščini vendarle imajo zares istopomenske izpeljanke, ki da so pravi vidski pari itd. (prim. Isačenko 1960: 169–172). Tako se pri mnogih »medvrstičnih« ugotovitvah, ki so zanj s takratno strukturalistično metodologijo težje natančno pojasnjljive, Isačenko nekako vrti v krogu.

0.2.1.3 Strukturalistični pristop: dopolnjevanje Isačenkovih ugotovitev

Kot že omenjeno, so bile Isačenkove (v temelju še danes veljavne) ugotovitve v naslednjih desetletjih deležne različnih dopolnil – nekaj jih je prispeval sam, precej pa drugi, zlasti nekateri ruski (Maslov, Avilova, Bondarko, Apresjan), jezikoslovci. Večina dopolnil je vsaj v grobem ostajala v strukturalističnih okvirih, pri čemer je postajal vse bolj izpostavljen funkcionalistični vidik: kdaj in kje, v katerih besedilnih okoljih se uporabljajo oz. pojavljajo vidskorazlikovalna sredstva.

⁸⁴ Prim. Isačenko (1960: 171–172).

0.2.1.3.1 Strukturalistični pristop: določitev vidskega para

Ena prvih dopolnitev je bila natančna določitev vidskega para. Že Isačenko opozarja, da kaže najširšo slovničnost kategorije vida iskati v dejstvu, da v slovanskih jezikih ne zunajbesedilno (slovarski vid kot kategorialna lastnost slovanskega glagola) in še manj besedilno uresničeno niti en glagol ne ostaja zunaj nje – tako kot je vsak samostalnik v enem izmed dveh števil (tj. ednina – neednina). Medtem pa je vidska parnost ožji pojav, čeprav bistvo kategorije vida idealno ponazarja, in nikakor ne zajema vseh glagolskih leksemov; v češčini in slovaščini še toliko manj kot v ruščini. Zato je glagole vsaj dvomljivo, če ne zgrešeno, kar vsepovprek vzporejati v pare – zlasti sestavljenke glede na nepredpanske NDV (prim. Isačenko 1960: 139–140, 159–163, 175).

Da bi naredil red na področju preohlapnega določanja vidske parnosti, je J. Maslov deloma že konec 50., najpozneje pa sredi 60. let 20. stoletja (prim. Dickey 2000: 46, Padučeva 1998: 35) določil, katera so tista besedilna okolja, s katerimi lahko kot z neke vrste validacijskim orodjem preverjamo, ali gre v odnosu med glagolskima leksemoma dejansko za vidski par.⁸⁵

1. Kot ugotavlja že Isačenko, je to v ruščini (kar najsplošneje razumljena) **ponavljajlnost glagolskega dejanja**: brž ko se dejanje ponavlja, ga v ruščini stilno nezaznamovano lahko opišemo le z NDV. Ker se pogosto ponavlja tudi celostno dejanje, lahko v ruščini vidski par enostavno določimo tako, da prestavimo celostno dejanje iz enkratnosti v večkratnost (tj. ponavljajlnost) in ugotovimo, kateri NDV moramo uporabiti namesto DV.

Primer:

On vypil 3 čaški kofe (1x > enkratnost) – *Každyj den' on (*vypil) > vypival (? pil) 3 čaški kofe* (n_nx > ponavljajlnost).

⁸⁵ Prim. Bondarko (2005: 602–607), Bulygina, Šmelev (1989: 31–32), Derganc (2003: 68–69, 72–71), Dickey (2000: 46–47), Maslov (1965: 70–79), Padučeva (1998).

Ko izbiramo med *pit'* in *vypivat'*, je bolje izbrati slednjega, saj tu predponsko obrazilo izraža zaključenost oz. absolutno izčrpanost dejanja, torej enako kot pri DV,⁸⁶ priponsko pa prinaša podatek o nedovršenosti. Prav tako je v predponskem obrazilu tudi morfološko (skladenjsko) pa s števno omejenim predmetom v sobesedilu izražena celostnost dejanja, ki sicer pri NDV oslabi (nezaznamovanost po celostnosti). Vendar pa moramo v ruščini – kot že omenjeno zgoraj ob ugotovitvah Isačenka – NDV uporabiti tudi tedaj, kadar drugostopenjska izpeljanka ne obstaja. NDV je v tem primeru ali sinonim ali večbesedna sinonimna enota ali pa (precej pogosto) kar nepredponski NDV, ki se od sestavljenke morfološko loči po odsotnosti (primarno pomenotvornega) predponskega obrazila. Takšna nepredponski NDV in sestavljenka sta v vidski par »potisnjena« po funkciji – ker ruščina pač **potrebuje NDV za izrazev ponavljalnosti**.⁸⁷

Primer:

On napisal 3 pisma – Každyj den' on pisal (*napisyval) 3 pisma.

Tu lahko o (sicer zaradi ponavljalnosti oslabljeni) celostnosti dejanja sklepamo le iz sobesedila, kajti z glagolskim morfemom ni potrjena.⁸⁸ Pomenska izenačenost obeh členov v teh primerih ostaja vprašljiva. Vidimo torej, da je ruska vidska parnost določena predvsem »preklopno«, tj. z zamenjavo: enkratnost [celostnega glagolskega dejanja] proti večkratnosti oz. ponavljalnosti [celostnega glagolskega dejanja] = DV – NDV.

2. Drugo besedilno okolje oz. validacijsko orodje za preverjanje vidske parnosti v odnosu med glagolskima leksemoma je v ruščini (zopet kar najširše razumljeni) **historični sedanjik glede na pripoved v pretekliku**.⁸⁹ NDV se pri takšnem prenosu seveda ne spreminjajo, medtem ko DV prehajajo v NDV.

⁸⁶ Prim. npr. Vidovič Muha (1993: 166–167).

⁸⁷ Prim. Dickey (2000: 46–47).

⁸⁸ Prim. Isačenko (1960: 428, 454).

⁸⁹ Prim. Bondarko (2005: 394–402, 450–455, 602–607), Derganc (2003: 72–73), Dickey (2000: 46).

Primer:

*On vošël, vypil stakan vody, vzjal pis'mo i ušël > On vhodit, vypivaet
(? p'et) stakan vody, berët pis'mo i uhodit.*⁹⁰

⁹⁰ Zakaj je v tudi v tem primeru zamenjava DV z NDV obvezna, obstaja več mnenj, od katerih izstopata dve. Prvo je preprosto, lahko bi rekli praktično-razumsko, in zastopa funkcijski pogled: v (današnji) ruščini nastopa dovršni sedanjik predvsem v vlogi dovršnega prihodnjika. Ruski sedanjiški dovršnik res ima – sicer redko stilno povsem nezaznamovane – tudi druge funkcije; Isačenko denimo opozarja in poudarja, da v resnici izraža brezčasno celostnost dejanja, ki jo časovno umešča šele sobesedilo, prim. (1960: 422–433, 445–460). Vendarle pa je njegova dovršnoprihodnjiška vloga – kar nekako nerad priznava tudi Isačenko, prim. (1960: 460) – tudi statistično gledano, vsaj v primerjavi s češčino in slovaščino, kjer je sedanjiški dovršnik pri izražanju ponavljajnosti in historičnega oz. dramatičnega sedanjika zastopan podobno kot v slovenščini, nedvomno prevladujoča. Poleg tega ruščina, za razliko od slovenščine, prim. Toporišič (2004: 390–391, 393), drugega izraznega sredstva za dovršno prihodnost nima. Zato bi se zdela smiselna razlaga, da jezik v izogib dvoumnosti poskuša edino izrazno sredstvo za dovršno prihodnost zaščiliti na vse načine – tj. z vsesplošnim ponedovrševanjem sedanjika. Takšna razlaga v nekoliko manjši meri zdrži tudi v poljščini, precej manj pa v češčini in slovaščini, ki za dovršno prihodnost tudi nimata drugega izraznega sredstva kot dovršni sedanjik, raba DV v historičnem sedanjiku pa je vendarle povsem dopustna; prim. Dickey (2000: 149–154). Pri nas je bil zagovornik opisanega pogleda Škrabec. Do njega je prišel tako rekoč sproti v razpravi o izvršilnem sedanjiku (*praesens effectivum*), ko je pojasnjeval, zakaj ruščina oz. poljščina za izražanje tega, kar danes imenujemo performativ (in za izražanje sedanjosti sploh), večinoma ne dopušča rabe DV (Bežek in Perušek sta menila, da zato, ker DV preveč poudarja kratkotrajnost dejanja), slovenščina pa kar najbolj; prim. Škrabec (1906–1915: 389–390, 393–394, 420, 429–430, 434, 456). Takšen pogled dobro pojasnjuje tudi očitno razliko med bolj ali manj obvezno rusko rabo DV za izražanje zaporednosti dejanj v pretekliku oz. prihodnjiku, prim. Bondarko (2005: 234–235), Dickey (2000: 203–218), in nujnostjo uporabe NDV v historičnem sedanjiku – kljub ohranjeni zaporednosti dejanj.

Drugi pogled je novejši, kognitivni, in ga zastopa zlasti ameriški slavist Dickey, ki se opira na Langackerja. Posplošeno bi lahko rekli, da ta pogled zagovarja širitev Isačenkove prispodobe o gledišču znotraj povorke, ki predhodnega in sledečega dejanja ne zajema, na celotno sedanjost – tudi historični sedanjik. Dejanje je zaradi nezajetosti predhodnega in sledečega dejanja časovno nedoločno, kar v ruščini pomeni nujnost rabe NDV; prim. Dickey (2000: 127–132, 137–140, 154). Pri tem pogledu je problematično to, da se v ruskem historičnem sedanjiku sorazmerno pogosto pojavljajo tudi NDV, ki ne morejo izražati potekajočega, iztekajočega se dejanja (t. i. trivialni NDV, npr. *pročitivat'*, *s'edat'*, *prihodit'*) in jih zato ni mogoče rabiti za opisovanje dejanja v trenutku

Glede izbora NDV, ki nadomešča DV, velja enako kot pri ponavljalnosti: če obstaja, je to drugostopenjska izpeljanka, sicer pa – kljub vprašljivosti pomenske izenačenosti členov – kar nepredponski NDV.

Opisana **kriterija za določanje ruskih vidskih parov** se po utemeljitelju imenujeta *kriterij Maslova* (prim. Derganc 2003: 68–69, 73). Pozneje jima je bil dodan še tretji, in sicer obvezna zamenjava DV z NDV v ruskem zanikanem velelniku (prim. Dickey 2000: 46).⁹¹ Pri tem je za dejanje značilna enkratnost in ne večkratnost (ponavljalnost). Ta pojav je znan v večini slovanskih jezikov, tudi v slovenščini (prim. Toporišič 2004: 397, 502), in je najbrž povezan z zgolj poimenovanjem dejanja (v tej vlogi je NDV po celostnosti nezaznamovan); slednje pa verjetno temelji na vprašanju o (ne)obstoju dejanja, ki njegove vidske lastnosti, npr. celostnost zabrisuje, potiska v ozadje (prim. Krvina 2015: 114–115, 144–147). Vendarle pa je v večini drugih slovanskih jezikov tudi tu raba DV pogostejša kot v ruščini (za slovenščino prim. Krvina 2015: 205–214, Toporišič 2004: 397, 502). V ruščini je namreč DV dopusten le v izrecnih svarilih ali pa močnih prepovedih/odsvetovanjih, ki jih uvaja *smotri* (slov. *pazi/glej*) in jih v slovenščino navadno sploh ne moremo prevesti velelniško, pač pa z odvisniško naklonsko konstrukcijo (prim. Krvina 2015: 138–150).

Primer:

Smotri, ne upadi - slov. *Pazi, da ne padeš*.

govorjenja. Slednji pa je temelj za gledišče znotraj povorke. Prav tako se zdi nenavadno, da bi pri izražanju ponavljalnosti ruščina zavzemala nekako širše oz. »panoramsko« gledišče (raba NDV zaradi časovne nedoločenosti celostnega dejanja, tudi kadar v okviru posamezne ponovitve nedvomno gre za celostno dejanje, kar v takšnih primerih – kot smo videli že pri Isačenu – potrjuje tudi raba DV v češčini in slovaščini ali slovenščini), pri historičnem sedanjiku pa precej ožje, »znotrajdogajalno« gledišče zgolj zato, ker gre za sedanjost in ne preteklost.

Resnica je najbrž nekje na sredini, a kakorkoli – tudi pri prenosu pripovedi v pretekliku v historični sedanjik je ruska vidska parnost določena predvsem z zamenjavo: zaporednostna omejenost [celostnega dejanja] proti manj občutni (?) zaporednostni omejenosti [celostnega dejanja] (?) = DV – NDV.

⁹¹ Prim. tudi Wiemer (2017: 6).

Povzamemo lahko, da je po vseh treh kriterijih oz. validacijskih orodjih **ruski vidski par določen** predvsem z **zamenjavo**: s katerim NDV se (obvezno) zamenja kateri DV pri prenosu med besedilnimi okolji;⁹² Bondarko v teh primerih govori o nevtralizaciji vidske opozicije (prim. 2005: 232, 396–403, 602–607). Če ob sestavljenki obstaja drugostopenjska izpeljanka, se rabi ta, sicer kar nepredponski NDV, pri čemer nepolna pomenska izenačenost členov ne predstavlja večje ovire.⁹³ Bistvo učinkovanja ruskega vidskega para je torej v preklapljanju med besedilnimi okolji.

Takšno orodje za določanje vidskih parov je zaradi svoje preprostosti sorazmerno koristno, vendar nikakor ne neproblematično. Zastavlja se namreč vprašanje, ali so glagolski leksemi, ki vstopajo v tako določene vidske pare, vidskoparni tudi v drugih besedilnih okoljih ali le pri preklapljanju med okolji, ki služijo za kriterij določanja. So vidskoparni v vseh svojih pomenih ali le v posameznih; ali gre v resnici za en leksem v dveh različnih oblikah (kot je za odnos med sestavljenko in njeno izpeljanko trdil Isačenko) ali za dva različna, a zbližana (v odnosu med sestavljenko in nepredponskim NDV)? Zakaj bi šlo v prvem primeru za različno obliko istega leksema, v drugem pa ne, če pa skladijsko gledano funkcionirata povsem enako?

Tovrstna vprašanja so poleg dejstva, da je bilo orodje za določanje vidskih parov izdelano na temelju, ki ga določa preklapljanje med besedilnimi okolji v ruščini, ne pa tudi v drugih slovanskih jezikih (zlasti ne, kot ugotavlja že Isačenko, v zadnjem času pa Dickey, na slovanskem Zahodu),⁹⁴ sprožila iskanje novih spoznanj, ki naj bi dopolnila sorazmerno preprosto določeni koncept vidskega para, s tem pa povečala njegovo veljavnost tudi izven ruščine.

⁹² Prim. tudi Wiemer (2017: 2–3, 6–7).

⁹³ Prim. tudi Wiemer (2017: 3–4, 6).

⁹⁴ Prim. tudi Wiemer (2017: 6–7, 15).

0.2.1.3.2 *Strukturalistični pristop: vprašanje pomenskega odnosa med vidskoparnima leksemoma (Avilova)*

Ena od možnih poti se je nakazovala s proučitvijo pomenskega razmerja med glagolskima leksemoma, ki vstopata v vidski par. Glavna predstavnica te poti je Avilova, ki kot pogoj za vidskoparno povezovanje izpostavlja **limitativnost** (mejnost), pri prehajanju na predmet pa tudi **rezultativnost** dejanja kot pomensko sestavino, ki mora biti zaobsežena v obeh členih, ki sestavljata vidski par. To pomeni, da mora glagolsko dejanje težiti k svojemu izčrpanju, po katerem se ne more več nadaljevati, tj. k doseženju notranje meje:⁹⁵ NDV izraža doseganje, DV pa doseženje te meje. Z doseženjem meje sta opravljena tudi urešničenje rezultata oz. vsesplošni prehod v novo stanje (prim. Avilova 1976: 11–28, 130–259).⁹⁶ Tako glagolsko dejanje prehaja na nevršilskega udeleženca (doseženje rezultata, npr. *izpisovati podatke – izpisati [vse] podatke, odpirati vrata – odpreti vrata, pisati pismo – napisati pismo*) ali pa se tiče nosilca dejanja oz. stanja po izteku dejanja (prehod v novo stanje, npr. *ohlajati se – ohladiti se, veneti – uveneti, padati – pasti*). Tako določeni pogoj za vidskoparno povezovanje se kot dragocen izkazuje predvsem v slovanskih jezikih, ki vidsko preklaplajo med drugačnimi, ne tako širokimi besedilnimi okolji kot ruščina. Kot temelj za preverjanje vidske parnosti ga pri nas pri proučevanju vida in vrstnosti glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja jemlje M. Merše (prim. 1995: 18–19, 36, 46).

Za ruščino se zdi, da gre ob kriteriju Maslova, ki ostaja glavno merilo za določanje vidskih parov, bodisi za opis odnosa, v katerega lahko vstopajo določeni vidskoparni leksemi, bodisi za poskus premika določanja vidske parnosti v smeri pomena oz. pomenskosestavinskosti. Odnosa med sestavljenkami in t. i. trivialnimi nedovršniki (ki izražajo le oz. predvsem večkratnost celostnega dejanja, torej ne dejanja v poteka-

⁹⁵ Zunanja, tj. na skladenjski ravni določljiva meja, npr. *Dolgo je kričal, potem pa zbežal* (drugo dejanje določa mejo prvemu), ni dovolj; prim. Avilova (1976: 16–17). Prim. tudi Bondarko – ki sicer ne ločuje eksplicitno med notranjo in zunanjo mejo glagolskega dejanja – (2005: 236) in Wiemer (2017: 7).

⁹⁶ Prim. tudi Comrie (1976: 44–48), Merše (1995: 31–32, 45), Plungjan (2003: 297–298).

nju, iztekanju) kot njihovimi izpeljankami, npr. *pročitat'* – *pročituyvat'*, *s'est'* – *s'edat'*, ki je tako po Isačenku kot po kriteriju Maslova odliččen primer za vidski par,⁹⁷ nikakor ne moremo uvrstiti pod mejnostni oz. limitativnostni (doseganje : doseženje notranje meje) kriterij Avilove. Tako DV kot NDV namreč izražata doseženje notranje meje dejanja, le da DV znotraj enkratnosti oz. časovno določno, NDV pa znotraj večkratnosti oz. časovno nedoločno. Pri ruskem določanju vidskih parov po kriteriju Maslova limitativnost glagolskega dejanja ni obvezni pogoj za vstop dveh glagolskih leksemov v vidski par – je pa res, da je pri večini vidskoparnih leksemov ugotovljiva. Kar se tiče primerov tipa⁹⁸ *kričati* – *zakričati*, *svetiti se* – *zasvetiti se*, *skakati* – *skočiti*, *udarjati* – *udariti*, ki v ruščini po kriteriju Maslova kot vidskoparni niso vprašljivi,⁹⁹ njihov vidski odnos zunaj ruščine ob odsotnosti kriterija Maslova ni zadovoljivo pojasnen. Merše denimo (prim. 1995: 224–226, 242–256, 270–272, 287–289, 309–312) se glede na pogojevalni kriterij limitativnosti (notranje meje dejanja) o možnosti vidske parnosti glagolov tega tipa sploh ne sprašuje, temveč jih uvršča med enovidske. Vsekakor ne gre za nikakršno doseganje ali doseženje notranje meje, ki ni prisotna. Vendarle se lahko vprašamo, kaj bi bilo v odnosih med leksemi tega tipa tisto, kar bi lahko preprečevalo njihovo vidsko in ne toliko pomenško razlikovalnost. Več o tem v nadaljevanju.

0.2.1.3 Strukturalistični pristop: vid in kontekst (Bondarko)

Že pri Isačenku smo opozarjali, da je ob delu z ruskim ter češkim in slovaškim gradivom bolj ali manj spontano (postopoma) prišel do ugotovitve, da o vidskih odnosih ni smiselno govoriti abstraktno, zunaj

⁹⁷ Prim. Wiemer (2017: 7).

⁹⁸ Gre za glagolska dejanja s ponavljalnostno, bodisi notranjo inherentno bodisi izrazito pogosto zunanjo sobesedilno, strukturo: NDV izraža neomejeno ponavljanje dejanja ($N = n_1 + n_2 + \dots + n_n$), DV pa katero koli ponovitev (n_n) dejanja. Taka glagolska dejanja opisujejo zlasti oddajanje oz. tudi zaznavanje zvoka, svetlobe, zaznavanje telesnih občutij itd. ali pa jih takšno oddajanje ali zaznavanje spremlja; več v nadaljevanju.

⁹⁹ Vsaj tisti, ki so tvorjeni priponsko (npr. *skočiti* – *skakati*, *udariti* – *udarjati* ali pa ruski *sprosit'* – *sprašivat'* – *vprašati* – *spraševati*), kot vidskoparni niso vprašljivi niti po Isačenku (prim. 1960: 158).

sobesedila oz. širše konteksta – pri tem se kot pomembna kažejo zlasti različna besedilna okolja, vsaj delno pa tudi glagolski čas, npr. sedanjost. Če lahko raziskave in spoznanja Avilove razumemo kot neke vrste razvoj Isačenkovih opažanj o smiselnosti določanja vidskih povezav (tudi) na pomenski ravni (prim. Avilova 1976: 33–42), predstavlja t. i. »peterburška vidska šola« s svojimi ugotovitvami (prim. Derganc 2010: 187) razvoj in dodelavo Isačenkovih¹⁰⁰ ugotovitev o pomembnosti skladenske, širše besedilne ravni.

Eden pomembnejših (nanj se vsaj posredno, denimo v terminologiji, opirajo predstavniki podobnih, pa tudi drugih metodološko-konceptualnih usmeritev, npr. Padučeva, Petruhina)¹⁰¹ predstavnikov te smeri je **Bondarko**,¹⁰² ki v ruščini, primerjalno pa tudi v drugih slovanskih jezikih, opazuje vidsko rabo v različnih besedilnih okoljih, ki se najpozneje od Isačenka dalje¹⁰³ kažejo kot na rabo NDV glede na DV pomembno vplivajoča. Gre zlasti za npr. ponavljajnost, historični sedanjik (ki ga je Bondarko v okviru disertacije proučil posebej natančno)¹⁰⁴ in sedanjost nasploh, dejanje ob prislovnodoločilni izraženosti omejenosti ali neomejenosti, ob njegovi zanikanosti ali nezanikanosti, naklonskosti itd. (prim. Bondarko 2005: 230–250, 358–406, 425–571).¹⁰⁵ Gradivno se Bondarko opira zlasti na nabor del »dobrih avtorjev«; kot zglede jih tudi navaja v obliki citatov.¹⁰⁶ Gradivo načeloma pregleduje ročno, zato lahko za vsak primer določa tudi vidске lastnosti – zlasti NDV, pri katerem so te bolj odvisne od sobesedila oz. širšega konteksta.¹⁰⁷ Vidskih lastnosti, razen krovnih oznak NDV in DV, statistično

¹⁰⁰ Pa tudi ugotovitev Jakobsona, Maslova, delno Vinogradova. Prim. Derganc (2010: 187).

¹⁰¹ Prim. Derganc (2010: 190–191), Petruhina (2009).

¹⁰² Prim. Derganc (2010: 187–189).

¹⁰³ Kot smo opozorili, že pri Miklošiču v tem smislu spontano oz. »med vrsticami« najdemo marsikaj.

¹⁰⁴ Prim. Bondarko (2005: 424).

¹⁰⁵ Prim. tudi Derganc (2010: 188–189).

¹⁰⁶ Prim. Bondarko (2005: 250–255, 427–431).

¹⁰⁷ Prim. Bondarko (2005: 241–250) – *častnye značenija*, tj. na besedilni ravni določljivi pomeni, NDV proti (239–241) – *častnye značenija* DV. Derganc (prim. 2010: 188) sloveni *častnye značenija* (dobesedno »pomeni zase«) kot *sobesedilno*

večinoma ne obdeluje, saj bi bilo zaradi pretežno ročnega pregleda to časovno težko izvedljivo. Bondarkove ugotovitve se torej opirajo na ožji, izbran in ročno temeljito pregledan korpus knjižnega jezika in znotraj njega posebej na dela klasikov (prim. Bondarko 2005: 444–446).¹⁰⁸

Bondarko se pri luščenju ugotovitev iz gradiva ne omejuje le na značilnosti razmerja med NDV in DV v določenih besedilnih okoljih, ampak jih skuša tudi kar najbolje pojasnjevati.¹⁰⁹ Pri tem uporablja različne binarne (prisotnost – odsotnost) oziroma po potrebi glede na gradivno izkazanost tudi tro- (prisotnost, nezaznamovanost, odsotnost) ali celo večstopenjske opozicije,¹¹⁰ ki v osnovi razširjajo oz. dopolnjujejo izhodiščno privativno opozicijo celostnost – nezaznamovanost po celostnosti. Naštejmo nekaj temeljnih vidskih lastnosti, zlasti glede na njihovo nasprotnost in združljivost (prim. Bondarko 2005: 231–238):

- a) Procesualnost oz. aktualnost (tj. potekanje, iztekanje) dejanja, ki ni združljiva s celostnostjo, torej ne z DV, je pa z necelostnostjo, torej z NDV. Vendar pa NDV zlasti pri zgolj poimenovanju dejanja ali panoramskem pogledu na ponavljalnost potekanja, iztekanja dejanja lahko tudi ne izraža – je po celostnosti nezaznamovan.¹¹¹
- b) Lokaliziranost, po Dickeyju časovna določnost dejanja. S časovno nelokaliziranostjo oz. nedoločnostjo DV v ruščini oz. na slovanskem Vzhodu, vsaj stilno nevtrarno, načeloma ni združljiv.¹¹²

---

pogojeni posebni vidski pomeni. Tu uporabljamo poimenovanje *besedilna okolja*; kadar jih pri besedilni uresničitvi pogojuje prisotnost prepoznavnih stavčnočlenskih enot (zlasti prislovnih določil), govorimo o *skladenjskih okoljih*. Na ravni stavčne povedi gre za lastnosti udeležencev, ki vplivajo na vidsko vrednost.

¹⁰⁸ Tako npr. pri obravnavi historičnega sedanjika za slovenščino navaja polne izpise vidskih rab (kot glede na ruščino razlikovalno seveda zlasti DV) iz izbranih del Jurčiča, Tavčarja. Prim. Bondarko (2005: 561–563).

¹⁰⁹ Govori o pomenskem potencialu vidskih oblik oz. vrednosti. Prim. Bondarko (2005: 230–231).

¹¹⁰ Prim. Bondarko (2005: 231).

¹¹¹ Prim. Bondarko (2005: 232).

¹¹² To dejstvo smo zaradi razlike s slovanskim Zahodom (kamor sodi tudi slovenščina), kjer takšna omejitev ne velja, že večkrat omenili.

- c) Trajnost (trajanje) dejanja, ki razen pri glagolih tipa *presedeti*¹¹³ zopet ni združljiva s celostnostjo, je pa z necelostnostjo, torej z NDV. Vendar pa NDV zlasti pri zgolj poimenovanju dejanja ali panoramskem pogledu na ponavljalnost trajnosti (trajanja) dejanja lahko tudi ne izraža – je po celostnosti nezaznamovan.¹¹⁴
- č) Nenadnost dejanja, s katero je načeloma združljiva le celostnost, torej DV, NDV pa v ruščini večinoma le v historičnem sedanjiku, kadar nadomešča DV in torej vsaj posredno izraža celostnost.¹¹⁵
- d) Zaporednost proti vzporednosti oz. istočasnosti¹¹⁶ dejanja. Z zaporednostjo je načeloma združljiva le celostnost, torej DV, NDV pa v ruščini – kot že večkrat omenjeno – večinoma le v historičnem sedanjiku ali pri zaporednosti v okviru ponavljalnosti, ko nadomešča DV in torej vsaj posredno izraža celostnost.¹¹⁷ Z vzporednostjo pa celostnost načeloma ni združljiva; izjema je parafraziranje ali povzemanje naštevaje, kar velja tudi za slovenščino (prim. Krvina 2015: 164–167).¹¹⁸

Bondarko torej ostaja zvest strukturalističnim izhodiščem in temeljni metodologiji, ki pa jih vedno izvaja neposredno iz gradiva in na njem zopet preverja. Vsako glagolsko rabo, zlasti NDV, v različnih besedilnih okoljih opisuje s kar največ zgoraj naštetimi opozicijami. V primeru, kot je npr. *Pisal je pismo*, bi tako NDV opisali z lastnostmi nezaznamovanost po celostnosti, procesualnosti oz. potekanju, iztekanju, trajnosti (trajanju) dejanja¹¹⁹ ter nelokaliziranost oz. časovna nedoločnost de-

¹¹³ Morda zato, ker ostaja njihova pomenska sestavina stanja, statičnosti vedno, tudi v DV, izrazita in močna. Prim. tudi Krvina (2015: 115–177), Plungjan (2003: 302), Šekli (2016: 275; 2016a: 191), Žaucer (2012).

¹¹⁴ Prim. Bondarko (2005: 233).

¹¹⁵ Prim. Bondarko (2005: 235).

¹¹⁶ Prim. tudi z zadobnostjo (za izražanje katere se uporablja DV) in istodobnostjo (ki se izraža z NDV), npr. Toporišič (2004: 390, 394).

¹¹⁷ Za slovenščino prim. Krvina (2015: 151–159). Na kratko: prevladuje DV, NDV se pojavlja zlasti na koncu niza dejanj, ko dejanju ne sledi drugo omejujoče, sredi niza pa izjemno redko.

¹¹⁸ Prim. Bondarko (2005: 234).

¹¹⁹ Pri do tu naštetih lastnostih to velja za ruščino bolj kot za slovenščino: v slovenščini bi se vendarle nekoliko bolj nagibali k necelostnosti, procesualnosti, potekanju oz. iztekanju, trajnosti (trajanju) dejanja. Prim. npr. Derganc (2003: 75–77). Tudi pri

nja, nenenadnost dejanja. Pri *Pisal je pismo in ga v 1 uri tudi napisal* pa NDV (tudi v ruščini, ne le v slovenščini) z lastnostmi [necelostnost, procesualnost oz. potekanje, iztekanje, trajnost (trajanje) dejanja, nezaznamovanost¹²⁰ po lokaliziranosti oz. časovni določnosti dejanja in nenenadnost dejanja] ter DV s [celostnost, neprocesualnost oz. nepotekanje, neiztekanje, netrajnost (netrajanje) dejanja, lokaliziranost oz. časovna določnost dejanja in nenenadnost dejanja]. Kot že omenjeno, so določene lastnosti posamezni vidski vrednosti (zlasti DV, ki nikdar ne more zavzeti vrednosti [procesualnost oz. potekanje, iztekanje; trajnost (trajanje)] dejanja ali necelostnost dejanja)¹²¹ inherentne. Medtem so druge (zlasti pri NDV) bolj odvisne od sobesedila oz. širšega konteksta. To velja že za osnovno nezaznamovanost po celostnosti, ki jo lahko NDV, in še to v ruščini bolj kot denimo v slovenščini, pripišemo predvsem posplošeno,¹²² medtem ko v rabi dokaj pogosto izkazuje vrednost necelostnost (tipično npr. pri konativnosti: *X je delal, a ne naredil Y*).¹²³ Vrednost nezaznamovanost po celostnosti NDV besedilno uresničeno izkazuje predvsem v ruščini (pri zgolj poimenovanju dejanja tudi v slovenščini), npr. pri ponavljalnosti:

Primer:

Stat'ju on vseгда pisal za dva dnja - slov. Članek je vedno napisal
(? pisal) v 2 dneh.

Tu ruski NDV označimo z vrednostjo nezaznamovanost po celostnosti (→ celostnost) in vsekakor neprocesualnost oz. nepotekanje, neiztekanje dejanja, k čemur prispevajo okoliščine dejanja v 2 dneh;¹²⁴ takšno »dovršniškost«¹²⁴ potrjuje mdr. tudi raba DV v slovenskem prevodu.

---

celostnosti bi se značaj opozicije v slovenščini od prave privativnosti nekoliko bolj nagibal v smer kontrarnosti (celostnost – nezaznamovanost po celostnosti > celostnost – necelostnost^(o)). Kriterij Maslova v slovenščini namreč ne velja, pa tudi zgolj poimenovanja dejanja, recimo pri naklonskosti, npr. v zanikanem velelniku, je manj kot v ruščini.

¹²⁰ Ni namreč jasno, kaj je pred dejanjem (zamejuje ga le njegov začetek).

¹²¹ Prim. Bondarko (2005: 235–236).

¹²² Prim. Bondarko (2005: 235–236).

¹²³ Prim. npr. Bondarko (2005: 242–243), Comrie (1976: 19), Orešnik (1994: 22).

¹²⁴ Prim. Krvina (2015: 122–125), Orešnik (1994: 15, 52–53, 56–57, 60).

Kot vidimo, lahko s pomočjo vidskih lastnosti, urejenih v opozicije, ki jih pri opisu rabe NDV in DV, predvsem ob vplivu besedilnega okolja na izbor vidске vrednosti,¹²⁵ uporablja Bondarko, glagolska dejanja opisujemo z mnogimi dodatnimi lastnostmi, ne le z določitvijo osnovne, krovne vrednosti (tj. NDV ali DV). To je posebej koristno pri medslowlanskih primerjavah, saj lahko sorazmerno dobro pojasni nekatere razlike v izboru osnovne, krovne vidске vrednosti (tj. NDV ali DV).¹²⁶

Bondarko posamezne lastnosti, ki opisujejo rabo NDV ali DV v določenih skladenjskih, širše besedilnih okoljih, pogosto zbira v značilne nabore. Za rusko ponavljalnost dejanja je tako v večini primerov značilno [NDV +, DV –, nezaznamovanost po celostnosti (→ necelostnost, lahko tudi → celostnost), nezaznamovanost po procesualnosti oz. potekanju, iztekanju, trajnosti (trajanju) dejanja, nelokaliziranost oz. časovna nedoločnost dejanja in nezaznamovanost po nenadnosti dejanja].¹²⁷

Pri razlagi (ne usistemljanju) binarnih opozicij, zlasti pri navaianju zglelov, Bondarko občasno uporablja izjave tipa »kako si lahko kaj predstavljamo/zamišljamo« oz. kaj »nam je kot uporabnikom pred očmi« (prim. 2005: 231–232, 236–237, 239, 392–396).¹²⁸

S tem občasno prehaja na polje, ki si ga delita strukturalistični in kognitivistični pristop – razlika je, kot se zdi, (pri opisu glagolskega vida) predvsem v tem, da si prvi že izhodiščno postavlja jasen dvopolni sistem in da išče zlasti prisotnost ali odsotnost določenega elementa ali njegove vrednosti v strukturi, ki zaradi medsebojne povezanosti pogojuje prisotnost oz. odsotnost določene vrednosti tudi pri katerem izmed preostalih elementov; »uporabniške predstave« mu služijo predvsem kot drugotni oz. dopolnilni razlagalni element. Drugi pa izhaja predvsem iz iskanja smiselnih povezav med »uporabniškimi predstavami«, ki bi jih lahko asociirali z določenimi jezikovnimi pojavi; morda je zato nekoliko bolj spekulativen, saj se za ugotavljanje tipičnih »uporabniških

¹²⁵ Prim. Bondarko (2005: 225–229).

¹²⁶ Prim. npr. Bondarko (2005: 358–406, 425–582).

¹²⁷ Prim. Bondarko (2005: 237, 249).

¹²⁸ Pri orisu celostnosti z glediščem znotraj povorke ali zunaj nje se takšnim izjavam ni izogibal niti Isačenko.

predstav« izvedbi dokaj zamudnih anket najbrž ne moremo izogniti – opiranje zgolj na lastni jezikovni čut pa je lahko nevarno. Za kolikor toliko jasno ponazoritev pojmov in predstav pa tudi njemu njihovo povezovanje v sistem ne uide. Kakorkoli že – oba pristopa se smiselno dopolnjujeta, zato vsaj ob polnem razvoju njunih potencialov v enem lahko najdemo elemente drugega in obratno.¹²⁹ Kot bomo videli v nadaljevanju, se izhodiščno kognitivističnega (na Langackerja, delno tudi Leoninena, oprtega) pristopa, ki pa vendarle temelji na prisotnosti ali odsotnosti nekaterih temeljnih predstav, zlasti časovne določnosti, poslužuje S. Dickey – in z njim precej dobro pojasnjuje večino največjih razlik v rabi glagolskega vida med posameznimi slovanskimi jeziki.

0.2.1.4 Strukturalistični pristop: prevzem metodologije in ugotovitev v slovenski prostor (Toporišič)

Slovenski jezikoslovni prostor doslej problematiki glagolskega vida, vsaj v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki, zlasti ruščino, večinoma ni namenjal večje pozornosti.¹³⁰ Izjemo predstavlja delo, ki so ga opravili: M. Merše na gradivu slovenskih protestantskih piscev za knjižni jezik 16. stoletja;¹³¹ A. Derganc v več prispevkih predvsem primerjalno slovensko-rusko in gradivno na posameznih primerih, zlasti iz literarnih del;¹³² O. Plotnikova v disertaciji na gradivu iz pretežno literarnih del in publicistike, a zopet predvsem z ruskega vidika in v ruskih (strukturalističnih) metodoloških okvirih;¹³³ J. Orešnik po zgledu C. S. Smith deloma na pomenski, večinoma pa na skladenjski, širše besedilni ravni – teoretsko izhaja predvsem iz neslovanske aspektološke literature;¹³⁴ A. Žele pa v okviru celostnega pomensko-skladenjskega opisa slovenskega glagola delno povzemanlo po domači in tuji literaturi.¹³⁵

¹²⁹ Prim. tudi Vidovič Muha (2000: 47–51).

¹³⁰ Prim. tudi Merše (1995: 11), Orešnik (1994: 13).

¹³¹ Prim. Merše (1995).

¹³² Prim. Derganc (2003; 2006; 2010; 2010a).

¹³³ Prim. Plotnikova (1975).

¹³⁴ Npr. iz Dahla, C. S. Smith itd; prim. Orešnik (1994).

¹³⁵ Prim. Žele (2012: 49–70, 83–90).

Tudi pri Toporišiču je glagolski vid le eden – lahko bi rekli celo obrobni – od mnogih delov njegovega slovničnega opusa; njegov pomembnejši terminološki prispevek predstavlja zlasti vpeljava že omenjenega termina *vrste glagolskega dejanja* (prim. 1967a). Sicer pa je nekatere trditve, delno pa tudi terminologijo za opis kategorije glagolskega vida, prevzemal predvsem iz ruskega strukturalističnega pristopa, ne da bi ga širše preveril na slovenskem gradivu in iz njega izhajajočem slovenskem jezikovnem stanju. Tako se s splošnimi trditvami, najprej nekoliko tavtološko iz *Slovenskega knjižnega jezika 3* (1967: 112), da »dovršni [glagoli] so tisti, ki podajajo dovršno dejanje /.../, nedovršni pa tisti, ki ne izražajo dovršnega dejanja /.../« in nato iz *Slovenske slovnice*, da »/d/ovršni glagoli zaznamujejo po trajanju omejeno dejanje /.../, nedovršni omejenost v trajanju dejanja ne izražajo« (2004: 348), v osnovi je mogoče strinjati, čeprav bi pričakovali nekoliko več konkretizacije s primeri. Kot smo že večkrat opozorili, opredelitev vidske invariante s trajanjem nikakor ni neproblematična (formulacija »omejenost po trajanju« opredelitev sicer v znatni meri izboljšuje),¹³⁶ čeprav celostnosti kot dodatno lastnost večinoma lahko pripišemo omejenost po trajanju.¹³⁷ Medtem se pri dejanski nezaznamovanosti NDV po trajanju, tj. pri *zgolj pomenovanju dejanja*, kjer NDV lahko pripišemo nezaznamovanost po celostnosti oz. potekanju, iztekanju dejanja, Toporišičevo opažanje, da se »/n/edovršni glagoli /.../ izjemoma rabijo tudi za izražanje po trajanju omejenega dejanja« (2004: 348),¹³⁸ ne zdi najbolj posrečeno. V tem primeru namreč ne gre niti za izražanje celostnosti, sicer bi pač rabili DV, niti potekanja, iztekanja dejanja, temveč zgolj za poročanje o ob-

¹³⁶ Prim. tudi Merše (1995: 35).

¹³⁷ Problematična je predvsem odsotnost opredelitve, ali je trajanje mišljeno znotraj ali zunajjezikovno, saj zunajjezikovno gledano vsako dejanje traja vsaj nekaj časa, pa tudi absolutno neomejeno ni nobeno. Prim. npr. *Vse svoje življenje je živel v rodni vasi* proti *Vse svoje življenje je živel preživel v rodni vasi*. Tu je trajanje obeh dejanj (najmanj zunajjezikovno) bolj ali manj enako, zunanjo mejo dejanja pa v obeh primerih predstavlja smrt. Vidik pa je pri DV kljub nedvomni prisotnosti trajanja drugačen: dejanje je predstavljeno zgoščeno, kot celota. Trajanje torej najmanj v takšnih primerih ne predstavlja temeljne razlikovalnosti med DV in NDV. Prim. še Bondarko (2005: 231, 233), Comrie (1976: 16–17).

¹³⁸ Še bolj problematična je navedba, da NDV »rabimo namesto DV«, prim. Toporišič (2004: 350–351). Gl. še opombi 140 in 141.

stoju dejanja (v ruski terminologiji *obščefaktičeskoje značenje*). Ko želimo povedati, da dejanje zgolj je, ko ga zgolj poimenujemo, je NDV primernejši, ker je lahko glede celostnosti oz. potekanja, iztekanja dejanja tudi nevtralen – podobno kot je, še posebej v množini, lahko nevtralen moški slovnični spol, npr. študenti: študenti in (lahko tudi) študentke; študentke: le študentke.¹³⁹ NDV rabimo torej zato, ker je za to vlogo primernejši, ne pa namesto DV. Ob uporabi DV pomen ni isti, saj je celostnost (s tem pa pri dejanjih z notranjo mejo lahko tudi rezultativnost) dejanja v tem primeru izražena nedvoumno.¹⁴⁰ Res pa je, da je v slovenščini zgolj poimenovanje dejanja v primerjavi z ruščino precej redkejše in se morda zato zdi anomalija.¹⁴¹ V teh primerih bi morda lah-

¹³⁹ Prim. tudi Vidovič Muha (2011: 415–416).

¹⁴⁰ Prim. npr. *Sem že večerjal* [imel sem večerni obrok] proti *Sem že povečerjal* [in sedaj lahko govoriva], *To knjigo sem že bral* [mi je znana] proti *To knjigo sem že prebral* [zato jo lahko vzameš ti]. NDV ne izraža (∅) ne celostnosti ne potekanja, iztekanja dejanja, pač pa le (+) njegov obstoj, medtem ko DV jasno (+) izraža celostnost dejanja in v navedenih primerih tudi rezultativnost (večerja je končana, knjiga je prebrana). Sklepanje tipa »/n/esel je v mlin (tja je namreč nekaj odnesel)« (Toporišič 2004: 348) je zunajjezikovne narave, prim. npr. Derganc (2010a: 74), Krvina (2016: 211), in ne izhaja iz same rabe NDV. Prim. še Bondarko (2005: 244–245, 250–251, 253–255), Isačenko (1960: 438–441), Krvina (2016: 211–212), Žele (2012: 85).

¹⁴¹ Prim. npr. Derganc (2010a). Kadar ob želji po zgolj poimenovanju dejanja (dejanje obstaja ali ne) raba NDV v slovenščini ni mogoča (zlasti ob oslavitvi vršilskosti, prehodu v nosilskost oz. polni nosilskosti, npr. *Si danes že jedel* proti *Si kdaj razbil* (*razbijal) *dragoceno vazo*, *Si kdaj izgubil* (*izgubljal) *dežnik*, ali ob nevarnosti, da bi vendarle bila izražena necelostnost oz. potekanje, iztekanje dejanja, npr. *Si se že kdaj vzpel* (*vzpenjal) *na Triglav*), in je rabljen DV, prim. Derganc (2010a: 76–77), Krvina (2016: 211–212), preide izražanje obstoja ali neobstoja dejanja na zvezo členka s prislovom *že kdaj, še nikoli*; prim. Derganc (2010a: 74). Sam DV namreč vprašanja o obstoju dejanja, ki vse ostale lastnosti, npr. celostnost, zabrisuje, potiska v ozadje, ne more izražati. To jasno kažejo zgornji primeri, če obstoj ali neobstoj dejanja izražajočo zvezo ali sam zaimek odvezamemo: *Si kdaj razbil vazo*, *Si kdaj izgubil dežnik*, *Si se že kdaj vzpel na Triglav*? Zgolj z DV vprašanja o obstoju dejanja ni mogoče izraziti: navedeni primeri se spremenijo v opis celostnega dejanja v preteklosti s posledicami v sedanosti [vaza je razbita, dežnik izgubljen, vzpon je opravljen]. Pri NDV, npr. *Sem že večerjal*, *To knjigo sem že bral*, je brez členkovno-zaimkovne zveze oz. členka samega jasnost, da gre za zgolj poimenovanje dejanja, tudi manjša, a je to potencialno še vedno prisotno.

ko govorili o nezaznamovanosti (Ø) dejanja ne le po celostnosti, temveč celo po kategoriji vida kot taki – ob vsebinski izpraznjenosti (»Ø vid«) je sicer morfološko v NDV obliki še vedno izražena.¹⁴²

Še bolj problematična se zdi Toporišičeva raba terminov *vidski par* (prim. 2004: 350) in *čiste vidske dvojice* (2004: 397),¹⁴³ saj jih z izjemo *Enciklopedije slovenskega jezika* (1992: 353) natančno ne pojasnjuje, s primeri pa jih utemeljuje le pri opisu vidske rabe v zanikanem velelniku, pri čemer ni povsem jasno, ali opredelitev velja za vse ali le za katerega od pomenov navedenih glagolov. Ker omenjena termina nista razložena (kar bi bilo za slovnico zaželeno; prim. tudi Krvinca 2016: 213), je bralec prepuščen lastni presoji in sklepanju, kaj naj bi pomenila: Gre za enak pomen pri različnem vidu? Načeloma le v odnosu med sestavljenkami in izpeljankami? V določenih okoliščinah ali vedno? Zgolj pri menjavanju določenih besedilnih okolij (kot pri določanju vidskih parov v ruščini)? Kakšen je pomenski odnos med takšnima glagolskima leksemoma – ali je pomembna težnja k doseganju notranje meje dejanja oz. njeno doseženje (kar kot pogoj za vidsko parnost predpostavlja Avilova in za njo za slovenski knjižni jezik 16. stoletja M. Merše)?¹⁴⁴ Ob odsotnosti jasnih odgovorov lahko le sklepamo, da si je Toporišič kot tudi rusist delovanje »vidske parnosti« v slovenščini predstavljal bolj ali manj tako kot v ruščini, morda še z dodatkom notranje meje glagolskega dejanja kot pri Avilovi, ne da bi to preveril na gradivu – morda se mu prav zato ni zdelo vredno večje omembe.

Neopažanje bistvenih razlik med slovenščino in ruščino na skladenski, širše besedilni ravni je toliko bolj nenavadno, ker Toporišič ob naštevanju, kdaj rabimo NDV, dejansko navaja nekatera skladenska okolja, ki zahtevajo rabo predvsem ali izključno NDV [(→) NDV + DV –].¹⁴⁵ Po predhodnih slovnica (od Miklošiča, Šumana oz. zlasti Breznika dalje) navaja trenutek govorenja z izjemo performativa¹⁴⁶ ter nedoločnik ob

¹⁴² Prim. tudi Vidovič Muha (2011: 148).

¹⁴³ Prim. tudi Merše (1995: 21).

¹⁴⁴ Prim. še enkrat Merše (1995: 18–19, 36, 46).

¹⁴⁵ Prim. Toporišič (2004: 348, 390–391).

¹⁴⁶ Po burnih razpravah med Škrabcem in Pintarjem na eni ter Bežkom in Peruškom na drugi strani konec 19. in v začetku 20. stoletja se je stališče, da je v

faznih glagolih.¹⁴⁷ Zlasti zadnje skladenjsko okolje, v katerem [NDV + DV –] velja absolutno,¹⁴⁸ je v primerjavi s ponavljalnostjo, historičnim sedanjikom in z zanikanim velelnikom¹⁴⁹ – okolji, ki so v ruščini bistvena za obstoj in po Maslovu tudi za opredelitev vidskega para – precej ožje, zato tudi njegov vpliv na dojetanje vidske parnosti ne more biti tolikšen kot vpliv naštetih treh (med njimi posebej ponavljalnosti) v ruščini. Konativnosti, tj. doseganja notranje meje dejanja brez uspešnega doseženja, ki jo vsaj v zgledih navaja že Miklošič¹⁵⁰ in ki jo z le malenkost drugačnega zornega kota (težnja k doseganju – doseženje notranje meje dejanja) za temelj vidske parnosti jemlje Avilova in po njej M. Merše, pa Toporišič ne izpostavlja.

Pri glagolskem besedotvorju, ki se tiče vidske parnosti, Toporišič ustrezno izpostavlja vlogo izpeljank, pri navajanju »samo dovršnih predponskih glagolov« pa uporablja nepojasnjeno zvezo »z manj konkretnimi predponami« (prim. 2004: 350). Morda želi povedati, da je prevlada vidotvornosti ob oslavitvi pomenotvornosti pri nekaterih predponskih obrazilih lahko večja kot pri drugih, tako bi bilo vsaj mogoče sklepati iz nekaterih zgledov (*napisati, skuhati*) in trditve, ki sledi: »Če kateri takih dovršnikov le ima nedovršni par, ta pomeni isto kot prvotni nepredponski glagol« in »/m/anjkajočo nedovršno vzporednico ali opišemo ali pa izrazimo z nepredponskim nedovršnikom /.../ izrazimo se pač bolj ali manj približno« (Toporišič 2004: 350).

Toporišič torej pri opisu kategorije glagolskega vida in njenih značilnosti v slovenščini prevzema predvsem ruske (metodološko v osnovi strukturalistične) ugotovitve, ne da bi jih podrobneje preveril v slovenskih jezikovnih okoliščinah oz. na slovenskem jezikovnem gradivu. Ne-

---

(tedaj še ne tako poimenovanem) performativu možno rabiti DV, dokončno utrdilo pri Brezniku (prim. 1916: 147–148), povzela pa ga je tudi slovnica štirih avtorjev; prim. Bajec idr. (1956: 207–208).

¹⁴⁷ Na splošnoslovansko nujnost rabe NDV ob faznih glagolih izrecno opozarja že Miklošič; prim. (1868–1874 IV: 275).

¹⁴⁸ Prim Krvina (2015: 229–235).

¹⁴⁹ Kar se tu tiče dopustnosti rabe DV, Toporišič bolj ali manj prevzema Breznikovo stališče iz znane razprave o stavčni negaciji v slovenščini. Prim. Breznik (1982: 255–270).

¹⁵⁰ Prim. Miklošič (1868–1874 IV: 275–276).

katere ugotovitve (nezaznamovanost po dovršnosti oz. omejenosti po trajanju kot temeljna značilnost NDV) slovenskemu stanju sicer večinoma ustrezajo (prim. Krvina 2016: 212), čeprav ne odražajo nujno njegove specifikke, ki je v primerjavi z ruščino pri NDV pomaknjena proti necelostnosti oz. potekanju, iztekanju dejanja.¹⁵¹ Medtem so druge, zlasti neopredeljena *vidska parnost*, bolj vprašljive – še toliko bolj, ker po predhodnih slovnica, tj. od Miklošiča dalje, Toporišič kot okolja, ki zahtevajo rabo izključno NDV, navaja sorazmerno (zlasti v primerjavi z ponavljalnostjo v ruščini) ozki okolji nedoločnikov ob faznih glagolih in trenutka govorjenja z izjemo performativa.

Opis kategorije glagolskega vida in njene specifikke v slovenščini tako v osrednji slovnici slovenskega jezika zadnjih 50 let ostaja nepopoln.

0.2.1.5 Strukturalistični pristop: prispevek slovenskega skladenjskega besedotvorja (Vidovič Muha)

Skladenjsko besedotvorje, ki ga je v slovenskem prostoru razvila Ada Vidovič Muha (1988), se glagolskega vida dotika kot ene izmed glagolskih kategorij, in sicer zlasti kot kategorialne, tj. jezikovnosistemske, glagolu inherentne lastnosti.¹⁵² Prispevek je pomemben predvsem na besedotvorni ravni, saj ne le potrjuje že obstoječe ugotovitve o priponskih obrazilih kot primarno vidotvornih, predponskih pa pomenotvornih,¹⁵³ temveč takšno stanje še dodatno pojasnjuje, interpretira tudi s sinhronega vidika. S priponskimi obrazili tvorjene glagolske **izpeljanke** tako razume ali kot **modifikacijske** (pri teh se obrazili odvisni del skladenjske podstave *večkrat* [ki izraža ponavljalnost]) ali kot **nemodifikacijske tvorjenke** (pri teh se z navadno izpeljavo obrazili jedrni del skladenjske podstave *delati, da* [ki izraža potekanje, iztekanje dejanja, trenutek govorjenja]).¹⁵⁴ S predponskimi obrazili tvorjene **sestavljenke** pa razume kot nemodifikacijske tvorjenke, pri katerih **predponška obrazila kot pretvorbe globinskih prislovov** (nekatera tudi več kot le enega)

¹⁵¹ Več o tem v nadaljevanju, zlasti pri obravnavi pristopa in ugotovitev S. Dickeyja.

¹⁵² Prim. Vidovič Muha (2000: 30–31, 34).

¹⁵³ Prim. Šekli (2016: 274–278; 2016a: 189–193), Vidovič Muha (1993: 162–163).

¹⁵⁴ Npr. *podpis-[ova]-ti*: [večkrat] podpisati ali [delati, da] podpiše[-Ø]. Prim. Vidovič Muha (2000: 43; 2011: 23–25, 64, 70–71).

umeščajo dejanje v prostor in izpeljano čas¹⁵⁵ in tako zastopajo zunanjeokoliščinski del propozicije.¹⁵⁶ K nepredponskemu NDV prinašajo večinoma izrazit pomenski dodatek ob hkratni spremembi vida (> DV) kot njegove kategorialne lastnosti (prim. Vidovič Muha 2011: 72). To pojasnjuje njihovo primarno pomenotvorno in le drugotno oz. v posebnih okoliščinah (npr. zgolj *napisati kaj* proti *napisati kaj na papir*) izrazitejšo vidotvorno vlogo (prim. Vidovič Muha 2011: 95).

Poleg takšnih splošnih ugotovitev so z aspektološkega vidika pomembne tudi druge, vezane v okviru glagolskega besedotvorja na posamezna predponska obrazila –¹⁵⁷ še posebej na tista, ki pretvorbno združujejo po več globinskoprisklovnih vlog oz. je njihovemu izhodišču težje jasno pripisati izrazito usmerjenost, enotočkovnost ali vezanost na eno ploskev (tj. *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-*) ali pa jim celo pri besedotvornem pomenu ni mogoče pripisati kaj drugega kot predvsem celostnost, zaključenost (npr. *očistiti*, *oprati*, *ozdraviti*, *skuhati*, *spresti*, *zmlati*),¹⁵⁸ pri dejanjih, ki opisujejo zvok, svetlobo, fiziološke procese, pa zlasti enkratnost (npr. *zakričati*, *zabliskati se*, *zaboleti*).¹⁵⁹ Podrobneje bomo o omenjenem spregovorili v nadaljevanju v besedotvornem sklopu.

¹⁵⁵ Čas lahko razumemo kot neke vrste vzporednico prostoru – tudi opisujemo ga pogosto s prostorskimi poimenovanji, npr. začetek, konec, predhodnost; prim. npr. Piper (2001). Prim. tudi Vidovič Muha (2009: 254; 2011: 94), Žele (2012: 61).

¹⁵⁶ Prim. Vidovič Muha (2011: 64–65, 70, 72–75, 93–94). Prim. tudi Šekli (2016: 273–275; 2016a: 189–191).

¹⁵⁷ Prim. Vidovič Muha (1993; 2011: 73–81). Prim. tudi Šekli (2016: 274–285; 2016a: 190–195).

¹⁵⁸ Prim. Vidovič Muha (2011: 73, 78). Aspektološko gledano zaključenost pri prvem in drugem glagolskem vidsko relevantnem pomenskem tipu v DV le potrjuje težnjo (doseganje notranje meje dejanja), ki je navzoča že v NDV. Zato gre pri teh dveh tipih za vidsko in manj pomensko razliko (ta se bliža 0, kategorialna vidaska pa ob tem lahko izstopa). Prim. tudi Šekli (2016: 278–273; 2016a: 193–194).

¹⁵⁹ Glede začetnosti, prim. Vidovič Muha (2011: 73, 78), se zdi, da je ta nedvoumna pri sestavljenkah četrtega glagolskega vidsko relevantnega pomenskega tipa, kot so npr. *zaživeti*, *obstati*, *zagospodovati*, *vzljubiti*, kjer *za-* označuje prehod v stanje. Pri tretjem tipu takšnega prehoda ni (po ponovitvi dejanja sledi nova ponovitev, ne stanje), zato se zdi začetnost bolj sobesedilno pogojena, npr. *Zakričal je in padel* [začetnost -] proti *Zakričal je in kričal, dokler ni dosegel svojega* [začetnost +]. Prim. tudi Breznik (1916: 200), Šekli (2016: 279–280, 283; 2016a: 194–195), Vidovič Muha (1993: 182–183).

Pomenljivo (morda ne presenetljivo) je tudi, da so glagolski tvorbeni vzorci¹⁶⁰ do neke mere vzporedljivi z obsežnimi pomenskimi skupinami dejanj z določenimi skupnimi lastnostmi, ki jih bomo v nadaljevanju imenovali *glagolski vidsko relevantni pomenski tipi*, in sicer:

1. delati, *da* N – narediti, *da* N (npr. *pribijati* – *pribiti*, *kuhati* – *skuhati*);
2. postajati N – postati N (*umirati* – *umreti*, *siveti* – *po-/o-siveti*);
3. dajati, delati N [= $n_1 + n_2 + \dots n_n$] – dati, narediti n_n (npr. *kričati* – *zakričati*, *trobiti* – *za-/po-trobiti*, *svetiti* – *za-/po-svetiti*, *boleti* – *zaboleti*);
4. biti, imeti, delati [neciljno, kot dejavnost] N (npr. *ležati*, *spati*, *stati*, *tičati*, *viseti*; *gospodariti*, *kmetovati*, *čebelariti*, *rezbariti*, *gostovati*, *beračiti*, *kolesariti*; *praznovati*, *godovati*).¹⁶¹

Ti tipi so bistveni za vzpostavitev pojma *vidskega razmerja* (podrobneje v nadaljevanju). Prvi trije ustrezajo njegovim trem stopnjam; za prvi dve je značilna mejnost glagolskega dejanja in bolj ali manj ustrežata pojmu vidskega para pri Avilovi, tretja pa meji na vrste glagolskega dejanja. Zadnji tip ostaja zunaj vidskega razmerja – kakršne koli sestavljenke (npr. *docveteti*, *dojadrati*, *odležati*, *zaspati*, *obviseti*, *zagospodariti*, *prekolesariti* itd.) tega tipa neizogibno spadajo najmanj k faznosti znotraj vrst glagolskega dejanja in zato tudi slovarsko terjajo razlago, ki se od razlage NDV ne razlikuje le v vidu – torej nasprotno, kot to velja za vse tri stopnje vidskega razmerja.

¹⁶⁰ Prim. Vidovič Muha (2011: 65–69, 72–73, 92–93).

¹⁶¹ Treba je opozoriti, da zlasti pri sestavljenkah (DV) skladenjska podstava – v zgornjih primerih npr. *pribiti* (biti pri 'zraven'), *po-/o-siveti* (siveti po/o 'zgoraj po vrhu/'okrog'), *zakričati* (kričati za 'enkrat'), *potrobiti* (trobiti po 'malo, kratek čas') – dokaj pogosto ni neposredno izenačljiva s slovarskim pomenom. Temelj za glagolske vidsko relevantne pomenske tipe tako predstavlja NDV, pri katerem sta skladenjska podstava in slovarski pomen navadno sorazmerno prekrivna, npr. *pribijati* ([večkrat] pribiti ali [delati, da] pribije[-Ø]), *siveti* ([postajati] siv[-]), *kričati* ([delati] krik[-e]). Kljub temu, da pri DV skladenjska podstava in slovarski pomen dokaj pogosto nista prekrivna, predstavlja prva temelj drugemu. Npr. med *siveti* in *po-/o-siveti* ne bi mogli govoriti o nikakršnem izstopanju kategorialne vidske razlike ob bližanju pomenske razlike 0, če ne bi šlo za *po-* in *o-*, ki sta v konkretnem primeru pretvorba 'zgoraj po vrhu' in 'okoli' z neizravno smernostjo oz. neenotočkovnostjo; več o tem v nadaljevanju.

Ugotovitve slovenskega skladenjskega besedotvorja, ki zadevajo kategorijo glagolskega vida, se torej v svojem sinhronem pojasnjevanju, interpretaciji slovenskega jezikovnega stanja, predvsem pa zaradi svoje sistemskosti, kažejo kot eden pomembnih gradnikov za zasnovo novega pojma *vidskega razmerja*, ki sicer temelji na pomenskem odnosu med glagolskima leksemoma. Zlasti v razmerju med nepredponskimi NDV in njihovimi sestavljenkami besedotvorni pomen v znatni meri pogojuje *vidskorazmerni potencial* takšnega razmerja. Kot bomo videli in statistično ponazorili v nadaljevanju, je ta večji, če je smernost/enotočkovnost pri globinskem prislovu, katerega pretvorba je predponsko obrazilo, neizrazita ali kadar lahko predponsko obrazilo posplošeno nastopa kot pretvorba več takšnih prislovov.

0.2.2 Kognitivistični pristop

Kognitivistični pristop smo ob opisu strukturalističnega za primerjavo na kratko že orisali. Prav tako smo opozorili, da kljub možnim zadržkom z ene ali druge strani med njim in strukturalističnim pristopom obstaja določeno skupno polje in prekrivnost v smislu dopolnilnega »jezikovnouporabniškega« komentarja k sistematiziranim rezultatom raziskav (ki temeljijo predvsem na iskanju in preverjanju že vzpostavljenih binarnih struktur) znotraj strukturalističnega pristopa ter v potrebi po izgradnji kolikor toliko urejenega in medsebojno odvisnega sistema uporabniških predstav znotraj kognitivističnega pristopa.

Posamezne ugotovitve, ki se dotikajo obravnave vidske rabe na skladenjski, širše besedilni ravni,¹⁶² bi okvirno tudi lahko uvrstili pod kognitivistični pristop v okviru t. i. »logike jezika« (prim. Arutjunova idr. 1988–1994). Pri nas lahko takšne ugotovitve oz. postopke preverjanja najdemo pri Orešniku – v okviru raziskovanja glagolskega vida

¹⁶² Npr. ob vprašanju, z izborom katere izmed vidskih vrednosti (tj. prednostno NDV ali DV) ali morda tudi obeh lahko nadaljujemo določen (hipotetični) stavek v okviru povedi ali pa tudi medpovedno – poved s katero vidsko vrednostjo lahko stoji pred povedjo, ki z določeno vidsko vrednostjo opisuje določeno situacijo, ali ji lahko sledi.

najizraziteje v delu *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*.¹⁶³ V manjši meri (kot del nekakšnega mešanega oz. eklektičnega pristopa) se jih občasno poslužuje tudi A. Derganc.¹⁶⁴

Kognitivistični pristop, ki se v temelju naslanja na Langackerja, delno tudi Leoninena, in njun koncept določnosti, pri raziskovanju temeljnih značilnosti in razlik v rabi glagolskega vida (predvsem na skladenjski, širše besedilni ravni) v vseh slovanskih jezikih uporablja že večkrat omenjeni S. Dickey (prim. 2000). Njegove glavne ugotovitve, zlasti tiste, ki zadevajo tudi slovenščino, si bomo v nadaljevanju ogledali strnjeno in še nekoliko podrobneje.

0.2.2.1 Kognitivistični pristop (Dickey)

Dickey k raziskovanju kategorije glagolskega vida pristopa tipološko in medslovansko primerjalno – za raziskovalno izhodišče jemlje zlasti izrazito razliko, na katero smo že večkrat opozorili, tj. rabo glagolskega vida pri izražanju ponavljalnosti. Na slovanskem Vzhodu, tj. v vzhodnoslovanskih jezikih, predvsem ruščini, in v bolgarščini (prim. Dickey 2000: 5, 49–55, 93–94), je tu stilno nezaznamovano dopustna raba skoraj izključno NDV. Na slovanskem Zahodu (češčina, slovaščina in slovenščina) pa je pri izražanju ponavljalnosti povsem dopustna in celo dokaj pogosta raba tudi DV. Poljščina in srbsščina (vsaj delno pa tudi hrvaščina) naj bi predstavljale vmesno območje, čeprav se poljščina v večini primerov bolj nagiba k vzhodnemu polu, srbsščina in hrvaščina – predvsem zadnja – pa k zahodnemu.¹⁶⁵

Kako si razlagati tako izrazito razliko? Kot omenjeno, se Dickey naslanja na koncept določnosti, ki zadeva sicer predvsem rabo (ne)določnega člena v angleščini, zlasti glede na »skupni kod« oz. »deljeno vedenje« sporočevalca in naslovnika (prim. Dickey 2000: 27–36), in ga razvija za aspektološke potrebe.¹⁶⁶ Uvaja tri temeljne pojme:

¹⁶³ Prim. Orešnik (1994: 15, 18, 28–29, 32, 52, 57–58, 63–65, 85–101).

¹⁶⁴ Prim. npr. Derganc (2010: 189, 192; 2010a: 75–78).

¹⁶⁵ Prim. Dickey (2000: 5, 47–48, 52–55, 68–73, 81–87).

¹⁶⁶ Prim. Dickey (2000: 34–43).

1. *časovna določnost* (angl. *temporal definiteness*) in
2. *celostnost* (angl. *totality*)¹⁶⁷ nasproti
3. *časovni nedoločnosti* (angl. *temporal indefiniteness*).

Zadnja je dvojna: na slovanskem Zahodu gre za *kvantitativno časovno nedoločnost* oz. v smiselnem prevodu *časovno razpotegnjenost* (dejanje je eksplicitno vezano na več kot le eno točko v času), na Vzhodu pa za *kvalitativno časovno nedoločnost* (dejanje ni vezano na svojo posebno točko v času, tj. okoli njega so bodisi ista dejanja ali pa okolice sploh ni mogoče določiti). Dickey ugotavlja, da je na slovanskem Vzhodu, z ruščino kot najizrazitejšim zastopnikom, raba DV vezana na časovno določnost (zgolj celostnost še ne zadostuje), NDV pa na časovno nedoločnost, ki lahko zajema celoten razpon celostnosti: nezaznamovanost, necelostnost, celostnost – opozicija, ki določa bistvo DV glede na NDV s časovno določnostjo, je torej kontrarna: časovna določnost proti časovni nedoločnosti.¹⁶⁸ Medtem na slovanskem Zahodu, najizraziteje v češčini, pa tudi v slovenščini, za rabo DV zadostuje že celostnost (ki s časovno razpotegnjenostjo načeloma ni združljiva), raba NDV pa je vezana predvsem na časovno razpotegnjenost. Slednja zajema zlasti necelostnost, delno tudi nezaznamovanost po celostnosti (zlasti pri ponavljalnosti, npr. *Vsako leto pobirajo krompir*),¹⁶⁹ nikdar pa ne eksplicitno celostnosti – opozicija je torej iz dveh različnih členov, ekvipolentna: celostnost proti časovni razpotegnjenosti¹⁷⁰ (prim. Dickey 2000: 5–6, 19–27, 39–41, 54–56, 67, 106–110, 119–125; prim. tudi Derganc 2010: 187, 191–191).

¹⁶⁷ Časovna določnost in celostnost sta povezani: prva implicira drugo, obratno pa ne. Z drugimi besedami: če je dejanje časovno določeno, je hkrati tudi celostno, saj ga omejujeta (in tako stiskata v zgoščeno celoto) predhodno in sledeče neenako dejanje. Celostno dejanje pa še ni nujno časovno določeno (denimo pri ponavljalnosti). Prim. Dickey (2000: 6).

¹⁶⁸ Če bi takšno opozicijo DV – NDV opredelili glede na lastnost celostnost, bi bila izrazito gradualna: DV [celostnost] – NDV [necelostnost, nezaznamovanost po celostnosti, celostnost].

¹⁶⁹ Prim. Dickey (2000: 65–66).

¹⁷⁰ Glede celostnosti bi bila takšna opozicija kontrarna do privativna: DV [celostnost] : NDV [necelostnost, (nezaznamovanost po celostnosti)]. Vidimo torej, da se pri lastnosti celostnost glede DV [celostnost] slovanski Zahod in Vzhod

Če razvijamo Dickeyjevo misel naprej in upoštevamo načelno nezdružljivost celostnosti in časovne razpotegnjenosti (torej celostnost ni časovna razpotegnjenost), lahko opozicijo DV – NDV predstavimo tudi z elementom časovna razpotegnjenost. V tem primeru je opozicija (z vrednostjo časovna razpotegnjenost, ne časovno določnostjo) tudi na slovanskem Zahodu kontrarna: DV [časovna nerazpotegnjenost] – NDV [časovna razpotegnjenost] oz. vsebuje zaradi možnosti zgolj pomenovanja dejanja (*Ali si že jedel?*) tudi omejeno privativnost: časovna razpotegnjenost – časovna nerazpotegnjenost (nezaznamovanost po časovni nerazpotegnjenosti). Medtem bi bila na slovanskem Vzhodu opozicija z vrednostjo časovna razpotegnjenost privativna do gradualna: DV [časovna nerazpotegnjenost] : NDV [nezaznamovanost po časovni nerazpotegnjenosti, časovna razpotegnjenost, časovna nerazpotegnjenost]. Vrednost časovna nerazpotegnjenost ima vzhodni NDV tedaj, ko izraža celostno, a časovno nedoločno dejanje.¹⁷¹ Če bi opozicijo DV – NDV predstavljali z elementom časovna določnost, pa bi za slovanski Zahod dobili shemo: DV [časovna določnost, časovna nedoločnost] – NDV [časovna nedoločnost (nezaznamovanost po časovni določnosti)], torej neka kšno gradualnost. Razlika glede na slovanski Vzhod je vsekakor DV, ki na Zahodu izraža tudi časovno nedoločna, a celostna dejanja, medtem ko je za NDV povsod značilna zlasti časovna nedoločnost, ki pa na Vzhodu zajema tudi časovno nedoločno celostnost.¹⁷²

Da bi si pojme, ki jih uporablja Dickey, predstavljali ustrezno, moramo nekatere izmed njih pojasniti podrobneje:

---

ne razlikujeta (kar znova potrjuje markiranost DV v smislu, da pri njem točno vemo, za kaj gre), glede NDV pa izrazito. Na Vzhodu je pri NDV nezaznamovanost po celostnosti izrazitejša, NDV pa lahko izraža celo celostnost. Do te zadnje (s slovenskega vidika izjemne) razlike prihaja, ker za rabo DV na slovanskem Vzhodu zgolj celostnost ne zadostuje, ampak ji mora biti pridružena še časovna določnost. Ob časovni nedoločnosti celostnost na slovanskem Vzhodu torej izraža NDV!

¹⁷¹ Gl. predhodno opombo.

¹⁷² Prim. Dickey (2000: 5, 27). Prim. tudi Avilova (1976: 21).

1. Časovna določnost – časovna nedoločnost (+/- D):¹⁷³ tu gre za vprašanje, kako izrazito je posamezno dejanje ločeno oz. oddeljeno od drugih, ki ga na isti osi obdajajo; pravzaprav imamo opravka z neke vrste predstavo o omejenosti – neomejenosti dejanja, ki jo lahko srečamo zlasti pri Bondarku.¹⁷⁴ (Pozor: to ni ista kategorija kot mejnost oz. notranja meja ciljno usmerjenega dejanja kot inherentna lastnost glagolskega leksema, na kateri utemeljuje vidsko parnost Avilova!)¹⁷⁵ Vprašanje, kdaj je takšna meja med dejanji dovolj izrazita, Dickey razrešuje takole: **pri časovni določnosti** mora biti pred glagolskim dejanjem neko drugo neenako dejanje oz. drugačno stanje ali pa si ga lahko vsaj predstavljamo (npr. *Zaprj je okno*: prej je bilo okno *odprto*); če dejanju kaj sledi, velja enako. Struktura zaporedja dejanj mora torej biti $A_{(-B)}$, B, $C_{(-B)}$; takšno strukturo izkazuje npr. zaporednost dejanj (npr. *Vstal je, zakričal in padel*),¹⁷⁶ kjer je v ruščini kot izraziti zastopnici vzhodne skupine možno rabiti praktično le DV (prim. Dickey 2000: 20, 203–206, 214–233).¹⁷⁷ Pri **časovni nedoločnosti** te omejitve odpadejo, kar pomeni, da pred dejanjem drugega neenakega bodisi ni oz. si ga ne predstavljamo ali ga ne moremo videti bodisi stoji pred dejanjem enako dejanje; enako velja za element oz. dejanje, ki dotičnemu dejanju sledi. Struktura zaporedja dejanj je torej: (A_1) , A, (A_2) . Tipični primer za A_1 , A, A_2 je npr. ponavljalnost, kjer so dejanja vsaj po eni osi enaka.

Primer:

Vsako jutro je (s)pil kavo in (pre)bral časopis: [vsako jutro (s)piti₁ ... (s)piti₂ ... (s)piti_n + (pre)brati₁ ... (pre)brati₂ ... (pre)brati_n].

¹⁷³ Pri časovni nedoločnosti je tu mišljena vzhodna, torej po Dickeyju (prim. 2000: 5) kvalitativna časovna nedoločnost.

¹⁷⁴ Prim. Bondarko (2005: 236).

¹⁷⁵ Prim. Dickey (2000: 14, 17–18).

¹⁷⁶ Prim. tudi Bondarko (2005: 234, 236).

¹⁷⁷ Tudi v slovenščini je v tem primeru težnja k rabi DV izrazita, tj. dobrih 70 % glagolskih rab v tem skladijskem okolju, prim. Krvina (2015: 151–159), čeprav ne v takšni stopnji kot v ruščini; z NDV lahko opišemo zlasti zadnje dejanje v zaporedju, za katerim ne stoji več naslednje, ki bi ga omejevalo. Medtem je denimo v češčini tu raba NDV precej pogostejša. Prim. Dickey (2000: 203–219, 229–233).

Tipični primer za () A () je dejanje v trenutku govorjenja, kjer mejá dejanja ne vidimo oz. niso v našem dosegu (prim. Dickey 2000: 108–110, 126–133, 137–138, 153–154). Opozorili smo že, da sta si časovna določnost in celostnost dokaj blizu. Vsekakor velja, da je vsako časovno določno dejanje tudi celostno. Ni pa nujno vsako (z vidika slovanskega Zahoda) celostno dejanje že tudi časovno določno,¹⁷⁸ zlasti ne pri ponavljalnosti. To kaže že zgornji slovenski primer, kjer se lahko ponavljata tudi dve (zaporedni) celostni dejanji (prim. Dickey 2000: 52–61, 72–77).

Izražanje celostnih, a časovno nedoločnih dejanj širi sfero DV na slovanskem Zahodu,¹⁷⁹ neizražanje takšnih dejanj z DV pa oži njegovo sfero na slovanskem Vzhodu. S tem širi sfero NDV in večja potrebo po drugotnih NDV oz. drugostopenjskih izpeljankah – na slovanskem Zahodu pa jo izražanje celostnih, a časovno nedoločnih dejanj z DV zmanjšuje.¹⁸⁰

2. Celostnost (C): njeno pojmovanje se pri Dickeyju ne razlikuje bistveno od Isačenkovega oz. strukturalističnega (pravzaprav ga prevzema prav odtod).¹⁸¹ Gre za lastnost glagolskega dejanja, ki si ga lahko predstavljamo kot zgoščene in pri katerem vidimo tako začetek kot tudi konec in vse vmes, njegovega trajanja pa zato ne moremo občutiti. Treba je le ponovno opozoriti, da je takšna omejenost zajeta že tudi v časovni določnosti, ki na dejanja gleda nekoliko bolj panoramsko (kakšna so razmerja med dejanji) kot celostnost, medtem ko je celostnost sama sorazmerno pogosto izraziteje vezana na občutenje dejanja kot zgoščene, omejenega glede na (zlasti določene prislovne) kazalnike na ožji, lokalni (znotrajstavčni) skladenjski ravni.¹⁸² Še enkrat poudarimo, da na slovanskem Za-

¹⁷⁸ Prim. Dickey (2000: 106).

¹⁷⁹ Za slovenščino (malenkostna prednost DV pred NDV) prim. Krvina (2015: 110–112).

¹⁸⁰ Spomnimo se, da že Isačenko (prim. 1960: 454) opozarja, da so kljub bogatemu glagolskemu besedotvorju v češčini in slovaščini vidskoparne izpeljanke k določnim tipom sestavljenk, posebej tedaj, ko bi izražale predvsem večkratno celostnost, v primerjavi z ruščino sorazmerno redke. Prim tudi Dickey (2000: 85–89).

¹⁸¹ Prim. Dickey (2000: 16–18).

¹⁸² Prim. Dickey (2000: 51–55, 65–67, 80–94).

hodu celostnost za rabo DV zadostuje, medtem ko mora biti na Vzhodu zanjo izpolnjen še dodatni pogoj časovne določenosti; kot že omenjeno, to dejstvo sfero DV na Zahodu širi, na Vzhodu pa oži.

3. Kvantitativna časovna nedoločnost oz. v smiselnem prevodu časovna razpotegnjenost (R):¹⁸³ je bistvena značilnost NDV na slovanskem Zahodu in tudi pogojuje njegovo rabo – NDV večinoma ne more biti rabljen, če dejanje ni razpotegnjeno v času; izjema je predvsem uporaba NDV za izražanje zgolj obstoja dejanja, ki pa na Zahodu ni tako splošna kot v ruščini.¹⁸⁴ Časovno razpotegnjenost Dickey opredeljuje kot »vezanost dejanja na več kot eno časovno točko« oz. kot »nevezanost dejanja na zgolj eno časovno točko« (prim. Dickey 2000: 5, 67, 107–109). Tipični primer je iztekanje dejanja pri glagolskih dejanjih z notranjo mejo, npr. *Pisal je članek, Roža je venela*, oz. potekanje dejanja sploh, npr. *Kričal je in razbijal*. Tudi ponavljalnosti je mogoče pripisati časovno razpotegnjenost,¹⁸⁵ a na slovanskem Zahodu s pomembno omejitvijo:¹⁸⁶ posamezne ponovitve dejanja na lokalni ravni (splošna ponavljalnostna je bolj »panoramska«) ne smejo spremljati takšne okoliščine, ki delajo dejanje izrazito celostno, npr. izrazita obojestranska (časovna) omejenost dejanja ali zaporednost dejanj.

Primer:

Članek je vedno napisal (? pisal) *v enem tednu*.

Vsako jutro je vstal (? vstajal), *spil* (? pil) *kavo, prebral* (? bral) *časopis in odšel* (? odhajal) *ven*.

¹⁸³ Kot je poudarjeno, tako slovenimo Dickeyjev izraz *kvantitativna časovna nedoločnost* (~ ang. *quantitative temporal indefiniteness*), saj gre dejansko za to, ali je časovna večtočkovnost poudarjena ali ne – pri zahodnem NDV je.

¹⁸⁴ Tu Dickey (prim. 2000: 100–109) izpostavlja predvsem netelična dejanja z oslabiljeno vršilskostjo (tj. zlasti tretji izmed omenjenih glagolskih vidsko relevantnih pomenskih tipov) ali pa tista z nosilcem dejanja (drugi tip). Pri teh naj bi bila na Zahodu možnost zgolj poimenovanja dejanja v primerjavi z Vzhodom precej omejena, npr. *Ali si danes že koga brnil* (? brcal) oz. *Ali si že kdaj padel* (*padal) *z drevesa*. Prim. tudi Derganc (2010a: 79).

¹⁸⁵ Prim. Dickey (2000: 107).

¹⁸⁶ Prim. Dickey (2000: 108–109).

Izrazita celostnost na lokalni skladišnji ravni je torej na slovan-skem Zahodu s časovno razpotegnjenostjo bolj ali manj nezdržljiva, zato ponavljajočih se dejanj, ki so v posamezni ponovitvi bolj ali manj izključno celostna (kar bi lahko označili kot ++ celostno), tu v nasprotju z Vzhodom NDV ne more izražati. Ali drugače: če dejanje ni vezano na več točk kot zgolj eno, in to na vseh ravneh (zgolj ponavljalnostna panoramska ne zadostuje, potrebna je tudi lokalna), potem na slovan-skem Zahodu NDV načeloma ni mogoče rabiti.¹⁸⁷ Izjemo predstavlja zlasti zgolj poimenovanje dejanja, ki bi ga glede časovne razpotegnjenosti lahko označili kot nezaznamovano, enako kot je nezaznamovano po celostnosti: tu o časovni razpotegnjenosti ali celostnosti ni mogoče reči nič določenega, lahko pa bi rekli, da gre za časovno nedoločnost vzhodnega tipa (– D), ki se v tem primeru kaže tudi na Zahodu. Vsekakor je zahodni NDV ob pogojenosti s časovno razpotegnjenostjo vezan predvsem na potekanje, iztekanje dejanja, na ponavljalnost dejanja pa le, če dejanje na lokalni ravni posamezne ponovitve dejanja ni izrazilo celostno.¹⁸⁸

Dickeyjeve pojme uporabljamo kot del medsebojno odvisnega, urejenega sistema. Uvrščamo jih torej v binarne opozicije, ki naj služijo za čim bolj celosten opis delovanja vidskega sistema (še posebej na skladišnji, širše besedilni ravni).

0.2.3 Leksikološko-leksikografski pristop

Leksikološko-leksikografski pristop glagolske lekseme obravnava kot del besedja jezika, ki ga opisuje – kategorija glagolskega vida se tu obravnava kot inherentni del glagolskih leksemov, sama po sebi pa večinoma ne predstavlja področja, v katerega bi bile raziskave posebej usmerjene. Ker pa si leksikologi oz. v praksi leksikografi (slovaropisci) prizadevajo za čim natančnejši opis leksikalnih enot, je pri opisu glagolskih lekse-

¹⁸⁷ Prim tudi Krvina (2015: 126–138).

¹⁸⁸ V nadaljevanju bomo s časovno razpotegnjenostjo medsebojno zamenljivo označevali predvsem potekanje, iztekanje dejanja. Le izjemoma (in ne medsebojno zamenljivo) bo to veljalo za ponavljalnost dejanja.

mov kategorija vida navadno zaznavana kot sorazmerno pomembna. Pri glagolskih pomenih, ki se med seboj razlikujejo (predvsem) v vidu, se kategorija vida odraža v kompatibilnosti v rabi pogostih vezljivostnih in družljivostnih shem, nasploh pa v nujnosti oblikovanja razlage po kategorialnem vidu glagola, ki se opisuje. Poleg tega mora razlaga pri izbiri UPS¹⁸⁹ upoštevati glagolski vidsko relevantni pomenski tip,¹⁹⁰ ki mu določen glagol pripada; pri glagolih z ožjim pomenom predstavljajo UPS glagoli s širšim pomenom, ki pripadajo ustreznemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu.

Leksikološko-leksikografski pristop torej ob kategorijo glagolskega vida pri opisu glagolskih leksemov zadeva na vsaj treh ravneh:

1. Slovnčni, ko je treba glagolu pripisati oznako NDV ali DV izven sobesedila,¹⁹¹ torej kot kategorialno pomensko sestavino. Če glagolski leksem enakovredno nastopa v skladenjskih, širše besedilnih okoljih, kjer izrazito prevladuje enkrat NDV, drugič pa DV, se mu lahko kategorialno pripiše tudi dvojna oz. nevtralizirana oznaka, pri čemer se glede na pogostnost rabe v skladenjskih okoljih s prevlado določene vidske vrednosti ena od oznak vendarle postavi na prvo mesto. Lahko se zgodi tudi, da se kateri od pomenov glagola v vidu razlikuje od vseh ostalih.

2. Skladijski, ki je tesno povezana z obema drugima: tu se preverja, ali glagol oz. njegov posamezni pomen dovolj pogosto nastopa v skladijskih okoljih, ki ustrezajo dodeljeni kategorialni oznaki. Vzporeja se tudi v gradivu izkazane vezljivostno-družljivostne sheme – če se slednje pri dveh pomenih vidsko različnih glagolov večinoma ali vsaj v obveznem vezljivostnem delu, npr. KDO + dejanje + KAJ (+ s čim), ujema, potem je verjetnost, da se takšna pomena razlikujeta zlasti v vidu,

¹⁸⁹ Pri pojmu UPS in RPS se opiramo na slovensko leksikalnopomenoslovno teorijo. Prim. Vidovič Muha (2000: 53–62).

¹⁹⁰ Gl. podpoglavje 0.2.1.5 in 0.3.1.

¹⁹¹ Izven sobesedila pomeni, da oznaka velja vedno, pri kateri koli besedilni urešitvi (ali vsaj v veliki večini). Gre torej za nekakšen povzetek, »okamenelost« najtipičnejših skladijskih vlog. Prim. – povzemaje zlasti R. F. Mikuša – Vidovič Muha (2000: 30–31).

velika.¹⁹² To obenem pomeni, da takšna glagola (vsaj v enem pomenu) pripadata istemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu in da se lahko torej tudi njuno razlago oblikuje hkrati.

3. Pomenski: na tej ravni se oblikuje razlaga; za pomene glagolov, kjer je razlika zlasti vidska, je smiselno, da kar hkrati – razlika je le v vidu UPS. Najprej se določa UPS in sicer tako, da se glagol oz. posamezni pomen glagola¹⁹³ pripiše ustreznemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu (ki smo jih že omenjali): 1. delati, da N – narediti, da N; 2. postajati N – postati N; 3. dajati, delati N [$n_1 + n_2 + \dots n_n$] – dati, narediti n_n ; 4. biti, imeti (delati [neciljno, kot dejavnost]) N. Največja možnost za pomensko zbližanost in s tem predvsem kategorialno vidsko različnost glagolskih pomenov je pri prvih dveh tipih. Pri pomensko ožjih glagolih UPS predstavlja pomensko širši nadpomenski glagol, ki pa mora pripadati ustreznemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu. Za glagolski RPS velja enaka zahteva po razločevalnosti oz. prepoznavni zadostnosti kot za vse ostale (endogene) lekseme.¹⁹⁴

Pri razreševanju vidске problematike na vseh treh ravneh leksikološko-leksikografski pristop seveda upošteva različne (tudi prej naštet) pristope in že obstoječe ugotovitve. Ker pa sam temelji na podrobni analizi gradiva, je zavezan zlasti čim bolj natančni predstavitvi njenih rezultatov, da o vsakem posameznem leksemu nastane čim polnejša slika. To pomeni, da določenih ugotovitev v opis leksema nikdar ne uvaja na silo, če v gradivu niso potrjene v zadostni meri. Po drugi strani se zaveda sorazmerne sistemskosti jezika v medsebojni povezanosti vseh njegovih elementov, tako tudi prepletenosti slovnice in slovarja.¹⁹⁵ Opis glagolskega vida in njegovega delovanja sodi na področje takšne prepletenosti: slovaropisec se pri analizi gradiva naslanja na že obstoječe ugo-

¹⁹² Prim. tudi Žele (2012: 66–68).

¹⁹³ Posamezni pomeni enega glagolskega leksema, predvsem nepredpanskega NDV, lahko pripadajo tudi različnim vidsko relevantnim pomenskimi tipom, npr. *pečī*: 1. pečī – spečī [kruh] (delati, da – narediti, da); 2. [oči; vest] pečī – zapečī (dajati, delati N – dati, narediti n_n). Prim. tudi Apresjan (2006: 86–87).

¹⁹⁴ Prim. Vidovič Muha (2000: 53, 56–58).

¹⁹⁵ Prim. Apresjan (2014: 15), Žele (2014: 71). Prim. tudi Vidovič Muha (2006).

tovitve, hkrati pa jih dopolnjuje. Vidske povezanosti oz. vidske razlike med dvema glagolskima pomenoma (vidsko različnih glagolov) nikdar ne išče za vsako ceno. Obenem pa, tudi ob uporabi pripomočkov kot denimo primerjalna skica v orodju Sketch Engine, razume razliko med vezljivostjo in družljivostjo¹⁹⁶ in se zaveda, da je za pomensko zблиžanost in predvsem kategorialno vidsko različnost bistveno ujemanje zlasti v (obvezni) vezljivosti.

Če povzamemo: Leksikološko-leksikografski pristop izhodiščno ni usmerjen k proučevanju glagolskega vida samega po sebi, pač pa ga ob opiranju na gradivo pri opisu glagolskih leksemov na vsaj treh ravneh (tj. slovnični, skladenjski in pomenski) upošteva kot kategorijo, ki pomembno vpliva na oblikovanje slovarskega opisa vsakega glagola in zaokroža njegovo celostno predstavitev.

0.2.3.1 Leksikološko-leksikografski pristop (Apresjan)

Kot velja za leksikološko-leksikografski pristop nasploh, se tudi J. Apresjan z glagolskim vidom ne ukvarja izhodiščno oz. načrtno, prej bi lahko rekli, da obenj zadeva med precej podrobnim raziskovanjem elementov jezika na pomenski ravni¹⁹⁷ – torej kot leksemov, ki na osnovi ugotovljivih zakonitosti tvorijo sorazmerno urejen sistem leksike jezika (prim. Apresjan 2006: 49–64, 69–74; 2014: 15).

Pomembno se zdi, da Apresjan pri svojih raziskavah in iz njih izhajajočih ugotovitvah dokaj pogosto prihaja v nesoglasje z nekaterimi trditvami, ki so pri opisu glagolskega vida najmanj v ruščini razmeroma splošno sprejete, pa tudi v (slovaropisni) praksi precej široko rabljene – zlasti na področju vidske parnosti. Še enkrat poudarimo, da gre pri tem za ruščino, kjer je zaradi obvezne rabe NDV pri izražanju tako širokega in statistično pogostega besedilnega okolja, kot je ponavljajnost, ki temelji na že omenjeni opoziciji časovna določnost proti časovni nedoločnosti, vidska parnost morda najizrazitejša od vseh slovanskih jezikov.

Pri prikazu vidske parnosti v praksi, torej v slovarjih, je Apresjan pri uslovarjanju glagolskih leksemov, ki veljajo za vidskoparne, kriti-

¹⁹⁶ Prim. nastopno predavanje A. Žele *Vezljivost in družljivost v slovenščini* ob izvolitvi v naziv red. prof.

¹⁹⁷ Prim. Apresjan (2006: 56, 61–63; 2014: 16).

čen predvsem do dejstva, da se polni geselski opis (tj. kot razdelana iztočnica) pogosto omejuje le na enega izmed njih,¹⁹⁸ drugi pa nastopa zgolj z kot nerazdelana kazalčna iztočnica ali podiztočnica z oznako za nasprotno vidsko vrednost (*сов.несов.*). To, da so danes takšne oznake ponekod dodeljene ustreznim pomenom, tj. »kot vidski par« v tem in tem pomenu, je sicer pohvalno, vendar ne zadostuje. Ne vemo namreč, v kolikšnem obsegu gre za vidsko parnost (v vseh skladijskih, širše besedilnih okoljih ali le pri prenosu glagolskega dejanja iz neponavljalnosti v ponavljalnost, iz preteklika v historični sedanjik itd.), kaj točno ta na pomenski ravni pomeni in ali na tej ravni res lahko govorimo o polni pomenski izenačenosti. Znotraj (pri pomenski členitvi določenih) pomenov namreč vsaj občasno najdemo posamezne besedilne uresničitve, ki jih določa zlasti posebna vezljivostna struktura ali pa manjše spremembe v tipu leksemov, ki zasedajo vezljivostna mesta. Ker so navadno sorazmerno redke, je od globine slovarske strukture odvisno,¹⁹⁹ ali se bodo v slovar uvrstile in ali bodo opisane s svojo razlago.²⁰⁰ Pri vidsko-parnem pomenu vidskonasprotnega glagola medtem takih besedilnih uresničitev ni (prim. Apresjan 2006: 62–64).

Primer:²⁰¹

(za ruščino, zlasti nenaklonsko) *vybirat'* – *vybrat'* [odločanje za eno ali drugo med nasprotujočima si možnostma, npr. žena ali ljubica, smrt ali emigracija]:
 $X \text{ *vybirat'* \textit{meždu} Y \text{ i } Z \rightarrow X \text{ *vybrat'* Y} (*\textit{meždu} Y \text{ in } Z).$

¹⁹⁸ Tako denimo v znanem in pogosto posodabljanem slovarju Ožegova in Švedove (prim. npr. 2005) pri odnosu med sestavljenko in njeno izpeljanko navadno le na sestavljenko, pri sestavljenkah, ki ne tvorijo izpeljank, pa na pripadajoči nepredponski NDV. Prim. tudi Avilova (1976: 8).

¹⁹⁹ Prim. Apresjan (2014: 16).

²⁰⁰ Ob opisu takega odmika od krovnega pomena s pomenskimi sestavinami bi se odločili za dodaten RPS ali spremembo katerega od obstoječih, medtem ko bi UPS ostal; prav tako se UPS in RPS ne bi preurejali.

²⁰¹ Ta primer je Apresjan omenil tudi v svojem nastopu ob Zasedanju komisije za slovnično strukturo slovanskih jezikov pri mednarodnem slavističnem komiteju na Filozofski fakulteti UL (4. 9. 2014). Podobno kot za ruščino velja v tem primeru tudi za slovenščino; prim. Krvina (2015a: 115).

Polna pomenska izenačenost se zdi torej celo v ruščini težko dosegljiva, seveda pa – v ruščini še toliko bolj – lahko v določenih skladenjskih, širše besedilnih okoljih govorimo o približevanju takšnemu stanju oz. o veliki stopnji pomenske zbližanosti. Pri tem moramo, če želimo, da bo tako opredeljeni slovarski podatek zanesljiv, določiti leksemse tipe, ki imajo za takšno zbližanost potencial (prim. Apresjan 2006: 65–69, 75–113; zlasti 89–92) in ki jo pogosto tudi izkazujejo. Prav tako morajo biti vsi glagolski leksemi, tudi tisti, ki so v katerem od svojih pomenov z drugim vidskonasprotnim glagolskim leksemom pomensko zbližani in je tako razlika predvsem kategorialna vidska, predstavljeni kot polne, pomensko in v zgledih razdelane iztočnice.²⁰² Pri tem naj bodo – v skladu s slovarsko strukturo in globino pomenske členitve – upoštevani tudi pomembnejši oz. izrazitejši odmiki, ki pa še ostajajo znotraj krovnega pomena. Podatek o pomenski zbližanosti vidskonasprotnih glagolskih leksemov je pravzaprav drugotni in velja za mikroraven, znotraj posameznega pomena, celo podpomena,²⁰³ zato ga tudi lahko umeščamo (še) na mikroraven, ne pa denimo že v zaglavje. Ker posamezne (redkejše) besedilne uresničitve od takšnega podatka o pomenski zbližanosti in predvsem kategorialni vidski razliki lahko delno odstopajo, se moramo zavedati, da bi težko govorili o polni pomenski izenačenosti.

Takšnega načina – sicer brez eksplicitnega opozorila o pomenski zbližanosti ob kategorialni vidski razliki – se poslužuje tudi SSKJ; več o tem v nadaljevanju.

0.2.3.2 Leksikološko-leksikografski pristop: SSKJ

Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) – v vseh izdajah, tudi v zadnji, razširjeni in delno dopolnjeni (SSKJ2), ki večinoma upošteva izhodiščno zasnovno – je dober primer, kako celostni leksikološko-leksikografski pristop lahko zajame temeljne značilnosti določenega leksema oz. leksemsega tipa, ne da bi kakšni posvečal posebno, večjo pozornost kot drugim. To velja tudi za kategorijo glagolskega vida, ki je eksplicitno

²⁰² Prim. tudi Avilova (1976: 36–41), Merše (1995: 40).

²⁰³ Prim. Apresjan (2014: 16–17), Wiemer (2017: 2, opomba 1).

prikazana zgolj na slovnični ravni, tj. kot pripis kategorialne oznake, dejansko (a implicitno) pa zajema tudi vse druge ravni, predvsem pomensko – zlasti izbor UPS pri oblikovanju razlag. V praksi to pomeni, da so ob pomenski zbližanosti dveh pomenov oz. tudi podpomenov, ki pripadata vidskonasprotnima glagoloma, razlage usklajene tako, da se razlikujejo zgolj v vidu UPS – nadpomenskega razlagalnega glagola.²⁰⁴ Občasno so razlage oblikovane tudi tako, da še izraziteje izpostavljajo lastnosti določenega glagolskega vidsko relevantnega pomenskega tipa (npr. *prizadevati si doseči – doseči*). Ali so bila v določenih pomenih zbližana vidskonasprotna glagolska gesla izdelovana istočasno, ni znano, niti na to ne najdemo odgovora v redakcijskih priročnikih. Vemo, da so bila slovarska gesla načeloma izdelovana (in v posameznih zvezkih izdana) po abecednem redu, kar pomeni, da so bile kot gesla sorazmerno istočasno izdelovane zlasti glagolske sestavljenke in njihove izpeljanke. Kadar je urednik predvideval takšno pomensko zbližanost v odnosu med nepredpolskim NDV in sestavljenko, ki sta abecedno lahko tudi zelo oddaljena, se zdi verjetno, da je – sam ali pregledovalec za njim – svojo redakcijo vsaj v zadnji fazi primerjal in po potrebi usklajal z že izdelanim geslom.

Kakorkoli že, takšna usklajenost razlag je pri zbližanih pomenih vidskonasprotnih glagolov skozi celotni slovar, zlasti pa od vključno drugega zvezka dalje, izvedena sistematično in konsistentno – in čeprav npr. uvod v slovar tega ne omenja in uporabnik na to ni izrecno opozorjen s posebno oznako, lahko ob primerjavi to hitro opazi. Še posebej dragocena je takšna (namerna ali nenamerna kot del celostnega opisa glagolskega leksema) usklajenost za raziskovalca. Ob njenem pregledu je namreč mogoče izdelati podrobno klasifikacijo vidskih odnosov znotraj temeljnega slovenskega glagolskega besedja od sredine 19. pa vse do prvega desetletja 21. stoletja. To velja tako za pomensko kot tudi besedotvorno raven; takšna klasifikacija bo (tudi statistično) na ustreznih mestih predstavljena v nadaljevanju.

Pomenljivo je vprašanje, zakaj kljub dosledno izpeljani usklajenosti razlag ob pomenski zbližanosti dveh vidskonasprotnih glagolov v

²⁰⁴ Prim. tudi Merše (1995: 26–27).

določenih pomenih to – na pomenski ravni, npr. s kvalifikatorjem ali kvalifikatorskim pojasnilom – ni posebej označeno.²⁰⁵ Lahko le ugibamo, a zdi se, da se odgovor skriva v dejstvu, da v času nastajanja slovarja (1961–1991) za to ni bilo ustrezne oz. prepričljive teoretične podlage: pred Toporišičevimi deli *Slovenski knjižni jezik 1–3* (–1967) in *Slovenska slovnica* (1976–) se v našem prostoru, kljub posameznim zgledom v predhodnih slovnica, ²⁰⁶ ki se vsaj posredno dotikajo tega pojma, o vidski parnosti neposredno ni govorilo.²⁰⁷ Toporišič je sicer pojem in poimenovanje *vidski par* iz ruske (strukturalistične) terminologije prevzel, ni pa ga – kot že omenjeno – preveril na slovenskem gradivu, zato je termin ostal z zgledi nepodprt in pomanjkljivo pojasnjen. Z leksikološkega, zlasti pa leksikografskega vidika se je zelo verjetno zdela problematična tudi zahteva po polni pomenski izenačenosti pomenov vidskonasprotnih glagolov – če to velja z zgoraj opisanimi Apresjanovimi pomisleki celo za ruščino, potem najbrž še toliko bolj za slovenščino. Za slovenščino, sicer res 16. stoletja, se lahko v tem primeru opiramo predvsem na izkušnje M. Merše, ki v opredelitvi *vidskega para* sledi Avilovi (z izpostavitvijo notranje meje dejanja kot njegove bistvene značilnosti ponuja trden temelj za njegovo vzpostavljanje), pa vendarle ob preverjanju postulata o polni pomenski izenačenosti na gradivu – podobno kot Apresjan – ugotavlja, da je zlasti zaradi različnih odmikov v besedilnih uresničitvah dosegljiv sorazmerno redko.²⁰⁸

Leksikološko-leksikografski pristop je s svojo natančno in celostno obdelavo posameznega glagolskega leksema zadnji temeljni kamen v raziskovalni metodologiji, saj ob stalnem stiku z jezikovnim gradivom prepvašuje in po potrebi preosmišlja občasno nekoliko preposplošene ugotovitve preostalih pristopov.

²⁰⁵ To dejstvo so nekateri slovarju tudi očitali, prim. npr. Schellander (1984: 223–226).

²⁰⁶ Začenši z Miklošičevo (1868–1874), kot smo že večkrat omenili.

²⁰⁷ Prim. tudi Krvina (2016: 213–214).

²⁰⁸ Prim. Merše (1995: 51, 53, 55, 60, 63, 66, 83–85, 94–95, 97, 110, 121–123, 135, 152, 156 itd.).

0.3 ZDRUŽENI (EKLEKTIČNI) PRISTOP: TEMELJ ZA IZVEDBO RAZISKAVE

Iz predstavitve temeljnih pristopov, njihove metodologije ter njihovih prednosti in slabosti smo se lahko prepričali, da v mnogočem segajo na presečno polje oz. se dopolnjujejo tako, da prednosti enega blažijo slabosti drugega. Pri proučevanju kategorije glagolskega vida se zdi tako najbolj smiselno izbrati združeni, eklektični pristop z nekoliko bolj izpostavljenim oz. dominantnim enim od pristopov. V našem prostoru se znotraj bolj ali manj takšnega pristopa pri primerjanju značilnosti kategorije glagolskega vida v ruščini in slovenščini giblje zlasti A. Derganc (prim. 2003; 2006; 2010; 2010a).

Kot je razvidno iz deleža, namenjenega predstavitvi posameznih pristopov, predstavlja v naši metodologiji, na kateri temelji pričujoče delo, osnovno usmeritev strukturalistična. To velja zlasti tedaj, ko je »vidskoraziskovalno razvita«, tj. takšnega tipa, kot jo najdemo pri Bondarku. To pomeni tudi, da sprejemamo tezo o sistemskosti jezika v smislu medsebojne povezanosti oz. odvisnosti njegovih gradnikov. Nadalje to pomeni, da skušamo vidске pojave, kadar je to le mogoče, opisovati z binarnimi oz. dvočlenskimi opozicijami. Pri tem – tudi v besedilnih uresničitvah – dopuščamo obstoj nevtralnega oz. nevtraliziranega ali drugače rečeno ničtega elementa ($\emptyset$), kar opozicijo rahlja z vmesnim členom. Dopuščamo tudi obstoj podopozicij določene opozicije.

Kognitivistični pristop, zlasti Dickeyjeve ugotovitve, občasno tudi preverjanje možnosti, ki so dopustne pri nadaljevanju povedi, omejujemo – podobno kot velja za Bondarka – predvsem na dopolnilni komentar ob (gradivno) že potrjenih dejstvih. Načeloma pri tem uporabljamo nekaj temeljnih pojmov, ki jih tudi delimo v opozicije: obojestranska omejenost – enostranska omejenost oz. stisnjenost – nestisnjenost dejanja, časovna razpotegnjenost – časovna nerazpotegnjenost dejanja, volitivnost – nevolitivnost dejanja, namernost – nenamernost dejanja (posplošeno bi lahko govorili o naklonskosti – nenaklonskosti), delno časovna določnost – časovna nedoločnost dejanja itd. Menimo, da je sistem (možnih) uporabniških predstav lahko učinkovit, če je le urejen.

Leksikološko-leksikografski pristop v naši metodologiji predstavlja sito, ki skuša ujeti vse morebitne pomanjkljivosti, ki bi nastale kot posledica prevelikih posploševanj pri ugotovitvah iz prvih dveh pristopov – zlasti kadar se na pomenski ravni pojavljajo odkloni, ki takšno posplošenost korigirajo. V okviru tega pristopa je bil z vidskega zornega kota opravljen tudi ročni pregled celotnega glagolskega gradiva SSKJ2.²⁰⁹

0.3.1 Nova terminologija (vidsko razmerje)

Eklektični pristop s strukturalistično dominantno skuša z medsebojnim dopolnjevanjem oz. korigiranjem odpravljati pomanjkljivosti v metodologiji. Terminologijo oz. pojmovni sistem za opis vidskih pojavov po posameznih pristopih večinoma sprejemamo in jo uporabljamo v pomenu, kot je bila predstavljena. Kljub temu pa smo že opozarjali na posamezne pojme in njihova poimenovanja, ki so vsaj za slovensko jezikovno stanje – če ne celo kar nasploh, če sledimo Apresjanovim pomislekom – vprašljivi oz. ga ne odražajo v polnosti. Gre zlasti za termin *vidski par*.

Kot vemo, ga je prvi širše uporabljal Isačenko, za ruščino (!) pa je bil bolj ali manj dokončno določen z Maslovom, ki ga je opredelil kot odnos med DV in NDV, s katerim se DV obvezno zamenja pri prenosu celostnih dejanj iz neponavljalnosti v ponavljalnost in iz preteklika v historični sedanjik; pozneje je bil dodan še prenos celostnega dejanja iz nezanikanega v zanikani velelnik. Ker je nujnost takšne zamenjave v prvih dveh primerih značilna predvsem za ruščino (oz. po Dickeyju za slovanski Vzhod in v precejšnji meri tudi za poljščino), v tretjem pa v vseh slovanskih jezikih ne v tako zelo izraziti meri kot v ruščini, so potekala iskanja novih opredelitev vidskoparnih glagolov, ki bi ustrezala tudi ostalim slovanskim jezikom. Korak v to smer je napravila Avilova, ki je kot pogoj za vidsko parnost izpostavila notranjo mejo glagolskih dejanj (NDV [doseganje meje] – DV [doseženje meje]) in jo tako postavila v pomenski okvir – ki pa pogostemu ruskemu vidskoparnemu tipu sestavljenka proti izpeljanki s po skladijskem besedotvorju obraziljenim le *večkrat*

---

²⁰⁹ Pregled je bil izveden v slovaropisnem programu Ilex, ki omogoča hkratno izdelavo ali primerjavo več gesel oz. slovarskih sestavkov hkrati.

[ponavljajnost]²¹⁰ sploh ne ustreza. Ob vseh takšnih opredelitvah in preopredelitvah pa je temeljna predpostavka ostajala nespremenjena: gre za polno pomensko izenačenost obeh glagolskih členov in s tem za slovničnost takšnega odnosa. Ta trditev se je z raziskavami in iz njih izhajajočimi pomisleki Apresjana začela nekoliko krhati celo v ruščini, kjer zlasti pri prenosu iz neponavljajnosti v ponavljajnost dejansko lahko govorimo o slovničnosti (bolj ali manj vsako glagolsko dejanje se ali ne ponavlja ali pa se ponavlja). V ostalih slovanskih jezikih omenjena predpostavka večinoma ni bila podrobneje preverjena in je veljala kot »tiha predpostavka«.

Polno pomensko izenačenost postavlja pod vprašaj zlasti leksikološko-leksikografski pristop: pri Rusih predvsem Apresjanove raziskave,²¹¹ pri nas – sicer za knjižni jezik 16. stoletja – analiza gradiva in iz nje izhajajoče ugotovitve M. Merše, za stanje v zadnjem stoletju pa že omejnjeni ročni pregled celotnega glagolskega gradiva SSKJ2; rezultati bodo podrobneje predstavljeni v nadaljevanju. Vse bolj se kaže, da je o polni pomenski izenačenosti tvegano govoriti, saj se ob podrobni pomenski členitvi dokaj pogosto najde kakšna (redkejša) besedilna uresničitev, ki je zblížani pomen vidskonasprotnega glagola nima.

Mar to pomeni, da o vidski parnosti ni smiselno govoriti? Odgovorimo lahko takole: o pojavu, ki se je imenoval vidska parnost, je smiselno govoriti, saj mnogi glagoli v katerem od svojih pomenov izkazujejo veliko pomensko zblížanost s katerim od pomenov vidskonasprotnih glagolov; v SSKJ2 sta takšni slabi dve tretjini (65 %) vseh glagolskih leksemov. A če je pogoj, da se to dejstvo imenuje *vidski par* oz. pojav *vidska parnost*, polna pomenska izenačenost in je to poimenovanje s

²¹⁰ Npr. *s'est' – s'edat', vypit' – vypivat', pročitat' – pročityvat' (- prebrati – večkrat prebrati [ciljno]); uznat' – uznavat' (- izvedeti – *izvedovati), zastat' – zastavat' (- zalotiti – *zalotevati)* itd. V slovenščini je takšnih NDV sorazmerno malo, ker po njih ob večinski odsotnosti obvezne rabe NDV pri izražanju ponavljajnosti ni prave potrebe, vsi pa pripadajo tretjemu glagolskemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu, npr. *srečevati (se), obiskovati, naletavati [na ovire], najdevati*. Ker se taki NDV v ruščini rabijo tudi v historičnem sedanjiku, bi po Dickeyju (prim. 2000: 138–141) lahko rekli, da se pravzaprav obrazili *časovno nedoločno*, tj. *vypit'* [časovno nedoločno] > *vypi-[va]-t'*; **nikakor pa ne [delati, da]** *vyp'et* > *vypi-[va]-t'*. Takšni t. i. trivialni nedovršniki namreč nikdar ne izražajo potekanja, iztekanja dejanja oz. necelostnosti dejanja.

²¹¹ Prim. tudi Dickey (2000: 44–46), Plungjan (2003: 294).

tako formuliranim pogojem že močno obremenjeno, potem se ga zdi smiselno ustrezno dopolniti, morda celo preoblikovati.

Zato – vsaj za slovensko jezikovno stanje oz. slovenski prostor – predlagamo naslednje novo poimenovanje:

Vidsko razmerje oz. vidska korelacija in za glagol, ki vanj vstopa, **vidskorazmerni glagol oz. vidskorazmerni ustreznik/korelat**.

Opis/definicija: *vidsko razmerje* imenujemo takšen odnos med glagoloma nasprotnega vida (izjemoma tudi med glagolom enega vida in drugim kategorialno obojnega), ki sta z vsaj enim izmed svojih pomenov (glede na globino členitve lahko tudi podpomenov) zblížana tako, da se pomenska razlika med njima bliža 0 ($\rightarrow 0$), kategorialna vidska (NDV – DV) pa zato izstopa. Glagol, ki vstopa v tako razmerje, imenujemo **vidskorazmerni glagol**, v odnosu do drugega vidskorazmernega glagola pa **vidskorazmerni ustreznik oz. korelat**. Dejstvo, da glagol vstopa v tako opredeljeno razmerje, imenujemo **vidska razmernost (korelatnost)**.

Vidsko razmerje se deli na tri stopnje, po katerih trdnost razmerja (**vidska dopolnjevalnost**) postopoma pada v smislu, da je pri prvi stopnji za obstoj DV dejanja obvezno predhodno NDV dejanje, pri tretji pa ne več. Stopnje določajo glagolski vidsko relevantni pomenski tipi, in sicer:

1. stopnja: **X delati, da Y postaja N – X narediti, da Y postane N $\rightarrow$ Y je N**, npr. *pribijati – pribiti $\rightarrow$ pribit, kuhati – skuhati $\rightarrow$ (s)kuhan* [če X naredi, da Y postane N, potem X **prej mora** delati, da Y postaja N; Y je na koncu N (novo stanje)];

2. stopnja: **X postajati N – X postati N $\rightarrow$ X je N**, npr. *umirati – umreti $\rightarrow$ umrl (mrtev), sivetiti – po-lo-sivetiti $\rightarrow$ po-lo-sivel (siv)* [če X postane N, potem **prej zelo verjetno** postaja N; X je na koncu N (novo stanje)];

3. stopnja: **(X) dajati, delati N [$n_1 + n_2 + \dots n_n$] – (X) dati, narediti n_n** , npr. *kričati – zakričati, trobiti – za-/po-trobiti, bobneti – zabobneti, svetiti – za-/po-svetiti, boleti – zaboleti*.

Zadnja (3.) stopnja meji na vrste glagolskega dejanja (kamor se tradicionalno uvršča).

Četrti vidsko relevantni pomenski tip (*biti, imeti, delati* [neciljno, kot dejavnost] N, npr. *ležati, spat, stati, viseti; gospodariti, kmetovati, beračiti, kolesariti, rezbariti, praznovati, godovati, plesati*), ki zastopa glagole stanja in ciljno neusmerjene dejavnosti, v **vidsko razmerje ne vstopa**. Sestavljenke tega tipa (npr. *odležati, zaspati, pospati, postati; zagospodariti, prekolesariti, zaplesati* itd.) tako neizogibno spadajo najmanj k faznosti znotraj vrst glagolskega dejanja.

Za prvi dve stopnji vidskega razmerja je značilna notranja meja (za prvo stopnjo vsaj ob človeškem vršilcu tudi volitivnost in ciljnost, s tem pa izrazita teličnost) glagolskega dejanja; takšnemu dejanju vedno sledi novo stanje (N). Tako z izjemo pogoja polne pomenske izenačenosti prvi dve stopnji bolj ali manj ustrežata pojmu *vidskega para* pri Avilovi. Zadnja (tretja) stopnja meji na vrste glagolskega dejanja – kamor se ta tip tradicionalno uvršča in kamor ga kot »enovidske glagole« uvršča tudi npr. Merše.²¹² Še podrobneje bomo o lastnostih posameznih stopenj spregovorili v pomenskem sklopu v nadaljevanju.

Vidsko razmerje lahko v njegovem temelju (pomenska zbližanost, pri kateri se pomenska razlika²¹³ bliža nič, kategorialna vidska pa zato lahko izstopa) vzporedimo z matematičnim pojmom asimptote oz. tudi limite,²¹⁴ ki se pri naravoslovnih računskih analizah uporablja, kadar imamo opravka s precej točnimi približki.

Stopnje vidskega razmerja se, kot omenjeno, opirajo tako na pojem vidskega para pri Avilovi (pri nas ji sledi Merše) kot tudi na skladenjsko-besedotvorne (Vidovič Muha 2011: 65–69, 72–73, 92–93), na pomenskih temeljih oblikovane skladenjske (Orešnik 1994: 19–67)²¹⁵ in splošne

²¹² Prim. Merše (1995: 224–226, 242–256, 270–272, 287–289, 309–312).

²¹³ Tj. v vseh nekategorialnih pomenskih sestavinah. Prim. tudi Krvina (2015a: 113).

²¹⁴ Z limito je definiran npr. odvod: kolikšna je sprememba na osi y , ko se sprememba na osi x bliža 0, tj. v vsaki točki na osi x (zapisano z matematičnimi simboli: $f'(x_0) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \Delta f \div \Delta x$). Prim. Blaznik idr. (1991: 81).

²¹⁵ Kot omenja Merše (prim. 1995: 24, 46), pri Orešniku (1994) vidski parnosti po Avilovi ustreza le telično dogajanje (ker predvideva notranjo mejo dejanja). Za vidsko razmernost, kot smo jo definirali, velja enako (zlasti prva stopnja vidskega razmerja), le da vključujemo še Orešnikov telični dogodek (zlasti druga stopnja), kot tretjo stopnjo vidskega razmerja pa tudi netelično dogajanje in dogodek (pri katerem dejanje nima notranje meje, zato pred dogodkom dogajanja navadno ni, faze dogajanja pa se medsebojno ne razlikujejo). Zagovarjamo tezo, da je tudi tu razlika predvsem kategorialna vidska (DV izraža katero koli posamezno fazo dejanja $[n_n]$, NDV pa neomejeno število $[N = n_1 + n_2 + \dots n_n]$ ponavljajočih se faz), ne pomenska. DV namreč ne prinaša nič takega, česar ne bi vseboval že NDV, le izpostavlja poljubno fazo dejanja – podobno kot pri dejanjih z notranjo mejo DV izpostavlja, potrjuje zaključnost, rezultativnost, ki jo implicira že NDV. Stanja in nekatera netelična dogajanja (npr. *kolesariti*, *praznovati*), ki spadajo k četrtemu glagolskemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu, pa v vidsko razmerje – kot že omenjeno – ne vstopajo. Gl. tudi obrazložitev v nadaljevanju.

ugotovitve (Toporišič 2004: 352) domače jezikoslovne stroke. Zlasti pri vidski dopolnjevalnosti – stopnji trdnosti vidskega razmerja, medsebojnem predvidevanju členov – so upoštevane tudi ugotovitve Karolaka (2001: 461–531; zlasti 487–493) ter Boguslawskega (2003: 36–40), Comrieja (1976: 44–48) in Plungjana (2003: 297–298). Prav tako so stopnje vidskega razmerja vzporedljive z znano Vendlerjevo klasifikacijo²¹⁶ in tipskimi glagolskimi pomenskimi skupinami pri Apresjanu.²¹⁷

Uvrstitev tretje stopnje – sicer kot mejne med vidskim razmerjem in vrstami glagolskega dejanja – v vidsko razmerje izhaja po eni strani iz sklepanja, da če je v vidskem razmerju izstopajoča razlika kategorialna vidska, pri tretjem vidsko relevantnem pomenskem tipu dejanj (*kričati* – *zakričati*) pa je zaradi vsebovanosti poljubne ponovitve dejanja, ki ga opisuje DV, že v dejanju, ki ga opisuje NDV,²¹⁸ o izrazito pomenski razliki vendarle težko govoriti, je uvrstitev v vidsko razmerje oz. vsaj na njegovo mejo smiselna. Po drugi strani temelji na dejstvu, da pri ruskih vidskoparnih prenosih (iz neponavljavnosti v ponavljavnost, iz

²¹⁶ Prim. npr. Vendler (1957). Prvi stopnji in večjemu delu druge stopnje vidskega razmerja ustreza tip dejanj, ki jih Vendler imenuje *accomplishments*, tretji stopnji pa *achievements*. Četrtemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu, ki v vidsko razmerje ne vstopa, ustrezajo Vendlerjeva *states* (stanja) in *activities* (ciljno neusmerjena dejavnost, npr. *kolesariti*, *praznovati*, *plesati*).

²¹⁷ Prvi stopnji vidskega razmerja ustreza tip dejanj, ki jih Apresjan imenuje *dejsivija* (opisljiva z *delati*), drugi večinoma *processy* (opisljivi z *postajati* in *prehajati*), tretji ravno tako nekateri *processy* (ki jih ni mogoče zvesti na takšen opis), *projavlenija* (naravni pojavi in fizološki procesi) in v ponavljavnostno-lastnostnem podtipu te stopnje (gl. pomenski sklop) *vozdejsivija* (npr. *Njegovo prijateljstvo ga spodbuja k delu*). Četrtemu, torej nevidskorazmernemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu ustrezajo *dejatel'nosti*, *zanjatiija*, *sostojanija*, *sposobnosti* in *položeniija v prostranstve* (dejavnosti, »zaposlitve«, stanja, spretnosti in položaji v prostoru). Apresjanova delitev je precej podrobna (prim. 2006: 86–89, 100–113), vendar pa je treba upoštevati, da je tako zasnovana z mislijo na izjemno natančno pomensko členitev, medtem ko je vid kategorialna pomenska sestavina – zato je z vidskega vidika relevantne lastnosti mogoče zbrati v splošnejše skupine. Tako so po številu vidsko relevantni pomenski tipi, ki jih uporabljamo, primerljivi z Vendlerjevimi (4).

²¹⁸ Prim. tudi Comrie (1976: 42–43), Plungjan (2003: 295).

preteklika v historični sedanjik) temu tipu dejanj nič ne preprečuje, da ne bi nastopala kot vidski pari. Dickey, ki se mu zahteva po polni pomenski izenačenosti celo pri ruskih vidskih parih zdi pretoga, opozarja celo na primere z glagoli četrtega vidsko relevantnega pomenskega tipa, tj. glagoli stanja in ciljno neusmerjene dejavnosti, ki zlasti pri prenosu iz preteklika v historični sedanjik lahko učinkujejo kot vidski pari – pa čeprav to ob zahtevi po polni pomenski izenačenosti nikakor niso, npr. *On vošël, postojal minutu i vyšel – On vhodit, stojit minutu i vyhodit* (prim. Dickey 2000: 45–46).²¹⁹

Ob uvedbi poimenovanja *vidsko razmerje* naj pojasnimo še, kako razumemo in uporabljamo drug že obstoječi in z njim povezani pojem, *vidsko nasprotje* (iz njega izvajamo pridevnik *vidskonasprotni*), in kako bi bilo slednjega mogoče vključiti v hierarhični opis odnosa med predlaganim *vidskim razmerjem* ter *vidskim parom* po Isačenko in po Avilovi.

Termin *vidsko nasprotje*, prevzet iz ruske terminologije (*vidovaja opozicija*, ki pa se lahko rabi tudi v pomenu *vidske parnosti*),²²⁰ pri nas uporablja predvsem M. Merše. V svojem izhodišču opisuje dejstvo, da je določen glagol nasprotnega vida kot drugi.²²¹ Tako ga lahko razumemo kot nadpomenko vidskemu paru oz. predlaganemu *vidskemu razmerju*: nasprotnega vida sta tudi glagola v *vidskem razmerju*. Ob vidskem paru pa bi vidsko nasprotje lahko razumeli tudi v pomenu, ki je do vidskega para oz. predlaganega *vidskega razmerja* v protipomenskem razmerju: glagola sta po vidu različna, pomensko pa nista močno zblížana oz. vsebuje eden vsaj en dodatni pomenski element več – predvsem v smislu vrst glagolskega dejanja oz. celo povsem drugega pomena. Glede na to, da v definiciji *vidskega razmerja* poudarjamo, da vidska razlika – ki je zaradi svoje kategorialnosti splošnejša kot pomenska – izstopa le, če se pomenska bliža nič, se lahko strinjamo s Toporiščem, da »se spleča o vidskih razlikah razmišljati samo pri istem osnovnem pomenu /.../

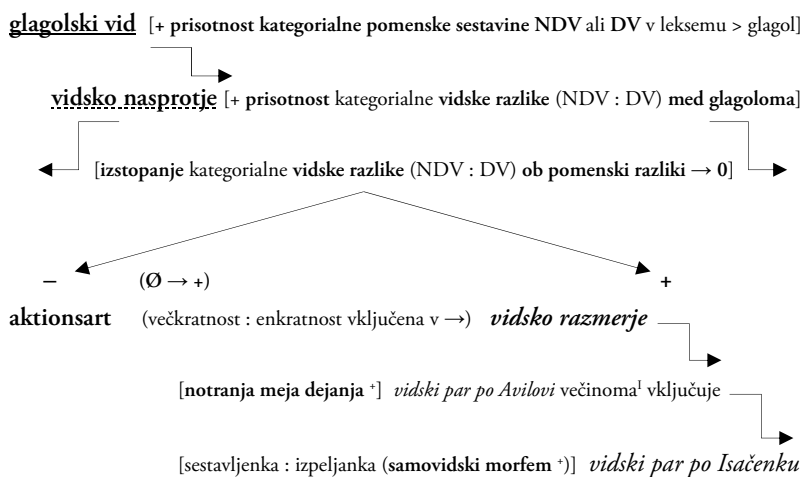
²¹⁹ Prim. tudi Wiemer (2017: 6).

²²⁰ Prim. že Isačenko (1960: 130–131, 136, 139–140). Prim. tudi Avilova (1976: 3, 5, 8–10).

²²¹ Tako npr. pri Isačenko (prim. 1960: 136). Prim. tudi Merše (1995: 29).

kajti če je pomen dveh glagolov različen, ni načeloma nič čudnega, ako je različen tudi njun vid« (1959/60: 199).²²² Še drugače: ob (izraziti) pomenski razliki kategorialna vidska zbledi, zato je morda niti ni smiselno poudarjati. Termin *vidsko nasprotje* tako uporabljamo v izhodiščnem pomenu: gre za oznako, da sta glagola različnega vida, zavzemata nasprotni vidski vrednosti. Preostalo (npr. pomensko zbližanost v vsaj enem pomenu) nato šele določamo.²²³

Umestitev pojavov (in poimenovanj zanje) *glagolski vid*, *vidsko nasprotje*, *aktionsart* oz. *vrste glagolskega dejanja*, *vidsko razmerje*, *vidski par* po Avilovi ter *vidski par* po Isačenkju v sistem nadpomenk in podpomenk prikazuje spodnja shema.

¹ Izjemo predstavlja odnos med ruskimi sestavljanjkami in izpeljankami, pri katerih se obrazili le *večkrat* in ne izražajo iztekanja dejanja oz. njegovega približevanja notranji meji.

Slika 1: Sistematiziran pregled opredelitev vidskih odnosov med glagolskimi leksemi

²²² Prim. tudi Krvina (2016: 209–210, 213–214).

²²³ Prim. tudi Merše (1995: 46–49).

0.4 OBRAVNAVA KATEGORIJE VIDA NA VEČ RAVNEH – BESEDOTVORNI, SKLADENJSKI IN POMENSKI

Iz predstavitve posameznih (najpomembnejših) pristopov k raziskovanju glagolskega vida in opredelitve metodologije, ki temelji na eklektičnosti, a s strukturalistično usmeritvijo kot dominantno, je delno že razvidno, na katerih jezikovnih ravneh – ki so seveda medsebojno povezane oz. odvisne, tako da je osredotočenost na katero izmed njih predvsem raziskovalna abstrakcija – je glagolski vid mogoče obravnavati. V tem delu se osredotočamo na besedotvorno in pomensko raven, skladenjska raven pa ju dopolnjuje.

0.4.1 Besedotvorna oz. morfemska raven (izpostavljen je besedotvorni vidik)

To je raven, ki so ji sorazmerno največ pozornosti namenjali že pristopi pred strukturalizmom (gl. začetni del poglavja Uvod); kot prva je bila podrobno obdelana tudi v okviru strukturalističnega pristopa, zlasti pri Isačenkju. Kognitivistični pristop ji namenja zdaj več, zdaj manj pozornosti – ob večji osredotočenosti na skladenjsko raven nekoliko pogostejše to drugo, npr. pri Dickeyju,²²⁴ v leksikološko-leksikografskem pristopu pa je pomembna predvsem z vidika tvorbenih vzorcev glagolskih leksemov in njihovih vidskih značilnosti (npr. sestavljenke v odnosu do svojih izpeljank, nepredpanski NDV v odnosu do sestavljenke).

Na tej ravni z vidskega zornega kota proučujemo zgradbo posameznih glagolov, skušamo opredeliti njihove tvorbenne vzorce in ugotoviti njihov vpliv na pomen glagolskih leksemov. Zanima nas zlasti, kakšno vlogo imajo predpanska obrazila; diahrono gledano gre za preverbizacijo krajevnih prislovov in njihov postopen prehod v glagolsko predpono oz. predpansko obrazilo,²²⁵ primerljivo pa jih sinhrono razlaga tudi

---

²²⁴ Prim. npr. Dickey (2000: 8–12, 44–46).

²²⁵ Prim. Bajec (1959: 1), Comrie (1976: 89), Šekli (2016: 273–275; 2016a: 189–191).

skladenjsko besedotvorje: kot pretvorbe globinskih prislovov – zunanje-okoliščinskega dela propozicije. Kdaj je vloga predponskih obrazil zaradi izrazite enosmernosti oz. enotočkovnosti krajevnege – po skladenjskem besedotvorju globinskega – prislova izrazito pomenotvorna, vidotvorna vloga (sprememba vida: NDV → DV) pa drugotna in prvo le spremlja? In, nasprotno, kdaj je, navadno zaradi neenosmernosti oz. neenotočkovnosti (tj. splošnejšega pomena) krajevnege – po skladenjskem besedotvorju globinskega – prislova, zlasti pri predponskih obrazilih *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-*, pomenotvornost oslABLJENA, in je zato vidotvornost toliko izrazitejša? Ob vzporejanju omenjenega s podatki o tem, kolikšno število sestavljenk (tudi tvorjenk iz predložne zveze, npr. *včlaniti*, *obkoliti*) z določenim predponskim obrazilom zahteva za vstop z vsaj enim od svojih pomenov v vidsko razmerje izpeljanko,²²⁶ nas zanima količnik med številom izpeljank in sestavljenk z istim predponskim obrazilom, ki z vsaj enim pomenom vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV (${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(II)} \div \text{SEST}$). Kadar je vrednost količnika manjša od 1, je *vidskorazmerni potencial predponskega obrazila* (*z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-*; *za-*) velik. Kadar pa je izrazito večja od 1, je neznaten oz. ob odsotnosti sestavljenk, ki bi z vsaj enim od pomenov vstopale v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, celo nič, nedefiniran, saj z nič ni mogoče deliti. Gradivni vir za obdelavo takšnih podatkov predstavlja v slovaropisnem programu Ilex ročno pregledano glagolsko gradivo SSKJ2.

Kot vidimo, je besedotvorna raven tesno povezana s pomensko in obratno: vidskih odnosov med glagolskimi leksemi ne moremo določati brez znanja o njihovi morfemski sestavi, npr. ob določanju vidskorazmernega potenciala predponskih obrazil glede na omenjeni količnik ${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(II)} \div \text{SEST}$.

²²⁶ To pomeni, da je vloga predponskega obrazila v konkretnem primeru pomenotvorna, saj sicer (če bi bila sprememba v odnosu nepredponski NDV – sestavljenka le vidska) izpeljanka ne bi bila potrebna. Prim. tudi Comrie (1976: 90, 94).

0.4.2 Skladenjska raven

(izpostavljen je skladenjski, širše besedilni vidik)²²⁷

Te ravni ne zanemarja že zgodnji strukturalistični pristop, pri Isačenku zlasti primerjalno med ruščino na eni ter češčino in slovaščino na drugi strani, še več pozornosti pa ji posveča pozni, zlasti npr. pri Bondarku. Kognitivistični pristop je precej pogosto vezan večinoma nanjo – še nekoliko bolj na medstavčni, celo medpovedni, besedilni kot znotrajstavčni ali znotrajpovedni ravni. Leksikološko-leksikografski pristop je na skladenjsko raven pozoren predvsem pri iskanju vezljivostno-družljivostnih shem (ki se morajo, posebej vezljivostne vsaj v obveznem delu, za vidsko razmernost med pomenoma vidskonasprotnih glagolov bolj ali manj ujemati), pa tudi ko glagolskemu leksemu pripisuje kategorikalno vidsko vrednost v zaglavju: namreč v katerih skladenjskih okoljih dejanje, ki ga opisuje glagolski leksem, nastopa oz. lahko nastopa in katero izmed vidskih vrednosti zavzemajo glagolski leksemi v teh okoljih.

Proučevanje glagolskega vida kot jezikovnega pojava je na skladenjski ravni možno tudi v jezikih, kjer glagolski vid ne predstavlja slovnične kategorije in ni izražen morfološko, čeprav brez takšne potrditve do neke mere ostaja pri sklepanju o najbolj verjetni vrednosti (lahko tudi s pomočjo primerjave z jeziki, kjer vidska vrednost je izražena morfološko).²²⁸ Prvi okvir skladenjske ravni je znotrajpovedni: naslanja se na celotni ustroj povedi, tj. na lastnosti udeležencev – pri premo prehodnih glagolih predvsem predmeta, še posebej njegovih aktualizatorjev: pridevnikov, zaimkov in zlasti števnikov. Posebej je treba izpostaviti vlogo okoliščin dejanja, zlasti tistih, ki izražajo omejenost – neomejenost oz. stisnjenost – nestisnjenost dejanja,²²⁹ časovno razpotegnjenost – časovno nerazpotegnjenost dejanja,²³⁰ zgoščeno ponavljalnost,²³¹

²²⁷ Ta vidik se kaže tudi v uporabo izrazov »dovršniška raba« – »nedovršniška raba« oz. »dovršniškost« – »nedovršniškost«.

²²⁸ Prim. npr. Orešnik (1994: 9–25, 79–103).

²²⁹ Npr. *v* [količina] *časa*. Prim. Krvina (2015: 122–126).

²³⁰ Npr. *dolgo*, [količina] *časa*. Prim. Krvina (2015: 112–119).

²³¹ Npr. *neprestano*, *nenehno*, *kar naprej*, *ves čas*. Prim. Krvina (2015: 119–122).

trenutek govorjenja.²³² Pri večstavčnih povedih se kot sorazmerno pomembno kaže tudi, ali si dejanja sledijo drugo za drugim (zaporednost dejanj) ali pa potekajo bolj drugo ob drugem, obenem (vzporednost dejanj).²³³ Vezniki in ločila (npr. *in, ter, vejica*) so tu lahko površinski kazalnik le v določeni meri, dokaj odločilno pa se zdi dejstvo, ali je prvo dejanje v nizu dovršno ali nedovršno. Pomemben dejavnik, ki se izraža na različne načine,²³⁴ je tudi naklonskost in zlasti znotraj nje nikalnost. Tudi sam glagolski čas kot kategorija (ne nujno kot glagolska oblika!)²³⁵ ni nepomemben – sedanost je dokaj pogosto vezana na trenutek govorjenja, zato sedanjik kot izrazno sredstvo zanjo izkazuje precejšnjo težnjo po nedovršenosti (prim. Krvina 2015: 168–171).

Poudariti je treba, da zaradi elipse (prim. Žele 2012: 259–267) vsi dejavniki, ki lahko vplivajo na določanje vidske vrednosti, niso nujno izkazani površinsko – še bolj to velja v medpovednem okviru in sploh znotraj celote besedila. Zlasti pa to velja za pragmatiko (izrazito npr. pri performativu), ki je glede površinskih izraznih sredstev precej neulovljiva.²³⁶ Zato korpusna metoda²³⁷ ob vezanosti na površinsko

²³² Npr. (*prav*) *zdaj/sedaj, pravkar*. Prim. Krvina (2015: 237–243).

²³³ Prim. Bondarko (2005: 234–235, 237–238), Krvina (2015: 151–171).

²³⁴ Npr. z velelnikom (kot velelni naklon), njegovo pretvorbo v odvisni govor (*(da) naj*), naklonskimi glagoli itd. Prim. Krvina (2015: 138–151, 205–218).

²³⁵ Prim. npr. Isačenko (1960: 419–423).

²³⁶ Prim. Krvina (2015: 218–222).

²³⁷ Pri tej velik delež iskanja po gradivu opravi računalnik na osnovi ukazov v obliki t. i. regularnih izrazov. Zlasti zaradi časovnih prihrankov se trenutno pri analizi obsežnih oblikoskladenjsko označenih besedilnih zbirk kaže kot dokaj učinkovita, še zdaleč pa seveda ne popolna. Deluje predvsem ob jasni določitvi, kaj na določenem mestu naj bo oz. naj ne bo prisotno. Seveda pa je težko predvideti ali izključiti vsa mesta, kjer določen jezikovni pojav lahko nastopa (jezik v rabi ni povsem linearen, računalniška analiza pa v znatni meri poteka prav na tej predpostavki – tudi zato so nekateri pojavi oz. kategorije oblikoskladenjsko označeni neustrezno). Za natančnejšo analizo je še vedno potreben ročni pregled na gradivu manjšega obsega (ali vzorcu iz gradiva večjega obsega), kot so ga pravzaprav izvajali vsi do sedaj obravnavani jezikoslovci najpozneje od Miklošiča dalje, pri nas zlasti Breznik in Škrabec, pa seveda vsi slovaropisci ob nastajanju SSKJ. Ob odsotnosti ali neupoštevanju teoretično-praktičnega predznanja o obravnavani temi korpusna metoda ni primerna, saj se ne ve natančno, kaj sploh iskati in kaj se lahko zdi iskanemu le podobno oz. površinsko enako. Prim. tudi Ledinek (2014: 11–15, 221–223).

izraženost vseh vplivajočih dejavnikov nikdar ne more zajeti povsem v polnosti – in tega se je treba dobro zavedati. Seveda pa lahko ob ustreznih (premišljenih, večkrat preizkušenih in izboljšanih) iskalnih zahtevah ter primerni interpretaciji rezultatov precej jasno določi težnje v jezikovni rabi.

Če se osredotočimo na slovanske jezike in konkretno na slovenščino, je proučevanje vidskih pojavov na skladijski ravni lažje, ker je izbor vidske vrednosti v posameznih skladijskih, širše besedilnih okoljih zaradi morfemske izraženosti jasno razviden.²³⁸ Tu zopet vidimo, kako se ravni obravnave med seboj prepletajo, saj brez morfemske izraženosti skladijsko pogojen izbor vidske vrednosti ostaja vsaj do neke mere nerazviden (zato v takšnih jezikih o kategoriji vida kot taki načeloma ne govorimo). V slovanskih jezikih lahko pri proučevanju določenih skladijskih, širše besedilnih okolij precej zanesljivo določimo: tolikšen je delež DV, tolikšen NDV in tolikšen kategorialno obojne vrednosti. Pa tudi pri oblikoskladijskem označevanju korpusa se dodeljevanje vrednosti opira na že ugotovljene slovanske kategorialne oznake (prim. Ledinek 2014: 47–48). Zato lahko jasno govorimo o skladijskih, širše besedilnih okoljih, v katerih (izrazito) prevladuje ali DV ali NDV; pri kategorialno obojnih vrednostih je verjetnejša tista, ki je v tem okolju sicer dominantna. Tam, kjer sta vrednosti DV in NDV sorazmerno uravnoreženi, v slovenščini npr. pri splošnem deležu v vzorcu vseh glagolskih pojavitev ali pri izražanju ponavljalnosti,²³⁹ pa je prav uporabnikov izbor ene izmed vrednosti (ali DV ali NDV) tisti, ki določa, ali bo dejanje upovedeno kot celostno ali ne, časovno razpotegnjeno ali ne – skladijsko okolje dejanja k temu ne »sili«, kot ga v okoljih z izrazito prevlado ene od vrednosti. Kategorialno obojne vrednosti so v takšnih primerih tudi v besedilni uresničitvi precej blizu nevtralizirani vrednosti: zgolj eno od vrednosti (ali DV ali NDV) je težko določiti – če že, pa pogosto (še) v medpovednem okviru oz. glede na celotno besedilo.

Tudi pomenska raven se v znatni meri dopolnjuje s skladijsko. Določen tip leksemov, zlasti glagoli stanja (del četrtega vidsko rele-

²³⁸ Prim. tudi Comrie (1976: 7).

²³⁹ Prim. Krvina (2015: 110–112, 126–132).

vantnega pomenskega tipa), pa tudi njihove sestavljenke, izkazuje do skladenjskih okolij znatno »inertnost«. Kot kategorialno NDV lahko nastopajo npr. s števno omejenimi predmeti (*Ima 3 hčerke*), kjer je pri prvem vidsko relevantnem pomenskem tipu (? *Jedel je 3 jabolka*) NDV precej redke. Nastopajo lahko celo ob prislovni zvezi *v [količina] časa* (obojestranska časovna omejenost dejanja) kot izraz za stanje po izvršenem dejanju; izvršitev dejanja si je mogoče misliti v elipsi: *V 3 letih bo tu [jo bodo postavili] stala hiša*. Pri prvem in drugem vidsko relevantnem pomenskem tipu je tu NDV praktično odsoten.

Primer:

V 3 letih bodo tu ? postavljali hišo [ne: po preteku 3 let].

V 3 dneh je roža *venela.

Po drugi strani lahko sestavljenke (ki so kategorialno DV!) z glagoli stanja nastopajo ob časovni razpoteženosti oz. zgolj enostranski omejenosti dejanja.

Primeri:

Kar dolgo je zdržal.

Na oblasti se je obdržal 10 let.

Prespal je cel dan.

Prejokala je celo noč.

*V zaporu je odsedel 5 let.*²⁴⁰

To je pri prvem, drugem in tretjem vidsko relevantnem pomenskem tipu v trdilnih povedih praktično nemogoče.

Primer:

Hišo bodo postavili, roža bo uvenela, zakričal bo *dolgo, *en teden.

²⁴⁰ Pri primerih od *Prespal je cel dan* dalje gre morda tudi za zamenjavo skladenjske funkcije, saj časovne okoliščine, izražene v prislovnem določilu časa, preidejo v predmet dejanja. Dokaz je nezdružljivost glagola takšnega tipa zgolj s prislovom: *prespal, prejokala, odsedel je *dolgo*. Prim. tudi Žaucer (2012).

Poseben je tudi tretji vidsko relevantni tip, saj celo kot DV ni združljiv z obojestransko časovno omejenostjo dejanja – ta namreč ni enaka kratkotrajnosti (inherentni lastnosti DV tretjega tipa, ki ga uvršča na mejno območje z vrstami glagolskega dejanja), saj v omejenem, zaprtem intervalu pred doseženjem notranje meje predvideva, sicer neizraženo, tudi njeno doseganje.²⁴¹

Primeri:

Hišo so postavili [v tem času so jo postavljali in s tem zaključili] *v 3 letih*.

Roža je uvenela [je venela in s tem prišla do konca] *v 3 dneh*.

**Zakričal je v 1 minuti*.

**Zabolelo ga je v pol ure*.

To pomeni, da lahko obojestransko časovno omejenost dejanja uporabljamo tudi na pomenski ravni za določanje prisotnosti ali odsotnosti mejnosti (notranje meje)²⁴² glagolskega dejanja in tako njegove pripadnosti ali nepripadnosti prvemu oz. drugemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu.

Če pri tretjem vidsko relevantnem pomenskem tipu kratkotrajnost »ublažimo« s kratnostnim prislovom, postane z obojestransko časovno omejenostjo dejanja združljiv.

Primer:

V 1 minuti je 3-krat (1-krat ?) zakričal.

V pol ure ga je 10-krat zabolelo.

Kot vidimo, se skladenjska raven pomembno dopolnjuje tako z besedotvorno oz. morfemsko – glede jasne oblikovne izraženosti izbora vidске vrednosti – kot tudi s pomensko ravno – glede (ne)omejenosti rabe

²⁴¹ Prim. tudi Plungjan (2003: 297).

²⁴² Po Orešnikovi terminologiji (prim. 1994: 51–66) teličnosti – neteličnosti; ni povsem jasno, ali glagolskih dejanj samih ali »situacij«; prim. tudi Comrie (1976: 45–46). Neteličnost ni združljiva s (kot jih imenuje Orešnik) prislovnimi določili zaključevanja (prim. 1994: 57).

posameznih glagolskih vidsko relevantnih pomenskih tipov v določenih skladenjskih okoljih. Velja pa tudi obratno: vidsko relevantni pomenski tip je na pomenski ravni mogoče določati tudi glede na njegovo (ne)prisotnost v določenih skladenjskih okoljih.

0.4.3 Pomenska raven

O tej ravni, zlasti o njeni dopolnjevalnosti, smo precej povedali že pri opisu drugih dveh. Gre za raven, na kateri besedotvorna in skladenjska v okviru glagolskega besedišča določenega (slovanskega) jezika živita, se osmišljata, lahko pa – postopoma od posameznega leksema do skupine leksemov – tudi preoblikujeta. Kljub temu je z raziskovalnega (ne pa s slovaropisnega, kjer je takšne ali drugačne odločitve glede opisa leksemov treba sprejemati) vidika bolj ali manj zadnja, ki se ji je namenjala večja pozornost. Vendarle znotraj strukturalističnega pristopa že pri Isačenko ob primerjalni analizi ruskega ter češkega in slovaškega gradiva lahko najdemo opombe, da je o vidskih odnosih, posebej o vidski parnosti, med glagoli pravzaprav mogoče govoriti šele na pomenski ravni, v razmerju med pomeni vidskonaprotnih glagolov. Isačenko ob gradivu navaja tudi neke vrste skice oz. vezljivostno-družljivostne sheme, ki se jih ne bi branil noben (niti sodobni ne) slovaropisec.²⁴³ Kljub temu pa to pri Isačenko ob iskanju bistva kategorije glagolskega vida in njenih izraznih sredstev ostaja sorazmerno obrobno opažanje. V nadaljevanju je na strukturalističnih izhodiščih pomenski ravni kategorije glagolskega vida ob poskusu opredelitve vidske parnosti (tudi zunaj ruščine) še največ pozornosti namenjala Avilova, ki je kot pogoj za vidsko parnost določila tak odnos med glagolskima leksemoma, da NDV izraža doseganje, DV pa doseženje notranje meje – tj. limitativnost oz. mejnost – glagolskega dejanja. Bondarko, ki se bolj posveča skladenjski, širše besedilni ravni, na pomenski ravni ostaja pri posameznih tipih glagolov z določ-

---

²⁴³ Prim. Isačenko (1960: 169–172).

nimi (vidskimi) značilnostmi. Odtod se ne odmika – če ni zaradi kakšne posebnosti pri konkretnem leksemu nujno – niti kognitivistični pristop, ki je pri raziskovanju delovanja glagolskega vida, zlasti pri Dickeyju, tudi usmerjen bolj na skladenjsko, širše besedilno raven. Večje pozornosti je pomenska raven postala deležna šele z leksikološko-leksikografskimi raziskavami, npr. pri Apresjanu. Vendar pa, kot že omenjeno, tu raziskovanje kategorije glagolskega vida ni zastavljeno kot posebna naloga, temveč je del celostnega opisa glagolskih leksemov pri pomenski členitvi vsakega posameznega leksema vsaj do pomena (odvisno od globine členitve) in nato preko pomenske tipologije do tipologije glagolskih leksemov z določenimi lastnostmi oz. značilnostmi – med njimi tudi vidskimi.²⁴⁴ Pri tem posamezni glagol lahko pripada tudi več vidsko relevantnim pomenskim tipom.

Primer:

(1) *pečī* – *speči* [kruh];

(3) [oči] *pečejo* – *zapečejo*.²⁴⁵

Na pomenski ravni določamo pripadnost glagolskega leksema oz. še natančneje, njegovih pomenov, štirim vidsko relevantnim pomenskim tipom. Vendar pa šele na ravni odnosa med konkretnima pomenoma vidskonasprotnih glagolskih leksemov lahko ugotovljamo, ali gre dejansko za vidsko razmerje ali ne. Ugotovitve z besedotvorne in skladenjske ravni pri tem lahko pomagajo,²⁴⁶ vsekakor pa je treba vedno presojati od leksema do leksema in se izogibati »nasilnemu is-

²⁴⁴ Prim. npr. Apresjan (2006: 89–91).

²⁴⁵ Prim. tudi Rahilina, Uhlik (2018).

²⁴⁶ Npr. predponška obrazila *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* imajo v odnosu do nepredponškega NDV precej večji vidskorazmerni potencial kot druga, medtem ko pri *nad-*, *pod-*, *ob-*, *do-*, tudi *pri-* in *v-*, pri sestavljenki brez izpeljanke nima smisla, da bi vidsko razmerje z nepredponskim NDV sploh iskali. Pomenski odmiki z nečloveškim, zlasti pa neživim vršilcem največkrat spadajo v posebno podskupino tretjega vidsko relevantnega pomenskega tipa; ob odsotnosti težnje k doseženju notranje meje taka dejanja največkrat opisujejo (zgolj) ponavljalnost oz. splošno veljavnost dejanja, npr. *Preparati (iz)sušijo kožo* – več o tem v nadaljevanju, zlasti v pomenskem sklopu.

kanju« potrditve potencialne vidske razmernosti zgolj v konkordanci ali dveh. Ob uporabi možnosti, kot jih ponujajo sodobna analitična orodja, npr. primerjalna skica dveh leksemov (Sketch Diff) v orodju Sketch Engine, je pri ocenjevanju izenačenosti oz. primerljivosti kolokacij treba biti pozoren predvsem na ujemanje v (obvezni) vezljivosti, medtem ko pri družljivosti to ni več tako nujno, je pa seveda zaželeno. Treba se je tudi zavedati, da ni povsem nujno, da se v rabi izkazane vezljivostno-družljivostne sheme popolnoma ujemajo v konkretnih leksemih kot udeležencih oz. je lahko precej različna njihova frekvenca. Tako ima npr. v korpusu Gigafida *umreti* ob prislovni zvezi [*v spanju*] 99 absolutnih pojavitev, *umirati* pa nobene. Podobno je sorazmerno pogosto tako *umreti* kot *umirati* [*doma*], [*v postelji*] pa le *umreti* – oboje je okoliščinsko družljivostno mesto *kje* [kraj dejanja], ki pa ga primerjalna skica uvršča v dve različni strukturi. Pri uporabi tovrstnih orodij je torej ob oblikovanju dokončnih ugotovitev glede obstoja ali neobstoja vidskega razmerja potrebna previdnost. (Večja) razlika v frekvencah struktur oz. posameznih kolokacij ali občasno celo njihova polna odsotnost je lahko indikator, da je obstoj vidskega razmerja dvomljiv, ni pa končni odločevalec, zlasti če ujemanje v obvezni vezljivosti je prisotno. Vsekakor pa potrjuje smiselnost opredelitve, da se pomenska razlika (v nekategorialnih pomenskih sestavinah) v vidskem razmerju bliža 0, ni pa enaka 0.

Zaključimo lahko, da je raven posameznega leksema tista, na kateri se osmišljajo in hkrati preverjajo ugotovitve z drugih dveh ravni. V nadaljevanju jo zastopa ročno analizirano glagolsko gradivo SSKJ2.

Uvodni del je s tem zaključen; z njim povezane postavke in nekatere ugotovitve bomo na ustreznih mestih še omenjali sproti. V nadaljevanju navajamo še seznam nekaterih kratic, simbolov in poimenovanj.

0.5 SEZNAM POGOSTO RABLJENIH KRATIC, SIMBOLOV IN POIMENOVANJ

NDV: nedovršnik, nedovršn(išk)i

DV: dovršnik, dovršn(išk)i

$\sum_{\text{GLAG}}$ SSKJ2: celota vseh glagolov v SSKJ2

$\sum_{\text{GLAG}}$ SSKJ2 VID.KOREL: celota vseh vidskorazmernih glagolov v SSKJ2 (okoli 65 % SSKJ2)

Nepredpanski NDV: nedovršnik v razmerju do svoje sestavljenke, po skladenjskem besedotvorju skladenjskopodstavni nedovršnik. Takšen NDV je lahko že predhodno tvorjen (denimo iz samostalnika, pridevnika), npr. *siv-e-ti* [postajati] *siv[-]*.

Drugostopenjska (vidskorazmerna) izpeljanka:* izpeljanka iz sestavljenke, pri kateri gre v razmerju do nepredpanskega NDV za pomenski premik; tudi **drugotni NDV**.

Celostnost: lastnost dejanja, da je eksplicitno omejeno z začetkom in koncem, predstavljeno kot zgoščena, stisnjena celota, pri kateri je viden začetek, konec in vse vmes. Pri necelostnosti velja ravno nasprotno. Vzoredljiva s časovno nerazpotegnjenostjo.

Časovna razpotegnjenost: lastnost dejanja, da je eksplicitno vezano na več kot eno časovno točko. Velja zlasti, ko je dejanje v trajanju oz. v potekanju, iztekanju. Pri ponavljavnosti vedno velja le na panoramski ravni, ne pa nujno tudi na lokalni. Vzoredljiva z necelostnostjo.

Skladenjsko okolje: enota, ki jo omejuje stavčna poved, določajo pa njeni udeleženci, zlasti okoliščine dejanja, ki s svojo prisotnostjo ali neprisotnostjo in svojimi lastnostmi vplivajo na izbor vidske vrednosti dejanja (DV ali NDV). Kadar na izbor vidske vrednosti poleg omenjenega izraziteje vplivajo dejavniki, razpoznavni šele iz spremljajočih povedi oz. besedila ali širšega konteksta, govorimo o **skladenjskem, širše besedilnem okolju** ali celo le **besedilnem okolju**. Besedilno okolje torej navadno vključuje več dejavnikov kot skladenjsko okolje, vendar pa so ti dejavniki zanesljivo določljivi večinoma šele z ročno analizo.

* Poimenovanje zajema tako izpeljanke, ki so po slovenskem skladenjskem besedotvorju, prim. Vidovič Muha (2000: 43; 2011: 23–25, 64, 70–71), nastale z navadno izpeljavo (npr. pripravljati < [delati, da] priprav[-i]), kot tudi modifikacijske izpeljanke (npr. pripravljati < [večkrat] pripraviti).

I

BESEDOTVORJE: PREDPONSKO-PRIPONSKI SISTEM SLOVENSKEGA GLAGOLA IN NJEGOVE VIDSKE LASTNOSTI

I.0 UVOD

O glagolskih predponskih obrazilih in njihovem pomenu v slovenščini²⁴⁷ in slovanskih jezikih nasploh²⁴⁸ je bilo – z različnih vidikov – že veliko povedanega. Po pomenski plati temeljne ugotovitve o predvidljivih pomenih glagolskih predponskih obrazil v splošnem ne odstopajo izrazito druga od druge. Zato naš namen ni podrobneje pregledovati posamezna predponska obrazila. V središču našega zanimanja je vprašanje **izvora** predponskega obrazila (diahrono) oz. kako lahko izvor glede na lastnosti, učinkovanje predponskega obrazila interpretiramo in na katere temeljne prvine upovedovanja ga lahko vežemo (sinhrono), zlasti pa – katere so njegove **vidske lastnosti**.

Pri določanju izvora pomena predponskih obrazil se poleg natančnih diahronih razdelav in z njimi povezanih ugotovitev A. Bajca (1959) in M. Šeklija (2016, 2016a), ki izvor predponskih obrazil pojasnjujeta s preverbizacijo krajevnih prislovov in njihovim postopnim prehodom v glagolsko predpono oz. predponsko obrazilo,²⁴⁹ sinhrono opiramo zlasti na pregled predponskoobrazilne problematike z vidika skladijskega besedotvorja oz. tvorbeno-pretvorbene slovnice Ade Vidovič Muhe (1988; 1993; 2009; 2011: 7–8, 23–24, 65–82), ki predponska obrazila razume kot pretvorbo globinskih prislovov – zunanjeokoliščinskega dela propozi-

---

²⁴⁷ Prim. Bajec (1959), Breznik (1916: 193–203), Hajnšek-Holz (1978), Merše (1996), Šekli (2016; 2016a), Toporišič (1996; 2004: 214–223), Vidovič Muha (1988; 1993; 2009; 2011: 72–82), Žele (2009).

²⁴⁸ Prim. Bajec (1959), Miklošič (1868–1874 IV: 125–249, 310–340), Ramovš (1952: 125–127), Šekli (2016; 2016a), Šuman (1881: 290–295).

²⁴⁹ Prim. tudi Comrie (1976: 89), Wiemer (2017: 9).

cije. Delno se opiram tudi na Toporišičev pregled pomenov posameznih predponskih obrazil (1996; 2004: 214–223), ki je še obsežnejši, a manj sistematiziran in glede izvora predponskih obrazil po našem mnenju slabše utemeljen.²⁵⁰ Ko skušamo tako določeni izvor predponskih obrazil povezati z vidsko problematiko, se opiramo predvsem na ugotovitve M. Merše (1995; 1996), M. Šeklija (2016; 2016a), A. Žele (2009; 2012), delno – pri sobesedilnem preverjanju – tudi na zbirko kognitivistično orientiranih zbornikov *Logičeskij analiz jazyka* (Arutjunova idr. 1988–1994) in ugotovitve, izhajajoče iz leksikološko-leksikografskega dela J. Apresjana (prim. 2006: 33–36, 53–55, 60–61, 69–70).

Končno skušamo s pomočjo njihovega izvora in izkazane rabe, proučene na gradivu SSKJ2 ter korpusu Gigafida, ugotoviti, zakaj pri nekaterih predponskih obrazilih pomenotvornost lahko oslabi. Določiti želimo, za katera predponska obrazila gre in v kolikšni meri lahko v tem primeru v odnosu sestavljenk do nepredponskega nedovršnika govorimo o »čistovidskosti«. ²⁵¹ Pri tem uvajamo izraza *blizuzgoljvidskost* in *vidskorazmerni potencial* predponskih obrazil, ki v svoji približevalnosti ničelni pomenski razliki (vedno na pomenski ravni, v okviru (pod)pomena)²⁵² izhajata iz definicije vidskega razmerja, predstavljene v poglavju Uvod. Ob iskanju splošne pojavnosti predponskih obrazil v vidotvorni vlogi je njihov vidskorazmerni potencial mogoče določati tudi s količnikom med drugostopenjskimi izpeljankami v števcu in sestavljenkami z istim predponskim obrazilom, ki z vsaj enim pomenom vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, v imenovalcu (^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST). Če je takšnih sestavljenk veliko (npr. pri *z-/s(e)-* ^{sestaviti} sestavljati itd. ÷ **skuhati**^{kuhati} itd., *po-* ^{postaviti} *postavljati* itd. ÷ **pobrisati**^{brisati} itd.), je vrednost ulomka oz. količnika manjša od 1, vidskorazmerni potencial predponskega obrazila pa je velik. Če velja obratno (torej da sestavljenk z istim predponskim obrazilom, ki bi z vsaj enim pomenom

²⁵⁰ Prim. tudi Šekli (2016: 276; 2016a: 192).

²⁵¹ Prim. Bajec (1959: 104), Derganc (2010: 188), Jakopin (1966: 177–179), Merše (1995: 28–32; 1996: 65–67), Šekli (2016: 278; 2016a: 193–194), Žele (2009: 25–27, 33–34).

²⁵² Prim. Apresjan (2006: 59–69; 2014), Merše (1996: 66–68).

vstopale v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, večinoma ni, npr. pri *pod-* ^{podstaviti} *podstavljati* itd. ÷ 0; *v-* ^{vstaviti} *vstavljati* itd. ÷ **vsaditi** ^{vsaditi}, **vsejati** ^{sejati}), je vrednost količnika opazno večja od 1, vidskorazmerni potencial predponskega obrazila pa je zanemarljiv.

I.1 IZVOR POMENA PRI GLAGOLSKIH PREDPONSKIH OBRAZILIH

Kot rečeno, je bilo o pomenu glagolskih predponskih obrazil že nemalo povedanega, mnjenja jezikoslovcev pa se zlasti v splošnem, občasno nekoliko manj pri pomenih posameznih predponskih obrazil s konkretnimi skupinami glagolov,²⁵³ v precejšnji meri ujemajo. Tako našteva pomene pri posameznih predponskih obrazilih že Miklošič, za njim Šuman, nato v svojih slovnicaх Breznik in Bajec s soavtorji. Podobno velja tudi za Toporišiča, ki se loteva še podrobnejše pomenske obravnave posameznih predponskih obrazil; najprej v *Slovenskem knjižnem jeziku 3*, nadgrajevano pa v vseh izdajah *Slovenske slovnice* (1976–). V vmesnem času sta se s problematiko ukvarjali – prva leksikografsko, druga skladsnjakobesedotvorno – še Hajnšek-Holz (prim. 1978) in Vidovič Muha (prim. 1988; 1993; 2009; 2011). Naštete obravnave zaključuje z diahronim pogledom, ki služi tudi za razlago sodobnega stanja, Šekli (2016; 2016a). Kot že omenjeno, se z diahronega vidika izvor predponskih obrazil pojasnjuje s preverbizacijo krajevnih prislovov in njihovim postopnim prehodom v glagolsko predpono oz. predponsko obrazilo. Skladno s tem je pri Šumanu, ki sledi Miklošiču, izpostavljena povezava med »predponkami« in predlogi, zlasti pri razlagah tipa »pomeni isto kot predlog s tem in tem sklonom« (prim. Šuman 1881: 290–291), pa tudi obravnavajo se v okviru besedotvorja drug za drugim. Podobno je pozneje pri Bajcu; ta zlasti v svojem *Besedotvorju slovenskega jezika IV* (1959) prinaša zelo podroben, razdelan prikaz pomenov posameznih predponskih obrazil z diahronimi pojasnili za sodobno stanje.²⁵⁴ Če se

²⁵³ Prim. Šekli (2016: 278).

²⁵⁴ Prim. tudi Šekli (2016: 278).

ozremo še na sinhroni strukturalistični vidik, lahko ugotovimo, da sta pri nas prva (bolj ali manj istočasno) eksplicitneje opozarjala, da gre pri predponskih obrazilih za takšno ali drugačno pretvorbo obglagolskih elementov, kot si jih predstavljamo v skladenjski podstavi,²⁵⁵ Toporišič in Vidovič Muha (prim. Vidovič Muha 2011: 18–21). Gledano s površinske ravni govorita o istem, metodološko pa se njuna zorna kota precej razlikujeta – prava tvorbeno-pretvorbena metoda je značilna le za Vidovič Muho (prim. Vidovič Muha 2011: 21, 24).

Bistvo omenjenih dognanj se z vidika naše raziskave na sinhroni ravni kot smiselna interpretacija dobro kaže pri Vidovič Muhi: predpretvorbena zvezo skladenjskopodstavni glagol + prosti glagolskim morfem – slednji izvira iz globinskega prislova, površinsko pa se lahko uresničuje tudi kot predlog – kot skladenjsko podstavo po skladenjskobesedotvorni teoriji povezuje s pomensko podstavo povedi (propozicijo).²⁵⁶ Ta je kot globinska pomenska struktura temeljni posrednik med površinsko in referencialno ravno jezika (prim. Vidovič Muha 2009: 251–259, Toporišič 2004: 487, 491–492). Dejansko stanje stvari, kot je dosegljivo čutilom, zlasti vidu in tipu (odtod lahko izvajamo oznake vidno in otipljivo), se prek konceptov, ki so zajeti v propoziciji, pretvarja v zunanji jezikovni izraz (prim. Vidovič Muha 2009: 252, Toporišič 2004: 487, 491–492). To še posebej velja za prostor in čas kot pomembni propozicijski okoliščini (prim. Vidovič Muha 2009: 251–255; 2011: 72, 93–97, Žele 2009: 23–25, 27–28).

Če posplošimo: Po slovenskem skladenjskem besedotvorju se v predponska obrazila prek okoliščinskih sestavin propozicije preliva temeljna

²⁵⁵ Izraz »skladenjska podstava« znotraj terminologije skladenjskega besedotvorja uporablja le Vidovič Muha (že 1988); uvaja ga namesto izrazov »besedna zveza > (?) besedotvorna/govorna podstava«, ki jih Toporišič uporablja razmeroma nekonsistentno. Prim. Toporišič (1996: 115–116; 2004: 156–161), Vidovič Muha (2011: 421–423).

²⁵⁶ Diahroni vidik in sinhrona interpretacija z vidika skladenjskega besedotvorja sta si tu zelo blizu in se vzajemno dopolnjujeta. Diahroni vidik pojasnjuje izvor predponskih obrazil s preverbizacijo krajevnih prislovov in njihovim postopnim prehodom v glagolsko predpono kot dejansko razvojno pot. Skladenjsko besedotvorje medtem s sinhronega vidika glagolske sestavljenke jemlje kot danost, prislovni izvor predponskega obrazila pa utemeljuje na globinski ravni propozicije kot globinski prislov, s katerim lahko skušamo razložiti zlasti krajevno oz. prostorsko vrednost predponskega obrazila.

smerna in točkovna orientacija človeka v prostoru in času.²⁵⁷ To je za potrebe naše raziskave pomenljiva ugotovitev, saj izrazito vpliva tudi na vidne lastnosti posameznih predponskih obrazil. Toporišič pomen(e) posameznih predponskih obrazil obravnava še podrobneje kot Vidovič Muha, vendar pa povezave s propozicijo nikjer ne omenja neposredno. Izjema je (pogojno) le opomba 39 v razpravi *Glagolske sestavljenke iz zveze glagol + predložna zveza*, v kateri pravi, da je med predavanji zlasti v tujini odkril, da bi se dalo izvor pomenov glagolskih predponskih obrazil zajeti v nekakšen prostorsko-časovni koordinatni sistem – vendar pa tega ne veže izrecno z okoliščinami dejanja kot delom propozicije (prim. Toporišič 1996: 116). Pri predponskih obrazilih *od-* in *pri-* ter *raz-* in *z-/s(e)-* se delno poslužuje vezave v (smerno) nasprotne pare (prim. Toporišič 1996: 119–122). Toporišičevo idejo o koordinatnem sistemu bi lahko razumeli kot intuitivno potrditev skladenjskobesedotvornih ugotovitev Vidovič Muhe, ki jih s sinhronega vidika jemljemo za izhodišče svojih nadaljnjih izpeljav.

V zvezi s predpretvorbno skladenjsko podstavo (skladenjskopodstavni glagol + prosti glagolski morfem) je pomenljiva Bajčeva trditev, ki jo postavlja na sam začetek svojega *Besedotvorja slovenskega jezika IV* (1959): da ima predponsko obrazilo izvor v preverbialni rabi predloga.²⁵⁸ Preverbialno imenuje Bajec tako zvezo nesestavljenega glagola in zapostavljenega predloga, ki naj bi prvotno v zadostni meri izražala novo celoto glagola in njemu dodane prislovne, tj. prostorske prvine kot enoten glagolski pomen. Šele pozneje naj bi se kot potrjevanje takšne nove glagolsko-predložne pomenske celote začelo oblikovati in uveljavljati predponsko izražanje, tudi z možnostjo dvojne izrazitve prislovne vrednosti v ponovitvi predloga za glagolsko sestavljenko. Če ponazorimo:²⁵⁹ {rešiti ←} z{l^ega} > {rešiti od} z{l^ega} > {odrešiti} z{l^ega};

²⁵⁷ Prim. tudi Wiemer (2017: 8).

²⁵⁸ Ta predlog med glagolom in samostalnikom oz. samostalniško besedo (dodavno) potrjuje prislovno vrednost krajevnega prislova kot preverba in se ob ohranjenem prostorskem pomenu pojavlja še tudi za sestavljenko (in njeno izpeljanko) kot zadnjo stopnjo v procesu preverbizacije, npr. *naložiti* – *nalagati na voz*. Lahko torej govorimo o prislovnem izvoru predloga, izprislovnem predlogu, in ne obratno. Prim. Šekli (2016: 273–274).

²⁵⁹ Zaviti oklepaji tu prikazujejo {pomensko celoto}, ne le (pretvorjene) globinsko prislovne vrednosti.

{*odrešiti*} *od zl[ega]* (prim. Bajec 1959: 9, Žele 2009: 24). Bajec sicer ob tem ne govori o prostem glagolskem morfemu, pomembna pa je njegova trditev, da je preverbialna zveza predstavljala enotno celoto. Podobno namreč velja sinhrono v skladenjskem besedotvorju za večizrazno skladenjsko podstavo kot predpretvorbena stopnja sestavljenke.²⁶⁰

V nadaljevanju bomo predstavili tudi tezo, da bi lahko v primeru odsotnosti drugostopenjske izpeljanke besedilno uresničeno zvezo skladenjskopodstavni NDV + prosti glagolski morfem v vlogi predloga/prislova razumeli kot nadomestek za izpeljanko.

Primer:

{*Iz vleči*} *iz jame v 3 urah* – (*iz vlecati) > {*vleči iz*} *jame 3 ure*.

Brž {*iz vleči*} – *dolgo* {*vleči ven*}.

Ker je ta nadomestek pravzaprav besedilno uresničena skladenjska podstava sestavljenke (!) brez izpeljanke (zaradi nadomeščanja izpeljanke je zelo pomembno, da je glagol v skladenjski podstavi nedovršni!), ga lahko dojemamo kot enotno celoto z enotnim pomenom. Zato bi lahko za drugi člen skladenjske podstave – zgoraj poudarjeni predlog *iz* ali prislov *ven* – rekli, da v tem primeru ob odsotnosti predponskega obrazila opravlja dvojno vlogo: kot prosti glagolski morfem uresničuje pomen globinskega prislova, površinsko pa je v predložni oz. prislovni vlogi (prim. Vidovič Muha 2009: 254; 2011: 94–95). Podobnih dilem smo načeloma rešeni, če obstaja drugostopenjska izpeljanka (*naložiti žito na voz* – *nalagati žito na voz*), saj je tedaj prosti glagolski morfem iz skladenjske podstave tako v sestavljenki kot v izpeljanki izražen v predponskem obrazilu (zgoraj poudarjeni *na-*), predlog *na* pa je v obeh primerih predvsem v funkciji predloga (prim. Vidovič Muha 2009: 254). Nekje vmes med prvim in drugim bi bili primeri, ko prislovni dodatek, ki ga predponsko obrazilo ob pretvorbi pridaja glagolu, ni več tako izrazit,²⁶¹ npr. *pisati kaj* – *napisati kaj* (*kaj*₁ = *kaj*₂). Več v nadaljevanju.

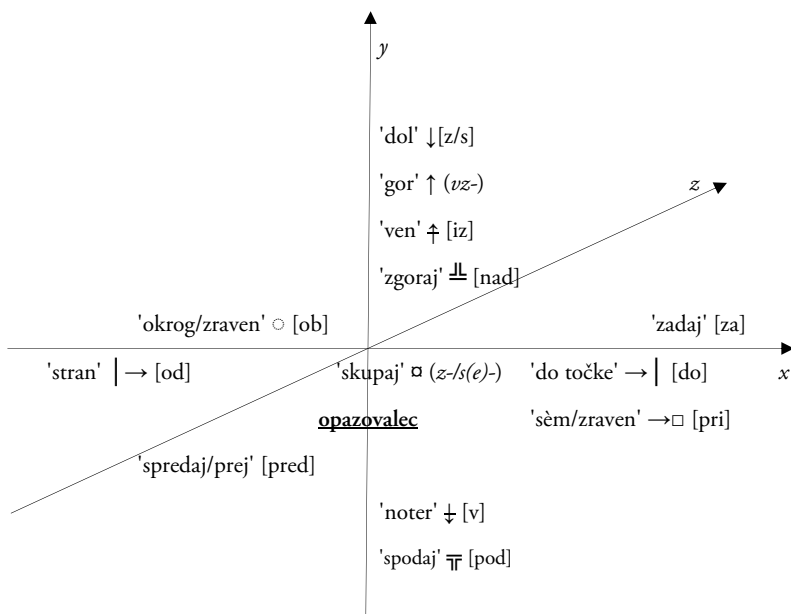
²⁶⁰ Prim. tudi Bally (1944: 100), Mikuš (1952: 155–156).

²⁶¹ Prim. Merše (1996: 65–66), Žele (2009: 25–28, 33). Glede zakritosti oz. besedilne neaktualnosti prislovnega pomena predponskega obrazila prim. Vidovič Muha (2009: 254; 2011: 95).

I.1.1 Vezanost pomena predponskih obrazil na prostorske (in časovne) razsežnosti

Na prostor (in izjemoma čas)²⁶² vezane pomene predponskih obrazil lahko predstavimo tudi grafično. Pri upodobitvi se opiramo predvsem na ugotovitve Vidovič Muha (1993; 2009: 254–257; 2011: 72–75).²⁶³

Upodobitev je predstavljena v obliki sheme 'globinski prislov' [*prosti glagolski morfem*] ali [*predponsko obrazilo-*], kadar se prosti morfem kot predlog besedilno ne uresničuje več.²⁶⁴

Slika 2: Prostorska razporeditev globinskih prislovov kot izhodišč za predponska obrazila

²⁶² Prim. podpoglavje I.2.3 in (Vidovič Muha 2011: 72–73).

²⁶³ Delno jih dopolnjujemo oz. smerno preciziramo. Prim. tudi Vidovič Muha (2009: 257, zlasti opomba 17). Prim. še Šekli (2016: 274–275, 278–283; 2016a: 190–191, 194–195).

²⁶⁴ Prim. tudi Šekli (2016: 274; 2016a: 190).

Opazimo lahko, da v shemi manjkajo naslednji globinski prislovi:

- 'skozi/čez' (*pre-*), ki lahko poteka vzdolž katere koli osi od začetka do konca, tj. ima začetno in končno točko (prim. Toporišič 1996: 119–120; 2004: 219, Šekli 2016: 275, 281; 2016a: 195);
- 'narazen' (*raz-*): iz ene točke v vse smeri po oseh in izven osi; nasprotno je 'skupaj' (*z-/s(e)-*): iz vseh osnih in izvenosnih smeri v eno točko;²⁶⁵
- 'zgoraj na' [*na*], ki ima določen končni cilj (površino), ne pa tudi smeri po oseh (od kod).

Manjkata tudi enostavni globinskoprислоvni opredelitvi za prosta morfema (in predponski obrazili) *po(-)* in *o-*. V smerno prostorsko shemo ju ne moremo uvrstiti zaradi njunih globinskoprislovnih vrednosti:

- *po(-)*: 'razpršeno (bolj kot pri *na*) po površini', 'malo (po vrhu)', 'po raznih krajih in časih' in končno $\emptyset$;²⁶⁶
- *o-*: 'okrog', vendar večinoma manj izrazito²⁶⁷ kot pri *ob*.²⁶⁸

Ob iskanju skupnega imenovalca v shemo neuvrščenih globinskih prislovovalca lahko ugotovimo naslednje lastnosti:

- 1) **Neenotočkovnost** oz. **vsaj dvotočkovnost**, npr. pri 'skozi/čez' (*pre-*) – za razliko od npr. 'stran' [*od*], kjer imamo začetno ali končno točko (eno od njiju), ne pa nujno tudi končne ali začetne [*odpraviti se: od* → ?; *odcveteti: ?* → *od*]. Pri [*do*] in 'sèm/zraven' [*pri*] (končna točka) lahko začetno točko predpostavljamo, a ostaja

²⁶⁵ Prim. Toporišič (1996: 121–122; 2004: 221), Šekli (2016: 275, 283; 2016a: 195).

²⁶⁶ Prim. Bajec (1959: 14, 19–25), Šekli (2016: 282; 2016a: 195), Vidovič Muha (1993: 174–175; 2011: 74–75).

²⁶⁷ Manjšo otipljivost *o-* lahko morda povezujemo tudi s tem, da nastopa pretežno le še v vlogi predponskega obrazila, ne pa tudi predloga ali prislova. Prim. Vidovič Muha (1993: 171; 2009: 256–257).

²⁶⁸ Prim. tudi Šekli (2016: 280; 2016a: 194–195), Šuman (1881: 292). Zlasti pri *ob-* gre lahko tudi za pomen 'stran, proč' (npr. *obglaviti*). Diahrono gledano imamo opravka s homonimnima predponama *o(b)-* z ločenima pomenoma 'okrog' in 'stran, proč'. Prim. Šekli (2016: 280).

implicitna [$?$ → *do/pri*]. Zdi se, da sta prav zato [*od*] in [*do/pri*] nasprotno dopolnilna (nastopanje v antonimnih parih).²⁶⁹ Podobno velja tudi za 'gor' (*uz-*) – 'dol' [*z/s*] in 'noter' [*v*] – 'ven' [*iz*] oz. večino v našo shemo uvrščenih globinskih prislovov (prim. tudi Vidovič Muha 2009: 256; 2011: 96–97).²⁷⁰ Pri nasprotno dopolnilnih 'skupaj' (*z-/s(e)-*) in 'narazen' (*raz-*) sicer imamo pri prvem končno, pri drugem pa začetno skupno točko, a je prej začetnih (⊙), pri drugem pa končnih (⊗) točk lahko poljubno mnogo. Poleg tega je poljubno mnogo tudi smeri – pri prvem izhodnih, pri drugem pa razhodnih. Z večsmernostjo že prehajamo k drugi lastnosti.

- 2) **Neenosmernost, raznosmernost, smerna nedoločnost ali neznanost globinskega prislova na eno od osi.** Sem spada že 'zgoraj na površino' [*na*],²⁷¹ kjer začetna smer ni natančneje določena (ni vezana na nobeno od osi), še bolj pa [*po*]: 'razpršeno po površini', 'malo (po vrhu)', 'po raznih krajih in časih' in → ∅ (celostnost) ter *o-*: 'okrog', vendar glede na [*ob*], ki ima lahko tudi še pomen 'stran' (npr. *obglaviti*), oslavljen. Poleg tega [*na*] in [*po*] nista vezana le na eno ploskev (neenoploskovnost).²⁷²

Za neuvrstitev globinskega prislova v zgoraj prikazano smerno prostorsko shemo mora ta prislov ustrezati hkrati obema točkama: 1 in 2. Izjema je le 'skozi/čez' (*pre-*), ki pa lahko poteka po vseh oseh. 'Skupaj' (*z-/s(e)-*) in 'narazen' (*raz-*) sta, prvi izhodno, drugi razhodno, tako večtočkovna kot raznosmerna. [*Na*] 'zgoraj na površino', zlasti pa [*po*]: 'razpršeno po površini', 'malo (po vrhu)', 'po raznih krajih in časih' in → ∅ (celostnost) ter *o-*: oslavljeni 'okrog' so smerno nedoločni (ali raznosmerni) in hkrati večtočkovni. 'Zgoraj' [*nad*], 'spodaj' [*pod*] in 'spredaj/

²⁶⁹ Prim. Vidovič Muha (2009: 255).

²⁷⁰ Pomenljivo se zdi, da v shemo neuvrščeni globinski prislovi oz. ustrezajoča predponška obrazila (izjema sta *raz-* in *z-/s(e)-*) ne tvorijo takšnih nasprotno dopolnilnih parov.

²⁷¹ Prim. Šekli (2016: 279; 2016a: 194), Vidovič Muha (1993: 169–170; 2011: 74).

²⁷² Npr. *ležati na postelji* [vodoravno], *viseti na steni* [navpično]; *popraskati se po hrbtu* [navpično], *razleteti se po tleh* [vodoravno] itd.

prej' [*pred*] kljub delni možnosti nesmernosti (smerne nedoločnosti) in večtočkovnosti ne spadajo sem, saj so vezani na eno izmed osi.²⁷³

Pojavlja se vprašanje, kako je z 'zadaj' [*za*]. Po našem mnenju ž njegovo mesto v prostorski shemi implicira zakritost, skritost, zastrtost, slabšo vidnost,²⁷⁴ zato ga v shemo uvrščamo zgolj pogojno. Zdi se, da ima takšna zastrtost svojo vlogo tudi pri slabitvi pomenotvorne vloge predpanskega obrazila. Podobno velja tudi za vse druge v smerno prostorsko shemo neuvrščene globinske prislove, ki jih v obliki predpanskih obrazil navajamo še enkrat: *pre-*, *z-/s(e)-*, *raz-*, *na-*, še posebej pa *po-* in *o-*. O njihovem *vidskorazmernem potencialu* več v nadaljevanju. Najprej si oglejmo, kolikšna je pomenotvorna moč enotočkovno-eno-smernih predpanskih obrazil.²⁷⁵

I.1.2 Prostorsko-smerna moč predpanskih obrazil

Večina na začetku naštetih slovenskih jezikoslovcev, ki je pisala o pomenu predpanskih obrazil, se vsaj dotika primera, ko *od-* in *pri-* izvorno smerno nedoločne glagole oglašanja oz. oddajanja najpogosteje zvoka (npr. *peti*, *žvižgati*, *cviliti*, *brenčati*, *ropotati*, *momljati*; *grmeti*, *hrumeti*) spreminjata v smerno določne glagole, ki učinkujejo podobno kot glagoli premikanja (prim. Toporišič 1996: 118, 120; 2004: 217, 220, Vidovič Muha 1993: 173, 178). Temu ustrezno so izdelane tudi razlage z *od-* in *pri-* sestavljenih glagolov oddajanja (zlasti) zvoka v SSKJ. V razlagi je tako predpansko obrazilo vezano na glagol premikanja, glagol oglašanja pa je zastopan z deležjem. V slovarskem opisu je torej v nadpomenskem glagolu izpostavljeno premikanje, oddajanje (zlasti) zvoka pa ga spremlja, npr. **odpeti/pripeti**:²⁷⁶ *pojoč oditi/priti*; **odjokati/**

²⁷³ Poleg tega so poznejšega nastanka, zato je njihov prvotni krajevni oz. prostorski pomen v celoti ohranjen; prim. Šekli (2016: 283).

²⁷⁴ Prim. tudi Šekli (2016: 283).

²⁷⁵ Prim. npr. Žele (2009: 23–25, 27–32).

²⁷⁶ SSKJ sicer tega pomena pri *odpeti* – prim. npr. Toporišič (2004: 217) – ne zaznava, ima pa ga recimo pri **odsmejati se**: *smeje se oditi*.

prijokati:²⁷⁷ *jokaje oditi/priti*. Pri besedilni uresničitvi je zaradi jasnosti, da gre za prostorskost, in ne časovnost (kar bi bilo lahko vprašljivo zlasti pri *od-*; prim. **odpeti**²: 1. v SSKJ), glagolski sestavljenki pogosto dodano smerno prislovno določilo kraja, ki še dodatno poudarja enosmernost dejanja.

Primeri:²⁷⁸

(SSKJ) *Ko je odpela, se je priklonila* [časovno] proti (Gigafida) *Počakam zadnji akord in odpojem domov* [prostorsko].

Pripeli so (?) proti (SSKJ) *Po cesti pripoje mlad fant* [tj. proti gledalcu]; *domov je pripel*.

Enotočkovnost oz. iztek takšnih sestavljenih glagolov s smerno sestavino v eno točko oz. v eni smeri potrjuje tudi dejstvo, da v tvorjenkah ne obstajajo niti kot ponavljalni in še manj kot trajni (pač pa gre pri ponavljalnosti izraženo prislovno: *večkrat odpeti/pripeti*), da torej nimajo drugostopenjskih izpeljank. V *odpevati* in *pripevati* ne najdemo smerne sestavine,²⁷⁹ temu ustrezno je glede na *odpeti* in *pripeti* (v pomenu premikanja) drugačen tudi njun pomen. Pri slovarskem pomenu med *od-/pripeti* in *od-/pripevati* ni povezave v sestavini 'premik v prostoru',²⁸⁰ četudi bi besedotvorno (sestavljena in njena izpeljanka) morda lahko sklepali tako. To dejstvo nas opozarja, da je ne glede na to, kaj nam lahko o tvorjenkah in njihovem razmerju (prim. Vidovič Muha 2000:

²⁷⁷ Za *odjokati* velja enako kot za *odpeti*; je pa v SSKJ recimo **odžvižgati**: 3. *žvižgajoč se oddaljiti*.

²⁷⁸ Poudaril in podčrtal D. K. (velja tudi za vse ostale slovanske in druge zglede).

²⁷⁹ Gotovo ni izrazite fizične smerne sestavine, kot je vidna v *odpeti* (I•→) in *pripeti* (→•I). Seveda pa bi si lahko *odpevati* predstavljali kot »odgovarjati s petjem 'od neke točke'« in *pripevati* kot »peti 'zraven'« (prim. tudi razlagi v SSKJ). Kakorkoli, v drugem primeru je fizična konkretnost predstave očitno oslABLJENA do te mere, da je poudarek na zvoku in nikakor ne na kakršnem koli gibanju po prostoru. To pojasnjuje pomensko neujemanje sestavljenke in njene formalne izpeljanke.

²⁸⁰ Pa tudi v drugi smeri – *zbor je glasno odpeval* – *zbor mu je vsakokrat glasno odpel* (SSKJ) – se zdi vprašljiva, vsaj po pogostnosti rabe *odpeti* v pomenu pevskega glasovnega izmenjevanja (kot pri *odpevati*).

43; 2011: 70–71) pove besedotvorna analiza, zadnja faza pomenskega uvrščanja in razvrščanja vedno vezana na slovarski pomen.²⁸¹

Če povzamemo: pri glagolih oddajanja zlasti zvoka je dobro vidno, kolikšna je pomenotvorna moč predpanskega obrazila, še posebej če je – sinhrono gledano – kot pretvorba globinskega prislova prostorsko enosmerno in enotočkovno. Premik v eni smeri, kot si ga predstavljamo pri *od-* in *pri-*, je očitno (v primerjavi z večsmernostjo) jasno zaznaven in otipljiv. To mu omogoča, da izvorno smerno nedoločne glagole oddajanja zlasti zvoka spreminja v glagole premikanja.²⁸² Pri slednjih dejanje – najbrž zaradi vezanosti na le eno točko oz. smer – nastopa predvsem kot enkratno celostno, ne pa tudi potekajoče, iztekajoče se (trajno). Kot ponavljajoče se ga je mogoče izraziti le prislovno (z *večkrat*), ne pa tudi s tvorjenko (izpeljanko).

I.1.3 Pomensko in vezljivostno zamejevalna moč predpanskih obrazil

Znano dejstvo je, da imajo glagolske sestavljenke glede na izhodiščne nepredpanske NDV vsaj nekoliko zmanjšan oz. omejen pomenski spekter; pogosto se jim spremenijo tudi vezljivostne lastnosti (prim. Palliard 1989: 273–277, Šekli 2016: 275, 282, Vidovič Muha 1993: 187–188; 2011: 76–81, Žele 2009: 27–30). Tako je pojav (preme) prehodnosti tesno povezan z nastopanjem (določenega) predpanskega obrazila.²⁸³

Večino glagolskih sestavljenk kot kategorialna lastnost spremlja dovršnost.²⁸⁴ Zanja Palliard (1989: 270–279) meni, da je v nasprotju z nedovršnostjo, ki je vezana predvsem na časovno nedoločnost (npr. *pisati* sploh, *pisati dolgo*, *pisati 3 dni*), tesno povezana prav s (premo)

²⁸¹ Prim. tudi Apresjan (2006: 59–61, 60–74), Merše (1996: 66–76), Vidovič Muha (2011: 436).

²⁸² Prim. tudi Žele (2009: 24).

²⁸³ Prim. npr. Palliard (1989: 275), Šekli (2016: 275–276, 282; 2016a: 191).

²⁸⁴ Prim. Šekli (2016: 275, 277–278; 2016a: 191, 193), Vidovič Muha (1993: 162–163; 2009: 253, 259; 2011: 72, 76).

prehodnostjo in z natančnejšo določitvijo predmeta (npr. števna omejevanost – kvantificiranost).

Primer:

(**Na-*)*pisati po steni* (rabiti je mogoče le NDV) glede na (*Na*)*pisati pisma* (rabiti je mogoče tako NDV kot DV) glede na *Napisati* (? pisati) *3 pisma* (rabiti je mogoče zlasti DV).

Zamejevanje pomenskega spektra nepredpanskega NDV in izbor iz njegove vezljivostne sheme, ki postane pri sestavljenki obvezen, se v praksi pogosto kaže tako, da vsakemu pomenu ali skupini pomenov nepredpanskega NDV po pomenski zbližanosti ustreza po ena sestavljenka. Ali drugače: pri nepredpanskem NDV lahko večino pomenov ali skupino pomenov pomensko zbližano povežemo s svojim predpanskim obrazilom, ki pa je izraženo le pri glagolski sestavljenki. Zdi se, kot da bi v sestavljenki predpansko obrazilo izpostavljalo pomensko sestavino, ki je v določenem pomenu nepredpanskega NDV že (implicitno) prisotna.²⁸⁵ V teh primerih gre v odnosu med posameznimi pomeni nepredpanskega NDV in zbližanimi pomeni sestavljenke (DV) za vidsko razmerje: pomenska razlika se bliža nič, vezljivostnih razlik (vsaj pri obvezni vezljivosti) ni,²⁸⁶ zato na enotnem ozadju izstopa kategorialna vidska razlika. Vidotvornost predpanskega obrazila pri taki sestavljenki v smislu izstopanja kategorialne vidske razlike je vezana le na pomensko raven (nastopa med posameznimi pomeni) vidskonasprotnih glagolov, njegova pomenotvornost pa se kaže v vezanosti vidotvornosti le na določene pomene. Predpansko obrazilo lahko namreč izpostavlja le tiste pomenske sestavine, ki jih – sinhrono gledano – vsebuje kot pretvorba globinskega prislova. Več kot jih je in bolj splošne, tj. neenotočkovne oz. neenosmerne, kot so, večja je verjetnost, da jih (implicitno) vsebuje tudi nepredpanski NDV – to pa povečuje vidskorazmerni potencial predpanskega obrazila.²⁸⁷

²⁸⁵ Prim. npr. Wiemer (2017: 8), Šekli (2016: 278; 2016a: 193–194), Žele (2009: 24 (glej točko 2a), 26 (točki 1 in 2), 28). Prim. tudi Merše (1996: 67).

²⁸⁶ Prim. Merše (1996: 68), Žele (2009: 26).

²⁸⁷ Prim. tudi (Merše 1996: 67). Lahko se zgodi, da enemu ali več pomenov nepredpanskega NDV po pomenski zbližanosti ustrezajo sestavljenke z različnimi predpanskimi obrazili (glej spodaj). V teh primerih so razlike tako

Podajmo konkreten primer. Redakcija je izdelana na osnovi SSKJ, a po gradivu iz korpusa Gigafida (v oklepaju je absolutna pogostnost kolokacij).

BRISATI	POBRISATI	OBRISATI	ZBRISATI
1. odstranjevati kaj z drgnjenjem, zlasti s tkanino: <i>brisati prah</i> (348)	1. odstraniti kaj z drgnjenjem, zlasti s tkanino: <i>pobrisati prah</i> (177)	1. [enako kot <i>pobrisati: prah</i> (222)]	1. [enako kot <i>po-brisati: prah</i> (9)]
1.1 delati kaj suho, čisto z drgnjenjem, zlasti s tkanino: <i>brisati nos</i> (93), <i>tla</i> (24) <i>oči</i> (38), <i>mizo</i> (20) itd.	1.1 narediti kaj suho, čisto z drgnjenjem, zlasti s tkanino: <i>pobrisati tla</i> (34), <i>mizo</i> (23) itd.	1.1 [zopet enako, a: (kolokacije!)] <i>obrisati nos</i> (111), <i>obrisati oči</i> (107) itd.	1.1 [zopet enako, a: (kolokacije!)] <i>zbrisati robove</i> (3)
2. odstranjevati sploh: <i>brisati komentarje</i> (550), <i>datoteke</i> (36) itd.	2. odstraniti sploh: <i>pobrisati datoteko</i> (19), <i>vs-ebino</i> (18)	∅	2. odstraniti sploh: <i>zbrisati komentar</i> (196), <i>datoteko</i> (48) itd.
2.1 delati manj vidno ali nevidno: <i>brisati sledi</i> (87), <i>brisati meje</i> (322), <i>brisati razlike</i> (65) itd.	2.1 narediti manj vidno ali nevidno: <i>pobrisati sledi</i> (3)	∅	2.1 narediti manj vidno ali nevidno: <i>zbrisati sledi</i> (42), <i>zbrisati meje</i> (28), <i>zbrisati razlike</i> (9) itd.
FRAZ: ∅	FRAZ: <i>pobrisati jo</i> (22)	FRAZ: ∅	FRAZ: <i>zbrisati jo</i> (6)

Slika 3: Pomensko (ne)ujemanje med glagoli *brisati*, *pobrisati*, *obrisati* in *zbrisati*

majhne, da se zares kažejo šele v kolokacijah oz. njihovi pogostnosti (kar pa se za uvrščevalno-razločevalni opis zdi prepodrobno). Tako je npr. pri *brisati* 1. podpomen kolokacijsko izrazito izkazan šele pri *pobrisati* [večjo/manjšo površino; redko dele telesa] in *obrisati* [navadno dele telesa ali snov na njih, manj pogosto večjo/manjšo površino: steklo (10), mizo (8)]. *Zbrisati* v tem pomenu je redek: predvsem *robove* (3) itd. Za *prah* pa velja: *brisati* (348), *po-* (177), *o-* (222), *z-* (9; navadno *s česa*). Navedena redakcija še enkrat potrjuje, da pri podrobni pomenski členitvi povsem polne pomenske izenačenosti ni. Zbližanost (znotraj zadostnega UPS-RPS pomenskega opisa) kot bližanje pomenske razlike 0 (→ 0) pa vsekakor obstaja in je ugotovljiva.

Za 2. pomen in podpomen (2.1) pri *brisati* opozorimo še, da mu pri pogostnosti kolokacij po pomenski zbližanosti še najbolj ustreza *zbrisati* (z dvojnico *izbrisati*), precej manj *pobrisati*, medtem ko *obrisati* tega pomena sploh nima. Zato pa je *zbrisati* glede na *pobrisati* in *obrisati* precej redkejši v 1. pomenu in podpomenu (1.1), ki ga ima *brisati*.

Seveda se lahko zgodi, da vse pomene nepredponskega NDV pokriva le eno predponsko obrazilo (zlasti *po-* in *z-/s(e)-*) in tako le ena sestavljenka. V teh primerih dejansko lahko govorimo o vidskem razmerju na celotni ravni, ne le na ravni posameznega pomena. Vendar so ti primeri redki in celo pri njih se ali pri nepredponskem NDV ali pri sestavljenki najde kakšna (redkejša) besedilna uresničitev, ki je omejena zgolj na nedovršnost ali dovršnost. Takšne posebne besedilne uresnitve lahko ob večji pogostnosti prehajajo v stalne besedne zveze, pri glagolih zlasti frazeološke (gl. zgornji primer). Verjetnost za vidsko razmerje ob spuščanju od izhodiščnih k izpeljanim in nato prenesenim pomenom pada (prim. Apresjan 2006: 70–74).

Kot vidimo, je predponsko obrazilo kot – sinhrono gledano – pretvorba globinskega prislova sposobno določen pomen nepredponskega NDV zlasti prostorsko še natančneje zamejiti, enako velja za določenost vezljivostnega izbora. Oboje postane pri v določenem pomenu zbližani sestavljenki (DV) njena neodtujljiva sestavina.²⁸⁸ Tako se vzpostavlja povezava med sestavljenko in določenim pomenom nepredponskega NDV: gledano z vidika slednjega se moramo pri vsakem pomenu spraševati, s katerim predponskim obrazilom bi ga (potencialno) povezali. Medtem pri sestavljenki zaradi (prostorske) pomenske omejenosti, ki jo je prineslo predponsko obrazilo, natančno vemo, s katerim od pomenov nepredponskega NDV jo povezati. To posledično pomeni, da je število pomenov, vsaj izhodiščnih, pri sestavljenki navadno manjše kot pri nepredponskem NDV.²⁸⁹

²⁸⁸ Prim. Vidovič Muha (1993: 187; 2011: 81).

²⁸⁹ Prim. tudi Wiemer (2017: 17–18).

I.1.4 Izražanje prostorske umeščeni/usmerjenosti dejanja ob odsotnosti glagolskih sestavljenk

Ob sprejemanju sinhronne predpostavke, da pomen predponskih obrazil izhaja iz pretvorbe globinskega prislova, se nam morda zdi samoumevno, da do pretvorbe dejansko vedno pride. Primeri *takoj* {izvleči} *iz jame* – *dolgo* {vleči} *iz jame* lahko še vedno razlagamo tako, da nastopa prvi zgornji neobrazilni *iz* pri besedilni uresničitvi predvsem v predložni vlogi, drugi pa še kot prosti glagolski morfem²⁹⁰ – besedilno uresničena vmesna stopnja med globinskim prislovom in predponskim obrazilom. Takšna vmesna stopnja ohranja pomen 'ven', ki ga popretvorbena sestavljenka s predponskim obrazilom dejansko potrjuje.

Drugo stopnjo predstavljajo primeri, pri katerih krajevnost v sobesedilu ob sestavljenki ni izražena dvojno, tj. ni ponovljena v predložni vlogi: *v 3 urah* {izvleči} – *3 ure* {vleči} *ven*. Če ob nepredponskem NDV izpustimo prislov *ven*, izgubimo jasno informacijo o usmerjenosti (↑) dejanja. Zato se sprašujemo, ali ne gre pri *ven* za – tudi površinsko prislovno – besedilno uresničen globinski prislov, ki skupaj z nepredponskim NDV pri besedilni uresnitvi tvori funkcionalni ustreznik neobstoječi ali pa v rabi izjemno redki tvorjenki, tj. drugostopenjski izpeljanki. Pri tem je strukturalistično gledano prvi dvobesedna, druga pa enobesedna sintagma (prim. Bally 1944: 170, Mikuš 1952: 41, 57, 66–67, 156, Vidovič Muha 1994: 233–238). Determinirani člen je v obeh primerih skladijskopodstavni NDV, determinirajoči pa globinski prislov v bodisi v pretvorjeni (sestavljenska) ali nepretvorjeni obliki.²⁹¹ Naj to zaenkrat ostane (pomembna) predpostavka, ki nam omogoča razmislek tudi o primerih, ko ne obstaja niti skoraj samoumevna pretvorbena stopnja: glagolska sestavljenka.

²⁹⁰ Prim. Vidovič Muha (2009: 254; 2011: 94–95).

²⁹¹ Glede na mesto diferencialnega člena ('ven') bi lahko pri sestavljenki govorili o t. i. anticipativnem (Na kateri glagol izbrano predponsko obrazilo?), pri skladijskopodstavnem NDV z besedilno uresničenim globinskim prislovom pa o progresivnem vzorcu (Aha, znani glagol. Kaj sedaj o njem? [umeščanje dejanja v prostor]). Prim. Bally (1944: 170).

V teh primerih gre predvsem za glagole premikanja, zastopata jih tipična predstavnika *iti* in *peljati*. Če se na hitro ozremo po drugih slovanskih jezikih (zlasti severnoslovanskih), ugotovimo, da v nasprotju z npr. ruščino ali poljščino slovenščina pri nekaterih glagolih premikanja pomensko neprenesenega fizičnega premikanja v smereh *noter – ven* in *dol – (gor)* ne more izraziti s predponskimi obrazili.²⁹²

Primer:

rus. *voiti – vyjti*, pol. *wejść – wyjść* ter rus. *sojti – vojti (vzojti)* in pol. *zejść – wejść (wzejść)*, slovensko pa **viti – iziti* (le v prenesenem pomenu: *država iz krize, knjiga*) in **ziti – vziti* (le nebesna telesa).

Slovenščina sicer ima drugoizrazni funkcijski ustreznik v sestavljenkah s *stopiti*, vendar so vsaj nekatere pomensko ožje.

Primer:

izstopiti iz prevoznega sredstva (v Gigafidi več kot 1200 absolutnih zadetkov: *avi(omobil)a, vozila, avtobusa, vlaka, taksija* itd.), *organizacijeluradnega odnosa* (več kot 2000 absolutnih zadetkov: *stranke* (+ *lastna imena strank*), *koalicije, vlade, sveta, zveze, cerkve* itd.) – *izstopiti iz sobe* (le 2 zadetka) proti *iti (ven) iz sobe* 76 (+ 15) zadetkov.²⁹³

Drugače je pri *vstopiti v hišo, sobo*: 591 + 509 zadetkov. Pomenska analiza torej kaže, da se nasprotnosmerna *vstopiti – izstopiti* po kolokacijah v pomenu fizičnega premika ne dopolnjujeta. Pri *sestopiti* sta najpogostejši zvezi z *oblasti* (228) – torej preneseni pomen, podobno še *s prestola* (33) – in (prevladuje nepreneseni pomen) s *kolesa* (70).

Podobno kot za *iti* velja pri pomensko neprenesenem fizičnem premikanju v smereh *noter – ven* in *dol – (gor)* v slovenščini tudi za *peljati*:

²⁹² Podobno ugotavlja za gornjeseniški govor oz. porabščino nasploh Bajzek Lukač (prim. 2016: 166). Pojav torej ni omejen samo na knjižno slovenščino, ampak zajema tudi obrobje. Ob tem bi se veljalo vprašati o vplivu sosednjih jezikov na takšno stanje – v knjižni slovenščini zlasti nemščine, v porabščini pa tudi madžarščine; prim. Bajzek Lukač (2016).

²⁹³ Pri iskanju vmes ni praznih mest ([ ]{0,n}; n = 0), zato so vrednosti manjše, a nekoliko bolj zanesljive. Za upoštevanje absolutnih pojavitev (frekvence) morajo biti dovolj visoki tudi drugi parametri, zlasti LL in MI³.

vpeljati – *izpeljati* (nobeden od njiju ne nastopa v neprenesenem pomenu premika) in *speljati* (ne vsebuje sestavine 'dol') – **vzpeljati*.

Če fizičnega premikanja v smereh *noter* – *ven* in *dol* – (*gor*) v slovenščini pri glagolih premikanja s sestavljenkami večinoma ne moremo izraziti, se zastavlja vprašanje, ali in kako ga vendarle lahko. Zdi se, da odgovor leži v prej opisanih primerih *vleči iz jame* (*iz* je dvofunkcijski: predlog in besedilno uresničeni prosti glagolski morfem) in *vleči ven* (*ven* je tudi površinsko prislovno uresničeni globinski prislov).

Za *iti* in *peljati* torej konkretno takole (navajamo tri po Gigafidi najpogostejše kolokacije v pomenu fizičnega premika):

{*Iti iz*} *hiše* (249), *sobe* (76), *stanovanja* (40). Za izraženost dovršnosti²⁹⁴ se navadno dodaja predponsko obrazilo *od-*,²⁹⁵ s čimer se tudi pogostnost fizičnih pomenov poveča: *oditi iz sobe* (457), *hiše* (304), *dvorane* (201).

Pri {*iti ven*} je treba ločiti primere, kot so:

O tem se ne bova več pogovarjala, jaz bom šel ven in se nikoli več ne vidiva
ali
Inšpektor je samo pokimal, šel ven in z žepno baterijo osvetlil sledove

od »iti se zabavat« (ročno razdvoumljanje). V primerih:

{*iti ven*} *iz sobe* (15), *hiše* (14), *avta* (12)

lahko kot celoto razumemo {*iti ven*}, medtem ko je *iz* le v predložni vlogi. Medtem pa {*iti v*} pomensko ustreza *vstopiti* (gl. zgoraj):

{*Iti v*} *hišo* (266), *kuhinjo* (234), *kopalnico* (199).

²⁹⁴ *Iti* je kategorialno NDV/DV, prim. npr. <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=iti>.

²⁹⁵ V velelniku pa se dodaja glagolskopremikanski *po-*, prim. Toporišič (2004: 218): *Pojdi/-te!*

Kar nekaj (644, vštveši »ustrezati«) je tudi primerov z {*iti noter*}:

Spredaj greš noter in potem na drugi strani ven
ali
Prosim, pojdi noter in se nam pridruži.

Pri 'dol' je najpogostejša (954 zadetkov) kombinacija z besedilno ureničnim globinskim prislovom:

Najbolje, da grem dol in pogledam
ali
Potem sta šla dol in našla strica Martina.

Pri {*iti dol*} z *odra* (5), *vlak*a (3), *zemlja* (2), *ceste* (1), *mize* (1) kot celoto zopet razumemo {*iti dol*}, medtem ko z nastopa le v predložni vlogi. Primerov z dvojno vlogo *z/s* je izrazito malo:

{*Iti s*} *proge* (18, a večina v pomenu »odstopiti«), *iti s ceste* (13), *iti z vrha* (9), *iti s polic* (7, preneseno), *iti s čolna* (1), *iti s traktorja* (1).

Podobno kot za *iti* bi lahko ugotovili tudi za *peljati* – *zapeljati*.²⁹⁶

vpeljati – *izpeljati* (ne nastopata v neprenesenem pomenu **premi-ka**): *vpeljati v svet česa* (134), *delo* (57), *skrivnost česa* (56); *vpeljati sistem* (124), *pojem česa* (83), *red* (63) → »uvesti« – *izpeljati iz kri-ze* (9); *izpeljati postopek* (590), *projekt* (551), *akcije* (328); *do konca* (1654) → »izvesti«; *speljati* (ne 'dol'; začetek vožnje: *Speljal sem in se vključil v promet*); preneseno: *speljati do konca* (658); *speljati postopek* (145) → »izvesti«; (frazološko) *speljati na led* (212) → »prelisičiti«.

²⁹⁶ Pri razmerju *peljati* – *zapeljati* se zdi, da *za-* nima niti jasnega faznega ('začetek') niti prostorskega pomena 'zadaj'. Zato pomenskega dodatka glede na *peljati* ni treba ohranjati z drugostopenjsko izpeljanko kot pri [sonce] *zaiti* – *zabajati* (iti 'zadaj') ali prenesenem *zapeljati* – *zapeljevati* [v greh, skušnjavo]; *zapeljati* (premik z vozilom) nima vidskorazmernega ustreznika v *zapeljevati*, kar bi lahko pomenilo, da se v razmerju *peljati* – *zapeljati* vloga *za-* bliža zgoljvidski (prim. tudi obe gesli v SSKJ). Več o tem v nadaljevanju.

Z izjemo *speljati* so torej vse navedene sestavljenke povsem brez pomenov fizičnega premika, *speljati* pa nima pomena 'dol', temveč 'začetek' (vožnje). Kot pri *iti* se moramo zopet zateči po pomoč k zvezam skladijskopodstavnega NDV in predloga oz. besedilno uresničnega prostega glagolskega morfema ali skladijskopodstavnega NDV in besedilno uresničnega globinskega prislova, izkazanim v rabi:

{*Zapeljati*²⁹⁷ *v*} *križišče* (293), *garažo* (100), *predor* (69); {*zapeljati noter*} (20) – {*zapeljati iz*} *garaže* (29), *boksa* (10), *kolone* (7), *predora* (4); {*zapeljati ven*} (35) *iz mesta* (2), *iz kolone* (1). Podobno {*zapeljati s*} *ceste/cestišča/vozišča* (1865/122/288), *stezel/proge* (111/79), *avtoceste* (66), {*zapeljati dol*} (17) *s ceste* (1).

Vse navedene primere lahko vsaj hipotetično dojemamo kot predpovzorne: funkcionalni ustreznik neobstoječi sestavljenki predstavlja dve sintagmi (ali NDV + globinski prislov ali NDV + prosti glagolski morfem s hkratno vlogo predloga), ki sta izkazani tudi v rabi oz. besedilno uresničeni. Da gre res za funkcionalni ustreznik neobstoječi sestavljenki, se najbolje prepričamo predvsem primerjalno. Ustrezni prevod povedi, kot je *Potem sta šla dol in našla strica Martina*, v ruščino in poljščino bi se glasil: v rus. *Potom oni sošli in našli djadju Martina*, v pol. *Potem zeszli i znalezli wuja Marcina*. V obeh primerih sicer lahko dodamo *vniz* (rus.) oz. *na dół* (pol.), vendar pa je to le dodatna prislovna podkrepitev, stilistično obravnavana večinoma kot pleonazem.

Ugotovljeno naj zaenkrat ostane na ravni hipoteze. K njej se bomo še vrnil ob razmisleku, kako nadomestiti neobstoječo drugostopenjsko vidskorazmerno izpeljanko, ko bi radi ohranili pomen sestavljenke tudi za skladijska, širše besedilna okolja, v katerih sestavljenka zaradi svoje kategorialne dovršnosti ne more nastopati.

S tem znotraj besedotvorja prehajamo k naslednjemu problemskem sklopu.

²⁹⁷ Vse navedene kolokacije v pomenu vožnje so veliko pogostejše z *zapeljati*, saj *peljati* nastopa tudi v določno – nedoločnem pomenskem paru *peljati* (»vesti«) – *voziti/voditi*; prim. Toporišič (2004: 351). Če pa naj bi nekdo *zapeljal avto iz garaže* in bi ga kdo med dejanjem vprašal, kaj dela, bi najverjetneje odgovoril takole (preureditev udeleženskih vlog): »*Pravkar grem z avtom iz garaže.*«

I.2 OHRANITEV POMENA GLAGOLSKIH SESTAVLJENK IN NASTANEK DRUGOSTOPENJSKIH VIDSKORAZMERNIH IZPELJANK

V predhodnih poglavjih smo si ogledali, kolikšna je pomenotvorna moč predponskih obrazil, posebej pri prostorski umestitvi dejanja in njegovi pomensko-vezljivostni zamejitvi.²⁹⁸ To vlogo predponska obrazila, sinhrono interpretirana kot pretvorba globinskega prislova, nedvomno opravljajo dobro. Vendarle pa predponjenje skladijskopodstavnega glagola, navadno NDV, pomeni tudi njegovo podovršenje (perfektizacijo): dovršnost je kategorialna lastnost glagolskih sestavljenk (Comrie 1976: 89–90, Šekli 2016: 275, 277–278; 2016a: 191, 193, Vidovič Muha 1993: 162–163; 2000: 43; 2011: 76, Toporišič 2004: 348). Zato se pojavlja vprašanje, kako novopridobljeni pomen sestavljenke prenesti v skladijska, širše besedilna okolja, v katerih je raba DV minimalna ali celo povsem nemogoča [(→) NDV + DV –]. Najpreprostejši in izrazno »najelegantnejši« način je prav gotovo drugostopenjska izpeljanka. Vidovič Muha (1993: 162–163; 2000: 43; 2011: 68) glagolske izpeljanke opredeljuje kot ali modifikacijske ali nemodifikacijske, navadnoizpeljavne tvorjenke (tj. tipa [delati, da] DV). V prvem primeru se obrazili *večkrat* [ponavljalnost]. Kadar izpeljanka lahko izraža tudi potekajoče, iztekajoče se dejanje [delati, da], pravzaprav izraža (ne)premaknjeni trenutek govorjenja, v katerem se dejanje bliža svoji notranji meji. Predmet dejanja mora biti edninski, sicer si lahko mislimo večkratnost oz. ponavljalnost dejanja (prim. Vidovič Muha 2011: 66, 71).

Kako pomembna je lastnost drugostopenjskih izpeljank, da lahko nastopajo v [(→) NDV + DV –] skladijskih, širše besedilnih okoljih, na svojevrsten način dokazuje tudi Toporišičevo prizadevanje, da bi razmerje nastanka sestavljenka – izpeljanka razložil obrnjeno: najprej da nastane izpeljanka, ki naj bi od nepredponskega NDV v obrazilo prevzela tudi nedovršnost, šele nato pa sestavljenka.

²⁹⁸ Prim. še enkrat Vidovič Muha (1993; 2011).

Primer:

plesti [nedov.] : -plesti [nedov.] v- > *vplet[a]ti* → *vplesti* (prim. Toporišič 1996: 111–112, 116; 2004: 348–349).

Toporišičeva domneva zaradi večjega števila sestavljenk kot izpeljank (tj. izpeljanka iz sestavljenke ne obstaja vedno)²⁹⁹ seveda ne zdrži (prim. Vidovič Muha 2011: 71),³⁰⁰ kar priznava tudi sam. A vendarle še enkrat poudarja bistveno vlogo izpeljanke: pomen, ki ga ima sestavljenka, hočemo, dovršnosti, ki ji je neodtujljiva, pa ne, ker smo tem skladenjsko vsaj do neke mere omejeni (v slovenščini seveda še vedno v znatno manjši meri kot npr. v ruščini).³⁰¹ Med sestavljenko in izpeljanko torej načeloma, če seveda odštejemo leksikaliziranost (npr. *zamočiti* x *zamakati*), ni pomenske, temveč zlasti kategorialna vidska razlika.³⁰² To pomenu omogoča, da nastopa tako v izrazito DV [(→) DV + NDV –] kot tudi izrazito NDV [(→) NDV + DV –] skladenjskih, širše besedilnih okoljih.³⁰³ Ali še drugače: predponsko obrazilo dopolnjuje glagolski pomen zlasti prostorsko, priponsko v izpeljanki pa omogoča, da ta novi pomen nastopa tudi v skladenjskih okoljih, v katerih zaradi v sestavljenki pridobljene dovršnosti sicer ne bi mogel.³⁰⁴ Katera so skladenjska okolja, v katerih DV v slovenščini nastopa le redko ali pa sploh ne [(→) NDV + DV –], si bomo pregledno ogledali v nadaljevanju.

²⁹⁹ Kot je razvidno iz korpusov, so sestavljenke dokaj pogosto številčno bolj zastopane od izpeljank. Prim. npr. (Gigafida): *podpisati* (124252 absolutnih pojavitev) – *podpisovati* (9518 absolutnih pojavitev).

³⁰⁰ Prim. tudi Wiemer (2017: 12–13).

³⁰¹ Nazoren primer za to je npr. glagol *zamočiti*. Če bi poved, kot je *Vedno vse zamoči*, želeli prenesti v ruščino, bi zaradi ponavljajnosti (*vedno*) obvezno morali uporabiti NDV. Poved bi se glasila Slovincu precej čudno: *Vedno vse zamaka*. Med *zamočiti* in *zamakati* v pomenu 'narediti narobe' torej v slovenščini kljub formalnemu odnosu sestavljenka – izpeljanka ni nobene pomenske zbliznanosti, zato tudi vidska razlika ne izstopa posebej.

³⁰² Prim. npr. Derganc (2010: 188), Jakopin (1966: 180–181), Hajnšek-Holz (1978: 36), Schellander (1984: 225–226), Toporišič (2004: 350), Vidovič Muha (1993: 162–163), Žele (2009: 25–26).

³⁰³ Če razumemo vidsko funkcionalnost sestavljenke in izpeljanke glede na skladenjska okolja kot njuno skladenjsko funkcijo, bi v odnosu sestavljenka – izpeljanka lahko govorili o neke vrste (zelo široko razumljeni) funkcionalni transpoziciji, kot jo zasledimo pri Ballyju (prim. 1944: 116–126), kjer znak ohrani svoj pomen, spremeni pa svojo slovnično funkcijo.

³⁰⁴ Prim. tudi Bajec idr. (1956: 172), Wiemer (2017: 11–12).

I.2.1 Skladenjska okolja, ki zahtevajo rabo zlasti nedovršnika [(→) NDV + DV –]

Skladenjska okolja z izrazito (pri prvem celo absolutno) prevlado NDV [(→) NDV + DV –] so bila izločena s primerjalno korpusno analizo³⁰⁵ in nato interpretacijo podatkov ob ročnem pregledu gradiva – zlasti iz korpusa Kres – v naključnih vzorcih manjšega obsega. Podrobneje o tem v Krvina 2015: 107–250.³⁰⁶

Edino slovensko skludenjsko okolje, ki dopušča rabo izključno NDV [NDV + DV –], je nedoločnik ob faznih glagolih, kar potrjuje ugotovitve, ki se pojavljajo najmanj od Miklošiča dalje.

Primer:

zače(nja)ti/neha(va)ti graditi (*zgraditi), delati (*narediti), razmišljati (*razmisliti), uporabljati (*uporabiti), pripravljati (*pripraviti).

Skladenjska okolja, ki se temu skrajnemu (nekatera bolj, druga nekoliko manj izrazito) bližajo [(→) NDV + DV –], so še:

1. **Zgoščena ponavljalnost**, kjer so ponovitve dejanja tako goste, da dajejo vtis, kot da bi bilo dejanje trajno (v potekanju, iztekanju); delež NDV znaša okoli 96 %.

Primer:

neprestanol/nenehno/ves čas/brez prestanka;³⁰⁷ redno spreminjati (*spremeniti), ponavljati (*ponoviti), obiskovati (*obiskati).

³⁰⁵ Upoštevani so bili korpusi Gigafida, Kres in sssj500k.

³⁰⁶ Zasnova analize temelji delno na Toporišičevih (prim. 2004: 348, 350, 391–392, 397, 502) in primerjalno na predstavljenih Bondarkovih (prim. 2005) ugotovitvah, zlasti pa na dognanjih iz diplomskega dela *Glagolski vid in njegova uporaba na primeru ponavljalnosti v ruščini in poljščini v primerjavi s slovenščino*, Krvina (2011: 47–59), izvedenih predvsem iz dela *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica* J. Orešnika (1994). Nanj se s podobnimi ugotovitvami opira tudi T. Miklič (prim. 2007).

³⁰⁷ Toporišič v *Slovenski slovnici* na posebno vidsko zaznamovanost teh oblik n-kjer posebej ne opozarja niti jih v celoti ne navaja. Pri časovnih prislovih je naveden le *nenehoma* (prim. 2004: 407).

2. Dejanje ob prislovih, ki kažejo predvsem na trenutek govorenja (npr. *zdaj, sedaj*); delež NDV znaša okoli 82 %. Če bi odšteli rabe DV, ko *zdaj, sedaj* označuje spremembo glede na predhodno dejanje oz. stanje, in se omejili le na odgovor na potencialno vprašanje *Kaj delaš?* (*zdaj*, v tem trenutku), bi bil seveda večji.

Primer:

Zdaj(le)/ravnokar/pravkar ponavljam (*ponovim), pripravljam (*pripravim).

Določeno **izjemo** tu predstavljajo izjave, ki jih lahko opredelimo kot performativne (**performativ**),³⁰⁸ saj v njih v splošnem prevladuje DV – vezan je predvsem na neuradne, zasebne govorne položaje; v uradnih, javnih govornih položajih pa je pogostejši NDV.

Primer:

Res ti obljubim, da ne bom več proti Obljubljam, da bom vedno spoštoval ustavni red.

3. Enostranska časovna omejenost dejanja (npr. ob prislovih tipa *dolgo* in ob zvezi *količina (N) časa*); delež NDV znaša okoli 80 %. DV je vezan predvsem na nikalnost, ki izkazuje težnjo po posploševanju, zabrisovanju skrajnih vrednosti, torej tudi celostnosti, ki je značilnost DV, in pa na glagolske sestavljenke (zlasti s *pre-*) četrtega vidsko relevantnega pomenkega tipa, kjer se izrazita sestavina stanjskosti ohranja tudi v DV.

Primer:

3 ure, cele dneve, vse noči, dolgo itd. *pisati (*napisati), podpisovati (*podpisati), delati (*narediti); ne odgovarjati/odgovoriti, ne odpisovati/odpisati; (? dolgo) presedeti, preležati, premoliti.*

³⁰⁸ Prim. npr. Toporišič (2004: 348, 390–391). O tem, kar danes imenujemo performativ(nost), je pri nas v okviru razprave o (i)zvršilnem sedanjiku (*praesens effectivum*) prvi podrobno pisal S. Škrabec, prim. (1906–1915: 428–430, 434, 436–438, 456); prim tudi Derganc (1996), že pred njim pa ob obravnavi različnih vrst rabe *praesensa instansa* tudi Luka Pintar (prim. 1910). V sodobnem času sta se s pogostnostjo, z zunajjezikovno pogojenostjo in upravičenostjo rabe DV ali NDV v performativnih izjavah oz. s performativnostjo nasploh ukvarjala M. Grgič in Igor Ž. Žagar (prim. 2004).

4. **Vzporednost dejanj:** dejanji potekata istočasno, drugo ob drugem. Ker so površinski kazalniki isti kot pri zaporednosti dejanj (le da mora biti prvo dejanje v nizu obvezno NDV), tj. veznika *in, ter* oz. nekončno ločilo, znaša korpusno najdeni delež NDV le okoli 69 % (ob polnem ročnem pregledu bi bil seveda večji).³⁰⁹

Primer:

Peli so, plesali in se zabavali.

V navedenih skladijskih okoljih je raba NDV izrazito prevladujoča, vendar pa to še ne pomeni, da takšen NDV nujno izraža potekajoče, iztekajoče se (trajno) dejanje oz. po Bondarku proces. Na to je v razpravi *Stavčna negacija v slovenščini* opozarjal že Breznik (prim. 1982: 256–258, 260–261). Potekajoče, iztekajoče se dejanje zagotovo izraža le NDV pod zgornjo točko 2, ker si je v trenutku govorenja zaradi »poptopljenosti« v dogajanje kaj drugega težko predstavljati. Pri vseh drugih točkah pa lahko nastopajo tudi NDV, pri katerih se po skladijskem besedotvorju obrazili le *večkrat* [ponavljalnost],³¹⁰ ki so v slovenščini v primerjavi z ruščino sicer res precej redki.

Primeri (po zgornjih točkah):

Faz. *Začeli so naletavati na težave,*

1. *Kar naprej obiskuje zdravnika,*

3. *Dolgo so najdevali/nahajali le kosti,*

4. *Srečevali so se in obiskovali.*

Podobno si lahko pri premo prehodnih dejanjih ob množinskem ali neizraženem predmetu glede na sobesedilo oz. širši kontekst³¹¹ mislimo tudi za vse ostale NDV, ki sicer lahko izražajo potekajoče, iztekajoče se dejanje: ali *večkrat narediti x_n* , ali *delati X* (vsota x_n).³¹²

³⁰⁹ Prim. tudi Bondarko (2005: 234–235).

³¹⁰ Prim. npr. SSKJ in tudi Miklič (2007: 97).

³¹¹ Prim. npr. Breznik (1982: 256–257), Toporišič (2004: 397).

³¹² Prim. npr. Vidovič Muha (2011: 66, 68, 71). Prim. tudi Miklič (2007: 89–90), Orešnik (1994: 7, 19).

Primeri (po zgornjih točkah):

Faz. *Kar ne neha podpisovati kartic,*

1. *Nenehno podpisuje ukaze,*

3. *Že 5 ur podpisuje vabila.*

V skladenjskih okoljih, kjer DV in NDV nastopata enakovredno [NDV + : DV +], pa NDV izraža po celostnosti in časovni razpotegnjenosti nezaznamovano (v slovenščini pogosteje necelostno in časovno razpotegnjeno) dejanje. V nasprotju z [(→) NDV + DV –] ali [(→) DV + NDV –] okolji necelostnost ali celostnost dejanja skladenjsko – zlasti v okoliščinah dejanja – tu ni izražena, izraža jo šele izbor vrednosti (ali NDV ali DV):³¹³

1. V pretekliku, prihodnjiku, nezanimanju velelniku in pogojniku,³¹⁴ če so seveda zgoraj navedene točke 1–4 odsotne.

Primeri:

Pripravljaj si se že mogoče, pripravil pa se nisi.

Jutri bomo nadgrajevali tiste sisteme, in jih tudi nagradili.

Naše razglednice je res podpisoval, ne vem pa, ali je vse tudi podpisal.

Popravljaj, kakor bočeš, samo popravi mi do jutri.

Delal pač bi, ni pa rečeno, da bi tudi kaj naredil.

2. Zlasti v pretekliku in prihodnjiku,³¹⁵ ko želimo izraziti večkratnost (ponovljivost) dejanja, ki ni izražena v okoliščinah dejanja ali vsaj kontekstualno.

³¹³ Bondarko v teh primerih govori o vidski tekmovalnosti (prim. 2005: 250–256, 361–374, 602–607).

³¹⁴ V sedanjiku ne: z izjemo performativa enkratno oz. nenaklonsko celostno dejanje v sedanjiku, kadar ta izraža trenutek govorjenja, ne obstaja. Sedanjski DV – razen v performativnih izjavah – nikdar ne označuje enkratnega ali nenaklonskega celostnega dejanja v sedanjosti. Prim. Toporišič (2004: 348, 390–394). Glej tudi zgornjo točko 2. Prim. še Miklič (2007: 89–90, 96).

³¹⁵ V sedanjiku manj obvezno: sedanjski DV že pomeni ali večkratno oz. ponovljajoče se ali pa splošno/vedno veljavno (lahko naklonsko obarvano: *Koliko*

Primer:

Vsak mesec je kupil 2 knjigi [večkratnost izraža *vsak mesec*] proti *Kupil je 2 knjigi* [podatek o večkratnosti je izgubljen → enkratno celostno dejanje] >

Kupoval je 2 knjigi [večkratnost je implicitno izražena v *-ova-*, a verjetnejša razlaga je iztekajoče se (trajno) dejanje: *Videl sem ga, ko je kupoval 2 knjigi* oz. raje manj natančno: *knjige*] >

Kupoval je po 2 knjigi [*-ova-* izraža večkratnost, *po* pa skupaj s števnimi omejenostjo – kvantifikacijo (2) izloča iztekajoče se dejanje].

Najpogosteje se taka ponovljajnost izraža brez natančne števne omejenosti.

Primer:

V srednjem veku so ugrabljali veljake, ki so se nato odkupovali za nemajhen denar [verjetna razlaga: *večkrat ugrabili, večkrat se odkupili*].³¹⁶

3. Pri zgolj poimenovanju dejanja v pretekliku in prihodnjiku; NDV izraža po celostnosti nezaznamovano dejanje (morda celo nezaznamovanost dejanja po kategoriji vida sploh), DV pa bi na njegovem mestu jasno izražal celostnost dejanja in ne bi izpostavljajl obstoja ali neobstoja dejanja (prim. Derganc 2010a, Krvina 2016: 211–212, Toporišič 2004: 351).

Primeri:

Kdo je to delal? Nekdo te je klical. Jaz ga nisem vabil. Si odpiral vrata? Si že bral to knjigo proti

Si že prebral to (> npr. *izposojeno*) *knjigo? Boš kaj jedellpil? Se boš kopal?* [Dejanje je bilo ali ga ni bilo; dejanje bo ali ga ne bo.]

Vidimo torej, da bi sama sestavljenka brez drugostopenjske vidskorazmerne izpeljanke, če obe skupaj razumemo kot sorazmerno enoten pomen z nasprotnima vidskima vrednostma, izgubila znaten del skladijske funk-

dvigneš?) celostno dejanje. Edina nevarnost je možnost naklonske oz. prihodnjiške interpretacije, ki pa je navadno sobesedilno oz. kontekstualno podprta (*Ali kupiš* [= si pripravljen kupiti]? *Jutri kupim* [= bom kupil]). Prim. tudi Miklič (2007: 91, 97–98), Toporišič (2004: 390–394).

³¹⁶ Prim. tudi Miklič (2007: 100).

cionalnosti. To velja tako za možnost nastopanja v [(→) NDV + DV –] skladenjskih okoljih kot tudi za izražanje celostnosti – necelostnosti oz. časovne nerazpotegnjenosti – časovne razpotegnjenosti v skladenjskih okoljih, v katerih enakovredno nastopata tako NDV kot DV [NDV + : DV +]. Drugostopenjska vidskorazmerna izpeljanka je zaradi enoizraznosti najelegantnejše sredstvo, ki novemu pomenu omogoča široko vidsko funkcionalnost. A vendarle v slovenščini ni redkost, da posamezne sestavljenke nimajo izpeljank.³¹⁷ Formalna izpeljanka sama po sebi sicer še ne zagotavlja pomenske zbližanosti s sestavljenko in s tem razširitve njene vidske funkcionalnosti (npr. *vzdržati* x *vzdrževati*, *zamočiti* x *zamakati*, *zafrniti* x *zafrkavati*), je pa vendarle pomemben predpogoj za to. Da v slovenščini izpeljank v primerjavi z drugimi slovanskimi jeziki, zlasti severnoslovanskimi, vsaj do določene mere primanjkuje, v razpravi *Stavčna negacija v slovenščini* ugotavlja že Breznik (prim. 1982: 256, 268). Kot smo lahko videli zgoraj, slovenščina v primerjavi s poljščino, zlasti pa ruščino, kjer je pri večkratnosti (ponavljalnosti) in v historičnem sedanjiku (oz. izražanju sedanjosti nasploh) uporaba NDV bolj ali manj obvezna (t. i. kriterij Maslova), nima obsežnejših skladenjskih okolij, ki bi narekovala rabo izključno NDV [NDV + DV –]. Izjema je le nedoločnik ob faznih glagolih, blizu mu je tudi zgoščena ponavljalnost – v primerjavi s celotno ponavljalnostjo ozki skladenjski okolji, vezani na nekaj glagolskih leksemov (*zače(nja)ti*, *neha(va)ti*, *prenehati*) ter prislovov in prislovnih zvez (kot so *nenehno*, *neprestano*, *useskozi*, *kar naprej*, *brez prestanka*). Nekoliko širše skladenjsko okolje je dejanje v (ne)premaknjenem trenutku govorjenja, ki pa ni vedno izraženo prislovno. A ker je celo tu izjema performativ in ker v povednem sedanjiku DV lahko uporabljamo za celo vrsto drugih vlog, sedanjosti kot širše časovne sfere ne moremo vsesplošno povezovati z NDV (čeprav ta znotraj nje z okoli 62 % tudi v slovenščini zmerno prevladuje; prim. Krvina 2015: 168–170), kot to velja za ruščino in poljščino.³¹⁸

³¹⁷ Prim. Toporišič (1996: 111; 2004: 350). Prim. tudi opis 2. ter zlasti 3. stopnje vidskega razmerja v pomenskem sklopu.

³¹⁸ Takšna veljavnost se je po Dickeyjevo razvila iz razširitve trenutka govojenja (*tu in zdaj*). Lahko pa tudi preprosto zato, ker je dovršni sedanjik v ruščini in poljščini že močno obremenjen kot edino (!) izrazno sredstvo za dovršno pri-

Lahko torej zaključimo, da v slovenščini ni obsežnih skladenjskih, širše besedilnih okolij, ki bi zahtevala rabo le NDV. Tako smo ob odsotnosti pogojev za kriterij Maslova na žalost (ali pa tudi na srečo)³¹⁹ prikrajšani za sistemsko pravilo za ugotavljanje vidskih parov oz. po predlagani terminologiji vidskorazmernih ustreznikov. Pa tudi drugostopenjske izpeljanke zaradi odsotnosti obsežnih besedilnih okolij s prevlado NDV ne nastajajo tako samodejno kot v ruščini. Vendarle pa ožja skladenjska okolja z izrazito prevlado NDV [(→) NDV + DV –] tudi v slovenščini obstajajo. Če ob sestavljenki izpeljanka ne obstaja, se (ne sicer tako pogosto, kot bi se Rusi)³²⁰ najdemo v lepi zadregi:³²¹ kako jo nadomestiti, s katerimi sredstvi izraziti, kar bi sicer neobstoječa izpeljanka? Na to vprašanje bomo odgovarjali v nadaljevanju.

I.2.2 Neobstoj drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank in nadomestna izrazna sredstva

Odgovor na zgornje vprašanje smo nakazali že na začetku besedotvornega sklopa, podrobneje (a še vedno kot hipotezo) pa smo ga razdelali v podpoglavju I.1.4, ko smo se spraševali, ali bi lahko ob neobstoju sestavljenke besedilno uresničeno zvezo skladenjskopodstavnega NDV in prislova ali pa prostega glagolskega morfema v vlogi predloga razumeli kot nepretvorbena besedilno uresničitev skladenjske podstave (**viti > iti noter, iti v X*). Podobno razmišljamo tudi sedaj. Ko drugostopenjska izpeljanka ne obstaja, mi pa bi glagolski pomen radi uporabljali tudi v skladenjskih okoljih [(→) NDV + DV –] in razločevalno v [NDV + : DV +], se moramo zateči k besedilni uresnitvi, ki jo (nadomeščamo izpeljanko!) odlikuje pomembno dejstvo: glagol v skladenjski podsta-

---

hodnost. Da bi ga kot takega zavarovali, je bilo treba ponedovršiti vsa izrazna sredstva za izražanje sedanjosti (celo historični sedanjik; zlasti z NDV se večinoma izraža tudi performativnost). Tovrstne domneve najdemo že pri Škrabcu (prim. 1906–1915: 429, 434, 440, 452, 456).

³¹⁹ Prim. npr. Apresjan (2006: 61–69, 72–116), Šatunovskij (1989: 266–268).

³²⁰ Prim. npr. Isačenko (1960: 208–209).

³²¹ Prim. npr. Jakopin (1966: 179), Toporišič (2004: 350).

vi³²² je v primerih, ki nas zanimajo, NDV (nepredponski NDV).³²³ Zdi se, da ima nekaj takega intuitivno v mislih Toporišič, ko pravi, da se v teh primerih izrazimo »bolj ali manj približno« (prim. 2004: 350).³²⁴ Preverimo hipotezo na nekaj primerih iz korpusa Gigafida.

1) *Izvlači* – *izvlekat; *izvlačiti* (40):

cev (1), *debla* (1), *les* (1), *žeblje* (1), *kontraktor* (1), *zakrilca* (1), – vsi predmeti so bolj tehnične narave; izjema so npr. *izvlačiti lasnice* (1), *jedrca* (1), *predale* (1), *vodo* (1), *zamašek* (1); tudi preneseno: *Ne vem kaj se izvlačiš, to je znanost, tvoje področje?!* Tako skupna frekvenca kot frekvence kolokacij so majhne.

Medtem se {*izvlači* – *vleči iz*} glede na kolokacije zdita pomensko bližje: *izvlači iz* (4194) in *vleči iz* (1303); *izvlači iz* je pričakovano najpogostejša kolokacija, medtem ko so pri *vleči* glede na prostorsko neopredeljenost s predponskim obrazilom pogostejše s predlogi *za*, *v* in *na*.³²⁵ *Izvlači iz* – *vleči iz* se ujemata v naslednjih pogostih kolokacijah:

³²² Gre seveda za skladenjsko podstavo sestavljenke, ne izpeljanke, ki pa besedilno uresničeno ob nedovršenosti skladenjskopodstavnega glagola lahko služi kot nadomestek za neobstoječo izpeljanko. V primerih, ko ne obstaja niti sestavljenka, je v skladenjski podstavi največkrat *iti*, ki je kategorialno NDV/DV in zato lahko nadomešča neobstoječo sestavljenko (kategorialno DV). Kadar v skladenjski podstavi neobstoječih sestavljenk v pomenu fizičnega premika (npr. *vpeljati) ni *iti*, dovršnost pri besedilni uresnitvi največkrat izraža predponsko obrazilo *za* – v ustrezni sestavljenki (npr. *zapeljati v/noter* – *peljati v/noter*).

³²³ Omenili smo, da so (glede na korpusne podatke) sestavljenke številčno bolje zastopane kot izpeljanke. Kaže, da podobno kot za izpeljanke velja tudi za nadomestna izrazna sredstva. Več o tem v nadaljevanju (gl. zgled).

³²⁴ Se pa s Toporišičem ne moremo strinjati, da lahko pogosto uporabimo »kar nepredponski nedovršnik«. Če in kadar to drži, potem predponsko obrazilo kot – sinhrono gledano – pretvorba globinskega prislova h glagolskemu pomenu ne prinaša nič (zlasti prostorsko) novega oz. le izpostavlja že navzočo pomensko sestavino. O tem, kdaj se takšnemu odnosu med nepredponskim NDV in sestavljenko zares bližamo in s čim je to pogojeno, več v naslednjem poglavju.

³²⁵ Tu je *vleči za*, *v*, *na* ... v vidskem razmerju s *povleči v*, *za*, *na* ... in *potegniti za*, *v*, *na* ... (predlogi so navedeni po pogostnosti kolokacij).

iz žepa (116 – 33), *vode* (96 – 45), *avtomobila/avta* (63/56 – 11/7); preneseno: *iz njega* (326 – 63), *krize* (237 – 17), *težav* (207 – 14), (tudi nepreneseno) *blata* (39 – 15) itd.

Precej redkejša je uresničitev s prislovom {*vleči ven*} (327).

Primeri:

Niti besede ni spregovoril, ko so ga vlekli ven in vklepali.

Glej, glej, kako živahno vleče ven stvari, ki jih je imela v košari.

Posadka je začela vleči ven ribe s trnki.

Pokleknil je in začel vleči ven škatle.

Začela je brskati po moji omari in vleči ven cunje, da bi našla kaj primernega.

Približala sva se najbližji vitrini in začela je vleči ven pladnje in mi razkazovati različne predmete.

Iz predala z nogavicami bi na slepo vlekla ven posamezne nogavice.

Iz stavčnih zgledov so dobro razvidna tudi v prejšnjem podpoglavju navedena skladijska okolja (zlasti fazni glagol *začeti*), ki ob odsotnosti izpeljanke zahtevajo nadomestno izrazno rešitev.

Seveda se moramo zavedati, da gledamo takšno rešitev z vidika sestavljenke (*izvleči*). Če bi nanjo gledali z vidika skladijskopodstavnega NDV (*vleči*), bi lahko kot vidsko razmerje obravnavali tudi odnos {*vleči iz*} – *po*{*vleči iz*}/*po*{*tegniti iz*} (405/5525) (za primere *vleči iz* gl. zgoraj; v večini pogostih kolokacij lahko opazimo ujemanje):

Iz žepa (18/410), *vode* (12/464), *zemlje* (6/29), *predala* (4/87), *avta* (6/62) itd. in preneseno (frazeološko) *povleči/potegniti iz rokava* (12/164), (tudi nepreneseno) *iz blata* (6/110).

Podobno velja za *po*{*vleči ven*} (60):

stol (1), *eno izmed vreč* (1), *solzivec* (1), *levo nogo* (1) itd.

oz. za *po*{*tegniti ven*} (1005):

pištolo (8), *denarnico* (7), *steklenico* (5), *predal* (3), *telefon* (3), *zavoječ cigaret* (3) itd.

V vseh navedenih primerih lahko *povleči/potegniti iz oz. povleči/potegniti ven* zamenjamo z *izvleči iz oz. izvleči*, ne da bi pri tem bistveno spremenili pomen zveze. To je dodatni argument, da lahko vse tri možnosti obravnavamo v okviru vidskega razmerja z {*vleči iz*} oz. {*vleči ven*}. Vsekakor pa je treba opozoriti na pomembno razliko v porazdelitvi prostorske umeščenosti dejanja. Pri sestavljenki *izvleči (iz)* dejanje v prostor umešča zlasti predponsko obrazilo kot – sinhrono gledano – pretvorba globinskega prislova, ki ima tudi vidsko vlogo (izraža dovršnost), medtem ko je spremljajoči prosti glagolski morfem predvsem v vlogi predloga (prim. Vidovič Muha 2009: 253–255; 2011: 95). Pri *povleči iz/ven* in *potegniti iz/ven* dejanje v prostor umešča spremljajoči predlog oz. prislov, vloga predponskega obrazila *po-* pa je blizuzgoljvidska (izraža dovršnost) in dejanja v prostor izraziteje ne umešča.³²⁶

2) *Odpoditi* – **odpodevati* > {*odpoditi* – *poditi od*,³²⁷ *poditi stran*} (razmerje v korpusu Gigafida 173 – 82, 51). Najpogostejše primerljive kolokacije so naslednje:

{*odpoditi*} *njega* (4), *negativne misli* (3), *muho* (2), *volkove* (1), *zle duhove* (1), *stranke* (1), *napadalca* (1); *z/s* (*ognjem, ploskanjem*) – {*poditi od*} *sebe* (8), *praga* (2), *vrat* (1) (v veliki večini ne z odrekanjem bivališča kot pri *poditi* – *spoditi*); {*poditi stran*} *od (sebe, svojih domov, hrane)*, {*poditi stran*} *njegaljnolnaslnjih* (40), *mularijo* (1), *radovedneže* (1), *z mirno roko* (1).

Čeprav ima večina kolokacij prenizko frekvenco za dokončno potrditev, lahko zaključimo, da gre za zbližan pomen (in vidsko razliko) zlasti v razmerju {*odpoditi* – *poditi stran*} (*kogalkaj, od kod, s čim*), medtem ko

³²⁶ Večsmerna oz. večtočkovna umestitev glagolskega dejanja v prostor in blizuzgoljvidska vloga predponskega obrazila (vedno v posamičnem primeru!) sta, kako kaže, medsebojno povezani oz. pogojeni. Prim. tudi Žele (2009: 27). Več o tem v naslednjem poglavju.

³²⁷ *Poditi od doma* (10), *biše* (9) in nasploh večina kolokacij pri *poditi od* se ujema s *spoditi od doma* (36), *biše* (21) (odrekanje pravice do bivanja komu, ki naj bi jo imel, ne le preprosto odganjanje). Vloga predponskega obrazila *s-* pri *spoditi* je tu blizuzgoljvidska (*poditi od* – *spoditi od*).

je *poditi od* v vidskem razmerju predvsem s *spoditi od* (*koga, od domal hiše*). Pri prehodu med (skrajnimi) skladenjskimi okolji bi torej {*odpoditi*} zamenjali zlasti s {*poditi stran*}.

Primer:

*Z odločnim pokom je odpodil 5 komarjev – Danes kar naprej/že cel večer z odločnimi poki podi stran komarje.
Začel je poditi stran sitnega komarja.*

3) *Prejadrati* – *prejadravati > {*prejadrati – jadrati čez/prek(o)*}³²⁸ (razmerje v korpusu Gigafida 561 – 27/19). Najpogostejše skupne kolokacije so naslednje:

{*prejadrati – jadrati čez/prek(o)*} *Atlantik(a)/Pacifik(a)* (23 – 7), *ocean* (5 – 1), *svet* (7 – 1) itd.

Pri prehodu med skladenjskimi okolji torej:

15-letni dijak z angleškega otoka Wight je z 10-metrsko jadrnico prejadral Atlantik v smeri vzhod–zahod – Kako dolgo pa ste jadrali čez Atlantik?

V letih 1988–90 je sam prejadral Pacifik in Indijski ocean – Spomladi 2007 je sam nekaj tednov jadrал čez Pacifik iz Ekvadorja do Francoske Polineziije.

³²⁸ V slovenščini se glagoli premikanja s predponskim obrazilom *pre-* vežejo zlasti s predmetom (*prejadrati *čez* ne obstaja), medtem ko se v ruščini ali poljščini pogosto tudi s prislovnim določilom kraja, ki je sestavljeno iz predloga in samostalnika. Ta samostalnik je lahko tudi samostojni premi predmet: *Ja perešl ulic/čerez ulicu – Przeszedłem ulic/przez ulicę*. Obe možnosti sta istofunkcionalni in sorazmerno enakovredni. Obstajata tudi izpeljanki *perehodit (čerez) ulicu – przechodzić (przez) ulicę*. Pri slovenskem razmerju *preiti – prehajati* danes korpus Gigafida izkazuje jasno prevlado nefizičnega pomena, npr. *preiti – prehajati v roke* (697 – 89), *na glasovanje* (279 – 1600). Za *preiči* in *iči preko* kot istofunkcionalni sintagmi prim. tudi Mikuš (1952: 156).

Naj poudarimo, da sta začetna in končna točka pri 'čez' > *pre-* dokaj jasno določeni,³²⁹ pa tudi vmesna smer se ne sme preveč spreminjati. Podobno velja tudi npr. za {*prebrest* – *brest* čez}:

reko (40 – 8), *Kolpo/Savo* (9 – 1), *vodo* (3 – 1) itd.

Zavedati se moramo, da je tako nadomestno izražanje pomena neobstoječe izpeljanke neke vrste »zasilna rešitev«, ki jo v jezikovni rabi porajajo v podpoglavju I.2.1 opisane systemske zahteve. Besedilno uresničene zveze nepredpanskega NDV in prislova ali prostega glagolskega morfema v vlogi predloga kot nadomestka za neobstoječo izpeljanko v slovar ne moremo zapisati – kot lahko sestavljenko in njeno izpeljanko. Pri slovarski redakciji pa se lahko potrudimo, da uskladimo razlage in vezljivostno-družljivostne sheme, ki vsebujejo ustrezne predloge/prislove, pri posameznih pomenih nepredpanskega NDV s tistimi pri vidskorazmerni sestavljenki. O tem smo z drugega zornega kota govorili že v podpoglavju I.1.3.

Vselej pa neobstoječe izpeljanke v besedilni uresnitvi tako ni mogoče nadomestiti. O tem, zakaj ne, bomo spregovorili v naslednjem podpoglavju.

I.2.3 Neobstoj drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank in neučinkovitost nadomestnih izraznih sredstev

Zdi se, da je učinkovitost nadomestnih izraznih sredstev vezana na to, kako močna je v (posameznem) pomenu neobstoječe izpeljanke fizična sestavina. Če besedilno uresničeno zvezo skladenjskopodstavni NDV s prislovom ali prostim glagolskim morfemom v vlogi predloga jemljemo kot nadomestek za neobstoječo izpeljanko, potem moramo sprejeti tudi dejstvo, da sta takšen prislov ali prosti glagolski morphem močno vezana na temeljne prostorske razsežnosti. To sicer ne pomeni, da pomen takšne zveze ne more postati preneseni, zelo pogosto frazeološki (prim. zgoraj *vleči iz blata*), vendarle pa se zdi, da mora povezava z izhodiščnim »fizičnim pomenom« ostati jasna (tako je *vleči iz blata* lahko tudi nepreneseno).

³²⁹ Prim. npr. Šekli (2016: 281), Toporišič (1996: 119–120).

Če začnemo najprej ne z izpeljanko in njenim izraznim nadomestkom, temveč s sestavljenko in njeno hipotetično nepretvorbno uresničitvijo, sta dober primer *dodati* in *dati zraven*. Najpogostejše kolokacije so:

dodati, *da* (64100), *še* (39578), *tudi* (6250), *v* (6225), *na* (3542), *nekaj* (3417) itd.; *sladkor* (1327), *čebulo* (1249), *moko* (961), *sol* (825) itd.

Daleč največ je odvisniških kolokacij, tiste z vsaj delno »fizičnim pomemom« se do neke mere začnejo pri predlogih, zares pa šele s *sladkorjem*. Drugače je pri *dati zraven*:

še (51: *olupljene stroke* (1), *korenje* (1), *krompir* (1) itd.), *zastoj* (2), *fotko* (2), *kubat* (2), *skodelico omake* (1), *kopijo* (1) itd.

Dati zraven je torej omejen na neprenesene pomene in ne more uvajati odvisnika (*dal je zraven*, **da ...*), kar je glavna vloga *dodati* – *dodajati* (64100 – 32149 kolokacij z uvajanjem odvisnika).

Časovnost lahko razumemo kot drugotno, izpeljano prostorskost, a se zaradi svoje dinamike zdi precej težje ulovljiva entiteta kot (še posebej enosmerna oz. enotočkovna) prostorskost. To je lepo vidno pri glagolih povzročanja zvoka, kot je *brenkati*, kjer *odbrenkati* izraža časovnost – terminativnost oz. absolutno končanost dejanja,³³⁰ doseganja katere pa ne moremo izraziti. Sam NDV *brenkati* kot pripadnik tretjega glagolskega vidsko relevantnega pomenskega tipa doseganja ne izraža, izpeljanka **odbrenkavati* pa ne obstaja. Kaj pa naša nadomestna rešitev (**odbrenkavati* – *brenkati stran*)? Za *brenkati stran* ne v Gigafidi ne na spletu ne najdemo nobenih zadetkov. Če smo v podpoglavju I.1.1 omenili, da je pomen predponskih obrazil – sinhrono gledano kot pretvorba globinskih prislovov – poleg izrazite prostorskosti vezan tudi na časovnost, moramo to trditev popraviti: časovnost, zlasti enotočkovno in/ali enosmerno, izražajo predvsem predponska obrazila (torej stopnja po pretvorbi), medtem ko je v hipotetično tudi besedilno uresničenih globinskih prislovih prevladujoča komponenta zlasti prostorska. Tudi

³³⁰ Prim. Šekli (2016: 281), Vidovič Muha (1993: 172).

diahrono gledano je jasno, da so predpanska obrazila postopno nastala s preverbizacijo iz krajevnih, ne časovnih prislovov (prim. Šekli 2016).

Potencialno nadomeščanje neobstoječe izpeljanke z nadomestnimi izraznimi sredstvi je torej mogoče predvsem tedaj, ko predpansko obrazilo pri sestavljenki dejanje umešča zlasti v prostor in ne v čas (oz. v določeno časovno fazo).

V zvezi s primerom *dodati* – *dati zraven*, kjer smo ugotavljali, da se drugi ne rabi preneseno, je zanimiv tudi glagol *prisoliti*, ki ima danes sodeč po korpusu Gigafida izključno preneseni pomen, torej nima nič z *dosoliti* – *dosoljevati hrano* (6 – 9) itd. Zato odsotne izpeljanke (**prisoljevati*) ne moremo nadomeščati s *soliti zraven*. Tako imamo

prisoliti zaušnico (178), *klofuto* (166), *krepeko zaušnico* (23).

Za *soliti zraven* medtem zadetkov ni. Sámó odsotnost izpeljanke (**prisoljevati*) pri *prisoliti* lahko povežemo še z dejstvom, ki smo ga omenjali v podpoglavju I.2.1. V slovenščini je ob ožjih skladijskih okoljih (nedoločnik ob faznih glagolih, zgoščena ponavljajnost) edino obsežnejše skladijsko okolje, ki – izjemo predstavlja performativ – zahteva rabo zlasti NDV, (ne)premaknjeni trenutek govorjenja. NDV tu izraža potekajoče, iztekajoče se dejanje, v katerega je gledalec potopljen. Takšno dejanje navadno ni kratkotrajno oz. ga pri tretjem vidsko relevantnem pomenskem tipu ne predstavlja zgolj ena ponovitev, temveč njihovo potencialno neomejeno ponavljanje (npr. *kričati*). Tega za »prisolitev klofute« ne moremo trditi. Podobno velja tudi še denimo za *planiti* (**planevati*), *zasačiti* (**zasačevati*) in *zalotiti* (**zalotevati*), pa tudi *prespati* (*kje in kaj* – (?) *prespavati*);³³¹ če koga sredi noči vprašamo, *kaj dela*, bo najbrž odgovoril, da *spi*, in ne, da *prespava kje*; podobno bi kdo težko priznal, da *prav zdajle* (*namenoma*) *prespava predavanje*, čeprav ga na koncu *bo*. Odsotnost obsežnih skladijskih, širše besedilnih okolij (kot sta zlasti v ruščini ponavljajnost in celotna sedanost), ki bi zahtevala rabo izključno NDV, tako v slovenščini zmanjšuje potrebo po nastajanju drugostopenjskih izpeljank. V besedilni uresničitvi jih jezik,

³³¹ V SSKJ iztočnica *prespavati* sicer je (in to ustrezno kot izpeljanka, kjer se obrazili le *večkrat*), v Gigafidi pa zadetkov ni.

seveda po potrebi, nadomešča tako, kakor smo skušali pokazati zgoraj. Po drugi strani pa omenjeno dejstvo v slovenščini omejuje nastajanje izpeljank brez navadne izpeljave, kjer se po skladenjskem besedotvorju obrazili le *večkrat* (*planevati, *zasačevati/**zalotevati*, *prisoljevati, ? *prespavati*, *popijati *3 skodelice kave na dan*). Zlasti v ruščini jih medtem dobesedno mrgoli.³³²

Na začetku besedotvornega sklopa smo, poleg diahronne razlage o postopnem nastanku predpon iz krajevnih prislovov s preverbizacijo, po skladenjskem besedotvorju sinhrono opredelili izvor predponskih obrazil kot pretvorbo okoliščinskih krajevnih prislovov, ki umeščajo dejanje zlasti v prostor – in zato pomen dejanja vsaj modificirajo. Nato smo opozorili na več načinov, s katerimi skuša jezik to pomenotvornost zaščititi, da ne bi bila zaradi kategorialne dovršnosti sestavljenke skladenjsko omejena. Prvi je vsekakor izpeljanka iz konkretne sestavljenke. Če izpeljanka ne obstaja, jo do neke mere, kot »zasilna rešitev«, nadomešča besedilno uresničena zveza skladenjskopodstavnega NDV in prislova (hipotetično uresničitev globinskega prislova) ali prostega glagolskega morfema v vlogi predloga, ki sicer predstavlja skladenjsko podstavo sestavljenke. Vsa naša dosedanja prizadevanja so bila usmerjena v ponazoritev prostorskoumeščevalne, pomenotvorne moči predponskih obrazil in prikaz načinov za zaščito te pomenotvornosti.

V nadaljevanju bomo zorni kot povsem spremenili: opozorili bomo, da se lahko zgodi tudi, da predponsko obrazilo le izpostavlja pomensko sestavino, ki jo (vsaj implicitno) vsebuje že skladenjskopodstavni glagol, navadno nepredponski NDV. Bolj kot je za krajevni prislov, iz katerega je s preverbizacijo nastalo predponsko obrazilo, oz. po skladenjskem besedotvorju globinski prislov značilna neenotočkovnost oz. neenosmernost in več prostorskih pomenov kot združuje, večja je verjetnost, da jih (implicitno) vsebuje tudi nepredponski NDV. To pomeni, da v odnosu med nepredponskim NDV in sestavljenko v ospredje lahko prihaja kategorialna razlika v glagolskem vidu, ki na

³³² Prim. npr. Bulygina, Šmelev (1989: 31–32), Padučeva (1993: 114), Šatunovskij (1989: 267–268).

ozadju, zblizanem v nekategorialnih pomenskih sestavinah, postane izrazita. To dejstvo povečuje vidskorazmerni potencial predpanskega obrazila, ki lahko sorazmerno pogosto nastopa v blizuzgoljvidski vlogi.³³³

Pri katerih predpanskih obrazilih do tega prihaja (zopet se bomo vrnili k prostorski shemi iz podpoglavja I.1.1 in vanjo neuvrščeni globalnim prislovom) in v kolikšni meri pojav zajema vse pomene predpanskega obrazila, si bomo ogledali v nadaljevanju.

I.3 OSLABITEV POMENOTVORNOSTI PREDPANSKIH OBRAZIL

Začnimo s pomenskega vidika: primerjali bomo usklajenost razlag v SSKJ.

Analiza nepredpanskih nedovršnikov in njihovih vidskorazmernih ustreznikov (za hitreše iskanje smo se opirali tudi na jezikovni čut domačega jezikovnega uporabnika)³³⁴ na osnovi ročno pregledanega gradiva SSKJ2 je dala rezultate, ki jih predstavljamo spodaj.³³⁵

³³³ Lahko predvsem sobesedilno pogojeno. Prim. Vidovič Muha (2009: 254; 2011: 95).

³³⁴ Kot merilo vidske razmernosti med nepredpanskim NDV in njegovo sestavljenko oz. sestavljenkami je bila upoštevana že omenjena usklajenost razlag. Za uvrstitev v vidsko razmerje se morata razlagi pri nepredpanskem NDV in sestavljenki razlikovati zgolj v vidu UPS oz. nadpomenskega glagola (npr. *povzročati A – povzročiti A; delati, da B – narediti, da B; dati C – dajati C* itd.), medtem ko morata biti sam nadpomenski glagol in pomenska razločevalnost (RPS: A = A), z možno izjemo dela po *zlasti*, enaka. Drugo merilo je nespremenjena vezljivost, npr. *kazati kaj – pokazati kaj*; prim. Vidovič Muha (2011: 81), Wiemer (2017: 9), Žele (2009: 26). Dopolnilno merilo je neobstoj drugostopenjske vidskorazmerne izpeljanke oz. ob njeni prisotnosti (redko!) bodisi pomenska neenakost z nepredpanskim NDV bodisi porazdelitev pomenov med nepredpanskim NDV in izpeljanko (tudi njuna pripadnost različnim glagolskim vidsko relevantnim pomenskim tipom), npr. *miriti – pomiriti (Miril sem ga 3 ure – Končno sem ga pomiril); pomiriti – pomirjati (Čaj pomiril/pomirja)*; prim. Jakopin (1966: 177–179), Merše (1995: 36; 1996: 65–69), Wiemer (2017: 3–4, 12–14, 17), Žele (2009: 26).

³³⁵ Prim. tudi Hajnšek-Holz (1978: 54).

Število vidskorazmernih sestavljenk (vidsko razmerje zajema vsaj en pomen tako pri nepredponskem NDV kot pri sestavljenki, najpogosteje pa dvo- do štiripomenski grozd pri nepredponskem NDV in večino pomenov pri sestavljenki; precej redko vse pomene pri obeh)³³⁶ po posameznih predponskih obrazilih znaša (padajoče):

1. **za-**: 787 [4,8 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 7,4 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Pri 1. stopnji vidskega razmerja le 128, pri 2. stopnji le 50 in daleč največ pri 3. stopnji, kar 609.
2. **z-/s(e)-**: 661 [4,1 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 6,2 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 422, pri 2. stopnji 125 in pri 3. stopnji le 114.
3. **po-**: 503 [3,1 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 4,7 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 264, pri 2. stopnji 52 in pri 3. stopnji 187.
4. **o-**: 304 [1,8 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 2,8 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 233, pri 2. stopnji 71, pri 3. stopnji pa 0 (!).
5. **na-**: 154 [0,94 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 1,4 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 132, pri 2. stopnji le 4 in pri 3. stopnji 18.
6. **pre-**: 103 [0,6 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 1 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 83, pri 2. stopnji 11 in pri 3. stopnji 9.
7. **raz-**: 95 [0,58 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,9 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 61, pri 2. stopnji 14 in pri 3. stopnji 20.
8. **u-**: 88 [0,53 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,8 % $\sum_{\text{VID.KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 51, pri 2. stopnji 16 in pri 3. stopnji 21.

Slika 4: Število vidskorazmernih sestavljenk po predponskih obrazilih v SSKJ2

³³⁶ Prim. tudi podpoglavje I.1.3 in Merše (1996: 67).

Povsem pri spodnji meji so sestavljenke z naslednjimi predposkimi obrazili:

1. iz- (z dvojnico z-/s-): 44 [0,27 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,4 % $\sum_{\text{VID. KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 39, pri 2. stopnji 5, pri 3. stopnji pa 0.
- 1a. iz- (brez dvojnice z-/s-): 24 [0,15 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,2 % $\sum_{\text{VID. KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Največ pri 1. stopnji vidskega razmerja, 21, pri 2. stopnji 3, pri 3. stopnji pa 0.
2. vz- (brez dvojnice z-/s-): 37 [0,23 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,3 % $\sum_{\text{VID. KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Pri 1. stopnji vidskega razmerja le 1, pri 2. stopnji 2 in daleč največ pri 3. stopnji, 34.
- 2a. vz- (z dvojnico z-/s-): 5 [0,03 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,05 % $\sum_{\text{VID. KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$]
Pri 1. stopnji vidskega razmerja 2, pri 2. stopnji 0 in pri 3. stopnji 3.

Slika 4.1: Število vidskorazmernih sestavljenk po predposkih obrazilih v SSKJ2

Sestavljenke s predposkimi obrazili, ki tu niso naštet, zlasti *od-* : *do-*, *pri-*; *pod-* : *nad-*, *pred-* in *v-*,³³⁷ v vidsko razmerje z nepredposkimi NDV vstopajo le izjemoma.³³⁸ Kadar do tega prihaja, gre vedno za očitno subsumpcijo (npr. *saditi* že – vsaj do neke mere, implicitno – vsebuje pomensko sestavino 'noter', ki tvori pomen predposkega obrazila *v-*, kar pomeni, da *saditi* in *vsaditi* v enem od pomenov lahko vstopata v vidsko razmerje).³³⁹ Tovrstnih sestavljenk je zanemarljivo malo: vseh skupaj le okoli 28, tj. 0,17 % $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in 0,3 % $\sum_{\text{VID. KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$.

Poleg absolutnega števila sestavljenk s predposkimi obrazili, ki pogosto vstopajo v vidsko razmerje z nepredposkimi NDV, in njihovega deleža v $\sum_{\text{GLAG}}^{\text{SSKJ}^2}$ in $\sum_{\text{VID. KOREL}}^{\text{SSKJ}^2}$ se kot pomenljivo kaže tudi vzporedje takšnih sestavljenk z drugostopenjskimi vidskorazmernimi izpeljankami z istimi predposkimi obrazili kot sestavljenka. Nastanek oz. obstoj izpeljanke je namreč vedno vidotvorne narave – drugostopenjska vidskorazmerna izpeljanka ne bi nastala, če predposko obrazilo ne bi povzročalo pomenskega premika,³⁴⁰ kadar ga ne, izpeljanka ne nastane

³³⁷ *Pod-*, *nad-* in *pred-* so poznejšega nastanka in imajo v polnosti ohranjen prvotni krajevni pomen; vsem pomensko ustrezajo pripadajoči homonimni predlogi. Prim. Šekli (2016: 283).

³³⁸ Za ruščino velja podobno: *v-*, *do-*, *nad-*, *pere-*, *pod-*; prim. Wiemer (2017: 16).

³³⁹ Prim. tudi Comrie (1976: 89), Merše (1995: 36–39, 190–192, 197–201), Wiemer (2017: 8, 10). Kot eden prvih opisani pojav vsebovanosti pomenske sestavine že v NDV označuje s poimenovanjem subsumpcija Poldauf; prim. Merše (1995: 36–37), Šekli (2016: 278; 2016a: 193–194).

³⁴⁰ Prim. tudi Comrie (1976: 90).

ali pa je izjemno redka (npr. *napisovati*). Vzporejanje izvedemo tako, da število drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank delimo s številom sestavljenk z istim predponskim obrazilom, ki vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV – v ulomkovem števcu so drugostopenjske vidskorazmerne izpeljanke, v imenovalcu pa vidskorazmerne sestavljenke, ki vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, z istim predponskim obrazilom kot izpeljanke. Če je prvih znatno več kot drugih, je ulomkova vrednost precej nad 1, v nasprotnem primeru pa je pod 1. Če drugih sploh ni, ulomkova vrednost ni definirana ($\emptyset$) – z nič namreč ni mogoče deliti. *Vidskorazmerni potencial* posameznega predponskega obrazila je obratnosorazmeren vrednosti navedenega količnika: manjša kot je ta, večji je vidskorazmerni potencial predponskega obrazila.

Količniki oz. vrednosti takšnih ulomkov ${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})} \div \text{SEST}$ z istimi predponskimi obrazili so po predponskih obrazilih (naraščajoče, kar pomeni padanje vidskorazmernega potenciala oz. blizuzgoljvidskosti danega predponskega obrazila) naslednji:

1. *z-/s(e)-*: 0,4 [1. stopnja vidskega razmerja: 0,28; 2. stop.: 0,4; 3. stop.: 0,8]
2. *za-*: 0,4 [1. stopnja vidskega razmerja: 0,9; 2. stopnja: 0,8; 3. stopnja: 0,06]
3. *po-*: 0,6 [1. stopnja vidskega razmerja: 0,6; 2. stopnja: 0,8; 3. stopnja: 0,4]
4. *na-*: 0,75 [1. stopnja vidskega razmerja: 0,6; 2. stopnja: 4; 3. stopnja: 0,6]
5. *o-*: 0,85 [1. stopnja vidskega razmerja: 0,7; 2. stopnja: 0,4; 3. stopnja: $\emptyset$]
6. *vz-*: 1,4 [1. stopnja vidskega razmerja: 7; 2. stopnja: 7,5; 3. stopnja: 0,8]
7. *u-*: 2,5 [1. stopnja vidskega razmerja: 2,8; 2. stopnja: 1,9; 3. stopnja: 1,9]
8. *raz-*: 2,8 [1. stopnja vidskega razmerja: 3; 2. stopnja: 2,4; 3. stopnja: 3,1]
9. *pre-*: 3,1 [1. stopnja vidskega razmerja: 2,3; 2. stopnja: 4,2; 3. stopnja: 4,4]
10. *iz-*: 7 [1. stopnja vidskega razmerja: 5,9; 2. stopnja: 8; 3. stopnja: $\emptyset$]*
11. *do-*: 47 [1. stopnja vidskega razmerja: $\emptyset$; 2. stopnja: 11; 3. stopnja: $\emptyset$]
12. *pri-*: 79 [1. stopnja vidskega razmerja: 25,3; 2. stopnja: 2,1; 3. stopnja: $\emptyset$]
13. *v-*: 120 [1. stopnja vidskega razmerja: 78; 2. stopnja: 21; 3. stopnja: $\emptyset$]
14. *ob-, od-, nad-, pod-, pred-, pro-*: $\emptyset >$ **niči vidskorazmerni potencial** [!]

* Ob dvojnici *z-/s(e)-* je količnik opazno nižji: 2,5 [1. stop.: 2,1; 2. stop.: 3; 3. stop.: $\emptyset$].
 Slika 5: *Vidskorazmerni potencial predponskih obrazil v SSKJ2*

Kot lahko vidimo, se s tako določenim količnikom izraženi vidskorazmerni potencial oz. blizuzgoljvidskost posameznega predpanskega obrazila precej dobro ujema z absolutnim številom vidskorazmernih sestavljenk (tj. sestavljenk, ki z vsaj enim izmed svojih pomenov oz. podpomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredpanskim NDV). Vendar pa količnik niti sam po sebi ni nepomemben. Sorazmerno učinkovito namreč razvršča posamezna predpanska obrazila v skupine s podobno vrednostjo vidskorazmernega potenciala:

- a) skupino z **visokim vidskorazmernim potencialom** (kadar je količnik pod 1),
- b) skupino s **srednjim vidskorazmernim potencialom** (količnik do okoli 3),
- c) skupino z **nizkim vidskorazmernim potencialom** (količnik nad okoli 50).

Obstaja tudi skupina predpanskih obrazil z **ničtim vidskorazmernim potencialom** (z nedefiniranim količnikom). Pri tem velja omeniti, da glede na možnost določenih sprememb v rabi, ki so ob zadostni pogostnosti lahko zaznane tudi pri slovarskem opisu, pa tudi glede na možnost statistične napake pri pregledu in obdelavi podatkov meja med skupino z nizkim in ničtim vidskorazmernim potencialom ni povsem neprehodna.

Treba je opozoriti, da celo pri predpanskih obrazilih z najnižjim količnikom (*z-ls(e)-*, *za-*, *po-*) in torej največjim vidskorazmernim potencialom količnik (izjema je *za-* pri 3. stopnji vidskega razmerja) ne limitira proti 0, temveč ostaja blizu vrednosti 0,5. To pomeni, da, vsaj v slovenščini, ne moremo govoriti o nikakršni polni pomenski izpraznjenosti oz. zgoljvidskosti nobenega izmed predpanskih obrazil – niti tistih z največjim vidskorazmernim potencialom ne.³⁴¹ Če bi bila vloga predpanskega obrazila le še vidotvorna, namreč drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank (^{SEST}IZP_(II)) sploh ne bi potrebovali, zato bi bila vrednost števca v količniku kvečjemu 1 (če bi obstajala denimo le ena), vrednost imenovalca pa bi bila tolikšna, da bi se vrednost količnika asimptotsko bližala

³⁴¹ Za stopnjo predpanskoobrazilne vidotvornosti v knjižnem jeziku 16. stoletja prim. Merše (1995: 197–201).

0, npr. 0,0000000000000000n. Še najbližje je z vrednostjo količnika 0,06 takšnemu stanju *za-* pri tretji stopnji vidskega razmerja. Vendar pa je ta, kot že omenjeno, na meji med vidskim razmerjem in vrstami glagolskega dejanja. Če povzamemo: celo pri predponskih obrazilih z največjim vidskorazmernim potencialom (*z-/s(e)-*, *za-*, *po-*), blizuzgoljvidskost katerih je najvišja, izhodiščna pomenotvorna vloga ni odrinjena na stran, temveč ostaja vsaj do neke mere prisotna – sicer drugostopenjske izpeljanke z omenjenimi predponskimi obrazili sploh ne bi obstajale.

Navedeni seznam predponskih obrazil lahko primerjamo tudi s podatki o stopnji vidotvornosti predponskih obrazil v jeziku protestantskih piscev, kjer M. Merše ugotavlja večjo ali manjšo »stopnjo aspektualiziranosti« zlasti pri predponskih obrazilih *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *u-*, *raz-*, *na-*, *za-*, delno tudi *iz-* in *pre-* (prim. Merše 1995: 197; 1996: 66). Podobno ugotavlja po podatkih iz slovnice *Mluvnice češtiny* za češčino (*o-*, *na-*, *za-*, *z-/ze-/vy-*, *u-*, *po-*), po Vinogradovu za ruščino (*o-/ob-*, *po-*, *s-*, *na-*, *raz-*, *u-*)³⁴² Žele (prim. 2009: 26), že prej pa Jakopin (prim. 1966: 178). Krvina povzema podobne ugotovitve o navedenih predponskih obrazilih po nekaterih slovnica ruskega in poljskega jezika (prim. 2011: 38, 41–42). Primerjalno lahko torej povzamemo, da gre v veliki meri za splošnoslovansko in ne le slovensko značilnost.

Toda zakaj vstopajo v vidsko razmerje, kjer ob oslabljeni pomenotvornosti lahko izstopa vidotvornost predponskega obrazila, z nepredponskim NDV le sestavljenke z zgoraj navedenimi predponskimi obrazili, ne pa tudi (ali zelo redko) z *nad-* : *pod-*, *od-* : *do-/pri*, *v-* : (*iz-*)? V Toporišičevi *Slovnici* po podrobni pomenski obravnavi predponskih obrazil (prim. 2004: 213–223), kot že omenjeno, najdemo opredelitev »z manj konkretnimi predponami: *omladiti* /.../ *napisati*, *zakrpati*, *zaslišati*, *zavpiti* /.../ *skuhati*, *pozlatiti* /.../« (prim. 2004: 350 in Žele 2009: 25). Kaj je s tem mišljeno, ni natančneje pojasnjeno. Vendar pa zveza »manj konkretne predpone« da misliti. Gre za predponska obrazila, ki si jih je – če se izrazimo kognitivistično – težje predstavljati enostavno, enoznačno? V podpoglavju I.1.1 smo zapisali, da globinskih prislovov, katerih pretvorbo

³⁴² Prim. tudi Avilova (1976: 32–33) in Vinogradov (2001: 432–439). Prim. še Wiemer (2017: 16).

po skladenjskem besedotvorju predstavljajo predpionska obrazila *z-/s(e)-*, *po-* in *o-*, delno pa tudi *na-*, *raz-* in *pre-*, ne moremo uvrstiti v enostavni triosni prostorski sistem, ki temelji na eni točki in eni smeri. Ta sistem je odraz človekove osnovne orientacije v prostoru in upodablja okoliščinski del propozicije.³⁴³ Glavni razlog za neuvrstitev globinskih prislovov, katerih pretvorba so po skladenjskem besedotvorju zgoraj naštetih predpionska obrazila, v ta osnovni sistem je njihova neenotočkovnost oz. neenosmerenost. S tem je namreč zmanjšana sposobnost predpionskega obrazila, da bi dejanje v prostor umeščalo enostavno, enoznačno.³⁴⁴ Zato lahko začne prevladovati druga lastnost predpionskega obrazila: vidotvornost.³⁴⁵

Kako pa je s posplošeno (sicer predvsem na račun tretje, mejne stopnje vidskega razmerja) najpogostejšim vidskorazmernim predpionskim obrazilom *za-*? Kot pretvorba 'zadaj' sicer spada v našo shemo, vendar pa smo že v podpoglavju I.1.1 omenili, da predstava o tem, kar je strto, zakrito in česar ne vidimo, ne more biti zares jasna, enoznačna.

Če kot eno izmed meril za ugotavljanje vidskega razmerja med nepredpionskim nedovršnikom in njegovo sestavljenko jemljemo tudi odsotnost izpeljanke (prim. Jakopin 1966: 177–179, Žele 2009: 26), moramo – kot že zgoraj ob najnižjih količnikih ^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST, ki pa vendarle ne limitirajo proti 0 – še enkrat opozoriti, da blizuzgoljvidskosti navedenih predpionskih obrazil nikakor ne smemo razumeti absolutno (prim. Žele 2009: 26). Zlasti seveda ne diahrono (prim. Bajec 1959, Šekli 2016, 2016a), kar dokazujejo mdr. številne drugostopenjske izpeljanke z naštetimi predpionskimi obrazili, npr. *opisati* – *opisovati*, *pobiti* – *pobijati*, *sprati* – *spirati* itd.³⁴⁶ Ne smemo pozabiti, da je pomenotvornost naštetih predpionskih obrazil še vedno dovolj velika, da ob pomenski zbliznanosti med nepredpionskim NDV in sestavljenko z njihovo pomočjo lahko ločujemo posamezne pomene ali pa znotraj pomenov ugotavljamo njihovo (izrazitejšo) vezanost na določene kolokacije (prim. podpoglavje I.1.3).

³⁴³ Prim. npr. Vidovič Muha (2009: 253–254).

³⁴⁴ Kot smo opozarjali, v tem primeru to vlogo prevzamejo predlogi in prislovi. Prim. npr. (Žele 2009: 34).

³⁴⁵ Izven vidske razmernosti, kjer je pomenska razlika očitna, izstopa slednja, saj je vidska razlika zaradi svoje kategorialnosti splošnejša; prim. npr. Jakopin (1966: 177–178).

³⁴⁶ Prim. tudi Merše (1995: 108–116, 199–201).

Primer:

Dolgo je brisal mizo, a v eni uri jo je le pobrisal (obrisal).

Začela si je brisati obraz – Na hitro si je obrisala (? pobrisala) obraz.

Če kot jezikovni uporabniki glede na zahteve skladenjskega okolja zaradi vajenosti te zamenjave izvajamo samodejno, pa bi najbrž ob tujčevem vprašanju, zakaj enkrat *po-*, drugič pa *o-*, odgovorili, da ker je tisto *po-* mišljeno bolj *po vrhu*, *po celi površini* mize, *o-* pa *okoli* obraza. Tako bi pravzaprav pojasnili nastanek vidskega razmerja, ki se je že tako ustalilo, da v tem pomenu ne potrebujemo drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank **pobrisovati* ali **obrisovati*; prostorska umeščenost dejanja pa zaradi večsmernosti oz. večtočkovnosti tudi ni tako enostavna, enoznačna oz. jasna, da bi raba iskala nadomestna izrazna sredstva.

1.3.1 Podrobnejša obrazložitev vidskorazmernega potenciala oz. blizuzgoljvidskosti po posameznih predponskih obrazilih

Oglejmo si, v kolikšni meri posamezno predponsko obrazilo (s količnikom $^{SEST}IZP_{(II)} \div SEST$ do vrednosti okoli 3, torej do srednjega vidskorazmernega potenciala) lahko postane blizuzgoljvidsko in s čim je to pogojeno – tako glede na pomenskosestavinskost predponskega obrazila kot tudi pomenskosestavinskost samega glagola.³⁴⁷ Začeli bomo s predponskimi obrazili s srednjim vidskorazmernim potencialom in se nato spuščali po količniku $^{SEST}IZP_{(II)} \div SEST$ proti vrednosti 1 in končno pod njo – ko že lahko govorimo o znatnem vidskorazmernem potencialu.

1.3.1.1 Pre- (tu 'skozi celotno dejanje')³⁴⁸

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 103, **količnik**

³⁴⁷ Prim. Merše (1995: 39–41), Šekli (2016: 278; 2016a: 193–194).

³⁴⁸ Navedeni so le tisti pomeni globinskega prislova, ki navadno nastopajo pri subsumpciji. Kot že omenjeno, zanje velja, da morajo biti dovolj splošni, sicer je možnost, da jih (implicitno) vsebuje že nepredponski NDV, dokaj majhna; prim npr. *prepisati* (pisati 'čez/drugam') – *prepisovati* glede na *brati* – *prebrati* ('skozi celotno dejanje').

^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST pa 3,1 (torej je ravno še znotraj srednjega vidskorazmernega potenciala predpionskega obrazila).

Posamezne primere bi lahko razlagali s subsumpcijo,³⁴⁹ npr. *cediti/precejati* – *precediti* in *leviti se* – *preleviti se*, če seveda predpostavimo, da *cediti*, *leviti* že vsebujeta sestavino 'skozi' (pripravo (cedilo), kožne faze ali zlasti preneseno posamezne faze procesa sploh).³⁵⁰

Vsi primeri, ki jih navajamo pri posameznih predpionskih obrazilih, so iz korpusa Gigafida.

Primeri:

Čaja ne kuhajte v kovinski posodi in ne cedite ga skozi kovinsko cedilo
– *Čaj precedimo skozi kavni filter.*

Junija se drugič levijo v ličinke tretjega stadija (L3) in postanejo še bolj požrešne – *Svilo delajo gosenice, ki se pozneje prelevijo v metulje.*

V ostalih primerih *pre-* izpostavlja celoten, poln pretek dejanja (pogojno recimo od začetne do končne točke).³⁵¹ Za celostnost smo že večkrat omenili, da je povezana z zgoščenostjo, stisnjenostjo, omejenostjo dejanja (vidimo začetek, konec in vse vmes). Takšne vrste *pre-* tvori sestavljenke s pomensko dokaj raznorodnimi glagoli, ki pa večinoma

³⁴⁹ Kot že omenjeno, gre pri subsumpciji (izraz je v opisanem pomenu kot eden prvih uporabljal Poldauf) v odnosu med sestavljenko in nepredpionskim NDV za izpostavitev, potrditev že v nepredpionskem NDV (vsaj implicitno) navzoče pomenske sestavine. Prim. Comrie (1976: 89), Merše (1995: 36–38; 1996: 66–67), Šekli (2016: 278; 2016a: 193–194), Žele (2009: 25–26). Temu pojavu bi lahko vzporedili tudi doseženje notranje meje glagolskega dejanja pri prvem in drugem glagolskem vidsko relevantnem pomenskem tipu, pri katerih NDV izraža doseganje notranje meje in s tem nakazuje, predvideva tudi že njeno doseženje, ki pa ga jasno izraža, izpostavlja, potrjuje DV (ne NDV). Brez doseženja ne bi mogli govoriti o doseganju notranje meje. Tako tudi pri subsumpciji šele sestavljenka (torej DV) izpostavlja, potrjuje, jasno izraža že v NDV (vsaj implicitno) prisotno pomensko sestavino.

³⁵⁰ Predstave, kaj prištevati k čemu (ali drugače: kaj vse posamezno predpionsko obrazilo ob konkretnem glagolu izraža in kateri primer sodi h kateremu pomenu), so vsaj do neke mere pogojne in delno subjektivne. Poleg tega meje med posameznimi pomeni niso neprehodne; prim. Hajnšek-Holz (1978: 36). Enako velja za vse naše analize v sledečih podpoglavjih.

³⁵¹ Prim. Šekli (2016: 281; 2016a: 195), Vidovič Muha (1993: 176–177).

pripadajo prvi stopnji vidskega razmerja, npr. *brati* – *prebrati*, *listati* – *prelistati*; *bičati* – *prebičati*; *lopataati* – *prelopataati*.³⁵²

Primeri:

Ko prespim pri prijateljih, mi gre že od nekdaj na živce, da začnem pri njih brati napeto knjigo, potem pa jo moram pustiti tam – Če moraš v enem tednu prebrati dve knjigi, ju enostavno moraš.

Sedela sem v dnevni sobi, menjala televizijske kanale in istočasno listala revijo – Namestite se v udoben počivalnik, vzemite v roke dobro knjigo, prelistajte najljubšo revijo in uživajte.

Pri hudem prestopku so nesrečneža prebičali na vsaki ladji v floti – v čolnu so ga peljali od ladje do ladje in ga bičali.

Prostovoljci bodo starejšim ves dan pomagali lopataati vrt in čistiti stanovanja – Gnojite lahko jeseni ali zgodaj spomladi, seveda preden vrt prelopataate.

V primerih z nekaterimi glagoli zlasti tretje stopnje vidskega razmerja, kot je npr. *kršiti* : *prekršiti*, bi težko govorili o čemer koli drugem kot zgolj o dodatku dovršnosti kot kategorialne pomenske sestavine.

Primer:

Ves čas kršijo skupaj sprejeta pravila in že kar neokusno varujejo svoje koristi – Na oglasni deski visi seznam ljudi, ki so prekršili vsa hišna pravila in v zavetišče nimajo več vstopa.

I.3.1.2 Raz- ('narazen')

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 95, **količnik** ^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST pa 2,8 (torej blizu meje srednjega vidskorazmernega potenciala predponskega obrazila).

Večino primerov lahko razlagamo s subsumpcijo, npr. *cefrati* – *razcefrati*, *cepiti/razcepljati* – *razcepiti*, *deliti/razdeljevati* – *razdeliti*, *drobiti* – *razdrobiti*, *mršiti* – *razmršiti*. Glagoli *cefrati*, *cepiti*, *deliti*, *drobiti*, *mršiti* sami po sebi v večji ali manjši meri vsebujejo sestavino 'iz skupne točke v vse smeri' oz. 'narazen'.

³⁵² Vidsko razmerje *lopataati* – *prelopataati* je izpričano v korpusu Gigafida, v SSKJ2 pa (eksplicitno) še ne.

Primeri:

Nemočno gledata, kako granate cefrajo njune tovariše – Umrli so kasneje, marsikateri v mukah, potem ko so jih razcefrale granate ali jim je plin razžrl pljuča.

Eden je žagal, dva pa sva lupila hlodovino in cepila drva – Če s sekuro razcepimo bukovo poleno, dobimo dve manjši bukovi polenci, ki odletita narazen.

Ko se je delil proračunski denar, se je zdelo, da se niste prav zagreto borili za svoj delež – Po izkušnjah sodeč opozicijski poslanci ne bodo skoparili s predlogi, kako drugače razdeliti državni denar.

Zemljo pustimo v odprti brazdi, da bo mraz čez zimo drobil grude in bo zemlja spomladi lepo grudičasta – Spomladi zemljo prekopljemo oziroma jo dobro razrahljamo, da razdrobimo večje grude in hkrati odstranimo plevel.

Nehaj. Veš, da mi gre na živce, če mi mršiš lase – Bom, je tiho rekla, mu z roko razmršila lase in ga poljubila.

Pri *cefrati* in *drobiti* lahko izvedemo zamenjavo s *s-/z-* (*scefrati*, *zdrobiti*), pri čemer je pomenski premik neznaten³⁵³ in bi ga bilo težko zares natančno opredeliti – zdi se, da oslabi sestavina 'narazen', bolj izpostavljena pa je zaključnost dejanja. Zamenljivost blizuzgoljvidskih predponskih obrazil ob neizrazitem pomenskem premiku lahko služi kot dodatna potrditev njihove blizuzgoljvidskosti (prim. Merše 1996: 69, Žele 2009: 26).

Primeri:

Brez obotavljanja so odgovorili z rafali in z njimi kočo iz bambusa razcefrali na koščke; To je bilo glavno jadro, ki ga je eksplozija scefrala na koščke.

Skuto razdrobimo z vilicami, ji primešamo jajce, smetano, očiščene in oprane rozine in sladkor; Skuto zdrobimo z vilicami, ji dodamo jajci, vaniljin in kristalni sladkor ter ščepec soli.

³⁵³ To je mogoče preveriti z leksikografsko analizo gradiva, zlasti kolokacij: *scefrati/razcefrati na koščke/kosce* (11/15; preneseno), *blagoljadro* (3/3), *meso* (1/2) itd.

V primerih kot npr. *dražiti – razdražiti* in *jeziti – razjeziti* se zdi sestavina 'narazen' navzoča preneseno, *raz-* morda izraža tudi začetnost (prim. Šekli 2016: 283; 2016a: 195), ki pa je ob sobesedilni podpori lahko hkra-ti končnost (prim. Hajnšek-Holz 1978: 52, Toporišič 1996: 121; 2004: 221): *Razjezil se je in se takoj spet pomiril*. Več o tem pri za-

Primeri:

Več kot dva meseca je dobival močne antibiotike, ki so mu dražili želodec – Tik pred tekmo magnezija raje ne jemljite, preden bo prišel do mišic, vam lahko razdraži želodec.

V zadnjem mesecu dni je jezil trenerja in navijače s svojo odsotno igro, kot da ga košarka ne zanima več – S svojo brezkrvno, celo nonšalantno igro je v dobrih štirih minutah prvega polčasa tako razjezil trenerja, da ga v drugem polčasu ni več pošiljal v igro.

I.3.1.3 U- (prvotno zlasti 'stran', tudi 'dol')³⁵⁴

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 88, **količ-nik** ^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST pa 2,5 (vidskorazmerni potencial predponskega obrazila je torej srednji).

Kadar predponsko obrazilo *u-* nastopa kot blizuzgoljvidsko pri sestavljenkah prve (tudi druge) stopnje vidskega razmerja, npr. *kriviti (se) – ukriviti (se)*, *krojiti – ukrojiti*, *krotiti – ukrotiti*, *loviti – uloviti* (ali supletivno *ujeti*), bi težko govorili o čem drugem kot zgolj o zaključenosti dejanja;³⁵⁵ pri *kriviti (se) – ukriviti (se)* bi morda lahko govorili tudi o subsumpciji: 'stran' od prvotne lege ali 'dol'.

Primeri:

Utež spustite čim nižje, ne da bi pri tem krivili hrbet – Okroglo ukri-vite hrbet in nekoliko razbremenite hrbtnico.

³⁵⁴ Prim. npr. Šekli (2016: 280–281; 2016a: 195), Vidovič Muha (1993: 180–181).

³⁵⁵ Prim. npr. Vidovič Muha (1993: 181).

Gledala sem šiviljo, kako je krojila obleko – Ko me je dodobra premeril s pogledom, je pred mano naložil vrsto različnih vzorcev blaga, iz katerega mi bodo ukrojili obleko.

Precejšnje število gasilcev je prišlo krotit ogenj, ki je uničil ostrežje senika – Gasilci so prihiteli v rekordnem času in ukrotili ogenj, saj je gasilski dom le nekaj metrov stran.

Ne slišim več hrupa, niti ne vidim ljudi okoli sebe, sem že tam spodaj in lovim ribo za ribo – Posebno vznemirjenje povzroča nemonotonost športa, saj lahko danes uloviš eno ribo, jutri pa pet ali nobene.

Pri podtipu tretje stopnje vidskega razmerja, npr. *krasti – ukrasti, moriti – umoriti* bi poleg zlasti podovrševanja lahko iskali subsumpcijo (tako *krasti* kot *moriti* zaradi izginotja ukradenega oz. umorjenega potencialno vsebujeta sestavino 'stran'). Enako velja za posamezne glagole druge stopnje vidskega razmerja, npr. *plahneti/plahniti – uplahneti/uplahniti, veneti – uveneti* (tu bi lahko šlo tudi za sestavino 'dol', saj tako *plahneti/plahniti* kot *veneti* (vsaj implicitno) predvidevata upad).

Primeri:

Mladenič se je potikal po pisarnah in kradel denarnice – Neopazno je stopil v hišo in ukradel dve denarnici.

Člani te organizacije so brez obsodbe v nočnih urah morili ljudi – Umoril je štiri ljudi, preden so ga prijeli.

Sicer še ne treniram, saj oteklina le počasi plahni – Tri, štiri dni sem čutil bolečine v nogi, dokler oteklina ni uplahnila.

Strižemo kmalu zatem, ko začnejo cvetovi veneti – Zvončki so lepši v naravi, kot v vazi, kjer zaradi prevelike toplote hitro uvenijo.

Opozoriti je treba, da kadar *u-* nastopa kot varianta *v-*,³⁵⁶ so zanj značilne tudi vse lastnosti predpanskega obrazila *v-*, torej minimalni do ničti vidskorazmerni potencial.³⁵⁷ Takšne sestavljenke in tvorjenke iz predložne zveze (prim. Vidovič Muha 2011: 334) z *u-* vstopajo v vidsko razmerje izključno s svojimi izpeljankami, npr.

³⁵⁶ Prim. Šekli (2016: 278–279; opombi 17 in 18).

³⁵⁷ Prim. tudi Šekli (2016: 279).

*ubesediti – ubesedovati, udejaniti – udejanjati, uglasiti – uglaševati, ugotoviti – ugotavljati, uigrati – uigravati, ukiniti – ukinjati, ukoreniniti – ukoreninjati, uliti – ulivati, umestiti – umeščati, upodobiti – upodabljati, upokojiti – upokojevati, urediti – urejati, uresničiti – uresničevati, uskladiti – usklajevati, utekočiniti – utekočinjati, utemeljiti – utemeljevati, uveljaviti – uveljavljati, uvesti – uvajati.*³⁵⁸

I.3.1.4 Na- ('na površino' iz poljubne smeri in na poljubno ploskev)

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 154, **količnik** $SEST_{I\dot{Z}P(II)} \div SEST$ pa 0,75 (predponsko obrazilo ima torej že visok vidskorazmerni potencial).

Večino primerov lahko vsaj pogojno razlagamo s subsumpcijo. Največkrat gre za glagole prve stopnje vidskega razmerja: *brusiti – nabrusiti, elektriti (se) – naelektriti (se), gubati (se) – nagubati (se), kodrati – nakodrati, krhljati – nakrhljati, ličiti – naličiti, magnetiti – namagnetiti,*³⁵⁹ *malati – namalati, mazati – namazati, oljiti – naoljiti, ostriti – naostriti, parfimirati – neparfimirati, pisati – napisati, risati – narisati, slikati – naslikati* itd. **Vsa našeta dejanja splošno gledano tako ali drugače potekajo na površini (česa).**³⁶⁰

³⁵⁸ Podobne sezname sestavljenk, ki lahko vstopajo v vidsko razmerje zgolj s svojimi izpeljankami, ne pa tudi s skladijskopodstavnim oz. nepredponskim NDV, bi lahko navedli tudi za vsa ostala predponška obrazila z izrazito majhnim (*iz-, vz-*), minimalnim (*do-, pri-, v-*) ali celo ničtim (*ob-, od-, nad-, pod-, pred-, pro-*) vidskorazmernim potencialom. Če pri sestavljenkah ali tvorjenkah iz predložne zveze z naštetimi predponskimi obrazili drugostopenjska vidskorazmerna izpeljanka ne obstaja (pogosto zlasti pri izražanju vrst glagolskega dejanja), je sestavljenka nevidskorazmerna. Potencialna nadomestna izrazna sredstva (tj. besedilno uresničena skladijska podstava sestavljenke) kot »zasilno rešitev« smo na kratko prikazali v predhodnih poglavjih.

³⁵⁹ Vidsko razmerje *krhljati – nakrhljati, magnetiti – namagnetiti* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledov zanj ni.

³⁶⁰ Prim. Hajnšek-Holz (1978: 37–38), Šekli (2016: 279; 2016a: 194), Toporišič (2004: 216), Vidovič Muha (1993: 169–170; 2011: 74).

Primeri:

Lonček trdo držite za ročaj in brusite nož stran od roke – Pred večerjo je čistil fazana. Prej pa je nabrusil nož.

Bolj ko se je ameriško predsedniško letalo približevalo slovenski zemlji, bolj se je ozračje elektrilo – Ko sta zaigrala basist in kitarist, se je ozračje naelektrilo in množica se je dokončno razgrela.

Maščevje, usnjica in vrhnjica se tanjšata, elastična vlakna pa popuščajo, zato se koža počasi guba – Drobne zgostitve so čedalje gostejše, dokler se koža ne naguba in ne nastanejo vidne vdolbinice in zatrdline.

Namesto da bi si lase kodrali z vročimi pripomočki, si raje spletite kito in pustite, da se posuši na zraku – Najverjetneje si bo morala za novoletno zabavo lase nakodrati znova.

Preden se začnete ličiti, ustnice na rahlo zmasirajte s suho zobno ščetko – Zelo skrbno sem se naličila in si živo rdeče obarvala ustnice.

V penziji je postal priznan amaterski slikar, ki mala najbolj nežna tihožitja, kar si jih lahko zamisliš – Nad vhodom so dali namalati ribniškega krošnjarja.

Sedi na brisači pod sončnikom in se maže s kremo za sončenje – Pred kopanjem se je namazal s kremo.

Oljili so spoje, vrteli gumbe in brisali ogromne steklene leče – Naoljil je ležaje in poskusno zavrtel kolesi.

Med brušenjem kose se je odlomil del noža, s katerim je ostril rezilo kose – Zagotavlja, da je z njegovim patentiranim izdelkom mogoče učinkovito naostriti vsak nož.

Pred sončenjem se nikoli ne parfumirajte ali mažite s kremami za telo – Okopala sem se in neparfumirala.

Na pisalni mizi je začel pisati pismo, pismo teti – Napisal sem jima pismo in povabila sta me, naj pridem.

Počasi dodajajte podrobnosti glavnim obrisom figure in še naprej rišite tanke, nežne črte – Narisal je vsako črto, lastnoročno pobarval vsak delček ozadja.

Začel je slikati portret in vsakdanje poziranje se je spremenilo v nedovoljeno zvezo – Je izjemen portretist, težava pa je nastala, ker je želel naslikati portret naročnikove žene brez pretiranih korektur.

Podobno velja za naslednjo skupino, ki izraža tepež na/po površini: *garbati – nagarbati, klestiti – naklestiti, mlatiti – namlatiti, tepsti – natepsti.*³⁶¹ In še za skupino, ki izraža kopičenje (na površini): *gomiliti – nagomiliti, grmaditi (se) – nagrmaditi (se), kopiciti (se) – nakopiciti (se).*

³⁶¹ Prim. tudi Hajnšek-Holz (1978: 50).

Primeri:

Mulce bi morala milica veliko bolj garbati, tega pa si takrat res niso mogli več privoščiti – Nagarbala jo je kot porednega mulca.

Nekaj časa se je otepala, ko jo je klestil po riti – Pošteno me je naklestil s palico po riti.

Brez besed me je začel mlatiti z leseno palico – S palico me je namlatila po nagi riti, da sem bila vsa marogasta.

Naslonili so ga na avto in ga topli po hrbtu in zadnji plati – Mama in varuška sta ga natepli po riti.

Ljudje so prodajali in zastavljali premoženje, da bi si lahko gomilili tulipanove čebulice – Junak se zapre v stanovanje in potem preda komuniciranju z barvami slik, vonjavami rož, ki si jih je nagomilil.

Nista si grmadila bogastva in sta živela dokaj skromno – Nekdo je vse kakor kriv, da so si posamezniki nagrmadili takšno bogastvo.

Poraba se zmanjšuje, uvoz se naglo povečuje, zaloge pa se kopičijo – V tovarni so se zadnje mesece nakopičile prevelike zaloge in cena celuloze je padla.

V posameznih primerih pa bi za dejanje težko rekli, da poteka na površini, in *na-* tedaj pri prvi in drugi stopnji vidskega razmerja izraža zlasti polno mero, s tem pa pri dejanjih tega tipa zaključenost dejanja. Gre za skupino »učenje (na pamet)«³⁶² (*dudlati se – nadudlati se, piflati se – napiflati se, piliti se – napiliti se*)³⁶³ in še npr. *hraniti – nahraniti, hujskati – nahujskati, ščuvati – naščuvati*; morda tudi *hruliti koga – nabruliti koga*, če se premi predmet pri *hruliti* ustali: *hruliti koga* (9), *bolnika* (1), *vlado* (1), *nabornika* (1).

Primeri:

Ko se je nekoč reva vsa bleda dudlala neko snov, sem ji sklenil pomagati – V tistem trenutku se mora snov nadudlati na pamet.

Oče in sin potegneta skupaj, ko se pritoži sestra, da se še piflati ne more za jutrišnjo kontrolko – 80 % folka zabušava cele 4 leta, potem se pa napiflajo za na maturo in kasneje vse pozabijo.

³⁶² Prim. tudi Šekli (2016: 279).

³⁶³ Vidsko razmerje *piliti se – napiliti se* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledeov zanj ni.

Služabnik je pojasnil, da moramo še malce počakati. Pravkar hrani svojega psa – Prej ali pozneje bo moral nahraniti psa, sicer bo žival poginila od lakote.

Za zabavo so hujskali pse, da so napadali gole ljudi – Na ubogo žensko je nahujskala psa, da se je komaj rešila za sosedovo ograjo.

Drug drugega so ščuvali proti njemu in mu na glas obljubljali maščevanje – Kar je bilo najbolj podlo od vsega: ženo in otroke so naščuvali proti njemu.

1.3.1.5 O- (prvotno 'okrog')

Številno vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 304, **količnik** ^{SEST} IZP_(II) ÷ SEST pa 0,85 (predponsko obrazilo ima torej že visok vidskorazmerni potencial).

O- sodi k predponskim obrazilom, ki kot pretvorba izrazito neenosmernih in neenotočkovnih globinskih prislovov dejanje v prostor umeščajo neenostavno oz. neenoznačno. To pa pomeni, da tudi o subsumpciji govorimo v precej splošnejših okvirih kot pri predponskih obrazilih, ki smo jih obravnavali zgoraj.³⁶⁴ Pomenska sestavina 'okrog' v pomenu **polnega poteka dejanja** povsem naokrog, ki se **posplošuje v polnost** in s tem **zaključenost dejanja** (ta je značilna le za prvo in drugo stopnjo vidskega razmerja in dejansko v odnosu do nepredpanskega NDV vidskorazmernih sestavljenk z o- pri tretji stopnji vidskega razmerja ni), je namreč – vsaj implicitno – prisotna v nemajhnem številu nepredponskih NDV prve in druge stopnje vidskega razmerja.

Nekatere primere bi sicer pogojno lahko razlagali s subsumpcijo (po površini vse 'naokrog'): *briti – obriti, cvreti – ocvreti, čistiti – očistiti, dišaviti (se) – odišaviti (se), hladiti (se) – ohladiti (se), klofutati – oklofutati, krasiti/okraševati – okrasiti, kronati – okronati, ličkati – oličkati, lupiti (se) – olupiti (se), luščiti (se) – oluščiti (se), lužiti – olužiti,*³⁶⁵ *prhati – oprhati, siveti – osiveti, stružiti – ostružiti, veneti – oveneti* itd.³⁶⁶

³⁶⁴ Prim. tudi Wiemer (2017: 16).

³⁶⁵ Vidsko razmerje *lužiti – olužiti* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgleddov zanj ni.

³⁶⁶ Pri marsikaterem od navedenih primerov, npr. *obriti, očistiti, oličkati, olupiti (se), oluščiti (se), oprhati, ostružiti*, bi bilo mogoče iskati tudi pomensko sestavi-

Primeri:

Pod nadzorom policista si je začel briti brado in brke – Danes se je počutil še kar privlačnega, ker si je zjutraj obril brado.

Oče je stal za štedilnikom in cvrl jajca – Odločil se je, da si bo ocvrl jajca, in to na način, kakor mu jih je pripravljala mama.

Z električno krtačko si ne čistite zob dlje od dveh minut, in sicer z zmernim pritiskom – Ko očistimo zadnje zobe spodaj, očistimo zgornje zobe leve strani.

Ne dišavite se v pisarni ali neposredno pred srečanjem – Malo se je odišavila, in ko si je pred ogledalom česala lase, je tiho požvižgavala.

Torto hladimo 2 do 3 ure, nato jo okrasimo s shranjenimi breskvami – Torto močno ohladimo in šele nato razrežemo.

Najbrž so redki očetje, ki bi mirno opazovali, kako tujci klofutajo njihove otroke, pa naj imajo prav ali ne – Danes bi se danes vsak od nas zgrozil, če bi vedel, da je učitelj oklofutal njegovega otroka.

Čez mesec ali dva bodo balkon krasile s cvetjem – Tudi nekaj okenskih polic okrasimo s cvetjem.

V 18. stoletju so vladarja običajno kronali s krono, ki je bila narejena posebej za to priložnost – Že pri rosnih štirinajstih letih so jo okronali z ogrsko krono.

Pokazali so nama, kako se lička koruza. S koruznega storža olupiš vse liste, štiri obdržiš, ostale pa potrgaš stran – Koruzni storž oličkamo in ga prelomimo na polovico.

Ravno je kuhala mineštro. Nabral je drva in zakuril, midva pa sva začela lupiti krompir – Olupimo še krompir in očistimo korenje, ju narežemo na kose in zamešamo v jed.

Pomagali smo ji luščiti fižol – Fižol oluščimo in kuhamo 40 minut v večji količini malo slane vode.

Medtem ko se je dekle prhalo, je na hitro opravil telefonski pogovor in nato pobobnal po vratih kopalnice – Zmuznila se je v kopalnico, se na hitro oprhala, preoblekla in se odpravila proti kuhinji.

Sredi tridesetih začno lasje siveti in izgubijo naraven sijaj – Ko je imela sedeminpetdeset let, so njeni lasje že občutno osiveli.

S pritiskanjem nanj je strugar vrtel obdelovanec sem ter tja in ga z dletom stružil – Letve so ostružili s stružniki v krožni preseki.

Sredi avgusta so začeli rumeneti in veneti listi, sedaj (konec avgusta) pa je trta skoraj vsa ovenela.

---

no 'stran' (*o(b)-*), kot pri *obglaviti*, čeprav je večinoma ni mogoče z gotovostjo ločiti od 'okrog'. Prim. Šekli (2016: 280, opomba 20).

Vendarle se zdi, da tu izrazito izstopa predvsem **zaključenost** in s tem (pri prvi in drugi stopnji vidskega razmerja) **celostnost dejanja**.³⁶⁷ Če koga denimo sprašujemo, ali *se je že obril in oprhal*, nas najbrž zanima, ali je že zaključil in je torej kopalnica prosta, ne da bi pri tem poudarjali, da je britje in prhanje potekalo vse naokrog (po vsej bradi oz. po vsem telesu) ali da so se odstranjevale dlake oz. pot, umazanija. Če bi nas kdo vprašal, zakaj *o-*, pa najbrž bi odgovorili, da ker res 'vse naokrog', 'stran'.

Predvsem podovrševalna vloga *o-* je še izrazitejša v primerih, kjer nepredponski NDV večinoma ne opisuje izrazito fizičnega dejanja, npr. *cariniti – ocariniti*, *hrabriti – ohrabriti*, *jekleneti – ojekleneti*,³⁶⁸ *karati – okarati*, *kregati – okregati*, *krečiti (se) – okrepiti (se)*, *možiti (se) – omožiti (se)* in *ženiti (se) – oženiti (se)*, *zdraviti – ozdraviti* itd.³⁶⁹

Primeri:

Zagotovili smo, da so vozniki blago lahko carinili že med časom, ko so v koloni čakali na prehod – Vedno sem v Dolgi vasi uredil mejne formalnosti in potem blago ocarinil v Ljubljani.

Čeprav smo izgubili trikrat zapored in nismo dosegli niti enega zadetka, nas je trener hrabil, da smo še vedno odlično moštvo, da lahko ob trdem delu premagamo vsakega – Trener je pred krutim bojem za obstanek moštvo ohrabil z izjavo, da se ob nepravem času znajde na nepravem mestu.

Radi smo se igrali s svečami in čarobnim voskom, ki je padal na krožnik, in nas je mama karala, da se bomo opekli in umazali – »Kako se pa vedeš?« ga je okarala mama.

Mama je dolgo kregala otroka, zelo se je jezila, zelo – Če otrok kje stika, ga okregajo.

³⁶⁷ Prim. tudi Hajnšek-Holz (1978: 51–54), Šekli (2016: 280), Toporišič (2004: 217).

³⁶⁸ Vidsko razmerje *jekleneti – ojekleneti* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledov zanj ni.

³⁶⁹ Šekli (2016: 280) ugotavlja, da je dovršni pomen oz. zlasti podovrševalna vloga *o-* še posebej izrazit ob izpridevniških in izsamostalniških glagolih, ki označujejo prehod v stanje, pridobivanje lastnosti ali povzročanje (faktivnost) takega prehoda, pridobivanja lastnosti – v zgornjih primerih npr. *ohrabriti*, *okrepiti (se)*, *ozdraviti*; *ocariniti*, *omožiti (se)* in *oženiti (se)*. Odsotnost faktitivnosti se pogosto izraža v prisotnosti prostega morfema *se*, obratno velja za njeno prisotnost.

Močne hrbtne in trebušne mišice, ki jih krepimo z ustrezno telesno dejavnostjo, so hrbtenici v oporo in preprečujejo bolečine – Mišice, ki jih okrepimo z redno telovadbo, same po sebi še niso zagotovilo za dobro (vzravnano) držo.

Za v službo obleke ne bi mogla nositi, če bi se še enkrat možila, se pa tako ali tako ne bi v isti obleki – Omožila sem se na najcenejši način.

Šele po treh tednih sem začela poškodbo pravilno zdraviti – Po navadi bolečina izgine, ko bolezen ali poškodbo ozdravimo.

I.3.1.6 Po- ('*razmeščenost, razpršenost po površini*': '*zgoraj po površini*', '*po raznih krajih in časih*', '*enkrat*' >; '*malo*'; '*drug(ega) za drugim*')³⁷⁰

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 503, **količnik** ^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST pa 0,6 (predponsko obrazilo ima torej visok vidskorazmerni potencial).³⁷⁰

Za *po-* velja vse, kar smo našli pri predponskem obrazilu *o-*, tudi glede subsumpcije.

Podobno kot pri *o-* bi kar nekaj primerov pogojno lahko razlagali s subsumpcijo ('*zgoraj po površini*'): *barvati* – *pobarvati*, *beliti* – *pobeliti*, *brisati* – *pobrisati*, *ciniti* – *pociniti* in *činkati* – *pocinkati*, *česati* – *počesati*, *gasiti* – *pogasiti*, *gnojiti* – *pognojiti*, *grabiti* – *pograbiti*, *hladiti* – *pohladiti*, *klepati* – *poklepati*, *kositi* – *pokositi*, *kromati* – *pokromati*, *lakirati* – *polakirati*, *malati* – *pomalati*, *mokati* – *pomokati*, *motneti* – *pomotneti*,³⁷¹ *sušiti (se)* – *posušiti (se)*, *žveplati* – *požveplati* itd. Podobno kot pri *o-* tudi tu izstopa predvsem zaključenost in s tem (pri prvi in drugi stopnji vidskega razmerja) celostnost dejanja.³⁷²

³⁷⁰ Prim. tudi Comrie (1976: 89).

³⁷¹ Vidsko razmerje *ciniti* – *pociniti*, *kromati* – *pokromati* in *motneti* – *pomotneti* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledeov zanj ni.

³⁷² Prim. tudi Hajnšek-Holz (1978: 38, 52–53), Šekli (2016: 282), Toporišič (2004: 218), Vidovič Muha (1993: 174; 2011: 74).

Primeri:

*Las ne barvajmo tik ob lasišču; ko nanašamo barvo, poskrbimo, da ne bo prišla na čelo in vrat – Že nekaj časa ni bila pri frizerju, zato je nestrpno čakala, da ji skrajšajo lase in jo **pobarvajo**.*

*V prtiličju bolnišnice zamenjujejo tlake, belijo stene, napeljujejo instalacije – Po opravljenem delu sva ugotovila, da sva stene in stropne **pobelila** bolje kot marsikateri profesionalc.*

*Prah je brisala več kot dve uri skupaj – Pomila sem že vso posodo od včerajšnjega dne, **pobrisala** prah, očistila straniščno školjko.*

*Notranjost bojlerjev so najprej barvali z akrilnimi barvami, potem so jo cinkali – Pločevino **pocinkamo** in jo tako naredimo bolj obstojno.*

*Pred ogledalom v dnevni sobi si je česala lase nazaj – Lase si je **počesala**, zvezala v vozal in iz njega spletla kito.*

*Požar so začeli gasiti delavci sami, povsem pa so ga ugnali poklicni gasilci – S skupnimi močmi so požar omejili in **pogasili** v dobrih dveh urah.*

*Mesec dni po sajenju začnemo rastline gnojiti. Vsakih štirinajst dni jih **pognojimo** z majhno količino gnojila.*

*Ob zidovih in grmovju so grabili listje za steljo in ga na koncu pometli tudi iz najbolj skritih kotov – Pričakujejo, da bodo večino listja **pograbili** do sredine meseca.*

*Topel zrak računalniško hladijo ali grejejo na zeleno temperaturo – Naprave samodejno zaznajo temperaturo zraka, višjo od 24 stopinj Celzija, in vključijo obtočno črpalko ter **pohladijo** zrak.*

*Kleplje koso, da bo travo pokosil – Najprej je moral **poklepati** rezilo kose, nato pa sestaviti klopotec.*

*V soboto sva kosila že previsoko travo na vrtu – Že popoldne so travo **pokosili** in grmičevje obrezali.*

*V glavnem bodo belili in lakirali dotrajan parket – V naslednjih dneh bodo zbrusili in na novo **polakirali** parket.*

*Dvomim, da bom še dajal malat hišo, meni je tudi takšna dobra – Po pločnikih so potegnili bele črte in vmesno površino **pomalali** z rdečo.*

*Pri valjanju oziroma zlaganju testo čim manj mokamo in z metlico moko sproti odstranjujemo – Pri valjanju testo previdno **pomokamo**, da se ne prijemlje valjarja.*

*Rada voham sveže perilo, ki se suši – Ko se perilo **posuši**, ga lahko razelektRITE tako, da ga zlagate z vlažnimi rokami.*

*Dobro je ob pretoku žveplati manj, po treh dneh določiti prosti SO₂ v vinu in dožveplati po potrebi – Pri usakem pretoku vino primerno **požveplamo**.*

V nasprotju z *o-* izpostavljenost celostnosti dejanja pri *po-* velja tudi za primere z glagoli **tretje stopnje vidskega razmerja**, kjer je v *po-* čutiti sestavino 'malo',³⁷³ za katero pa se zdi, da vsaj do neke mere prepušča mesto enkratnosti dejanja (ki je inherentna lastnost DV tretje stopnje vidskega razmerja); pri tem je posamezna od potencialno neskončno mnogo istovrstnih faz dejanja lahko sestavljena tudi iz več enakih gibov, gest: *bobnati – pobobnati, brskati – pobrskati, cukati – pocukati, dobrikati se – podobrikati se, drezati – podrezati, drgniti – podrgniti, gledati – pogledati, hecati (se) – pohecati (se), hvaliti (se) – pohvaliti (se), karati – pokarati, kimati – pokimati, kljukati – pokljukati, kukati – pokukati, laskati – polaskati, mahati – pomahati, meti – pometi, migati – pomigati, muzati se – pomuzati se* itd.

Primeri:

S prsti sem bobnala po mizi in premišljevala – S prsti je pobobnala po mizi in se zazrla skozi okno.

Po spominu sem brskal za datumi, našteval in pretresal podatke – Pobrskal je po spominu za naslovom.

Ne vem, ali je udarila očeta, vem pa, da ga je cukala za lase – On je prvi pocukal mene za lase.

Ko zasliši zvok briketov v škatlici, začne mijavkati in se dobrikati – Z mačjo milino se mu je podobrikala.

Drezal je v ogenj, prelagal polena in dodal še nekaj trsk – Sklonil se je in podrezal v ogenj.

S hrbtiščem dlani se je drgnil po strnišču na bradi – Kdaj pa kdaj se je z dlanjo podrgnil po bradi ali z rahlim dvigom obrvi izrazil čudenje.

Odprl je okno in je gledal z veselim srcem po rosni jutranji pokrajini – Šel je k oknu, pogledal ven, zaprl okna in potegnil navzdol zaveso.

Veliko smo se pogovarjali, šli v naravo, se hecali – Da bi se nasmejaj, z njima pohecal kot v dobrih časih, ni bilo šans.

Ves teden sem nadvse zavzeto treniral, trener me je hvalil – »Igral je zares neverjetno,« je junaka tekme pohvalil trener.

»Nehaj, kako lahko pomisliš kaj takega?« ga je karala – »Kje si pa bil?« ga je pokarala mama.

³⁷³ Prim. npr. Šekli (2016: 282), Toporišič (2004: 218), Vidovič Muha (1993: 174; 2011: 75).

Odpрте oči so se mu svetile od vročine in z glavo je kimal naprej in nazaj v neskončnem zaporedju – Včasih z glavo pokima, največkrat pa kar dremlje.

Kljukal je na vrata mestne hiše in klical na pomoč – Pokljukal je na vrata, ki so se takoj vdala.

Splazila bi se v stanovanje, se skrila v omaro in kukala skozi režo, da bi videla, kaj dela – Deklica je odsunila premično steno in pokukala skozi režo.

»Pred njim to sezono lahko zgolj snamem klobuk,« je laskal tekmeču – Še vedno je najboljši igralec sveta, ima pet naslovov, jaz pa le enega,« je po zmagi polaskal tekmeču.

Mahal je z repom in jo nebogljeno gledal – Igrivo je pomahal z repom in začel skakati po postelji.

Srkala sem kavo in kadila ter zehala in si mela oči – Ozrla se je proti meni in si pomela oči.

Vedno znova je migala z glavo in nekako kazala proti gozdu – Komaj zaznavno je pomigal z glavo, kot bi prikimal.

Tigraste in črno-bele muce so se muzale ob njene noge in veselo predle – Stekel je k njemu, dvignil rep in se pomuzal ob njegovih nogah.

Da bi sestavino 'malo' oz. 'krajši čas' (delimitativnost) izrazili eksplisitno, se pri glagolih tretje stopnje vidskega razmerja zdi nujno dodati prislov *malo*,³⁷⁴ torej: *Pogledal sem v sobo ≠ Malo sem pogledal v sobo; Pocukal sem ga za lase ≠ Malo sem ga pocukal za lase, kaj pa je to hudega*. Kadar pa predponsko obrazilo *po-* tvori (vedno nevidskorazmerne!) sestavljenke z glagoli četrtega vidsko relevantnega pomenskega tipa, ki ne vstopajo v vidsko razmerje, npr. *poležati, posedeti, pospati, postati; pokramljati, popraznovati, pozabavati se* itd.³⁷⁵ in pri katerih pomenska sestavina 'malo', 'enkrat' v nepredponskem NDV ni navzoča (četrtni vidsko relevantni pomenski tip namreč zastopajo stanja in ciljno neusmerjene dejavnosti, za katere je značilna stabilnost oz. nečlenjenost na notranje faze), je vloga predponskega obrazila vedno pomenotvorna – torej tudi brez sobesedilne prislovne podpore eksplicitno izraža 'malo'/'krajši čas'.

³⁷⁴ Prim. npr. Hajnšek-Holz (1978: 42–44), Šekli (2016: 282, opomba 25).

³⁷⁵ Prim. tudi Šekli (2016: 282).

Naposled najdemo tudi primere, kjer bi predponskemu obrazilu *po-* težko pripisali kaj drugega kot izražanje celostnosti (ob tem navadno tudi zaključnosti) oz. **podovrševanje dejanja**,³⁷⁶ denimo *ceniti se – poceniti se, dražiti se – podražiti se, dojeti – podojiti*; skupina »použiti«: *hrustati – pohrustati, jesti – pojesti, južinati – pojužinati, kaditi – pokaditi, kósiti – pokósiti, malicati – pomalicati, lokati – polokati, piti – po-/s-piti, večerjati – povečerjati* itd. (prim. tudi Hajnšek-Holz 1978: 48), pa npr. *kazati – pokazati, kvariti (se) – pokvariti (se), miriti – pomiriti, molsti – pomolsti* itd.

Primeri:

Cene na naftnih trgih so se hitro stabilizirale, še več, nafta se ceni – 45 odstotkov naftnih analitikov je napovedalo, da se bo nafta ta teden pocenila.

Hrana se počasi draži že od uvedbe evra, zdaj so dvigi le bolj opazni – Kruh se je podražil za 0,9 odstotka, meso za 0,4, mleko za 0,7 odstotka.

Bila je mlada, v eni roki je na prsih držala dojenčka in ga dojila – Mati je ravno podojila dvomesečnega dojenčka.

Obrezoval je skorjo s sira, hrustal jabolko, praznil steklenico, se nato spravil v posteljo, legel na hrbet in zasmrčal – »Hm, ne samo da sem te presekal na polovico, zdaj te bom še pojedel!« je dejal in jabolko pohrustal.

Sedel je v kavarni na letališču ter pil kavo in jedel sendvič – Ko je naveličano pojedel sendvič, se je odločil.

Povej, kaj sem danes južinal? – Ravno je sedel, da bi pojužinal kos črnega kruha s salamo.

Skandiranje je trajalo tako dolgo, kot sem kadil cigareto – Ko sem cigareto pokadil, sem takoj na široko odprl okno in ves prostor posprejal z dišečim razpršilcem.

Mehanično smo kosili ali večerjali, ne da bi opazili, kaj jemo – Doma sem si pripravil obed, na hitro pokosil in odšel na verando.

Malicali smo burek v bližnjem kiosku – Če imate srečo in je prosta kakšna miza v lokalu, v miru pomalicaajte burek skupaj z jogurtom.

Nisem ga hotel motiti, saj je ravno lokal pivo – Polokal je svoje pivo in se lotil mojega, skoraj nedotaknjenega.

³⁷⁶ Prim. tudi Hajnšek-Holz (1978: 52–54), Šekli (2016: 282; 2016a: 195), Toporišič (2004: 218), Vidovič Muha (1993: 174–175).

*Sedela je v družbi starejše gospe in pila sok – Kozarec vina sta odklonila, **popila** sok in se kmalu poslovila.*

*Večerjala sta solato, pečenega piščanca in jastoga – Ko so **povečerjali** sojino juho, so obsedeli v jedilnici.*

*Fantič je žalostno čebľjal in kazal s prstom na pogorišče: »Babi, naše hišice ni več!« – Na lepem je obstal in **pokazal** s prstom na tla.*

*V hudi vročini se hrana hitreje kvari – Hrana se jim je **pokvarila**, ker jim hladilnik ni delal.*

*Pred lokalom je miril skupino ljudi, ki naj bi razbijali kozarce, in jo pri tem skupil – Mladenič je skušal ljudi **pomiriti** in jim dopovedati, da gre za pomoto.*

*Medtem ko je mama molzla krave, je na družinski farmi izbruhnil požar – Ko je skušal **pomolsti** kravo in se nerodno spravil na njeno vime, ga je krava brcnila z zadnjo nogo.*

Treba je opozoriti tudi na pomen 'drug(ega) za drugim', ki smo ga v naslovu podpoglavja namenoma postavili za podpičje. Tu večinoma gre za jasno pomenotvornost, saj 'drug(ega) za drugim' načeloma poteka v eni smeri in zapored po posameznih točkah. Na pomenotvornost mdr. kažejo številne izpeljanke, npr. **popbiti** – **popbijati**. Prav tako ne bi mogli reči, da je pomenski (ne)premik pri npr. **padati** – **pasti** enak kot pri **padati** x **popadati**, kjer je pomenska sestavina 'drug za drugim' sorazmerno dobro vidna.

Primer:

*Njegov obraz je po prvih rezultatih zažarel v soju žarometov. Sodelavci so mu **drug za drugim** padali v objem – Nogometiši so si v solzah **popadali** v objem.*

Poleg tega sestavljenke s *po-* v omenjenem pomenu ne morejo biti rabljene z nemnožinskimi osebki oz. predmeti (prim. Hajnšek-Holz 1978: 42, Šekli 2016: 282, opomba 23, Toporišič 2004: 218, Vidovič Muha 1993: 174). Tako sta recimo v vidskem razmerju dejanji v *Cevi so pokale* – *so počile*, *Cevi so popokale* pa vsebuje pomensko sestavino 'drug za drugim' in ni v vidskem razmerju s *pokati* – kljub temu, da *po-* ob množinskem osebku ali predmetu zveni morda še bolje.

Primer:

*Ubil je mного ljudi > (skoraj bolje) **Pobil** je mного ljudi.*

I.3.1.7 Z-/S(e)- ('skupaj', 'dol'², variantni > obrušeni iz-, variantni > obrušeni vz-, Ø > zgolj celostnost)

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 661, **količnik** ^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST pa 0,4; pri prvi stopnji vidskega razmerja celo le 0,28 (vidskorazmerni potencial je torej izrazito visok).

Kot je razvidno že iz naslova podpoglavja, *z-/s(e)-* sinhrono gledano poleg dveh homonimnih izhodišč, 'skupaj' in 'dol', **združuje nekaj pomenov**, izhajajočih od drugih predponskih obrazil, npr. »obrušenih« *iz-* in *vz-* (prim. Bajec 1959: 102–104, 112–113, Hajnšek-Holz 1978: 34, 54, Šekli 2016: 279–280, 283), kar je do neke mere še vidno.

Hkrati je treba opozoriti, da je bila **vloga *z-/s(e)-*** že prvotno pogosto le **podovrševanje dejanja** (prim. Bajec 1959: 103, 112, Šuman 1881: 291, 294). Ta težnja se je očitno obdržala (prim. Hajnšek-Holz 1978: 52, 54, Šekli 2016: 283, Toporišič 2004: 216, 221, Vidovič Muha 1993: 182; 2011: 73) in predponskemu obrazilu *z-/s(e)-* omogočila, da je poleg *za*³⁷⁷ še danes **glavno podovrševalno sredstvo** – tudi za izposojenke, zlasti glagole na *-irati* (prim. Žele 2009: 33). Kar se tiče neenostavnosti, neenoznačnosti prostorskega umeščanja dejanja, velja za *z-/s(e)-* podobno (in še bolj) kot za *o-* ali *po-*: pri tolikšnem številu pomenov, od katerih nekateri izvirajo še od drugih krajevnih prislovov, natančne predstave o pomenu predponskega obrazila ni mogoče imeti. To pojasnjuje izrazito visok (posplošeno 0,4, pri prvi stopnji celo 0,28) vidskorazmerni potencial predponskega obrazila *z-/s(e)-*.

Subsumpcijo bi lahko pri *z-/s(e)-* iskali zelo pogojno. Že izhodiščni pomen 'iz več smeri skupaj v eno točko'³⁷⁸ najdemo le v malo

³⁷⁷ In še bolj, saj je predponsko obrazilo *za-* izrazito vezano na tretjo stopnjo vidskega razmerja, ki pa – kot že večkrat omenjeno – meji na vrste glagolskega dejanja in tako ne predstavlja prototipa za vidsko razmerje.

³⁷⁸ Če ta pomen primerjamo s pomenom *z-/s(e)-* nasprotnega *raz-*, opazimo, da je pri *raz-* skupna začetna točka (nato so smeri poljubne), pri *z-/s(e)-* pa je začetnih smeri lahko poljubno mnogo, kar do neke mere gotovo zabrisuje predstavo o skupni končni točki in s tem zmanjšuje enostavnost, enoznačnost pomena. Morda bi tudi tako lahko pojasnili znatno razliko (2,4 pri količniku ^{SEST}IZP_(II) ÷ SEST) v viskorazmernem potencialu med *z-/s(e)-* in *raz-*. Da je vse, »kar je skupaj spravljeno, že tudi dokončano«, meni tudi Bajec (prim. 1959: 112).

primerih: *gnesti – zgnesti, klamfati – sklamfati, kvačkati – skvačkati, lepiti – zlepiti in limati – zlimati, mečkati – zmečkati, mešati – zmešati, miksati – zmiksati* itd.

Primeri:

Prilijemo 4 žlice mleka in počasi gnetemo v testo – Dodajte sladkor in mandlje in na hitro zgnetite v gladko testo.

Pesmi bodo vkup klamfali kar člani benda sami – Ni jim jasno, kako so lahko to sklamfali skupaj. Poslušalec je v nevarnosti, da znori ob poslušanju.

Občudovali smo spretnost članic pri ustvarjanju ročnih del: ena je kvačkala bombažni prtiček, druga je vezla velikonočni prt – Za zbrano družbo je sama skvačkala prtičke in vanje dala konfete.

Kadar lesene dele lepimo s silikonskim lepilom, se stiki lahko čez čas razrahljajo – Sestavne dele zlepimo z belim lepilom za les.

Nihče ni hotel biti tisti, ki je limal papirje skupaj. Krive bodo »strokovne službe« – Zlimali so nekaj lepenke, barvnega papirja in pričarali uporabnikom prepotreben pripomoček.

Vse sestavine sproti mečkate z vilico, da nastane neke vrste nadev – Sir nadrobimo in ga z vilicami zmečkamo.

Vse sestavine stresi v mešalnik in mešaj toliko časa, da dobiš gosto zmes – Vse sestavine za omako damo v mešalnik in temeljito zmešamo.

V mešalniku počasi miksamo krompir in mu dodajamo vodo, smetano, olje ter sol – Ostanke cvetače in beluše ter kuhan krompir zmiksamo.

Enako velja za pomen '(s površine) dol': *drgniti – zdrgniti, drseti – zdrseti, guliti (se) – zguliti (se), klatiti – sklatiti, kobaliti se – skobaliti se, lesti – zlesti* itd.³⁷⁹ Podobno kot pri pomenu 'iz več smeri skupaj v eno točko' se tudi tu zdi, da je (glagoli pripadajo prvi in drugi stopnji vidskega razmerja) izpostavljena zlasti **zaključnost** in s tem **celostnost dejanja**, npr. *Že 3 ure mi meša barvo – Naj jo že zmeša; Začel je lesti s klopi – Končno je zlezal s klopi.*

³⁷⁹ Prim. tudi Šekli (2016: 280).

Primeri:

Uporabimo čistilo ali gobo, namočeno v milnico, in madež nežno drgnemo – Madež zdrgnite z brezbarvnim detergentom za pomivanje posode.

Po vozišču je bočno drsel več metrov in nato trčil v betonski steber ograje – Po vozišču je zdrsel do varovalne ograje, trčil vanjo.

Tipke na daljincu so se po navadi gulile le do številke 4 ali 5, programe, ki smo jih gledali, smo resnično lahko našli na prste ene roke – Sele takrat, ko se kavbojke od neprestanega drgnjenja zgulijo do meje okusnega, opazimo, kako so nam ljube in neprecenljive.

V sovjetskih rokah se je naenkrat znašlo nič koliko ostankov letal, ki so jih Vietnamci tudi s sovjetsko pomočjo klatili z neba – Če bi imeli le eno divizijo bukov, bi lahko v vsakem Natovem napadu z neba sklatili najmanj dvajset zvezinih letal.

Kobalil se je z ene veje na drugo in nazadnje obvisel na sušici, zataknen za rob igralnih hlač – Z vzdihom se je skobalil iz postelje in odcapljal v pisarno.

Previdno, da je ne bi zbudil, je začel lesti iz postelje – Po še petminutnem pretegovanju sem zlezal iz tople postelje.

Podobno velja za obrušena *iz-* > *z-/s(e)-* (ali dvojničnost) in *vz-* > *z-/s(e)-*, kjer pa se nekaj pomenske sestavine 'ven' oz. 'gor' ali 'začetek', kolikor lahko predpostavimo, da gre za obrušeni *vz-* (prim. Bajec 1959: 112–113),³⁸⁰ ohranja tudi v obrušenem stanju, npr. *prazniti (se) – sprazniti (se)* (Gigafida: 4404 – 2591) glede na *izprazniti (se) – izpraznjevati (se)* (11261 – 50),³⁸¹ *puliti – spuliti/izpuliti, valiti (se) – zvaliti/izvaliti (se)*,

³⁸⁰ Prim. tudi Šekli (2016: 279).

³⁸¹ Zdi se verjetno, da lahko po poti hiperkorekcije (*i* v *iz-* je vedno nenaglašen, zato je potencialno že v knjižnem pogovornem jeziku podvržen vokalni redukciji) ali sistemskih slovarskih rešitev *z-/s(e)-* znova postane *iz-*. Prim. npr. v prvi izdaji SSKJ *spraševati > izpraševati*, v SSKJ2 posodobljeno v *spraševati* za splošno poizvedovanje ali šolsko preverjanje znanja, ne pa zasliševanje; podobno še *shirati* (Gigafida: 419) > *izhirati* (5). Posledično se vzpostavlja dvojničnost v vidskem razmerju, npr. *prazniti – sprazniti/izprazniti // izprazniti – izpraznjevati* ali še bolje *puliti – spuliti/izpuliti*, kjer izpeljanke ni (**izpuljevati*) in je *izpuliti* celo pogostejši (3081 *izpuliti* proti le 109 *spuliti*). To dejstvo lahko prispeva k vidskorazmernemu potencialu predponskega obrazila *iz-*, ki pa je kljub temu sorazmerno neizrazit: količnik znaša 7, ob dvojničnosti z *z-/s(e)-* pa pade na 2,5. Prim. tudi Šekli (2016: 279–280), Vidovič Muha (1993: 167, 182).

bistriti (se) – zbistriti/izbistriti (se) itd. Navadno je sicer pogostejša oblika z *z-/s(e)-*. Prim. še npr. (sinhrono ne moremo vedeti, ali je iz *vz-*) *blesti se – zblesti se, daniti se – zdaniti se*.

Primeri:

Medtem ko je praznil mehur, je iztegnil prosto roko in vključil radio – Hotel sem sprazniti mehur, pa sem si premislil.

Gorate vasi se še nadalje izpraznjujejo, demografski padec je hud, ni več tradicionalnih dejavnosti – Nekoč aktivne domačije v soseščini so se izpraznile.

Vas je bolelo, ko je zobozdravnik pulil zob? – Spulili mi bodo zob/Zob ste mi izpulili v petih minutah in zato hočete 30 EUR.

Mladiči se valijo iz jajc – Leže jajca, iz katerih se zvalijo male želvel Štiri sovce se izvalijo iz jajc, najprej tri krepke in velike mladice, zadnja pa drobna bela puhasta kepica.

Do sestanka je manjkalo še najmanj petnajst minut, zato je počasi srkal kavo in si bistril misli – Misli ji je zbistril šele prijetno osvežujoč vodni curek/Sestavljate si sezname opravil, da si izbistrite misli.

Ko je že malo manjkalo, da se mi začne blesti, se je končno ustavil – Dvakrat zapored tega ne gre poskušati, ker bi se ti lahko zbledlo.

Komaj se je začelo daniti, svetloba je bila še zelo slaba – Končno se je dodobra zdanilo, ura se je bližala deseti.

V večini primerov pa pri *z-/s(e)-* le stežka ugotovimo katero koli drugo izrazito vlogo kot **podovrševanje** oz. **izražanje celostnosti dejanja** (prim. Hajnšek-Holz: 51–54, Šekli 2016: 280, 283, Toporišič 2004: 221–223, Vidovič Muha 1993: 180, 182; 2011: 73): *buditi – zbuditi, cvreti (se) – scvreti (se), decimirati – zdecimirati in desetkati – zdesetkati, dresirati – zdresirati, drobiti (se) – zdrobiti (se), eksati – zeksati, faširati – sfaširati, formirati (se) – sformirati (se), frizirati – sfrizirati, gniti – zgniti, graditi – zgraditi, hirati – shirati, hujšati – shujšati, kópati – skópati, kaliti – skaliti, kidati – skidati, kisati (se) – skisati (se), kompenzirati – skompenzirati, konstruirati – skonstruirati, kopneti – skopneti, kotiti (se) – skotiti (se), krčiti (se) – skerčiti (se), krhati (se) – skrhati (se), kriviti (se) – skriviti (se), kuhati – skuhati, kuštrati – skuštrati, lagati (se) – zlagati se, lasati – zlasati, likati – zlikati, lomiti (se) – zlomiti (se), manjšati/zmanjševati (se) – zmanjšati (se), masirati – zmasirati, mehčati (se) – zmehčati (se), mleti – zmleti, močiti – zmočiti, plesti – splesti, piti – spiti, plahneti – splahneti, trohneti – strohneti, vezati – zvezati* itd.

Primeri:

Zakaj me budita sredi noči? – S trkanjem jim je uspelo zbuditi zaspalega lastnika.

Segrejte olivno olje, nanj stresite slanine in jo cvrite, dokler ne začne dobivati zlato rumene barve – Slanine scvremo v ponvi. Ko zlato porumeni, dodamo drobno seseklano čebulo.

Vrsta je izpostavljena tudi živinski kugi, ki lahko periodično decimira populacijo – Izvajal je etnično čiščenje in na ta način zdecimiral naš živelj.

Kmetje vpijejo, da strupeni dež desetka njihove goveje črede – Suša je pobrala večino poljskih pridelkov, zdesetkala črede govedi, prašičev in drugih živali.

»Ta vrsta je močna in pogumna,« je razložila in pristavila, da bo njen mož žival dresiral za pasje boje – Na ladjo je pretihotapil geparda in ga zdresiral za nastope.

Zemljo pustimo v odprti brazdi, da bo mraz čez zimo drobil grude in bo zemlja spomladi lepo grudičasta – Zemljo temeljito prekopljemo, zdrobimo grude in jo zravnamo.

Flašo sva si podajala in jo pridno eksala – Zeksal je svoj odmerek in se divje stresel.

Imate neodtujljivo pravico, da faširate lastnega premierja, kadar vam paše – Vsakogar, ki se je pojavil kot potencialni kandidat s količkaj možnostmi, so »sfuširali«.

Okrog sebe je začel zbirati navdušene študente, jih formirati v »delovne skupine« – Predlagatelj je bil zadolžen in ste sformirali delovno skupino.

Frizirali in ličili so jo tudi po več ur, ker je hotela, da so fotografije popolne – Dekleta so šla na tečaj ličenja in pričesk, da se lahko pred nastopi same naličijo in druga drugo sfrizirajo.

Zaradi prepogostega zalivanja ali zastajanja vode korenine začnejo gniti – Zaradi pretiranega zalivanja korenine zgnijejo in rastline zelo hitro propadejo.

Most bodo začeli graditi poleti in bo gotov do jeseni – Po prvih pojasnilih naj bi nov most zgradili kar najhitreje, a kot kaže sedaj, ta ne bo postavljen vsaj še leto dni.

Orehu so presekali debele korenine in od takrat je drevo počasi hiralalo. V krošnji je bilo vse več suhih vej – Lončnice zdaj velikokrat dobijo vodo šele, ko so že tik pred tem, da dokončno shirajo.

Prve 4 dni ne boste opazili nobene razlike, potem pa boste začeli polagoma hujšati po kilogram oziroma kilogram in pol na teden – Kako pa vam je uspelo toliko shujšati v pol leta?

Preden otroka kopate, vedno preverite temperaturo vode v kopalni kadi – Najprej otroke skopaj, potem se boš pa še ti lahko.

Kaznovati bi morali vse tiste, ki so s širjenjem laži kalili dobre odnose med narodi in državami v tem delu Evrope – Obtožil je novinarje, da skušajo skaliti dobre odnose med kluboma.

Vso noč so odkopavali in kidali sneg, da so lahko zjutraj igrali – Ko je pogledala skozi okno, je ugotovila, da pred garažo še nihče ni skidal snega.

Da se bo zelje dobro kisalo, mora biti temperatura v prostoru dovolj visoka, od 15 do 18°C – Pod ugodnimi pogoji se zelje skisa v štirinajstih dneh, najboljša aroma pa se razvije v petih tednih.

Delavci zahtevajo višje plače, ki bi kompenzirale višje cene hrane in energije – Kaže, da je svetovno gospodarstvo trdno, v nasprotnem bi bile cene drugačne. Trden evro je namreč skompenziral rast cen nafte.

Že več kot deset let konstruirata letalo, ki ga bo namesto kerozina na začetku gnal zemeljski plin, kasneje pa tekoči vodik – Letalo so skonstruirali v Konstrukcijskem biroju Letalske zveze Slovenije, prototip pa so izdelali v ljubljanski tovarni letal.

V toplem in sončnem vremenu je sneg v gorah kopnel in se sesedal – Ob koncu sezone so bile temperature prezgodaj zelo visoke, tako da je sneg hitro skopnel.

S pomočjo veterinarja je po telefonu prvič pomagala kozi, ko je kotila mrtvega mladiča – Psica bi morala prvega mladiča skotiti dve uri po tistem, ko je počil plodov mehur.

Če bi se proizvodnja tako hitro krčila leto dni, bi bila manjša kar za 16 odstotkov – V treh krizah se je tekstilna proizvodnja močno skrčila in ostala je le še petina zaposlenih.

Zdi se mi, da se najino prijateljstvo počasi krha – V zadnjih dneh se je njuno prijateljstvo zelo skrhalo.

Stisnjene ustnice se krivijo navzdol, nad nosom se zarišeta dve gubi – Obraz se mu je spačil, usta skrivila in telo trzalo v hudih krčih.

Prave čaje kuhamo 2–3 minute, ostale pa 5–10 minut – Čaj skuhamo in ohladimo, nato mu izboljšamo okus z dodatkom sladkorja, limoninega soka in ruma.

Kuštral mu je lase, ga izzival in samo čakal, da bo lahko koga mahnil – Enkrat mu bom morala sneti to pleteno čepico in mu temeljito skuštrati lase.

Vse življenje me učiš, naj ne lažem, pa si se mi že zdajle v petih minutah trikrat tako zlagal, da me je kar sram, da te poznam.

Policist je začel lasati njegovega otroka in streljal – Očeta je zbil na tla in ga obvladal, potem pa sta ga skupaj z materjo zlasala.

Ko je odšla, je izvolekel likalno desko in začel likati svoje oprane srajce – Ob pol dveh zjutraj je zlikala še zadnjo srajco in zložila stvari za pot v kovčke.

Ko je kostna gostota dodobra zmanjšana, se kosti začnejo lomiti in sesedati – Vsaka kost se lahko zlomi, če se znajde v nenormalnem položaju ali pod preveliko obremenitvijo.

Njuno premoženje se počasi manjša, s tem pa se bo postopoma zmanjšala tudi njuna moč.

Če imate čas, lasišče masirajte vsaj 5 minut, saj bo to pospešilo prekrvavitev – Po umivanju lasišče temeljito zmasirajte z nežnimi krožnimi gibi in v lase vtirite obnovitveno masko.

Sveže gobe stresemo v kozico. Nekaj minut mešamo na srednji temperaturi, da se začnejo mehčati – Pražimo in mešamo nekaj minut, da se gobe zmeščajo.

Glasbenika sta igrala. Kuharica je medtem mlela kavo in jo nato ponudila v majhnih skodelicah – Medtem ko ga ni bilo, je zmlela kavo, zamenjala filter vrečko in vključila kavomat.

Če močimo tudi liste, je za zalivanje bolj primerna noč – Z rosenjem vode zmočimo samo liste, medtem ko ostane zemlja suha.

Mama je sedela v kuhinji in pletla bratu pulover – Prazniki so spet pred vrati in sedaj imamo še čas, da spletemo pulover za otroka, ki ga bo razveseljeval v mrzlih zimskih dneh.

Že eno uro je zmrzoval in pil kavo za kavo – Vstala sta ob šestih zjutraj, spila kavo, nato pa spila liter vina.

Sicer še ne treniram, saj oteklina le počasi plahni, tako rekoč je še ista – Na srečo je oteklina še pravočasno splahnela, tako da je pred začetkom turnirja lahko odigral pripravljalni krog na igrišču.

V vakuumski krsti truplo zelo počasi trohni – Pokopališče ni bilo v uporabi, ker je zemlja ilovnata in trupla niso hotela strohneti.

Z so grozo opazovali črne prikazni, ki so lovile starejša dekleta in jih vezale z verigami – Parklji so po ulicah lovili mlada dekleta in jim grozili, da jih bodo zvezali z verigami in vrgli v potok.

Sestavljenke z *z-/s(e)-* izjemno učinkovito nadomeščajo pomensko zblížane nepredponске NDV v skládenjskih okoljih z izrazito prevlado DV [(→) DV + NDV –].

Primer:

Kar naprej bujšam – V enem mesecu shujšam tudi do 5 kil.

Naši odnosi so se začeli krhati – Naši odnosi so se popolnoma skrhalí.

Te pa že dolgo frizira – Sfrizirala meje v eni uri.

Kot že omenjeno, je *z-/s(e)-* že prvotno dokaj pogosto služil predvsem kot podovrševalno sredstvo. Tudi v jeziku slovenskih protestantskih piscev je to predponsko obrazilo z največjim vidskorazmernim potencialom (prim. Merše 1995: 197; 1996: 66).

1.3.1.8 Za- ('enkrat'/'konec'; 'začetek', 'zadaj')

Število vidskorazmernih sestavljenk, ki z vsaj enim od svojih pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, znaša 787, količnik ${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})} \div \text{SEST}$ pa 0,4 – pri tretji stopnji vidskega razmerja začenja celo limitirati proti 0 (0,06); po drugi strani pri prvi stopnji znaša 0,9 in pri drugi 0,8 (vidskorazmerni potencial je torej izrazito visok, vendar vezan zlasti na tretjo stopnjo vidskega razmerja, ki meji na vrste glagolskega dejanja).

Eden prvih podatkov, ki jih dobimo o predponskem obrazilu *za-* v poljubni slovnici najpozneje od Miklošiča dalje, je nedvomno ta, da označuje začetek dejanja (inkohativnost). Ta trditev potem vztraja pri Šumanu (prim. 1881: 291), Brezniku (prim. 1916: 200), Ramovšu (prim. 1952: 127), v slovnici štirih (prim. 1956: 168–169), pa vse do Toporišiča (prim. 2004: 223) in Šeklija (prim. 2016: 276, 283; 2016a: 192, 194–195). V okviru slovenskega skladenjskega besedotvorja najdemo »začetni za« v skladenjski podstavi tudi pri Vidovič Muhi (prim. 1993: 182, 187; 2011: 78, 80). Glede na njeno dolgoživost lahko tej trditvi v znatni meri priznamo, da drži. V slovnici štirih avtorjev najdemo ponazoritev, ki pravzaprav izenačuje npr. *Zapel je = Začel je peti* (prim. Bajec idr. 1956: 168) – in do neke mere, poenostavljeno, ta ponazoritev vsekakor drži. A če bi *za-* v sestavljenkah vseh vidsko relevantnih pomenskih tipov izrazito poudarjal le začetek dejanja, njegove vloge ne bi mogli obravnavati kot predvsem blizuzgoljvidske, podobno kot to ni mogoče pri *do-*, ki označuje absolutno zaključenost dejanja. Ob enosmernosti oz. enotočkovnosti krajevnega – po skladenjskem besedotvorju globinskega – prislova je namreč umestitev dejanja v prostor ali izpeljano čas enostavna, enoznačna, kar vidskorazmerni potencial predponskega obrazila močno znižuje.

Vendar pa moramo biti pozorni na to, kateremu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu pripadajo sestavljenke z *za-* in kako se vedejo

v sobesedilu. Brž ko je denimo pri *peti* izpostavljena prema prehodnost (kar dejanje uvršča zlasti v prvi vidsko relevantni pomenski tip), npr. *peti pesem*, *za-* ne izraža več nujno začetnosti: *zapeli so pesem* lahko izraža tudi zaključenost dejanja. Pravzaprav bi lahko rekli, da se v tem primeru ravno začetek ne zdi posebej poudarjen in da moramo ob želji, da bi poudarili začetnost, uporabiti fazni glagol: *začeli so peti pesem*. Da bi dodatno preverili našo trditev, nadaljujmo:

Zapeli so pesem, nato še drugo in tretjo; skupaj so zapeli 3 pesmi ≠ Začeli so peti pesem, nato drugo in tretjo; skupaj so začeli peti 3 pesmi (?).

Ob poudarjanju začetnosti s faznim glagolom predstava o zaključenosti prve pesmi, nato druge in tretje, ni jasna ali pa je ni; zato stavek za podpičjem zveni nelogično ali pa dobimo predstavo o popolni kakofoniji glasov. Za jasnost bi morali dodati:

Začeli so peti pesem, ko so to končali, drugo, po tej pa še tretjo; skupaj so bile 3 pesmi.

Nič podobnega ne moremo v prvem od zgornjih primerov trditi za prvo poved z *zapeti* – tu je zaključenost prvega, drugega in nato tretjega dejanja povsem jasna (celo precej bolj kot začetnost); za dejanje v stavku po podpičju pa lahko trdimo, da ob števno omejenem predmetu (*3 pesmi*) začetnosti ne izraža. Sorazmerno pogosto premo prehodnost dejanja pri *zapeti* potrjuje tudi korpus Gigafida: najpogostejše kolokacije so *zapeti pesem* (2153; pogosto tudi v obliki deležnika na *(-n)/-t*, enega pomembnih kazalcev pripadnosti dejanja prvemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu: *zapete pesmi/žalostinke*), *nekaj pesmi/pesmic* ipd. (900; števna omejenost predmeta!), *pesmico* (269), *skladbo* (265), *himno* (158) itd.

Nadaljujmo sedaj *zapeti* (*pesem*) še z *in*: *zapeli so in takoj utihnili* je povsem sprejemljivo. Tu začetnost do neke mere je izražena, a se v nadaljevanju izničuje s hitrim koncem. Če bi želeli bolj poudariti začetnost, bi morali nadaljevati: *zapeli so in peli še dolgo v noč*. Medtem *začeli so peti* ne potrebuje takšnega dodatka, manj verjetno pa se zdi: *začeli so peti in takoj utihnili* (?) > Zakaj bi potem sploh začeli?

Pomenljiv primer lahko podamo tudi **primerjalno**: ruske povedi *U menja zbolela golova, i ja pošel k vraču* ne smemo prevajati s sestavljenko (*Zbolela me je glava, pa sem šel k zdravniku*), ker bi kdo utegnil pomisliti, da imamo opravka s hipohondrom. Ruska poved namreč želi povedati, da je bil to šele začetek bolečin, kar je vzrok za obisk pri zdravniku. Ustrezen prevod bi torej bil: *začela me je boleti glava, zato sem šel k zdravniku*. Pri prevodu povedi s faznim glagolom iz slovenščine v ruščino je nasprotno: ob želji po ekonomičnosti (enoizraznost) je boljši prevod s sestavljenko (*načala bolet' > zbolela*).³⁸²

Tako *za-* pri tretjem glagolskem vidsko relevantnem pomenskem tipu izraža ali enkratnost ali začetnost dejanja;³⁸³ kaj od tega, je pri besedilni uresničitvi pogojeno s sobesedilom, je pa **enkratnost**, vsaj v slovenščini, **navadno pogostejša** od začetnosti.³⁸⁴ Ker je pri tretjem tipu zaradi njegove notranje in pri podtipu zunanje inherentne ponavljalnostne strukture enkratnost, ki jo DV izpostavlja, vsebovana že v nepredpanskem NDV (potencialno neskončno mnogo 'enkrat', tj. istovrstnih ponovitev; pri tem je posamezna ponovitev lahko sestavljena tudi iz več enakih gibov, gest),³⁸⁵ lahko govorimo o vidskem razmerju – čeprav to, zlasti zaradi možnosti izražanja tudi začetnosti, meji na vrste glagolskega dejanja.

Vse navedeno velja za glagole **oddajanja zvoka**³⁸⁶ ali **svetlobe**, npr. *bevsinati – zabevsinati, bobnati – zabobnati, brenkati – zabrenkati, brlizgati – zabrlizgati, brneti – zabrneti, bučati – zabučati, cingljati – zacingljati, cviliti – zacviliti, dreti se – zadreti se, gagati – zagagati, gosti – zagosti, hlipati – zahlipati, hrčati – zahrčati, hropsti – zahropsti, hupati*

³⁸² Prim. tudi Dickey (2000: 219–229, zlasti 227).

³⁸³ Breznik (prim. 1916: 200) pri *za-* pod točko č navaja »začetek dejanja ali enkratno dejanje«, Vidovič Muha (prim. 1993: 182–183) pa prav tako pod točko č (»(Zvonček) zacinglja ← cinglja za (enkrat); enako še: Miš zacvili; (Kdo) se zadere; Luč se zaiskri; Ranjenec zaječi; (Kdo) zakolne«) ugotavlja, da »GlagT izraža časovnost (trenutnost) dejanja. Tudi skupine (b), (c), (č) je morda bolje razlagati samo s pomenom faznosti dejanja«. Prim. tudi Šekli (2016: 283; 2016a: 192, 194–195).

³⁸⁴ Prim. zopet Dickey (2000: 227).

³⁸⁵ Prim. tudi Plungjan (2003: 295).

³⁸⁶ Slovarska razlaga (v SSKJ): *oglasiti – oglašati se z zvokom* ali *dati – dajati zvok*. Prim. tudi Šekli (2016: 283).

– *za-/po-hupati, igrati – zaigrati, javkati – zajavkati, ječati – zaječati, jecljati – zajecljati, jokati – zajokati, kašljati – zakašljati, kikirikati – zakikirikati, krakati – zakrakati, kričati – zakričati, kruliti – zakruliti, lajati – zalajati, meketati – zameketati, viti – zaviti,³⁸⁷ vpiti – zavpiti; bleščati se – zableščati se, bliskati (se) – zabliskati (se), iskriti se – zaiskriti se, lesketati se – zalesketati se, migetati – zamigetati, sijati – zasijati itd.*

Primeri:

Psi so beuskali in zavijali kot ponoreli in gonjači so jim dovolili polizati kri ubitih zveri – Volčjak v bližnjem pesjaku je ostro zabeuskal v temo.

Še enkrat je pogledal na uro in živčno bobnal po mizi – Videla je, da je njen način govorjenja grofa osupnil, general pa je samo zabobnal s prsti po mizi.

Napenjal sem strune in brenkal, kar lepo se je dalo zaigrati – Zabrenkal je, napel struni in ponovno zabrenkal.

Sprevodniki so brlizgali in tekali kot ponoreli iz vagona v vagon – Zabrlizgal je s piščalko, preden je dvignil loparček in dal strojevodji znak, da lahko odpelje.

S tibim stokom se je vzravnala. Počutila se je, kot bi jo kdo povozil. V glavi ji je brnelo – Čelo se ji je od nenadne razburjenosti orosilo. V glavi ji je zabrnelo. Boleče je vzdihnila.

Tako je bučalo, da se v sobi, kjer smo bili, nismo mogli pogovarjati – Soba je potemnela. Zapihalo je in zabučalo.

Telefon cinglja in mi pošilja nepotrebne informacije, za katere mi je popolnoma vseeno – V tistem trenutku telefon vnovič zacinglja, tokrat je prispelo sporočilo.

Ko ima skrbi, je tudi njegov pes žalosten in cvili – Tu in tam je pes zacvilil, kot da bi hotel potrditi gospodarjeve besede.

Drl sem se na vse grlo in poskušal s svojim piskajočim glasom preglasiti ves brušč – Vstal je in se zadril na vse grlo.

Ko sva prišla do roba vode, so race in gosi glasno gagale – Ko je gos spet zagagala, sem vzel roke iz žepov in pokazal jati, da nimam posušenega kruha.

Božala sta ga in božala, a psiček se ni prav nič pritoževal, nasprotno, kar godel je od ugodja – Zavalil se je v stol, odpil dolg požirek kave in zagodel od ugodja.

³⁸⁷ Vidsko razmerje *viti – zaviti* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledov zanj ni; kot sinonim v pomenu oddajanja zvoka mu ustreza *zaviti – zavijati*.

Užaljeno se je umaknil v kot in začel na ves glas hlipati – Nemočno je padla na posteljo in zablhipala na ves glas.

V zatohlem popoldanskem snu je hrčala njegova debela mati – Spravil se je pod stopnišče in glasno zahrčal.

Srce mi je razbijalo v prsih in hropila sem od napora, a neznaná sila me je vlekla naprej – Zablistala je z očmi, zahropila, v grlu ji je zapiskalo.

Drugi avtomobili so hupali, voznik pa je bil videti, kot da tega ne opazi – Avtomobil je zahupal, ona pa se je prestrašeno umaknila nazaj na pločnik! Zapeljal sem na parkirišče in dvakrat pohupal, preden je pogledal navzgor.

V radosti mu je igralo srce, užival je v neizmerni lepoti narave in poslušal petje ptic – Ko me je poklical in orisal vlogo, mi je srce takoj zaigralo od veselja.

Zlomil si je gleženj in je javkal zaradi bolečin – Dvignila se je na komolce in ob tem od bolečine zajavkala. V hrbtu jo je peklensko zbadalo.

Neprestano je molil za odrešitev in ječal od neznosnih bolečin, ki mu jih je povzročal rak – Hotel je vstati, a je zajječal od bolečine.

Prijatelju v resnici ni mogel lagati v oči in je v zadregi začel jecljati – »Nisem mogel spati, pa sem si mislil ...« je v zadregi zajejčjal.

Skremžil se je ter začel tuliti in jokati – Vsa volja me je zapustila. Glasno sem zajokala in stekla v svojo sobo.

Začela se je daviti in kašljati, oči so se ji zasolzile in čisto je prebledela – Od dima so se mu solzile oči in se je s težavo zadrževal, da ni zakašljaj ali kihnil.

Ob skednju je na vse grlo kikirikal petelin in podil spanec – Sedem na klopcu, ko glasno zakikirika petelin in zbeži v hišo.

Nad njihovimi glavami je letela mimo vrana in krakala – Vrana je zakrakala in odletela.

Še bolj se je razhudil in začel na policista kričati, enega je tudi odri-nil – Možakar iz prve vrste v dvorani je zakričal na nekoga za svojim hrbtom tako močno, da so občutljivejši primerki med navzočimi zatrepotali.

V želodcu mu je krulilo, zato je utrgal štiri fige in si jih takoj zbasal v usta – Zelo, zelo neprijetno je, če nam v tišini koncertne dvorane ali predavanja zakruli v želodcu.

Pes je začel lajati, česar se je nepovabljeni gost ustrašil, se vrnil v klet oziroma garažo in jo nato ucvrl – Pes je še enkrat zarenčal, zalajal in potem spet utihnil.

Višje na pobočju v žični ograji meketajo koze – Koza je preplašeno zameketala.

Povzdignil je glas in začel razburjeno vpiti – Nenadoma je poskočil in zavpil.

Rezili njunih nožev sta se bleščali v soncu – V soncu se je zableščalo rezilo njegovega bodala.

Strašno je grmelo in se bliskalo, mi pa smo si predstavljali, kako bo treščilo v nas – Ko so bili najhitrejši že v cilju, se je nenadoma zabliskalo in zagrmelo.

Nebo je bilo modro in globoko, sijalo je sonce in sneg se je iskril – Lahek snežni pršič se je v siju mesečine zaiskril v nepopisni lepoti tisočerih biserov.

Njeni svetli lasje so se lesketali v soncu in smehljala se je – Njegovi lasje so se v soncu še svetleje zalesketali.

Okoli njega je bila še vedno tema, a opazil je, da lučke zdaj migetajo povsod na nebesnem svodu – Nenadoma so lučke zamigetale in ugasnile.

Sonce je bleščče sijalo in slepilo zaradi snega – Spremenljivo oblačno in ne preveč hladno je, tu in tam sonce zasije z uso močjo, vmes porosi dež.

Podobno velja, če oddajanje zvoka spremlja kako drugo dejanje (npr. gibanje ali premikanje česa, izrekanje besed): *cepetati – zacepetati, cmokati – zacmokati, cvenkati – zacvenkati*,³⁸⁸ *hrustati – zahrustati, hudičati – zahudičati, kipeti – zakipeti, kleti – zakleti, kopit(lj)ati – zakopit(lj)ati, lučati – zalučati, lomastiti – zalomastiti, mlaskati – zamlaskati, pihati – zapihati, tresti (se) – zatresti (se)* itd.

Primeri:

Sedel je na pogradu, naslonjen na zid in z nogami živčno cepetal – Gospod v brezhibni sivi obleki občasno živčno zacepeta z nogami, ko skozi šipo opazuje svojo stranko.

Z zaprtimi očmi je zadovoljno cmokala in klepetala – Tiho je zacmokala ter zadovoljno sklenila roke.

Sok se mi je kar cedil v ustih, sadež je hrustal med zobmi – Ocvrti bučni cvetovi so zahrustali pod zobmi in se lepo združili s tokajevo svežino.

Oče so hudičali v gostilni med sejmarji – Usekal je s pestjo po mizi in zahudičal.

³⁸⁸ Vidsko razmerje *cvenkati – zacvenkati* je izpričano v SSKJ2, v korpusu Gigafida z gledov zanj ni.

Zrak je v nevihti še nadalje toplejši od okolice in oblak kar kipi v nebo – V nebo zakipijo nevihtni oblaki, ki na višinah okrog 8 km zmrznejo.

Na glas sem klel, vendar ni pomagalo – Na glas je zaklel, vročično odsunil vrata in zgrabil slušalko.

Konj je vlekel, trdo in enakomerno je kopitljal po mastni cesti – Nič hudega sluteči konj je moral nekajkrat zakopitljati gor in dol po ogromni maneži.

Začel sem teči, oni pa za mano, vmes so lučali kamenje – Naenkrat je neka ženska iz množice zalučala kamen.

Listje že glasno selesti, grmovje samo razmika veje in nekeje v bližini gotovo lomasti medved – V grmovju je nekaj zalomastilo. In zabrundalo. Na jasi se je prikazal velik rjav medved.

Začel je počasi piti in mlaskati z jezikom – Po bradi se ji je pocedilo, oči so ji zasijale, zamlaskala je z jezikom in rekla: »Take pečenke, kot jo speče naša mama, pa ne dobiš nikjer več!«

Začelo je grozno pihati, zatem se je ulilo – Še močnejše je zapihalo, veter je zavel okoli hiše, nekaj trenutkov je kar bučalo, nato pa se je veter v hipu polegel.

Njegova roka se je tresla, ko me je prijel za ramo – Udarite srednje močno, pri tem pa zadržite dih, da se vam roka ne bo zatresla.

Zaradi nastajanja novih **onomatopej** so vse navedene skupine odprte za širjenje.

Sem spada tudi precej dejanj, ki opisujejo **zaznavanje**, **fiziološke** (telesne) **procese** in vse, kar jih spremlja (npr. **občutja**), ter deloma tudi gibanje (kot del telesnih procesov). Tu se zdi začetnost nekoliko bolj izrazita, a še vedno ne prevladujoča, vendar pa tudi enkratnost morda potrebuje nekaj več sobesedilne podpore,³⁸⁹ denimo *boleti (koga) – zaboleti (koga)*, *čutiti – začutiti*, *dišati – zadišati*, *dihati – zadihati*, *duhati – zaduhati*, *drgetati – zadrgetati*, *drhteti – zadrhteti*, *gomazeti – zagomazeti*, *gnusiti se (komu) – zagnusiti se (komu)*, *hlepiti – zahlepiti*, *vohati – zavohati*; *gugati (se) – zagugati (se)*, *kolebati – zakolebati*, *kolovratiti – zakolovratiti*, *korakati – zakorakati* itd.

³⁸⁹ Npr. *Za trenutek sem začutil*, kako ji je hudo; *Za trenutek sem zavohal grozen smrad*; *Zagugal se je in padel*.

Primeri:

Po kakšni dobri uri vožnje vas bo začelo boleti v križu in v nogah zaradi prisiljene drže – Ko se je sklonila in pobrala svinčnik s tal, jo je zabolelo v križu, kot da bi jo nekdo zabodel z nožem.

Ko so mu popustili učinki injekcije proti bolečinam, je začel čutiti močne bolečine v ustni votlini in grlu – Bolečine v gležnju je začutil po streli na gol in se hitro zgrudil.

Vstopila sva v kuhinjo, v kateri je že dišalo po pravkar pečenem kruhu – Pri prihodu v pekarno je božansko zadišalo po svežem kruhu in pecivu.

Globoko in sunkovito diham, kot da bi hotel požreti vsako molekulo kisika okoli sebe – Globlje je zadihal in srčni utrip se mu je povišal.

V zraku je duhal zgolj vonj po bencinu – Za trenutek se mi je zazdelo, da sem zaduhala sladkoben vonj, potem pa me je zajel znan vonj po vlagi.

Ustnice so mu drgetale, veke so mu nenadzorovano utripale – Ustnice so mu zadrgetale. Začutil je, da bo zdaj zdaj planil v jok.

Roke so mu drhtele in čutil je, da ne more več nadaljevati dela – Za trenutek je pomislil, da morda iščejo njega, in roke so mu zadrhtele, a se je takoj pomiril.

Mravljinci so mi začeli gomazeti po telesu in vedela sem, da me je izdal – Mravljinci so ji zagomazeli po hrbtu in vztrepotala je.

Ko sem trenerja atletike prijavila, so mi rekli, da se bom ljudem gnusila – Svetoval je, naj ne hodim na policijo ali govorim o svojih doživetjih, ker da se bom s svojo zgodbo ljudem zagnusila.

V svoji neomejeni objestnosti hlepijo po nedoseženih užitkih – Telo je brezglavo zahlepelo po pijači, po stanju brezskrbnosti, po čemerkoli.

A vohaš ta smrad? Kar želodec se mi obrača! – Ko sem se spuščala po strmem pobočju, sem nenadoma zavohala čuden smrad.

Pila je jutranjo kavo in se rahlo gugala na stolu – Od časa do časa se je nalahno zagugal na svojem stolu.

Vrv mora biti dovolj težka, da bo dobro kolebala, pa tudi ravno prav dolga – Ker sem visel ravno nad razpoko, sem zakolebal tako, da sem z nogami dosegel sneg in se tam zasidral.

Kolovratil je po sredini vozišča in oviral promet – Na cesti je zakolovratil do prvega pešca in mu skušal iztrgati dežnik iz rok.

Počasi je korakal po temni ulici – Dolgo ga je gledal. Potem pa je nenadoma strumno zakorakal po ulici.

Pri glagolih četrtega vidsko relevantnega pomenskega tipa, ki opisujejo notranje nečlenjena stanja in dejavnosti,³⁹⁰ medtem predponsko obrazilo *za-* večinoma brez izjem izraža začetnost dejanja, prehod³⁹¹ v stabilno, nespremenljivo stanje oz. dejavnost (podobno kot *po-* pri tem tipu vedno izraža 'malo', 'kratek čas', torej delimitativnost), npr. *cveteti x zacveteti, goreti x zagoreti; gospodariti x zagospodariti, jadrati x zajadrati, kraljevati x zakraljevati, košatiti se x zakošatiti se*,³⁹² *krvaveti x zakrvaveti, plavati x zaplavati; dremati x zadremati, spati x zaspati, živeti x zaživeti*.³⁹³ V odnosu med sestavljenko in nepredponskim NDV v teh primerih zato nikdar ne gre za vidsko razmerje, pač pa za vrsto glagolskega dejanja (izpostavljena faznost – začetnost).³⁹⁴

Primeri:

Balkonske rastline še vedno cvetijo, vendar rast počasi zaključujejo × Rastlina spomladi hitro zacveti, če med prezimovanjem ne odvrže listov.

Vrnil se je šele ponoči, ko je v stanovanju že gorelo × Po prvih predvidevanjih je zagorelo v kuhinji stanovanja, po vsej verjetnosti v okolici štedilnika.

Skupaj s staršema gospodari na desethektarski kmetiji × Odkar je na kmetiji zagospodaril najmlajši sin, je šlo s prejšnjim gospodarjem vidno navzdol.

Sanjal sem, da sem celo noč jadrал z veliko jadrnico × Z jadrnico zajadrajte, ko bo morje gladko in bo vetra za kakih deset vozlov.

Še slabi dve uri pred začetkom je nad mestom kraljevalo prijetno spomladansko sonce × Pravo delo se je začelo v nedeljo, ko je na sinjem nebu zakraljevalo sonce.

³⁹⁰ Prim. tudi Comrie (1976: 19–20).

³⁹¹ Pri tem NDV (izpeljanka), ki bi izražal prehajanje, večinoma ne obstaja (npr. **zacvetavati, *zadremavati, *zakrvavevati, *zajadravati, *zagospodarovati*).

³⁹² Izpričano le v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledov ni.

³⁹³ Prim. tudi Šekli (2016: 283).

³⁹⁴ Tudi Dickey (prim. 2000: 227) pravi, da je pri pregledu SSKJ našel le okoli 155 glagolskih sestavljenk z *za-*, pri katerih je začetnost posebej izpostavljena in torej ne morejo vstopati v vidsko razmerje; precej verjetno gre za glagole četrtega vidsko relevantnega pomenskega tipa. To je izrazito (za 80 %) manj kot skoraj 800 vidskorazmernih sestavljenk z *za-*, ki sicer večinoma pripadajo tretjemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu.

Po padcu je krvavel iz rane na glavi in je bil krajši čas tudi v nezavesti × Čeprav je že v tretji rundi po enem od udarcev močno zakrvavel iz rane na čelu, je dvoboj nadaljeval.

V vodi je poskušala plavati, rokama je ukazala, naj zamahmeta, toda levica ni ubogala ukaza × Šele ko je stopil v vodo in zaplaval, je razumel, kaj mu je hotelo dekletce povedati.

Ležal sem v sobi na kavču in dremal, ko je skozi okensko šipo silovito priletela žogica in udarila v steno × Ležem na udoben kavč ter poskušam zadremati.

Namesto da bi mirno in spokojno spali v toplih posteljah, so se morali v naglici umakniti na prosto × Poskušala sem spet zaspati, toda preveč sem bila razburjena.

Bil je prvi, ki jo je zapustil in odšel živet novo življenje brez nje × Naredili boste konec takemu življenju in zaživel pravo življenje, kot se za človeka spodobi.

Še nekaj besed o *za-* kot pretvorbi globinskega prislova 'zadaj'. V nekaterih primerih, zlasti z glagoli prve in druge stopnje vidskega razmerja, bi tu lahko govorili o neke vrste subsumpciji, kjer že nepredponski NDV (implicitno) vsebuje pomensko sestavino »dajati kaj zadaj za vrzel, da ta izgine, se skrije«, ³⁹⁵ npr. *betonirati – zabetonirati, cementirati – zacementirati, celiti (se) – zaceliti (se), čepiti – začepiti, flikati – zaflikati, gipsati – zagipsati, kitati – zakitati, krpati – zakrpati, lotati – zalotati, mašiti (se) – zamašiti (se), mavčiti – zamavčiti* ³⁹⁶ itd. ³⁹⁷

Primeri:

Temelje bodo začeli betonirati šele, ko bodo temperature nekoliko višje – Doslej so zabetonirali temelje in začeli zidati stene.

Imajo vso tehnologijo, celo robote, ki cementirajo temelje – Obljubila je, da bo naredila vse, da bodo štadion začeli graditi (kot veste, smo še precej daleč od tega, da bi zacementirali prvi temelj).

³⁹⁵ Prim. tudi Šekli (2016: 283; 2016a: 195).

³⁹⁶ Vidsko razmerje *gipsati – zagipsati* in *mavčiti – zamavčiti* je izpričano le v SSKJ2, v korpusu Gigafida zgledeov zanj ni.

³⁹⁷ Sestavljenke s sestavino »dati (komu/čemu) kaj na pot (kot oviro), da se ustavi«, prim. Bajec (1959: 58), imajo že dovolj razviden, enoznačen pomen, da ga ohranjajo s pomočjo drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank. Tipični predstavnik skupine je *zagraditi – zagrajevati* (rus. *zagorodit' – zagoraživat'*, pol. *zagrodzić – zagradać*). Prim. tudi Šekli (2016: 283).

Počutim se v redu, brazgotine se celijo, redno hodim na preglede v bolnišnico – Bolečine so hitro popustile, brazgotina se je zacelila.

Začeli so rezati instrumentacijske in napajalne priključke na drugem uparjalniku in čepiti cevne priključke – Končno so vse cevi začepili tako, da so jih pod pritiskom 100 atmosfer napolnili s posebno cemenčno malto.

Cilj je flikati neznansko proračunsko luknjo, ki je drugače ta vlada ne zna flikati kot z dodatnimi davčnimi bremenmi – Župan je v svojih dolgih mandatih ustvaril tako proračunsko luknjo, da je ne bomo mogli nikoli zaflikati.

Del izžagajte čim bolj natančno, da vam kasneje ne bo treba kitati špranj, ki bodo zazevale ob preširokih utorih – Morebitne neravnine in špranje zakitamo s kitom za les ter površine gladko prebrusimo.

Te dni obnavljajo grajski stolp in krpajo razpoke, ki so ostale od lanskega potresa – Hitijo, da bi do konca novembra zakrpali vse razpoke.

Lotati je treba čim hitreje, da se ne bi poškodovali deli, ki so občutljivi za toploto – Svinčene trakove je v spojih zalotal.

Vaše žile se počasi mašijo zaradi holesterola – Žila se nazadnje zamaši, kar ima lahko usodne posledice.

Včasih tudi pri *za-* težko najdemo drugo vlogo kot zgolj izpostavljanje celostnosti dejanja, pri prvi in drugi stopnji vidskega razmerja s tem seveda tudi zaključenosti dejanja,³⁹⁸ oz. **podovrševanje** (morda bi krajevni prislov 'zadaj' tu lahko razlagali kot 'nejasno' oz. 'zastrto, skrito' > → 'Ø'),³⁹⁹ npr. *beležiti* – *zabeležiti*, *dušiti (se)* – *zadušiti (se)*, *fiksirati* – *zafiksirati*, *kodirati* – *zakodirati*, *komplicirati (se)* – *zakomplicirati (se)*, *menjati* – *zamenjati*, *mesiti* – *zamesiti*, *motati (se)* – *zamotoati (se)*, *klati* – *zaklati*, *netiti* – *zanetiti*, *pečatiti* – *zapečatiti* itd.

³⁹⁸ Prim. tudi Šekli (2016: 283; 2016a: 195).

³⁹⁹ Tako razlago bi podpiral subsumpcijski *kamuflirati* (»dajati kaj zadaj, da je skrito, zastrto«) – *zakamuflirati* (»dati kaj zadaj, da je skrito, zastrto«), kjer *za-* dejansko izpostavlja že v nepredpanskem NDV (implicitno) navzoč krajevni pomen 'zadaj'. Podobno morda velja še za *basati* – *zabasati*, *tlačiti* – *zatlačiti*.

Primeri:

Policisti so ga po ogledu zapisa kamere, ki beleži dogajanje na bencinskem servisu, kmalu izsledili – V sodni dvorani so predvajali posnetke nadzornih kamer, ki so zabeležile eksplozijo in umor.

Kjer bi morala oblast z davčno politiko stimulirati razvoj in prerazporejati bremena, raje duši gospodarstvo in povečuje socialne razlike – To bi pregnalo še zadnje tuje vlagatelje in povsem zadušilo gospodarstvo.

Z manjšimi in intenzivnejšimi gibi puder fiksirate na kožo – Morda ne bo odveč, če puder dobro zafiksirate, preden se podate v tropske temperature nočnih lokalov.

Kodiramo lahko sporočila poljubne dolžine – Sporočilo zakodiramo, preden ga odpošljemo.

Zadeve se zaostrujejo in komplicirajo – Zadeve ne gredo v pravo smer in se lahko zelo zakomplicirajo.

Celo uro so menjali žarnico, nato pa izgubili pritrtilno vzmet – Včasih traja dan ali dva, da pregorele žarnice najdejo in zamenjajo.

Ravno sem mesila testo za kruh, ko je na vratih pozvonilo – Peč je bila močno zakurjena, gospodinja je zamesila testo za kruh in ga dobro pokrila.

Ponovno je zavezal notranji in zunanji čevelj, nato pa še motal dolg jermen okoli čevljev, ki je čevelj pribil na smučko – Papirnato brisačo si zamotaš okrog roke, da z njo brišeš svinjarijo.

Ni imel časa za daljši pogovor, saj so ravno tisti dan klali prašiča – Zaklali so prašiča in v kuhinji so stekle priprave na silvestrsko pojedino.

Vse štiri sumi, da s predsednikom netijo državljansko vojno – Obtožujejo ga, da poskuša zanetiti državljansko vojno.

Vrata je, ko je odšla iz stanovanja, pečatila z vrstico in voskom – Brezobzirno mi bo pobral pohištvo, kolikor mi ga je še ostalo, in zapečatil bo vrata.

Povzetek sklopa

Pri obravnavi vidskih lastnosti predponsko-priponskega sistema slovenskega glagola, ki ga tvorijo sestavljenke ter v odnosu do njih nepredponski NDV in drugostopenjske izpeljanke,¹ so se izoblikovale naslednje ugotovitve:

1. Potrjuje se, da je **vloga večine predponskih obrazil zlasti pomenotvorna** – diahrono gledano so namreč nastala s preverbizacijo krajevnih prislovov, po slovenskem skladijskem besedotvorju pa kot pretvorba globinskih prislovov predstavljajo zunanjeokoliščinski del propozicije, zato umeščajo dejanje v prostor oz. drugotno, izpeljano tudi v čas.

¹ Prim. tudi Wiemer (2017: 1–2).

2. **Drugotna**, a inherentna vloga predponskih obrazil je vidotvorna: v skladenjski podstavi sestavljenke je največkrat NDV (zaradi svoje nesestavljenosti imenovan nepredponski NDV), ki mu predponsko obrazilo spreminja vid kot kategorialno pomensko sestavino (NDV > DV).
3. **Sestavljenka**, ki ima glede na nepredponski NDV navadno vsaj modificiran pomen, je zaradi svoje kategorialne dovršnosti **omejena** pri nastopanju v skladenjskih okoljih z izrazito prevlado NDV [(→) NDV + DV –]. Prav zato v vidotvornem procesu izpeljave nastajajo drugostopenjske izpeljanke, za katere je značilna kategorialna nedovršnost.
  - 3a. Ker so v primerjavi npr. z ruščino v slovenščini skladenjska okolja z izrazito prevlado NDV [(→) NDV + DV –] sorazmerno redka (edino z absolutno rabo le NDV je nedoločnik ob faznih glagolih, v ruščini pa sta, vsaj stilno nezaznamovano, takšni celotna ponavljalnost in sedanjost), potreba po drugostopenjskih izpeljankah ni tako zelo izrazita kot denimo v ruščini – tudi v rabi je njihova pogostnost manjša kot pri sestavljenkah.¹¹
  - 3b. Sorazmerno pogosto se zato dogaja, da posamezna sestavljenka nima drugostopenjske izpeljanke. V skladenjskih okoljih z izrazito prevlado NDV [(→) NDV + DV –], npr. *V eni uri so izvlekli vse ponesrečence – Ponesrečence so začeli* (*izvlekati >) *vleči ven*, jo zasilno nadomešča kar besedilno uresničena skladenjska podstava sestavljenke, pri kateri je skladenjskopodstavni glagol NDV. Obglagolski del v tem primeru predstavlja prosti glagolski morfem, besedilno uresničen v predložni vlogi, ali pa besedilno uresničeni globinski prislov (npr. *izvleči* – *izvlekati > *vleči iz/ven*).
4. Ob nedvomni **pomenotvornosti** predponskih obrazil je trdnost pomenotvornosti vendarle odvisna od enostavnosti, enoznačnosti prostorskega umeščanja dejanja, ta pa je pogojena z **enosmernostjo** in **enotočkovnostjo krajevnega** – po skladenjskem besedotvorju globinskega – prislova.
  - 4a. Bolj kot je pomen globinskega prislova nevezan na eno smer in eno točko, kar pomeni, da je za globinski prislov značilna neenosmernost in neenotočkovnost, ter več pomenov kot globinski prislov v sebi združuje, bolj vsezajemajoč je njegov celokupni pomen – to pa povečuje verjetnost, da bo katera od v pomenu navzočih sestavin (vsaj implicitno) navzoča že v nepredponskem NDV.

¹¹ Prim. tudi Wiemer (2017: 19–20).

- 4b. Predpanska obrazila, ki predstavljajo pretvorbo globinskih prislovov z zgoraj naštetimi lastnostmi, so zlasti *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* in *za-*; delno tudi *pre-*, *raz-* in *u-*.
- 4c. Pogoj za oslabitev pomenotvornosti predpanskega obrazila je vedno pomenska zbližanost nepredpanskega NDV in njegove sestavljenke, ki jo omogoča zlasti **subsumpcija**: sestavljenka (le) izpostavlja, potrjuje pomensko sestavino, ki je (vsaj implicitno) navzoča že v nepredpanskem NDV. Na ozadju, zbližanem v nekategorialnih pomenskih sestavinah, lahko začne **izstopati** kategorialna **vidska razlika**.
- 4č. Bolj neenostavno, neenoznačno kot je prostorsko umeščanje dejanja pri predpanskem obrazilu (kot pretvorbi neenosmerne in neenotočkovnega globinskega prislova z izrazito vsezajemajočim celokupnim pomenom), verjetnejša in vse splošnejša postaja subsumpcija.
5. Kot posledica vse verjetnejše in obenem vse splošnejše (dokler je na posled skoraj ni več mogoče določiti oz. o njej govoriti) subsumpcije v **vidsko razmerje z nepredpanskimi NDV** po številu naraščajoče najpogosteje vstopajo sestavljenke z zgoraj navedenimi predpanskimi obrazili: *pre-*, *raz-*, *u-*; *na-*, *o-*, *po-*, *z-/s(e)-* in *za-*.
- 5a. Sestavljenke z zgoraj naštetimi predpanskimi obrazili so naraščajoče **blizuzgoljvidske**, nastopajo naraščajoče v blizuzgoljvidski vlogi. Njihov **vidskorazmerni potencial** je mogoče izraziti tudi s količnikom med drugostopenjskimi vidskorazmernimi izpeljankami v števcu in vidskorazmernimi sestavljenkami, ki z vsaj enim (pod)pomenom vstopajo v vidsko razmerje z nepredpanskim NDV, z istim predpanskim obrazilom v imenovalcu: ${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})} \div \text{SEST}$. Če je količnik manjši od 1, je vidskorazmerni potencial visok (*za-*, *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-*); do vrednosti okoli 3 je srednji (*u-*, *raz-*, *pre-*). Pri visokih vrednostih količnika je zanemarljiv (*iz-*; *do-*, *pri-*, *v*). Kadar ne obstaja praktično nobena takšna sestavljenka, pa je celo ničti (*ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-*, *pro-*).
- 5b. **Celo predpanska obrazila z visokim vidskorazmernim potencialom** (vrednost **količnika pod 1**) nikakor **niso pomensko prazna**, saj je najnižji splošni količnik pri *z-/s(e)-* in *za-* 0,4 – torej še daleč od limitiranja proti 0 (npr. 0,0000000000n). Še najbližje je z vrednostjo količnika 0,06 pri tretji stopnji vidskega razmerja, ki pa meji na vrste glagolskega dejanja, *za-*. To pomeni, da tudi predpanska obrazila z visokim oz. celo najvišjim vidskorazmernim potencialom vsaj do neke mere ohranjajo svojo pomenotvornost.

- 5c. V okviru novodefiniranega **vidskega razmerja** niso predponsko tvorjeni vidskorazmerni ustrezniki pomensko zbližani nič manj (res pa večinoma v manj pomenih) kot tisti, ki so tvorjeni priponsko.^{III} To velja zlasti za slovenščino, kjer zaradi sorazmerne redkosti skladenjskih okoliž z izrazito prevlado NDV [(→) NDV + DV –] potreba po nastajanju drugostopenjskih izpeljank ni tako zelo izrazita kot denimo v ruščini.
- 5č. Glede na **rezultate analize SSKJ2** je tako drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank le nekoliko več kot sestavljenk, ki so z vsaj enim (pod)pomenom v vidskem razmerju z nepredponskim NDV. Izpeljank je 2848 [17,34 % $\sum_{GLAG}^{SSKJ2}$ in 26,6 % $\sum_{VID. KOREL.}^{SSKJ2}$]; vsaka izpeljanka ima seveda tudi svojo vidskorazmerno sestavljenko, redkeje imata po dve varianti (-*ova*-/*-ava*-) eno skupno. Sestavljenk, ki so v vidskem razmerju z nepredponskim NDV, je 2833 [17,3 % $\sum_{GLAG}^{SSKJ2}$ in 26,5 % $\sum_{VID. KOREL.}^{SSKJ2}$]; pogosto si več vidskorazmernih sestavljenk, navadno po posameznih pomenih, deli en nepredponski NDV, ki ima v tem primeru torej več kot eno vidskorazmerno sestavljenko (npr. *brisati* – *obrisati*, *pobrisati*, *zbrisati*).
- 5d. Če na podlagi vrednosti iz prejšnje točke posplošimo,^{IV} lahko rečemo, da v SSKJ2 število **glagolskih leksemov**, ki vstopajo v **priponsko tvorjeno** vidsko razmerje (sestavljanka – drugostopenjska vidskorazmerna izpeljanka), znaša okoli 5653 [34,4 % $\sum_{GLAG}^{SSKJ2}$ in 52,8 % $\sum_{VID. KOREL.}^{SSKJ2}$], v **predponsko tvorjeno** vidsko razmerje (nepredponski NDV – njegova vidskorazmerna sestavljenka) pa okoli 4957 [30,1 % $\sum_{GLAG}^{SSKJ2}$ in 46,3 % $\sum_{VID. KOREL.}^{SSKJ2}$].^V

^{III} Prim. tudi Wiemer (2017: 3–4).

^{IV} Število drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank pomnožimo z 1,985, število sestavljenk, ki vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV, pa z 1,75. S tem okvirno upoštevamo, da izpeljanka občasno lahko nastopa v variantnih oblikah, ena sestavljenka pa (sicer ne pogosto) lahko vstopa v vidsko razmerje tako z nepredponskim NDV kot tudi z drugostopenjsko vidskorazmerno izpeljanko.

^V Manjkajoči odstotek do celote vidskorazmernih glagolskih leksemov (dobrih 65 % $\sum_{GLAG}^{SSKJ2}$) predstavljajo prvostopenjske izpeljanke s svojimi izhodišči (npr. *dati* – *dajati*) ter supletivno in predponsko-priponsko tvorjeni vidskorazmerni ustrezniki.

II

POMEN: LEKSIKOLOŠKO-LEKSIKOGRAFSKI VIDIK

Nobena besedotvorna ali skladenjska obravnava vidskih pojavov ne more mimo posameznih leksemov – in sicer najmanj v lastnostih, ki so značilne za glagolske vidsko relevantne pomenske tipe. Lastnosti, kot so denimo celostnost dejanja, lastnosti vršilca (npr. pogosta človeškost pri prvem vidsko relevantnem pomenskem tipu) ali nosilca dejanja (npr. pogosta nečloveškost pri drugem tipu), količina oz. porabljenost ali pa zmožnost spremembe, sprejetja nove lastnosti pri predmetu (kar načeloma loči predmet pri prvem vidsko relevantnem pomenskem tipu od predmeta pri tretjem tipu, kadar je prisoten), notranja meja glagolskega dejanja, kratkotrajnost oz. izjemna stisnjenost, kratkost intervala, ki je na voljo za izvedbo dejanja, kot inherentna lastnost dejanja, tj. ne nujno tudi sobesedilno podprta, namreč predstavljajo **pomenske sestavine**, ki jih lahko **določimo enemu ali več glagolskim vidsko relevantnim pomenskimi tipom**. Celostnost ali ne celostnost oz. nezaznamovanost po celostnosti lahko določamo glagolskim leksemom katerega koli tipa in jim tako določimo tudi DV ali NDV kot kategorialno sestavino (ob zavedanju, da NDV združuje **dve vrednosti**: ne celostnost in nezaznamovanost po celostnosti; v slovenščini sicer **pogosteje uresničuje ne celostnost**). Kadar lahko glagol nastopa v skrajnih ali bližajočih se jim skladenjskih okoljih obeh vrednosti, tedaj mu kategorialno določimo vrednost NDV/DV (in tako združuje vse vrednosti: celostnost, ne celostnost, nezaznamovanost po celostnosti). Zgoraj našteje pomenske sestavine so torej vse gradniki kategorije glagolskega vida. Splošnost je največja pri celostnosti oz. nasprotni ji časovni razpotegnjenosti dejanja, saj ni glagolskega leksema, ki bi ostajal zunaj njiju. Povsem splošni, **kategorialni sestavini**, ki ju celostnost in časovna razpotegnjenost opredeljujeta, pa sta **nedovršnost** in **dovršnost**.

V tem sklopu si bomo podrobneje ogledali **lastnosti oz. pomenske sestavine**, ki določajo **posamezne glagolske vidsko relevantne pomenske tipe**. Prvi trije predstavljajo – glede na medsebojno predvidenost, vsebovanost dejanj – padajoče stopnje vidskega razmerja (tretja meji na vrste glagolskega dejanja), medtem ko četrti glagolski vidsko relevantni pomenski tip ostaja zunaj vidskega razmerja.

Prav tako bomo nekoliko podrobneje spregovorili o obravnavi in prikazu vidskih odnosov med glagolskimi leksemi v nekaterih splošnih slovarjih slovanskih jezikov, zlasti slovenščine in ruščine. Pri obravnavi leksikološko-leksikografskih ugotovitev J. Apresjana (ki jih odlikuje celostni pristop k pomenskemu opisu posameznega leksema in tipskih skupin, ki jih glede na skupne pomenske sestavine tvorijo) smo že večkrat omenili njegovo kritiko dokaj pogoste ruske slovaropisne prakse oz. tradicije, da se pri vidskoparnih glagolih (ki so zblížani v večini pomenov) pomensko polno obdeluje zgolj ena od iztočnic – tako npr. pri sestavljenkah in njihovih izpeljankah predvsem prve –, druge pa so obdelane le kot kazalke. Začeli bomo prav s to problematiko.

II.1 DOSEDANJE (SLOVARSKO) PRIKAZOVANJE MEDLEKSEMskih VIDSKIH ODNOSOV

V slovarjih slovanskih jezikov so se vidski odnosi med posameznimi glagolskimi leksemi oz. njihovimi pomeni prikazovali zelo različno, eksplicitno ali implicitno. Pri tem v osnovi lahko potegnemo ločnico med severnoslovanskimi in preostalimi slovanskimi jeziki: neke vrste skrajnost znotraj teh dveh skupin predstavljajo ruščina in na drugi strani južnoslovanski jeziki, zlasti slovenščina. V slovarjih prve skupine, tj. severnoslovanskih jezikov, se je vidska parnost navadno prikazovala **eksplicitno**, in to celo do te mere, da se je pri sestavljenkah in njihovih izpeljankah kot razdelana iztočnica navajala zlasti sestavljenka, **izpeljanka** pa je bila pogosto obdelana **le kot kazalka**. Vidška parnost se je tako običajno prikazovala splošno, večinoma ne na pomenskem nivoju.

V slovarjih druge skupine (nesevernoslovanskih jezikov) je, kot se zdi, temeljno izhodišče predstavljalo **usklajevanje razlag** pri pome-

nih vidskonasprotnih glagolov, kjer ob veliki zbližanosti vseh drugih pomenskih sestavin izstopa splošnejša, kategorialna vidska razlika. Pri tem se je na dejstvo, da takšna zbližanost, ki omogoča izstopanje kategorialni vidski razliki, obstaja, opozarjalo ali pa tudi ne (tedaj je vidska razmernost prikazana implicitno) – to velja denimo za SSKJ. V slovarjih, kjer se je opozarjalo z eksplicitnim opozorilom (npr. *gl. tudi oz. NDV ustreznik* ali *DV ustreznik*), je to veljalo večinoma splošno in šele v zadnjem času zlasti na pomenskem nivoju (npr. v slovarju *Slovník súčasného slovenského jazyka*; prim. še Janočková 2008). Prav tako ni povsem jasno, na kateri teoretični osnovi je takšno eksplicitno opozarjanje na povezanost temeljilo, ali so bile za to izvedene kakšne posebne raziskave – zdi se, da je veljala omenjena tiha predpostavka, »da je podobno kot v ruščini«. Pomensko obdelavo zgolj ene glagolske iztočnice, zlasti sestavljenke, ob navajanju druge, zlasti izpeljanke, le s splošnim (tj. ne na nivoju posameznega pomena) napotilom na pomene pri vidskem ustrezniku je tu in tam mogoče najti tudi v priročnikih nesevernoslovanskih jezikov (prim. npr. *pribadati – pribosti, pripraviti – pripremiti, skupljati – skupiti* ipd. na spletni strani Hrvatski jezični portal: <http://hjp.znanje.hr>).

V splošnem lahko rečemo, da se vidska razmernost eksplicitneje in pri obdelavi iztočnic zgolj s kazalkami (zlasti za drugostopenjske izpeljanke pogosteje prikazuje v slovanskih jezikih, kjer so skrajna skladenjska, širše besedilna okolja obširnejša, izrazitejša – kot denimo celotna ponavljalnost in celotna sedanost na slovanskem Vzhodu (zlasti v ruščini), pa tudi v poljščini in tako v večini severnoslovanskih jezikov. V teh jezikih sta zavest ali občutek – kakorkoli ta pojav že poimenujemo – o nujnosti, neizogibnosti zamenjave vidske vrednosti (zlasti DV z NDV) pri prehodu denimo iz neponavljalnosti v ponavljalnost močnejša kot v jezikih, kjer je ta pojav ožji, obrobnejši. Sem spada slovenščina. Tu pri prikazovanju vidske razmernosti v slovarjih velja ravno nasprotno: ni eksplicitno, kar pomeni, da gre pogosto le za usklajevanje zbližanih pomenov vidskonasprotnih glagolov, in le izjemoma se glagolski leksemi (zlasti izpeljanke) prikazujejo zgolj kot kazalke (z namigom na vidsko razmernost na splošni ravni).

II.1.1 V ruščini in poljščini

Kot smo že omenili, je (bila) v ruskem, pa tudi poljskem slovaropisju pogosta praksa, da se je vidska parnost med vidskonasprotnimi glagolskimi leksemi kljub dejstvu, ki ga izpostavljajo novejši zlasti leksikološko-leksikografske analize, da gre (najmanj slovaropisno gledano) za odnos na pomenski ravni, **prikazovala na ravni iztočnice**, zlasti v odnosu med sestavljenko in njeno izpeljanko – predvsem slednja se je pogosto obdelovala zgolj kot kazalka z opozorilom, da gre za vidski ustreznik sestavljenke.

Tako je npr. v *Słowniku języka polskiego* W. Doroszewskega (prim. <http://doroszewski.pwn.pl>), večinoma tudi v slovarjih, ki izhajajo iz njega, pa v različnih izdajah slovarja *Tolkovyj slovar' russkogo jazyka* avtorjev Ožegova in Švedove (npr. 2005). Drugače pa je v najnovejšem nastajajočem spletnem slovarju *Wielki słownik języka polskiego* (prim. <http://www.wsjp.pl>), ki že lahko upošteva večino sodobnih kritik, denimo omenjeno Apresjanovo, in ima tako vse glagolske lekseme, tudi drugostopenjske izpeljanke, obdelane kot samostojne iztočnice. **Vidska parnost se prikazuje na pomenski ravni**, kljub temu da se vidskoparni glagol, v slovarju *odpowiednik aspektowy* (~ vidski ustreznik), prikazuje kar med oblikami – a pri vsakem posameznem pomenu posebej. Ker je vidska parnost obdelana oz. prikazana na pomenski ravni, ni pomembno, ali gre za zbližanost pomenov v odnosu med sestavljenko in izpeljanko (sicer zelo pogosto) ali pa med nepredponskim NDV in katero izmed sestavljenk.⁴⁰⁰ Prav tako so usklajene razlage, ki se razlikujejo

⁴⁰⁰ V tem primeru je tretji vidsko relevantni pomenski tip izključen. Ni pa izključen, če gre za odnos med nepredponskim NDV in izpeljanko na *-nq-* (slovenski ustreznik je *-ni-*), npr. *krzyć – krzyknąć, jęć – jęknąć*. Ali je priponsko obrazilo *-nq-* oz. *-ni-* res bolj vidotvorno kot npr. predponsko *za-*, je vprašljivo. Po našem mnenju obe vsebujeta pomensko sestavino enkratnosti (*-ni-* pa izraziteje še kratkotrajnosti, hipnosti), ki je v znatni meri lastna že nepredponskemu NDV, ki je sestavljen iz neskončno mnogo takšnih ponovitev. Bodisi priponsko (*-ni-*) bodisi predponsko obrazilo (zlasti *za-*) le izpostavljata eno (poljubno) od takšnih ponovitev, ne vnašata pa povsem nove pomenske sestavine – torej sta tu obe bolj vidotvorni kot pomenotvorni. Celotni tretji vidsko relevantni pomenski tip se zato, kot že večkrat omenjeno, nahaja na meji med

le v vidu nadpomenskega glagola, ki predstavlja UPS, denimo (vse v zglelih poudaril in podčrtal D. K. – velja tako zglede iz WSJP kot tudi za zglede iz SSKJ):

podpisać 1. *umieścić na czymś swój podpis !...!*

podpisywać 1. *umieszczać na czymś swój podpis !...!*

Tako tudi pri tretjem glagolskem vidsko relevantnem pomenskem tipu, npr.

jęczeć 1. *wydać przeciągły, nieartykułowany dźwięk pod wpływem bólu lub innych doznań !...!*

jęknać 1. *wydawać przeciągły, nieartykułowany dźwięk pod wpływem bólu lub innych doznań !...!*

Lahko rečemo, da predstavlja (še nedokončani) *Wielki słownik języka polskiego* svojevrsten zaključek poti, ki jo je prehodilo slovaropisje severnoslovanskih jezikov, zlasti ruščine in poljščine. Tu je nujnost vidske zamenjave pri prehodu med obširnimi, statistično pogostimi besedilnimi okolji, zlasti neponavljalnostjo – ponavljalnostjo, očitna oz. zelo izrazita (do te mere, da se govori o vidski parnosti), kar spodbuja eksplicitnost pri slovarskem prikazovanju vidske parnosti. Gre za pot, ki je vodila od prikazovanja vidske parnosti le na iztočnični ravni, zlasti med sestavljenko in izpeljanko, preko ugotovitve, da je treba v odnosu med nepredponskim NDV in sestavljenkami za prikaz vidske parnosti preiti (tudi) na pomensko raven, vse do polne obdelave vseh glagolskih iztočnic (tudi izpeljank) in s tem prikaza vidske parnosti na pomenski ravni – to vključuje tako uskladitev razlag kot tudi eksplicitno navedbo vidskoparnega ustreznika na pomenski ravni. Kot vidimo, je poljščina korak, ki je lahko v zglede tudi ostalemu slovanskemu slovaropisju, že storila, medtem ko ruščino to zaenkrat še čaka. Prav iz njenega jezikovnega stanja se je namreč

---

vidsko razmernostjo in vrstami glagolskega dejanja. Edino, kar vsekakor drži, je, da je pri glagolu izpeljava vidotvorni proces, sestavljanje pa predvsem pomnotvorni – le s tega vidika bi bilo mogoče opravičiti dejstvo, da *Wielki słownik języka polskiego* izpeljanke tretjega vidsko relevantnega pomenskega tipa obravnava drugače kot sestavljenke, čeprav se, kot rečeno, zdi, da je ravno za ta tip značilno, da glede vidskih lastnosti med njimi posebnih razlik ni.

porodila trditev, da gre v odnosu med sestavljenko in njeno izpeljanko le za dve obliki iste besede. Premik k izvedbi omenjenega koraka predstavlja po obsegu sicer še skromen nastajajoči *Aktivnyj slovar' russkogo jazyka*, ki ga pripravlja Apresjan (prim. 2014: 16–17).

II.1.1.1 V ruščini. Teoretična osnova in Apresjanova kritika

Večkrat smo že omenili, da so med severnoslovanskimi jeziki prav na slovanskem Vzhodu, posebej v ruščini, skladijski pogoji za obravnavo vidske razmernosti kot slovničnega pojava najugodnejši (tj. pri prehodu iz neponavljalnosti v ponavljalnost ali prenosu dejanja oz. celo zaporedja dejanj iz preteklika v historični sedanjik je treba DV obvezno nadomestiti z NDV). Na tem dejstvu je J. Maslov utemeljil tudi (seveda rusko) vidsko parnost. Ob veliki potrebi po NDV (stilno nezaznamovano vsa ponavljalnost in vsa sedanjost) je vidotvorni proces, v katerem iz sestavljenk (nastalih v pomenotvornem procesu) nastajajo izpeljanke, pogost in v izraznih sredstvih ustaljen: izpeljanke tvori predvsem obrazilo *-y/liva-*, neproduktivno tudi *-(j)a-*. To in dejstvo, da je pri prenosu neponavljalnost – ponavljalnost ter preteklik – historični sedanjik zamenjava DV z NDV obvezna, je ruske jezikoslovce napeljalo na idejo, da gre v razmerju med sestavljenko in njeno izpeljanko pravzaprav le za dve obliki iste besede. To mnenje izpostavlja že vsaj Isačenko, ki tvorbo vidskih parov uvršča k oblikotvorju. Po drugi strani naj bi šlo med nepredponskim NDV in sestavljenko, tudi če sta v katerem (res drži, da navadno enem ali dveh, redko večini, kot to velja med sestavljenko in njeno izpeljanko) od pomenov zbližana, vedno za dve različni besedi. Med njima naj sploh ne bi bilo, vsaj ne po Isačenko, odnosa vidske parnosti; preklopna določitev ruske vidske parnosti po Maslovu tega sicer ne potrjuje. Mnenje, da gre v odnosu med nepredponskim NDV in sestavljenko za dve različni besedi, se je obdržalo, medtem ko so se o mnenju o dveh različnih oblikah iste besede pri odnosu med sestavljenko in njeno izpeljanko začeli porajati dvomi, brž ko se je obravnava tega odnosa premaknila na pomensko raven – do neke mere že pri Avilovi (prim. 1976: 33–42; prim. tudi Merše 1995: 38–40), zlasti pa ob zelo podrobni pomenski členitvi v raziskavah J. Apresjana (prim. 2006; 2014).

Kljub temu je najpozneje pri Isačenku izoblikovano trdno stališče o dveh oblikah iste besede pri odnosu med sestavljenko in njeno izpeljanko ruskim slovaropiscem dalo trdne temelje, da so – kot že omenjeno – vidsko parnost lahko prikazovali sicer res eksplicitno, a najprej vendarle na ravni iztočnice, ne pa na pomenski ravni; tudi zato so lahko govorili o vidski parnosti. Temelj za prikaz vidskoparnih odnosov med nepredponskim NDV in sestavljenko pa jim je (kljub izrecnim Isačenkovi pomislekom) dala določitev ruskega vidskega para po Maslovu. A prav tu so se neizbežno soočili z zahtevo po vsaj delnem sestopu z iztočnične na pomensko raven, saj se v nasprotju z odnosom med sestavljenko in njeno izpeljanko pogosto ujemata oz. sta zblížana le po en ali dva pomena. Pravzaprav je šlo za neke vrste prvi korak od slovnično določene vidske parnosti proti vidski razmernosti. Tako vsaj v zadnjih izdajah slovarja *Tolkovij slovar' russkogo jazyka* Ožegova in Švedove (prim. npr. 2005) pri prikazu vidske parnosti v odnosu med nepredponskimi NDV in sestavljenkami najdemo opombe »v tem in tem pomenu« (prim. npr. iztočnico *delit'*); postopoma se tak način prikaza uvaja tudi tedaj, kadar se pomensko popolnoma ne ujemata oz. nista zblížani v vseh pomenih niti sestavljenka in njena izpeljanka. Kljub takšnemu sestopu z zgolj iztočnične na pomensko raven pa poln prehod od slovnične vidske parnosti k vidski razmernosti (pri kateri, kot smo definirali, sicer zaenkrat zlasti za slovenščino, glede na globino pomenske členitve govorimo o taki zblížanosti pomenov vidskonasprotnih glagolov, da izstopa kategorialna vidska razlika) še ni izvršen. Odprto namreč ostaja vprašanje: ali res lahko govorimo o polni pomenski izenačenosti (rus. *toždestvennost'*)? To vprašanje se (za ruščino) zastavlja in vsaj delno tudi razrešuje z raziskavami in nastajajočim »aktivnim slovarjem« J. Apresjana.

Za Apresjanove leksikološko-leksikografske raziskave je – kot smo omenili že v Uvodu – značilno, da se leksemskega opisa lotevajo celostno, zajemajo vse kategorije, pri čemer pa nobene posebej ne izpostavljajo oz. ji ne dajejo prednosti glede na druge – to velja tudi za kategorijo **glagolskega vida**, ki je del **celostnega opisa** glagolskih leksemov. Apresjan tako načeloma ni brezpogojno vezan na uveljavljene ugotovitve o kategoriji glagolskega vida v ruščini, pač pa se mu vid izrisuje pri pomenski analizi vsakega glagolskega leksema posebej oz. glede na

določene značilnosti pri analizi posameznih tipov glagolskih leksemov. In čeprav je glagolske lekseme z vidskega vidika pri pomenski analizi mogoče, smiselno oz. celo nujno vzporejati, Apresjan opozarja na – kot ugotavlja – še vedno pogosto prakso, da se pri sestavljenkah in njihovih izpeljankah kot polna iztočnica prikazuje oz. razdeluje le ena, druga pa je preprosto kazalka s pojasnilom, da gre za vidski ustreznik sestavljenske. Kako tako preprosto in le na splošni, iztočnični ravni, se sprašuje Apresjan, če pa denimo glagol *vybirat'* (~ *izbirati*) premore vezljivostno shemo *vybirat'* *meždu Y i Z*, *vybrat'* (~ *izbrati*) pa nenaklonsko ne;⁴⁰¹ zlasti v pretekliku ni mogoče reči *ja vybral *meždu Y i Z*, pač pa le nekaj od tega: *ja vybral Y ili Z*. (prim. Apresjan 2006: 62–64). Če se eden od členov ruskega vidskega para znotraj istega krovnega pomena v določeni besedilni uresničitvi pojavlja s predložnim predmetom, drugi pa (večinoma) ne, kako bi potem lahko govorili o polni pomenski izenačenosti? In kako bi tedaj (rusko) vidsko parnost prikazovali kar tako splošno, tj. na iztočničnem, ne pa na pomenskem nivoju?

Treba je priznati, da so Apresjanove pomenske členitve res zelo podrobne, globoke (prim. 2014: 16–17), za splošno slovaropisno rabo morda celo nekoliko preveč, a iz njih izhajajoča ugotovitev je nesporna: pri podrobni pomenski analizi niti v odnosu med sestavljenko in izpeljanko ne moremo povsem zanesljivo govoriti o polni pomenski izenačenosti (zlasti ne v vseh posameznih, navadno redkejših besedilnih uresnitvah). Zato: a) gre nedvomno za dve različni besedi in ne dve obliki ene in iste besede, ki si zato zaslužita vsaka svojo pomensko obravnavo in šele glede na odtoz izhajajoče ugotovitve morebitno usklajevanje oz. opozorilo na povezanost; b) o vidski parnosti »vsepopprek« celo v ruščini vsaj pri pomenski obravnavi ni smiselno govoriti, saj se ji ob zahtevnem pogoju polne pomenske izenačenosti (rus. *toždestvennost'*) pomenska raven upira; zelo pogosto se najde vsaj kakšna besedilna uresničitev, navadno z manjšimi razlikami v vezljivostno-družljivostni shemi, ki preprečuje, da bi zares zanesljivo govorili o polni pomenski izenačenosti. To pa ne spreminja dejstva, da so nekateri pomeni vidskonaspornih

⁴⁰¹ Mogoče je torej reči *Moral/smel/hotel/želel/nameraval* itd. *sem izbrati med Y in Z*, ne pa tudi **Izbral sem/bom med Y in Z* (> *Izbral sem/bom Y ali Z*). Za slovenščino prim. tudi Krvina (2015a: 115–116).

glagolov, še posebej v odnosu med sestavljenko in njeno izpeljanko, močno zbližani. Razlika je potencialno zgolj v kakšni redkejši besedilni uresničitvi, ki jo zazna le podrobna leksikološko-leksikografska analiza, a zaradi redkosti v slovarju nato ni (nujno) prikazana.⁴⁰²

Kako namesto z *vidsko parnostjo* takšno zbližanost (ne pa polne enačenosti) poimenovati, Apresjan ne odgovarja. Kakor je sedaj gotovo že razvidno, smo njegove zadržke v veliki meri upoštevali pri oblikovanju pojma *vidske razmernosti* z uvedbo asimptote oz. limite, s čimer se pomenska razlika, tj. razlika med (pod)pomenoma dveh vidskonasprotnih glagolov, bliža nič, kategorialna vidska pa zato lahko izstopa. Zaenkrat sicer le za slovenščino, kjer k temu z redkostjo skrajnih skladdenjskih okolij mnogo bolj kot v ruščini napeljuje stanje na skladdenjski ravni, čeprav bi se rešitev verjetno obnesla tudi v ruščini. Kar se tiče potencialnih slovarskih rešitev za ruščino, se zdijo Apresjanove v nastajajočem »aktivnem slovarju«⁴⁰³ blizu pristopu, ki se uporablja v spletnem slovarju *Wielki słownik języka polskiego* – polna obdelava vseh glagolskih leksemov z eksplicitnim prikazom vidskih odnosov na pomenski ravni.

II.1.2 V slovenščini: SSKJ

Slovenščina v primerjavi s poljščino in ruščino v marsičem predstavlja drugo skrajnost, vsaj kar se tiče eksplicitnega slovarskega prikazovanja vidskih odnosov med posameznimi glagolskimi leksemi. To ni presenetljivo, saj celostne obravnave kategorija glagolskega vida, vsaj za sodobno stanje,⁴⁰³ zaenkrat ni doživela. Obstajajo pa navadno krajše in dokaj pogosto primerjalne, zlasti glede na ruščino (Derganc) ter tudi neslovanske jezike (Miklič, Orešnik), obravnave posameznih vidskih pojavov ali pa se kategorije vida dotikajo celostne obravnave nekaterih drugih pojavov

⁴⁰² Podobna problematika zaznamuje tudi proučevanje sinonimije, kjer se odpira vprašanje o obstoju povsem polne sopomenskosti in možnosti obravnave »pomensko bližnjih«⁴⁰³ leksemov kot sinonimov; prim. npr. Ahlin idr. (2003: 9).

⁴⁰³ Preteklo za knjižni jezik 16. (deloma še 18. in začetek 19.) stoletja v znatni meri pokriva večkrat omenjena monografija M. Merše *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Prim. Merše (1995).

(Vidovič Muha). Toporišič je, kot smo omenili v Uvodu, zlasti v *Slovenski slovnici* (1976–) ustrezno povzel ugotovitve predhodnih slovníc slovenščine. Manj ustrezno je bilo neposredno prenašanje posameznih ugotovitev iz ruskega (strukturalističnega) jezikoslovja, ki so temeljile na tedanjem poznavanju ruskega jezikovnega stanja, v slovenščini pa na gradivu niso bile temeljiteje preverjene. Gre zlasti za problematiko poimenovanja *vidski par* in *vidska parnost* hkrati s pogojem polne pomenske izenačenosti (ki se, kot smo videli, ob podrobni pomenski analizi krha celo v ruščini).

Drugi razlog za manj eksplicitno slovarsko prikazovanje vidskih odnosov med posameznimi glagolskimi leksemi izhaja iz stanja v slovenščini: v primerjavi z ruščino (neponavljajnost [DV ali NDV] – ponavljajnost [le NDV]) so skrajna skladijska okolja [zgolj ali predvsem NDV – zgolj ali predvsem DV] sorazmerno redka. Zato (uporabniška, pa tudi jezikoslovna) zavest o nujnosti, neizogibnosti zamenjave ene vidske vrednosti z drugo pri prehajanju med njimi zelo verjetno ni tako izrazita kot npr. v ruščini. Manjša je tudi potreba po nastajanju izpeljank.

Vse to – morda pa tudi dejstvo, da je v češčini, po tedanjih slovaropisnih rešitvah katere so se snovalci slovarja vsaj zmerno zgledovali (prim. Vidovič Muha 1996a), vidsko stanje, vsaj če upoštevamo Dickeyjeve ugotovitve (prim. 2000: 5), bližje slovenščini kot ruščini – je ob zasnovi in nastajanju temeljnega splošnega slovarja slovenščine SSKJ verjetno prispevalo k temu, da se vidski odnosi med posameznimi glagolskimi leksemi v slovarju (namerno ali nenamerno) niso prikazovali eksplicitno. So se pa zato implicitno: namreč (namerno ali nenamerno kot neodtujljivi del leksikografske natančnosti pri pomenski členitvi) s sorazmerno sistematičnim usklajevanjem razlag pri pomenih vidskonaspornih glagolov ob izkazanoosti njihove zbližanosti. To velja ne glede na to, ali gre za vidski odnos med sestavljenko in njeno izpeljanko, kjer je zbližanost navadno pogostejša in zajema več pomenov, ali med nepredponskim NDV in katero izmed sestavljenk – kjer zbližanost navadno zajema pomen ali dva, različnim pomenom oz. celo le podpomenom pa lahko ustrezajo različne sestavljenke. Prav takšna usklajenost razlag je omogočila pomensko in hkrati morfološko (zlasti kar se tiče vidskorazmernega potenciala posameznih predponskih obrazil) analizo glagolskega gradiva SSKJ (v njegovi drugi oz. zadnji izdaji, tj. SSKJ2), ki je bila izvedena za potrebe pričujočega dela.

II.1.2.1 V slovenščini: SSKJ. Implicitno: usklajevanje pomenskih razlag

Vidski odnosi med posameznimi glagolskimi leksemi oz. (pod)pomeni vidskonasprotnih glagolov so torej v SSKJ prikazani implicitno, z usklajevanjem razlag po (pod)pomenih. Usklajenost je izvedena tako, kot to velja in je bilo prikazano za najnovejši poljski spletni slovar *Wielki słownik języka polskiego*: ob zbližanosti preostalih pomenskih sestavin in s tem izstopanju zlasti kategorialne vidske razlike, tj. ko se pomenska razlika bliža nič, se razlagi takih (pod)pomenov vidskonasprotnih glagolov razlikujeta le v vidu nadpomenskega glagola oz. UPS (potencialno še v navedbi obveznega desnovozljivega udeleženca ali sestavini za *zlasti, navadno*). Navedeno bomo prikazali kar na istih primerih kot pri omenjenem poljskem slovarju.

podpisati 1. *napisati, navesti svoje ime (in priimek), navadno pod svoje besedilo // tako izraziti, potrditi ...!* 3.⁴⁰⁴ *napisati, navesti ime (in priimek) koga, navadno kot njegov zastopnik ...!* 4. knjiž. *napisati spodaj, drugega pod drugega ...!*

podpisovati 1. *navajati svoje ime (in priimek), navadno pod svoje besedilo // tako izražati, potrjevati ...!* 2. *navajati ime (in priimek) koga, navadno kot njegov zastopnik ...!* 3. knjiž. *pisati spodaj, drugega pod drugega ...!*

⁴⁰⁴ Tukaj lahko vidimo, da kljub temu, da gre za odnos med sestavljenko in njeno izpeljanko, ki so ju v ruskem jezikoslovju nekateri, npr. Isačenko, obravnavali le kot dve obliki iste besede in takšen (v ruščini) vidskoparni odnos uvrščali v oblikotvorje, natančna leksikološko-leksikografska analiza polne pomenske zbližanosti oziroma zbližanosti v vseh pomenih ne izkazuje – sestavljenka ima v konkretnem primeru en pomen več; podobno velja za (terminološko) gnezdo, ki je pri izpeljanki odsotno. Zbližanost v vseh (pod)pomenih ali celo v (vseh) gnezdh je nasploh izjemno redka.

Apresjanova zahteva po polni obdelavi vseh tipov glagolskih leksemov se tako kaže za popolnoma upravičeno. V SSKJ je bila zaradi drugačnih (neruskih, tj. slovenskih) jezikovnih realij oz. stanja upoštevana in izvedena še veliko prej. Še enkrat se torej potrjuje na začetku izpostavljeno izhodišče: severnoslovanski jeziki na poti od eksplicitnega prikazovanja vidskih odnosov med glagolskimi leksemi na splošni, iztočnični ravni proti pomenski ravni, nesevernoslovanski pa ravno obratno – od implicitnega na pomenski ravni do potencialnega eksplicitnega, a še vedno na pomenski ravni. Končna raven prikaza je torej vedno pomenska.

ječati 1. *dajati enakomerne, slabotne, bolečino izražajoče glasove* // ekspr. *dajati ječanju podobne glasove l...!*⁴⁰⁵

zaječati 1. *dati enakomerne, slabotne, bolečino izražajoče glasove* // ekspr. *dati ječanju podobne glasove l...!*

Še en primer s *sušiti (se)* – *posušiti (se)*.

sušiti 1. *delati kaj suho l...!* · ekspr. *skrbi so ga iz leta v leto bolj sušile delale subega, slabotnega*

sušiti se 1. *postajati suh l...!* 2. ekspr. *zelo hujšati l...!*

posušiti 1. *narediti suho l...!* 2. ekspr. *izčrpati, oslabiti*: težko delo jo je posušilo; *skrbi so ga čisto posušile*⁴⁰⁶

posušiti se 1. *postati suh l...!* 2. ekspr. *zelo shujšati l...!*⁴⁰⁷

Takšno usklajevanje je zahtevalo natančno in sistematično razdelan sistem celotne piramide nadpomenskih glagolov oz. glagolskih UPS, v kateri pomensko širši, splošnejši glagoli predstavljajo UPS pomensko ožjim glagolom, sami pa se razlagajo z glagolskimi primitivi.⁴⁰⁸ Ti so

⁴⁰⁵ Drugi podpomen pri prvem pomenu *ječati* (*ječ se premikati*) in pa drugi pomen, ki je bolj stanjski, kakor nakazuje tudi razlaga (*biti v neugodnem položaju, trpeti*), spadata v četrti vidsko relevantni pomenski tip in zato ne težita k vidski razmernosti – nista zblížana; pri sestavljenki *zaječati* nista izkazana.

⁴⁰⁶ Tu lahko vidimo različno uvrstitev zelo podobnih oz. zblížanih pomenov vidskonaspornih glagolov: enkrat v t. i. malo gnezdo (·), drugič v samostojni pomen. Ali je bil tu vzrok dejanska različnost v gradivni izkazanosti oz. pogostnosti (relevantnosti) ali zgolj različna presoja dveh redaktorjev, je težko reči. Vsekakor pa je razvidno, da je bilo gradivo analizirano precej natančno.

⁴⁰⁷ Tu ima en pomen več (ni prikazan) sestavljenka. Prav tako je opaziti (manjša) razhajanja za poševnicami, tj. v manjših pomenskih odmikih, zlasti pa v gnezdih, tako malih kot velikih. Ob natančni in podrobni leksikološko-leksikografski analizi torej o polni pomenski izenačenosti ni mogoče zanesljivo govoriti in to velja toliko bolj, ko se spuščamo od izhodiščnega pomena proti izpeljanim. S tem se Apresjanove trditve in zadržki znova povsem potrjujejo, le da jih je – kot že rečeno – SSKJ neodvisno lahko upošteval oz. v praksi uporabljal, izvajal veliko prej. Druga stvar je pomenska zblížanost. Ta nedvomno je prisotna, sicer razlage ne bi bile usklajene tako, kot so.

⁴⁰⁸ Pojem in poimenovanje zanj prevzemamo iz slovenskega skladdenjskega besedotvorja, prim. Vidovič Muha že (1988: 25), kjer je »*glagolski primitiv* – glagol z obrazilno pretvorbena (besedotvorna) vrednostjo *l...!*« (Vidovič Muha 2011: 331). Prim. tudi Vidovič Muha (2000: 32, 188, 243).

pomensko najekstenzivnejši in stojijo povsem na vrhu piramide (*delati – narediti, dajati – dati, postajati – postati; biti, imeti*). V zgornjih primerih to lahko vidimo tako tedaj, ko so kot UPS uporabljeni primitivi (tj. *delati – narediti, dati – dajati, postati – postajati*), kot tudi ob pomensko konkretnejših, a še vedno razmeroma splošnih glagolih (*pisati – napisati, izraziti – izražati, potrditi – potrjevati, navesti – navajati*). Z drugimi besedami: če ne bi bile usklajene razlage ustreznih (pod)pomenov glagolov, ki predstavljajo UPS tistim pod seboj, ne bi mogle biti usklajene niti razlage z njimi razlaganih glagolov in tako dalje. Povsem na vrhu hierarhično urejene razlagalne piramide so glagolski primitivi,⁴⁰⁹ ki so, čeprav v praksi z njimi oblikovana razlaga včasih lahko deluje nekoliko togo, UPS vsem pod seboj. Obenem zastopajo vse štiri glagolske vidsko relevantne pomenske tipe:

1. *delati – narediti* (delno tudi *dajati – dati*) prvega,
2. *postajati – postati* drugega,
3. *dajati – dati* predvsem tretjega ter
4. *biti in imeti* četrtega (torej nevidskorazmernega).

To pomeni, da so z urejenostjo vidskih odnosov med glagolskimi primitivi po posameznih vidsko relevantnih pomenskih tipih urejeni tudi vidski odnosi med vsemi glagoli, ki v pomenski piramidi stojijo pod njimi (med vsemi), kar se nedvomno izkazuje tudi ob (dovolj) natančni pomenski analizi in napeljuje k ustreznemu usklajevanju razlag, kot je prikazano zgoraj in kot je bilo izvedeno v SSKJ.

Ob takšnem zavedanju, ki je bilo pri redakciji prisotno ali pa tudi ne, a glede na rezultate se zdi smiselno sklepati, da je bilo, in takšni usklajenosti razlag se poraja vprašanje, zakaj z ustrežno usklajenostjo razlag (torej implicitno) prikazana zbližanost posameznih (pod)pomenov vidskonasprotnih glagolov ni prikazana tudi eksplicitno, denimo s posebnim kvalifikatorskim pojasnilom, kot bi bilo npr. **podpisati** 1. nedov. **podpisovati** *napisati, navesti svoje ime l...l* – seveda ne na iztočnični, temveč na pomenski ravni. To bi ob dejstvu, da je razlage bilo treba uskladiti in so

⁴⁰⁹ Zlasti za samostalniki pomenoslovno prim. Vidovič Muha (2000: 53–61; 2006: 29–32).

tudi bile usklajene, predstavljalo sorazmerno majhno dodatno obremenitev oz. delo, ki bi bilo lahko opravljeno tudi šele ob pregledovanju. Ker bi to le težko bil verjeten razlog, se zdi, da se odgovor skriva drugje in je dvo-plasten. Prvi zadržek smo že omenili: pomanjkanje celostnih domačih obravnav kategorije glagolskega vida v času koncipiranja in nastajanja slovarja ter posamično prevzemanje določenih pojmov, zlasti *vidske parnosti*, iz ruskega jezikoslovja ob hkratni manjši zavesti o nujnosti zamenjave ene vidske vrednosti z drugo pri prehajanju med skrajnimi besedilnimi okolji v ruščini glede na slovensko jezikovno stanje, kjer je takšna nujnost v rabi sorazmerno redka. Drugi zadržek je vezan na prvega, predstavlja pa ga trezna in strokovno zelo verjetno ustrezna leksikološko-leksikografska (torej teoretično-jezikoslovna in praktična slovaropisna) presoja: če prevzeta ruska teorija vidsko parnost kot odnos med ((pod)pomenoma? – niti to ni bilo povsem jasno) dvema glagolskima leksemoma nasprotnega vida pogojuje z zahtevo po polni pomenski izenačenosti, ki je nam gradivo ne izkazuje, vsaj v manjših pomenskih odmikih in gnezdih ne, potem takšna teoretična osnova ni ustrezna in se nanjo ne bomo naslanjali. K njeni jasnosti niso mogle prispevati niti sprotne Toporišičeve rabe pojmov kot npr. *čiste vidske dvojice*⁴¹⁰ v *Slovenski slovnici* (1976–) in deloma že pred njo,⁴¹¹ za katere se zdi, da skušajo nekoliko relativizirati strogost zahteve po polni pomenski izenačenosti, kot jo prinaša iz ruščine prevzeti pojem vidske parnosti – ni pa natančno opredeljeno, kaj je s tem mišljeno. Slovar je bil namreč koncipiran in izdelovan preišljeno, na trdnih in preciznih postavkah tako domačega kot tudi tujega sočasnega jezikoslovja oz. je takšne postavke sistematično ustvarjal sam (prim. Suhadolnik 1963: 930–931, 934; 1968, Vidovič Muha 1996a). Eksplicitni prikaz pojavnosti, pri kateri se je teoretična postavka razlikovala od stanja, kot ga je izkazovalo gradivo (pomenska zbliznanost da, manj zanesljivo pa polna izenačenost), bi v trdno in enotno zasnovo lahko vnesel zmedo. Kot danes kažejo Apresjanove ugotovitve za jezik, kjer je pojem vidske parnosti izvorno nastal, se je opisana odločitev izkazala za pravilno.

⁴¹⁰ Prim. Toporišič (1976: 333).

⁴¹¹ Prim. tudi Krvina (2016: 213), Merše (1995: 21).

Vendarle so se v odzivih na slovar pojavljala tudi mnenja, ki so bila do takšne odločitve kritična; oblikovana so bila navadno pod vplivom ugotovitev ruskega strukturalističnega jezikoslovja (zlasti Isačenko in dalje), preverjena le na gradivu skromnega obsega – torej ne tolikšnem, kot ga je predstavljal za tedanje čase zavidljiv korpus zbranega gradiva za SSKJ – ali pa sploh ne in utemeljena na predvidevanju, da bo (bolj ali manj) isto kot v ruščini. Eno takih mnenj je Schellanderjevo, ki se mu zdi dejstvo, da vidski odnosi oz. »vidska parnost« – ni povsem jasno, ali kar splošno na iztočnični ali vendarle na pomenski ravni – niso prikazani eksplicitno, precej problematično, ko pa naj bi bilo vendar jasno, da je pomen povsem isti in razlika le vidska (prim. Schellander 1984: 223–226).

Kakšne so perspektive? Trenutno na Inštitutu za slovenski jezik Franca Ramovša ZRC SAZU povsem na novo, na novem gradivu in po novem konceptu nastaja tretja izdaja SSKJ (ki je objavljena v obliki e-knjig, na slovarskem portalu Fran pa se nahaja pod imenom eSSKJ). Zaenkrat je nabor glagolskih iztočnic še sorazmerno majhen. Ko bo narasel, bodo predstavljena spoznanja, zlasti če se bo to z vidika uporabnikov izkazalo za smiselno, lahko ustrezno uporabljena tudi v slovarju. Ob sprejetju takšne odločitve bi prikaz vidskih odnosov lahko združeval tradicijo usklajevanja razlag (kot v SSKJ) z navajanjem vidskih ustreznikov, in to na pomenski ravni.⁴¹² Taka rešitev bi slovar naredila priročnejši zlasti za tujce (najprej seveda neslovenske, a tudi slovanske) – posebej tiste, ki se učijo slovenščine. Vsekakor pa bi koristila tudi domačim uporabnikom, kot kažejo vprašanja tipa »Kakšna je dovršna oblika glagola *pogajati se*« v inštitutski Jezikovni svetovalnici (prim. <http://isjfr.zrc-sazu.si/sl/svetovalnica/dovrsna-oblika-glagola-pogajati-se#v>).

⁴¹² V spletni izdaji bi prikaz potencialno lahko deloval tako, da se vidski ustreznik v določenem pomenu pojavi, brž ko se uporabnik premakne na pomen oz. na njem obstane z miško; v končni knjižni pa bi bil lahko izpisan na podoben način, kot smo prikazali zgoraj. Zaenkrat to ostaja na ravni ideje, ki jo je mogoče šele preizkusiti.

II.2 RAZLIČNE STOPNJE (PADAJOČA TRDNOST, MEDSEBOJNA VSEBOVANOST ČLENOV) VIDSKEGA RAZMERJA

Kot smo že večkrat opozorili, vidskemu razmerju od glagolskih vidsko relevantnih pomenskih tipov pripadata prvi in drugi tip, tretji je mejni med vidskim razmerjem in vrstami glagolskega dejanja, medtem ko četrti (ki ga predstavljajo glagoli stanja in ciljno neusmerjene dejavnosti z globinsko pomensko strukturo – skladenjskobesedotvorno gledano pa ti drugi tudi s skladenjsko podstavo – *biti, imeti N*,⁴¹³ npr. *stati, ležati, spati; gospodariti, gobariti, čevljariti, kolesariti, lenariti, praznovati*) v vidsko razmerje ne vstopa. Tvorjenke, zlasti sestavljenke, z NDV zadnjega tipa lahko navadno uvrstimo k vrstam glagolskega dejanja (npr. *postati, odležati, zaspati; zagospodariti, nagobariti se, prekolesariti, polenariti, popraznovati*). Zato četrtega glagolskega vidsko relevantnega pomenskega tipa pri stopnjah vidskega razmerja ne obravnavamo.

Prvi trije glagolski vidsko relevantni pomenski tipi po značilnostih odnosa med NDV in DV ustrezajo trem stopnjam vidskega razmerja. Pri prvih dveh tipih gre za vsebovanost sestavin enega člena v drugem oz. – če se izrazimo po Karolakovo (2001: 487–493), podobno pa menijo tudi Boguślawski (2003: 36–40), Comrie (1976: 44–48) in Plungjan (2003: 297–298) – za medsebojno predvidevanje: NDV člen opisuje dejanje, ki se po fazah (faze si medsebojno niso enake)⁴¹⁴ bliža svoji končni točki oz. po Avilovi notranji meji dejanja in hkrati tako končno točko (nujno) predvideva. Izvršitev, iztek dejanja, se opisuje z DV členom, ki izraža tako točko in s tem prehod v novo stanje, pred seboj pa predvideva po fazah približujoče se mu dejanje, sicer ne bi mogli govoriti, da gre res za končno točko, iztek dejanja (prim. Merše 1995: 24, 32–33, 36, Orešnik 1994: 21, 54–56, 58–59, Plungjan 2003: 297–298). Pri tretjem tipu pa je enkratnost (DV) zaobsežena v večkratnosti (NDV).

Pri prvih dveh vidsko relevantnih pomenskih tipih in tako stopnjah vidskega razmerja sta zato NDV in DV člen med seboj sorazmerno trdno povezana (pri prvi še toliko izraziteje zaradi volje, želje

⁴¹³ *Imeti* lahko razlagamo kot 'biti pri'. Prim. Vidovič Muha (2000: 243–275).

⁴¹⁴ Prim. tudi Plungjan (2003: 300).

oz. truda vršilca, da bi dosegel končno točko, iztek dejanja), medtem ko za tretji tip to ne drži. Odtod izhaja njegova mejnost, vmesnost, pa tudi ne tako redka odsotnost ustreznega zlasti NDV pomena, celo če morfemski ustreznik obstaja.

Primer:

[(da) ne] *pisniti* x [(da) ne] *piskati*, *čofniti* [pasti, zlasti v vodo] x *čofati* [*padati, zlasti v vodo].

Možna je seveda tudi polna odsotnost vidskorazmernega ustreznika.

Primer:

muksniti x **muksati*, *planiti* x **planevati*, *ziniti* x **zivati* (*zevati* ima zlasti stanjski pomen).

Takega pomena/glagola ne moremo rabiti v skladijskih okoljih [(→) NDV + DV –], ki pa so v slovenščini sorazmerno redka.

Odsotnost enega ali drugega (zlasti NDV oz. drugostopenjske izpeljanke) ustreznika ali pomena ni redka niti pri prvih dveh tipih, npr. *izvleči* – **izvlekatilizvlačiti*, **gospoditi se* – *pogospoditi se*, čeprav je vendarle manj pogosta kot pri tretjem tipu. Manj izrazito vidotvorno aktivnost (nastajanje izpeljank), zlasti v primerjavi z ruščino ali poljščino, zopet pojasnjujemo z že omenjenim stanjem na skladijski ravni: redkost skladijskih okolij [(→) NDV + DV –]. Zato pri glagolu oz. pomenu brez (zlasti NDV) vidskorazmernega ustreznika lahko sicer rečemo, da pripada določenemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu – toda v vidsko razmerje ne vstopa. To velja tudi, če mu potencialno lahko določimo ustreznik v obliki besedilno uresničene skladijske podstave sestavljenke (npr. *izvleči* – *vleči izlven*), kakor smo ugotavljali v besedotvornem sklopu. Za vidsko razmernost predpostavljamo oz. zahtevamo nedeljivost izraza, pomena in skladijske funkcije pri obeh vidskorazmernih glagolih – ne more biti torej eden enobesedna, drugi pa večbesedna izrazna celota; izjema je le nekaj stilno zaznamovanih glagolov izločanja, npr. *kakati* – *pokakati se*, *lulati* – *polulati se*.

Še enkrat izpostavimo tudi že večkrat omenjeno dejstvo, da pri nekaterih glagolih (zlasti če so pomensko splošnejši in bolj proti vrhu

pomenske uvrščevalne piramide) posamezni pomeni lahko pripadajo različnim vidsko relevantnim pomenskim tipom in tako ob vstopanju v vidsko razmerje pripadajo različnim stopnjam – tak primer je npr. *peči*:

1. tip oz. stopnja *peči* – *speči* [kruh, živilo];
3. tip oz. stopnja [rana] *peče* – *zapeče*.

Vidsko relevantni pomenski tip oz. stopnja vidskega razmerja se torej, posebej pri potencialnem vzpostavljanju vidskega razmerja, vedno **določa na pomenski ravni** – čeprav so seveda precej pogosti glagoli, ki z vsemi svojimi pomeni pripadajo le enemu tipu oz. stopnji vidskega razmerja.

Še enkrat poudarimo tudi: pripadnost glagola določenemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu ob zahtevani vidskorazmerni nedeljivosti izraza, pomena in skladijske funkcije pri vstopu glagola (z vsaj enim (pod)pomenom) v vidsko razmerje prav gotovo hkrati pomeni njegovo pripadnost ustrezni – prvi, drugi ali tretji – stopnji vidskega razmerja. Nikakor pa sama po sebi še ne zagotavlja, da bo glagol (z vsaj enim od svojih (pod)pomenov) dejansko vstopal v vidsko razmerje. Res je, da je možnost za to največja pri glagolih prvega vidsko relevantnega pomenskega tipa; nekoliko manjša je pri drugem tipu, še manjša pri tretjem in ničta pri četrtem. Stopenjskost oz. padajočo trdnost vidskega razmerja lahko razumemo tudi v tem smislu.

Oglejmo si sedaj podrobneje posamezne stopnje.

II.2.1 Delati, da – narediti, da oz. X delati Y [da bi naredil Y] – X narediti Y [in prej je moral delati Y] > Y je narejen. Značilne lastnosti

Prva stopnja vidskega razmerja nedvomno predstavlja njegov proto-tip, izrazito najbolj je zastopana tudi statistično. Pri ročnem pregledu glagolskega gradiva SSKJ2 glede na celoto vseh glagolskih leksemov v SSKJ2 ($^{SSKJ2}\sum_{GLAG}$) delež prve stopnje vidskega razmerja⁴¹⁵ namreč

⁴¹⁵ Delež celotnega prvega vidsko relevantnega pomenskega tipa bi bil seveda še nekoliko večji; kot že omenjeno, obstajajo tudi glagoli prvega vidsko relevantnega

znaša okoli 33,2 % (torej približno eno tretjino), glede na celoto vseh vidskorazmernih glagolskih leksemov ($^{SSKJ^2}\Sigma_{VID. KOREL}$) pa kar slabih 51 %, torej dobro polovico vseh $^{SSKJ^2}\Sigma_{VID. KOREL}$.

Če izpostavimo še **besedotvorni vidik**, lahko ugotovimo naslednje:

- **Delež sestavljenk in njihovih drugostopenjskih izpeljank** ($SEST : ^{SEST}IZP_{(II)}$) – vidsko razmerje obstaja med vsaj enim pomenom sestavljenke in vsaj enim pomenom njene izpeljanke) znaša dobrih 62 % prve stopnje vidskega razmerja: slabih 21 % celote $^{SSKJ^2}\Sigma_{GLAG}$ in slabih 32 % celote $^{SSKJ^2}\Sigma_{VID. KOREL}$.
- **Delež sestavljenk, ki so z vsaj enim od pomenov v vidskem razmerju z nepredponskim NDV** ($^{NDV izp-} : SEST$), znaša dobrih 26 %: slabih 9 % celote $^{SSKJ^2}\Sigma_{GLAG}$ in dobrih 13 % celote $^{SSKJ^2}\Sigma_{VID. KOREL}$.
- **Delež nepredponskih NDV, ki so z vsaj enim od pomenov v vidskem razmerju s sestavljenko** ($^{NDV izp-} : SEST$), znaša dobrih 11 %: slabih 4 % celote $^{SSKJ^2}\Sigma_{GLAG}$ in slabih 6 % celote $^{SSKJ^2}\Sigma_{VID. KOREL}$. Z enim nepredponskim NDV je lahko v vidskem razmerju tudi po več sestavljenk, zato je delež teh več kot dvakrat večji.

V splošnem lahko rečemo, da pri **tvorbi vidskega razmerja prve stopnje** okoli 54 % – dobra polovica – pripada priponskim obrazilom v izpeljavi $SEST : ^{SEST}IZP_{(II)}$, okoli 46 % – slaba polovica – pa predponskim obrazilom v sestavljanju $NDV^{izp-} : SEST$. To pomeni, da prevlada izpeljave ni posebej velika (okoli 8 %), kar še enkrat potrjuje tezo, da je v slovenščini ob sorazmerni redkosti skladenjskih okolij [(→) $NDV + DV$ –] potreba po nastajanju drugostopenjskih izpeljank precej manjša kot v ruščini ali poljščini, kjer je tako skladenjsko, širše besedilno okolje npr. celotna ponavljajnost. Prav tako velja, da z leksikološko-leksikografskega vidika vidsko razmerje med $NDV^{izp-} : SEST$ ni trdno nič manj, pomenska zbliznanost pa ni nič manjša kot pri vidskem razmerju med $SEST : ^{SEST}IZP_{(II)}$.⁴¹⁶ Drži pa, da je pri vidskem razmerju med $SEST$

pomenskega tipa brez vidskih ustreznikov. V deležu so upoštevani le vidskorazmerni glagolski leksemi (tj. taki, ki vstopajo v vidsko razmerje z vidskonaspornim glagolskim leksemom) in zato govorimo o deležu prve stopnje vidskega razmerja.

⁴¹⁶ Prim. tudi Wiemer (2017: 3–4).

: ${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})}$ možnost za zbliznanost večjega števila pomenov (nekoliko) večja kot pri vidskem razmerju med $\text{NDV}_{\text{izP}^-}$: SEST.

Kakorkoli že, delež prve stopnje vidskega razmerja v celoti ${}^{\text{SSKJ}^2}\Sigma_{\text{GLAG}}$ (slaba tretjina), zlasti pa v celoti ${}^{\text{SSKJ}^2}\Sigma_{\text{VID.KOREL}}$ (dobra polovica), je izrazito velik, kar tudi statistično nedvomno potrjuje njeno prototipnost v bistvenih značilnostih vidskega razmerja.

Za **prvo stopnjo vidskega razmerja** je značilno, da glagol – v ustreznem (pod)pomenu – kot levega udeleženca (tj. kot osebek)⁴¹⁷ **predvideva vršilca**. Za vršilca je značilno, da je **navadno človeški**, zato mu lahko pripišemo **voljo** oz. **hotenje**, da dejanje, ki je tu tako, da ga je mogoče pripeljati do konca, dovrši, izvrši, pripelje do konca, tj. do njegove notranje meje, npr. [kdo] *pripravljati* [načrt] – [kdo] *pripraviti* [načrt]. Če vršilec ni človeški, mora biti vsaj živ, npr. [plenilec] *loviti* [zajca] – [plenilec] *ujeti* [zajca], ali pa mora iti za naravni pojav, ki je sposoben sprožati oz. povzročati določene (velike) spremembe česa in ga pogojno lahko dojemamo tudi kot »živega«, npr. [sonce, veter] *sušiti* [perilo] – [sonce, veter] *posušiti* [perilo]. **Stopnja volje, hotenja** oz. **vsaj zaveznosti dejanja**, kar vse skupaj označujemo s pojmom **volitivnost**,⁴¹⁸ s **pomikanjem proti nečloveškosti** in neživosti oz. pogojni živosti **pada**. Zlasti pri neživosti oz. pogojni živosti velja, da je, vsaj zunajjezikovno

⁴¹⁷ Udeleženci seveda niso neposredno del samega glagola, a kljub temu bistveno vplivajo na njegove pomenske lastnosti: npr. globinski pomen *delati*, *da* – *narediti*, *da* ni mogoč brez prisotnosti vršilca. Lahko rečemo, da vsak glagol (v določenem pomenu) v znatni meri predvideva svoje udeležence, ki tvorijo njegovo vezljivostno-družljivostno strukturo, pa tudi njihove lastnosti – in obratno. Nekateri govorijo o glagolu tudi kot o »režiserju dogajanja, ki brez igralcev nič ne more, tako kot igralci ne morejo brez režiserja« (Norman 2014: 39). Drugi izpostavljajo tesno povezanost oz. vzajemno predvidevanost glagola in samostalnika (ali obratno) kot (nujnega) udeleženca glagolskega dogajanja, zato je težko govoriti, »kaj je bilo prej«. Prvotni način izražanja bi morda lahko bil sintetični, kjer je v govornem dejanju ne glede na prisotnost zgolj samostalnika (Pes!) ali zgolj glagola (Laja!) vedno bila prisotna stavčna sintagma (in pomen porajajoča napetost) obeh elementov, tj. *Pes* x [laja] : [Pes] x *laja*; prim. Mikuš (1952: 34–40). Tako bi lahko razlagali tudi t. i. brezosebne glagole oz. njihove rabe, npr. *Dežuje* > [*Dež] *dežuje*, *Sneži* > [*Sneg] *sneži*; prim. Vidovič Muha (2006: 36; 2009: 251).

⁴¹⁸ Pri poimenovanju in njegovem obsegu se naslanjamo zlasti na Arutjunova idr. (1988–1994) in Zel'dovič (2012).

gledano, vmes sorazmerno pogosto še »neimenovana človeškost« – nekdo je namreč moral obesiti perilo, da ga lahko sonce ali veter sušita, je torej perilo [dal] *sušit*.

Prisotnost **volitivnosti** oz. **pogojno živega** naravnega pojava je pomembna, da lahko **ločimo prvo stopnjo** vidskega razmerja od **ponavljalnostno-lastnostnega podtipa tretje stopnje** vidskega razmerja, npr. [Kreme, preparati] *sušijo* [kožo] – [Kreme, preparati] *izsušijo* (*posušijo) [kožo], kjer je **vršilskost levega udeleženca** in s tem **volitivnost dejanja vprašljiva**. Zdi se, da gre prej za nosilca določene značilnosti oz. lastnosti, saj je mogoče te primere parafrazirati [Navadno je tako/ značilnost, lastnost] krem, preparatov je, da (*iz*)*sušijo* [kožo], medtem ko bi bilo za vse ostale zgornje primere ([Značilnost, lastnost] koga je, da *pripravlja* ...) to v smislu nosilskosti določene značilnosti oz. lastnosti vprašljivo. Za ponavljalnostno-lastnostni podtip tretje stopnje je še značilno, da ga je bolj ali manj nemogoče rabiti v trenutku govorjenja: */? Poglej./prav zdaj/ravnokar [kreme, preparati] *sušijo* [kožo]. Za prvo stopnjo velja ravno nasprotno: če glagola (v določenem pomenu) ni mogoče rabiti za opis dejanja v trenutku govorjenja, torej Poglej./prav zdaj/ravnokar [nekdo] *pripravlja* [načrt], [plenilec] *lovi* [zajca], [sonce/veter] *suši* [perilo], potem nikakor ne gre za prvo stopnjo vidskega razmerja. Dejanja si v tem primeru namreč ne bi mogli predstavljati v iztekanju oz. približevanju njegovi notranji meji, kar je za prvo stopnjo vidskega razmerja bistveno.⁴¹⁹ Trenutek govorjenja je seveda lahko tudi premanjnen, denimo v preteklost, npr. Videl sem, kako [plenilec] *lovi* [zajca].

Druga pomembna značilnost prve stopnje vidskega razmerja je povezana z **desnim udeležencem**, ki ga **dejanje prizadeva** (tj. predmetom).⁴²⁰ Ta mora biti namreč – razen ko gre pri besedilni uresničitvi za elipso – obvezno prisoten. Na njem se mora kot posledica dejanja postopoma,

⁴¹⁹ Lastnost, da dejanje (v NDV) izraža tako iztekanje/približevanje in hkrati (v DV) iztek/doseženje, navadno ob predpostavki, da je prisotna tudi volitivnost, se imenuje teličnost. Pri nas pojem pri klasifikaciji (vidskih) lastnosti dejanj uporablja zlasti Orešnik, ki dejanja nasploh deli na telična – netelična (prim. 1994: 19, 51–61). Prim. tudi Comrie (1976: 44–48).

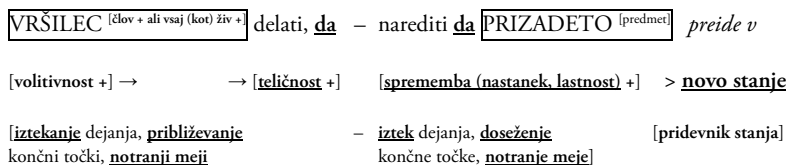
⁴²⁰ Pri poimenovanju *prizadetil-o* (*z dejanjem*) se naslanjamo na Orešnik (1992), Toporišič (2004) in Žele (2012), rabimo pa ga zelo splošno v pomenu »(desni) udeleženec, ki ga prizadeva dejanje, na katerega nima vpliva«.

tj. po medsebojno razlikujočih se fazah ob približevanju dejanja notranji meji, vršiti neka najsplošneje rečeno sprememba. Pri spremembi gre lahko za samo nastajanje, »prihajanje k obstoju«, npr. [kdo] *kuhati* – *skuhati* [kosilo], [kovač] *kovati* – *skovati* [orožje, orodje], ali za pridobivanje/spreminjanje določene (lahko tudi zelo splošne, npr. stanja, lege) lastnosti, npr. [kdo] *popravljati* – *popraviti* [kaj] ali [kdo] *pritrjevati* – *pritrđiti* [kaj].

Postopnost, stopnjevitevost spremembe na udeležencu, ki ga dejanje prizadeva, je poleg preostalih značilnosti samega dejanja bistvena pri ločevanju prve stopnje vidskega razmerja od tretje, kadar tudi pri tej dejanje prehaja na prizadetega. Tak primer je npr. [kdo] *udarjati* (supletivno tudi *tepsti*) – *udariti* [koga/kaj], [kdo] *ošinjati* – *ošiniti* [koga] ali [kdo] *prebadati* – *prebosti* [koga] *s pogledom*. Tu bi očitno spremembo na prizadetem – ki bi jo izrazili s pridevnikom stanja, po obliki enakim trpnemu deležniku: *Kosilo je skuhan*, *Meč je skovan*, *Kaj je pripravljeno*, *pritrđeno* proti *Je udarjen*, ? *ošinjen*, ? *preboden s pogledom* – le težko določili, še manj pa njeno postopnost, stopnjevitevost. NDV pri tretji stopnji vidskega razmerja namreč izraža (potencialno) neskončno mnogo ponovitev oz. delčkov, valov dejanja, DV pa katero koli od teh ponovitev oz. delčkov, valov dejanja, nikakor pa ne približevanja notranji meji (ki je ni), izteku, izvršitvi dejanja. V dvomih lahko za ločevanje med prvo in tretjo stopnjo vidskega razmerja uporabimo tudi skladijsko pomagalo z obojestransko omejenim intervalom, ki je na voljo za izvedbo dejanja *v N* [količina] *časa* – skladijsko okolje obojestranske časovne omejenosti dejanja. Tretja stopnja vidskega razmerja oz. tretji vidsko relevantni pomenski tip nasploh, ne glede na to, ali vstopa v vidsko razmerje ali ne, namreč s takšnim intervalom in z omenjenim skladijskim okoljem niti v DV, razen kadar ob njem stoji kratnostni prislov, ni združljiv, npr. *V treh minutah ga je *udaril*, **ošinil*, **prebodel s pogledom*, prva stopnja oz. prvi vidsko relevantni pomenski tip pa v DV kar najbolj: *V eni uri je skuhal kosilo, je kovač skoval meč, je kaj pripravil, pritrđil*. Četudi jasno omejen na obeh straneh, namreč tak interval ni izenačljiv s kratkotrajnostjo, ki je inherentna lastnost DV tretjega vidsko relevantnega pomenskega tipa, temveč predvideva dejanje v razvoju, potekanju, iztekanju od začetka do dovršitve.

Kot smo ob preizkusu s pridevnikom stanja nakazali zgoraj, postopni, stopnjeviti spremembi (nastanku ali spremembi katere koli lastno-

sti) desnega udeleženca, ki ga dejanje prizadeva (tj. predmeta), **vedno sledi novo stanje**, v katerem se po izteku, izvršitvi dejanja nahaja oz. ki zanj velja. S **pridevnikom stanja** – ki je vsaj potencialno obstoječ oz. tvorljiv, po obliki pa je enak trpnemu deležniku – opisljivo stanje, predstavljajoče posledico spremembe na desnem udeležencu, ki ga dejanje prizadeva, je bistvena lastnost prve stopnje vidskega razmerja. Povedano je mogoče ponazoriti s spodnjo shemo.

Slika 6: Prva stopnja vidskega razmerja

V nadaljevanju si bomo ogledali **drugo stopnjo** vidskega razmerja. V nekaterih primerih gre (lahko) za opis iste predmetnosti oz. zunajjezikovnega stanja kot pri prvi stopnji, le da z drugega vidika – in sicer tako, da je v **vlogo levega udeleženca** (tj. osebk) kot nosilec dejanja⁴²¹ postavljeno tisto, kar je bilo prej **prizadeto** (tj. predmet). To velja, če je vršilca mogoče (vsaj potencialno) določiti, kljub temu, da pri drugi stopnji ni imenovan in si ga je mogoče misliti v okoliščinah dejanja kot neke vrste vzrok, npr.

[Vlada] *zvišuje* [davke] > [Davki] *se zvišujejo* [zaradi vlade],
[Sonce, veter] *suši* [perilo] > [Perilo] *se suši* [zaradi sonca, vetra].

Le potencialno je vršilec določljiv npr. pri:

[? Dež] *zvišuje* [vodo] > [Voda] *se zvišuje* [zaradi dežja].

⁴²¹ Toporišič v *Novi slovenski skladnji* (prim. 1982: 85) in *Slovenski slovnici* (prim. 2004: 606) govori o nosilcu stanja oz. poteka. Sami pod pojmom (glagolsko) dejanje pri drugi stopnji vidskega razmerja razumemo tako iztekanje kot iztek, zato udeleženca, ki ga dejanje prizadeva, imenujemo **nosilec dejanja**. Po izteku dejanja pa bi bilo o njem mogoče govoriti kot o nosilcu stanja (po izteku dejanja) oz. lastnosti. Prim. tudi Vidovič Muha (2011: 194, 335).

To dejstvo bi lahko pojasnjevalo, zakaj so se denimo v SSKJ pri slovarskih redakcijah ne le primeri tipa [kdo] *umivati* [koga] > [kdo] *umivati se* [= sebe], [kdo] *česati* [koga] > [kdo] *česati se* [= sebe], kjer vršilec ostaja isti, morfem *se* pa ne izraža prehoda dejanja oz. glagola k drugemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu, pač pa vračanje dejanja na vršilca (hkratna vršilskost in nosilskost), temveč tudi primeri s potencialnim prehodom vršilca v okoliščine dejanja in izpostavitvijo prizadetege kot nosilca (*zviševati se*, *sušiti se*) sorazmerno pogosto uvrščali kar pod zglede rabe – lahko za poševnico kot pomenski odmik – za iztočnico prvega vidsko relevantnega pomenskega tipa (npr. *zviševati*, *sušiti*). Spet drugič so, morda odvisno od uredniške presoje, primeri tega tipa uvrščeni v podgeslo. Kadar niso, jih pri pregledu glagolskega gradiva SSKJ2 seveda nismo mogli obravnavati posebej kot iztočnico drugega vidsko relevantnega pomenskega tipa oz. stopnje vidskega razmerja – od tod tudi sorazmerno majhen delež druge stopnje vidskega razmerja v celotah $^{SSKJ2}\sum_{\text{GLAG}}$ in $^{SSKJ2}\sum_{\text{VID. KOREL.}}$.

II.2.2 Postajati Y – postati Y oz. z X se dogajati Y [in verjetno se bo zgodilo Y] – z X se zgoditi Y [in verjetno se je prej dogajalo Y] > X je Y-stanje. Značilne lastnosti

Prototip vidskega razmerja nedvomno predstavlja prva stopnja, pri drugi pa bi vsaj delno lahko šlo za opis iste predmetnosti oz. zunajjezikovnega stanja kot pri prvi stopnji, le da z drugega vidika (kot smo prikazali zgoraj). Potemtakem si drugo stopnjo delno lahko predstavljamo kot izpeljano iz prve stopnje – s tem vsaj deloma prevzema tudi njene vidske lastnosti. Vendarle pa druga stopnja ima tudi svoj samostojni del. Gre za glagole, ki so že izhodiščno neprehodni, zato dejanje predvideva le levega udeleženca (tj. osebek) kot nosilca dejanja, na desni pa (potencialno) okoliščine dejanja. Možni povzročitelj dejanja – lahko je tudi sorazmerno abstrakten, npr. čas – tako nastopa le v okoliščinah dejanja, tj. kot **vzrok**, npr.

[kdo] *umirati* – *umreti* [zaradi starosti (časa), bolezni ...], [lasje] *siveti* – *po-(o-)siveti* [zaradi starosti (časa), bolezni ...], [kdo/kaj] *padati* – *pasti* [zaradi delovanja sile, izgube ravnotežja], [kdo/kaj] *propadati* – *propasti* [zaradi časa, zunanjih sil ...], [kaj] *razpadati* – *razpasti* [zaradi zunanjih sil, premajhne trdnosti, pomanjkanja morale ...] itd.

Manjša pogostnost druge stopnje vidskega razmerja se kaže tudi pri ročnem pregledu glagolskega gradiva SSKJ2; glede na celoto vseh glagolskih leksemov v SSKJ2 ($^{SSKJ2}\sum_{GLAG}$) namreč znaša delež druge stopnje vidskega razmerja le okoli 8,5 % (torej manj kot eno desetino), glede na celoto vseh vidskorazmernih glagolskih leksemov ($^{SSKJ2}\sum_{VID.KOREL}$) pa le okoli 13 %, torej zgolj dobro desetino vseh $^{SSKJ2}\sum_{VID.KOREL}$.

Če izpostavimo še **besedotvorni vidik**, lahko ugotovimo naslednje:

- **Delež sestavljenk in njihovih drugostopenjskih izpeljank** ($SEST : ^{SEST}IZP_{(II)}$ – vidsko razmerje obstaja med vsaj enim pomenom sestavljenke in vsaj enim pomenom njene izpeljanke) znaša slabih 64 % druge stopnje vidskega razmerja: dobrih 5 % celote $^{SSKJ2}\sum_{GLAG}$ in dobrih 8 % celote $^{SSKJ2}\sum_{VID.KOREL}$.
- **Delež sestavljenk**, ki so z vsaj enim od pomenov v vidskem razmerju z nepredponskim NDV ($^{NDV izp-} : SEST$), znaša slabih 26 %: dobra 2 % celote $^{SSKJ2}\sum_{GLAG}$ in dobre 3 % celote $^{SSKJ2}\sum_{VID.KOREL}$.
- **Delež nepredponskih NDV**, ki so z vsaj enim od pomenov v vidskem razmerju s sestavljenko ($^{NDV izp-} : SEST$), znaša slabih 11 %: 0,9 % celote $^{SSKJ2}\sum_{GLAG}$ in 1,4 % celote $^{SSKJ2}\sum_{VID.KOREL}$. Z enim nepredponskim NDV je lahko v vidskem razmerju tudi po več sestavljenk, zato je delež teh več kot dvakrat večji.

V splošnem lahko rečemo, da pri **tvorbi vidskega razmerja druge stopnje** okoli 55 % – dobra polovica – pripada priponskim obrazilom v izpeljavi $SEST : ^{SEST}IZP_{(II)}$, okoli 45 % – slaba polovica – pa predponskim obrazilom v sestavljanju $^{NDV izp-} : SEST$. To pomeni, da podobno kot pri prvi stopnji vidskega razmerja prevlada izpeljave ni posebej velika (okoli 10 %), kar tudi tu potrjuje tezo, da je v slovenščini ob sorazmerni redkosti skladijskih okolijskih $[(\rightarrow) NDV + DV -]$ potreba po nastajanju drugostopenjskih izpeljank precej manjša kot v ruščini ali poljščini, kjer je tako skladijsko, širše besedilno okolje celotna ponavljajnost. Prav tako velja,

da z leksikološko-leksikografskega vidika vidsko razmerje med NDV^{izp-} : SEST ni trdno nič manj, pomenska zbližanost pa nič manjša kot pri vidskem razmerju med SEST : ^{SEST}IZP_(II). Drži pa, da je pri vidskem razmerju med SEST : ^{SEST}IZP_(II) možnost za zbližanost večjega števila pomenov (nekoliko) večja kot pri vidskem razmerju med NDV^{izp-} : SEST.

O značilnostih druge stopnje vidskega razmerja smo že precej povedali ob koncu opisa prve (ker je namreč del druge vsaj deloma izvedljiv iz prve s prehodom desnega udeleženca, ki ga dejanje prizadeva, v levega kot nosilca dejanja, vršilca pa (potencialno) v okoliščine dejanja) stopnje vidskega razmerja in na začetku druge stopnje, zato bomo v nadaljevanju povzeli in dopolnili že povedano.

Za **drugo stopnjo vidskega razmerja** je značilno, da dejanje oz. glagol – v ustreznem (pod)pomenu – kot levega udeleženca (tj. kot osebek) predvideva **nosilca dejanja**. Ta nad dejanjem, drugače kot vršilec, večinoma ali sploh nima nadzora in se mu nekako »dogaja«, ga zajema, se »z njim dogaja«, ga prizadeva ne glede na nosilčevo voljo ali celo proti njej – če smo pri prvi stopnji vidskega razmerja govorili o volitivnosti, potem tu velja ravno obratno (nevolitivnost).⁴²² Pri tem se zdi pomenljivo, da so NDV, ki opisujejo prehajanje v izrazito nezaželeno oz. celo strahotno stanje (npr. hromost, gluhot, slepota), celo če obstajajo, v rabi izrazito redki: v korpusu Gigafida tako npr. za *glušeti* le 2 zadetka

⁴²² Zato se tu zastavlja vprašanje, kam uvrščati glagole pridobivanja znanja tipa *učiti se* – *naučiti se* ali pa stilno zaznamovane glagole izločanja, npr. *kakati* – *pokakati se*, *sрати* – *posрати se*; *lulati* – *polulati se*. Čeprav se pri pridobivanju znanja zdi, da z vidika levega udeleženca in volitivnosti pravzaprav ni razlike med [Kdo] *uči* [koga] (delati/česa/kaj) in [Kdo] *se* [= sebe?] *uči* (delati/česa/kaj), da gre torej za tip [kdo] *česati* [koga] > [kdo] *se* [= sebe] *česati* in s tem za prvo stopnjo vidskega razmerja, pa stopnja ali oblika volitivnosti vendarle ni povsem enaka. Pri učenju drugega je volitivnost zaradi skladnosti z voljo, namenom vršilca povsem nedvoumna, pri pridobivanju znanja pa ne nujno, tj. (lahko) obstaja zunanji dejavnik, ki šele poraja voljo, namen pridobitve znanja. Še bolj očitno je to pri stilno zaznamovanem označevanju izločanja, kjer je kakršna koli volitivnost in s tem vršilskost levega udeleženca močno vprašljiva, saj do izločanja enostavno mora priti. Zato smo take primere, delno tudi zaradi že tako majhnega deleža druge stopnje vidskega razmerja, šteli pod drugo stopnjo, a z opombo o njihovi mejnosti oz. vprašljivosti povsem jasne uvrstitve. Ob tem vidimo, da stopnje vidskega razmerja niso absolutne, zato je določena (seveda manjša, obrobna) mera mejnosti pri uvrščanju vedno mogoča.

in za *slepeti* v pomenu »postajati slep« tudi le 2 zadetka. DV so seveda pogostejši, npr. *oslepeti* 1210 zadetkov in *oglušeti* 440 (v nobenem primeru sicer ne le v izhodiščnem pomenu »postati slep/gluh«), saj označujejo le – nenadzorovan in absolutno proti volji nosilca dejanja – prehod v izrazito nezaželeno oz. celo strahotno stanje; *umirati* sodi sem nekoliko manj, saj za razliko od omenjenih stanj nimamo živih pričevalcev, ki bi povedali, kako je s smrtjo oz. po njej.

Ne glede na omenjeno **nenadzorovanost**, lahko tudi (absolutno) nezaželenost najsplošneje rečeno določene spremembe (podobno kot pri prvi stopnji gre ali za sam nastanek/uničenje, npr. *nastajati* – *nastati*, *izginjati* – *izginiti*, ali – še pogosteje – za pridobitev nove lastnosti, npr. *rumeneti* – *porumeneti*, *hujšati* – *shujšati*, oz. posplošeno za prehod v novo, drugačno stanje), ki poteka na nosilcu dejanja, je druga stopnja vidskega razmerja prvi sorodna v tem, da **prehod navadno** poteka **postopoma**, **stopnjevito**. To pomeni, da je pred iztekom, doseženjem končne točke oz. notranje meje dejanja potekanje, iztekanje, ki postopoma, po stopnjah (posamezne faze dejanja se torej medsebojno razlikujejo) vodi do končne točke oz. notranje meje dejanja. Navadno, običajno pravimo zato, ker si je zlasti ob prehodu v nezaželeno stanje (kot smo jih navedli zgoraj, npr. gluhoti, slepota; smrt) mogoče ali pa tudi lažje, bolj sprejemljivo, misliti, da se je pripetil, zgodil nenadoma, brez predhodnega dejanja, ki bi vodilo k njemu kot končni točki, notranji meji dejanja. Ob (skoraj) **ničti stopnji volitivnosti** je zato tudi težje govoriti o **teličnosti**; prim. npr. Orešnik (1994: 58), ki denimo dejanju [balon] *razpočiti se* – morda delno tudi zato, ker vidski ustreznik **razpoka(va)ti se* ne obstaja – sicer pripisuje teličnost, a ne nujno s predhodnim iztekanjem dejanja, zato govori o teličnem dogodku. Teličnost namreč po našem razumevanju združuje tako prvino končne točke oz. notranje meje dejanja in njenega doseganja kot tudi volitivnosti. Morda bi bilo še najbolj smiselno reči, da je večina glagolov oz. dejanj druge stopnje vidskega razmerja po teličnosti nezaznamovana (Ø) – ne moremo zagotovo trditi niti, da je prisotna (kot pri prvi stopnji vidskega razmerja), niti, da je odsotna (kot pri tretji stopnji vidskega razmerja).⁴²³

⁴²³ Prim. tudi Comrie (1976: 47–48).

Kar se tiče desnega udeleženca, je pri drugi stopnji vidskega razmerja udeleženec, ki bi ga dejanje prizadevalo (prizadeva namreč nosilca), nanj prehajalo premo in ga sklonsko postavljalo v tožilnik, razen nekaterih mejnih primerov tipa *učiti se – naučiti se* in morda še *(pri)dobivati – (pri)dobiti*, izjemno redek. Dejanja oz. glagoli druge stopnje vidskega razmerja tako na desni odpirajo tipično družljivostno (dejanje dopolnjujoče, ne pa iz njegove pomenskosestavinske zgradbe neposredno izhajajoče, kot velja za vezljivost)⁴²⁴ mesto, ki ga zapolnjujejo okoliščine dejanja, npr. kraj ali čas, vzrok. Zaradi vse pogostejše slovaropisne rabe besednih skic v orodju Sketch Engine velja še enkrat ponoviti opozorilo iz Uvoda: za obstoj vidskega razmerja med pomenoma vidskonasprotnih glagolov je bistveno ujemanje zlasti v obvezni vezljivosti, tj. pri prvem tipu [kdo] delati, da – narediti, da [kaj]; pri drugem [kaj/kdo] postajati – postati N. Družljivost se pogosto tudi ujema, ne pa nujno. Še manj je, posebej pri družljivosti, ujemanje nujno pri konkretnih kolokatorjih (tj. leksemih oz. korpusno lemah), ki zasedajo vezljivostna ali družljivostna mesta; ob nepolnosti ujemanja se kolokatorji navadno vendarle ujemajo v pomenskem tipu. Precej različna je lahko tudi njihova frekvenca. Tako ima npr. v korpusu Gigafida *umreti* ob prislovni zvezi [*v spanju*] 99 absolutnih pojavitev, *umirati* pa nobene. Podobno je sorazmerno pogosto tako *umreti* kot *umirati* [*doma*], [*v postelji*] pa le *umreti* – oboje je okoliščinsko družljivostno mesto *kje* [kraj dejanja], ki pa ga primerjalna skica uvršča v

⁴²⁴ Neločevanje med vezljivostjo kot posledico udeleženskega mesta, ki izhaja iz pomenskosestavinske zgradbe dejanja oz. glagola samega, in družljivostjo kot dejanje dopolnjujočega (lahko tudi z drugim dejanjem vežočega ga) udeleženskega mesta lahko privede do navidez povsem upravičenih, dejansko pa neutemeljenih vprašanj. To se je zgodilo enemu od poslušalcev na nastopnem predavanju prof. dr. Andreje Žele ob izvolitvi v naziv 15. maja 2014, ko se je izrazil bolj ali manj v smislu, da je povsem vseeno oz. isto, ali je [Zdravnik] *vbrizgal* [(bolniku)] [zdravilo] [(v žilo)] ali (v sobi). Pri tem je prezrl morfemsko in s tem pomenskosestavinsko zgradbo glagola *vbrizgati* – *vbrizgavati* (pripada prvi stopnji vidskega razmerja, kjer je sestavina 'noter' v predponskem obrazilu *v-* bistven del njegove pomenskosestavinske zgradbe (če ne bi bila, potem, vsaj z vidskega vidika, v vidotvornem procesu nastala izpeljanka *vbrizgavati* ne bi bila potrebna, ampak bi bil vidski ustreznik kar nepredponski NDV *brizgati*) – in zato predvideva vezljivostno mesto kam ('noter'). (V sobi) se medtem glagolu lahko dodaja kot družljivostno mesto z okoliščino dejanja (kraj).

dve različni strukturi. Pri uporabi tovrstnih orodij je torej ob oblikovanju dokončnih ugotovitev glede obstoja ali neobstoja vidskega razmerja potrebna previdnost. (Večja) razlika v frekvencah struktur oz. posameznih kolokacij ali občasno celo njihova polna odsotnost je lahko indikator, da je obstoj vidskega razmerja dvomljiv, ni pa končni odločevalec, zlasti če ujemanje v obvezni vezljivosti je prisotno. Vsekakor pa potrjuje smiselnost opredelitve, da se pomenska razlika (v nekategorialnih pomenskih sestavinah) v vidskem razmerju bliža 0, ni pa enaka 0.

Podobno kot pri prvi tudi pri drugi stopnji vidskega razmerja ostaja veljaven **preizkus s pridevnikom stanja**, ki je vsaj potencialno obstoječ oz. tvorljiv. Ta je po obliki enak trpnemu deležniku⁴²⁵ le pri glagolih s prostim morfemom *se*, ki jih lahko razumemo kot z zamenjavo udeleženskih vlog nastale iz izhodiščno prehodnih, npr. *zviševati se* – *zvišati se* > (je) **zvišan**, *sušiti se* – *posušiti se* > (je) **posušen**. Pri ostalih, tj. izhodiščno neprehodnih, glagolih pa ima pridevnik stanja obliko deležnika na *-l*, ki je večinoma, ne pa vedno (prim. *izginul*, *preminul*), prekrivna z obliko opisnega deležnika na *-l*.

Primeri:

umirati – *umreti* > (je) **umrl**,
zeleneti – *po-lo-zeleneti* > (je) **po-lo-zelenel**,
nastajati – *nastati* > (je) **nastal**,
izginjati – *izginiti* > (je) **izginul**,
razpadati – *razpasti* > (je) **razpadel**,
padati – *pasti* > (je) **padel**.⁴²⁶

Da gre v obeh primerih res za stanjsko **pridevniškost**, je vidno po tem, da lahko stanje po izteku dejanja pogosto izrazimo tudi z lastnostnim pridevnikom v povedkovem določilu z *biti* v sedanjiku; sedanjik jasno kaže na stanje po izteku dejanja. Ker je pridevnik lastnostni, novo sta-

⁴²⁵ Da v tem primeru trpnemu, zopet potrjuje tesno vez tovrstnih glagolov sicer druge stopnje vidskega razmerja s prvo (zamenjava udeleženskih vlog: prizade-to > nosilec dejanja; (potencialni) vršilec dejanja > okoliščine dejanja [vzrok]), o kateri smo govorili na koncu obravnave prve stopnje vidskega razmerja.

⁴²⁶ Prim. tudi Toporišič (2004: 352, 354, 358), Vidovič Muha (2000: 293, 295, 298–299).

nje opisuje kot lastnost, prehod vanj pa le implicira in ga ne poudarja kot pridevnik stanja. Pri nepredponskem NDV tak pridevnik pogosto stoji tudi v skladenjski podstavi.

Primeri:

zviševali/višati se – zvišati se > je visok

sušiti se – posušiti se > je suh

umirati – umreti > je mrtev

zeleneti – po-lo-zeleneti > je zelen

siveti – po-lo-siveti > je siv

starati se – postarati se > je star

glušeti – oglušeti > je gluh

Podobno kot pri prvi stopnji velja pri drugi stopnji vidskega razmerja tudi za preizkus z obojestransko omejenim intervalom, ki je na voljo za izvedbo dejanja, tj. s skladenjskim okoljem obojestranske časovne omejenosti dejanja. Preizkus kaže oz. mora pokazati, da je, seveda v DV, s tem skladenjskim okoljem v nasprotju s tretjo stopnjo vidskega razmerja kar najbolj združljiva.

Primeri:

Cene so se v enem letu močno zvišale.

V treh urah se je perilo posušilo.

V enem letu je umrl.

V enem dnevu je drevo ozelenelo.

V štirih letih se je povsem postaral.

V dobrem letu je oglušel.

Kot smo že omenili, obojestransko omejeni interval, ki je na voljo za izvedbo dejanja, ne predvideva njegove kratkotrajnosti (sicer ne bi bil, razen kadar ob njih stoji kratkosti prislov, nezdružljiv celo z DV tretje stopnje vidskega razmerja), temveč njegovo potekanje, iztekanje v omejeni (časovni) enoti, ki se dovrši z doseženjem končne točke oz. notranje meje dejanja.

Tako novo stanje kot posledica spremembe na nosilcu dejanja kot tudi združljivost s skladenjskim okoljem obojestranske časovne omejenosti dejanja predstavljata bistveno lastnost druge (enako kot prve) stopnje vidskega razmerja. Povedano ponazarja spodnja shema.

NOSILEC ^[nadzor -] **postajati/prehajati v – postati/preiti v** **NOVO** glede na prej

[volitivnost -] → → [teličnost Ø] > **ново stanje**

[sprememba (nastanek, lastnost) +] [pridevnik stanja; po obliki enak deležniku na -l]

[iztekanje dejanja, približevanje končni točki, notranji meji] – [iztek dejanja, doseženje končne točke, notranje meje]

[le ob spremembi udeleženskih vlog glede na izhodiščni prehodni glagol trpnemu deležniku]

Slika 7: *Druga stopnja vidskega razmerja*

S tem zaključujemo pregled prvih dveh stopenj vidskega razmerja. Ponovimo še enkrat, katere skupne lastnosti ju – poleg pogleda na del druge stopnje kot (potencialno) zamenjavo udeleženskih vlog pri izhodiščno prehodnem glagolu – družijo.

- 1 **Mejnost dejanja:** dejanje kot inherentno lastnost predvideva svojo končno točko oz. notranjo mejo dejanja; NDV izraža iztekanje, približevanja dejanja tej točki, DV pa iztek, doseženje te točke. Dejanje je v DV zato združljivo z obojestransko omejenim intervalom, ki je na voljo za iztekanje dejanja.
- 1a. **Združljivost NDV z (ne)premaknjenim trenutkom govorjenja:** zaradi potekanja, iztekanja dejanja v približevanju končni točki oz. notranji meji, ki sicer v trenutku govorjenja ni vidna, je pa glede na vidsko relevantni pomenski tip dejanja navadno predvidevana, je NDV, ki opisuje takšno potekanje, iztekanje dejanja, mogoče rabiti v trenutku govorjenja (v nasprotju s ponavljalnostno-lastnostnim podtipom tretje stopnje vidskega razmerja).
2. **Volitivnost,** ki je pri prvi stopnji izrazito prisotna (+), pri drugi pa, ravno nasprotno, bolj ali manj povsem odsotna (-): pri prvi stopnji ima vsaj človeški vršilec, ki je najpogostejši, voljo, namen, izvajati in izvesti dejanje, pripeljati ga do končne točke, medtem ko se pri drugi stopnji dejanje njegovemu nosilcu »dogaja«, poteka brez njegovega nadzora, pogosto tudi (lahko celo absolutno) mimo njegove volje.
- 2a. **Teličnost,** ki po našem razumevanju združuje tako mejnost dejanja kot volitivnost, je pri prvi stopnji izrazito prisotna (mejnost + x volitivnost + = teličnost ++), pri drugi pa o njej ob odsotnosti volitivnosti ne moremo reči nič določenega (mejnost + x volitivnost - = teličnost ⁰).

3. **Sprememba** (nastanek, nova oz. povečana/zmanjšana lastnost itd.) na **udeležencu**, ki ga **dejanje prizadeva**; pri prvi stopnji je to desni udeleženec (predmet), pri drugi nosilec dejanja (osebek).
- 3a. **Novo** (glede na prejšnje **spremenjeno**) **stanje**, ki obvezno sledi izteku dejanja, doseženju končne točke oz. notranje meje dejanja. Navadno ga izraža pridevnik stanja, ki je pri prvi stopnji po obliki enak trpnemu deležniku, pri drugi stopnji pa trpnemu deležniku le ob (potencialni) zamenjavi udeleženskih vlog pri izhodiščno prehodnem glagolu, sicer pa deležniku na *-l*.

Ob oceni, npr. pri Avilovi in pri nas pri M. Merše,⁴²⁷ da tretji vidsko relevantni pomenski tip ne sodi k vidski parnosti, temveč k vrstam glagolskega dejanja (in sicer zlasti k večkratnosti – enkratnosti ter kratkotrajnosti), bi vidskorazmerne glagole zastopali zgolj prva in druga stopnja vidskega razmerja. To bi recimo v SSKJ2 pomenilo, da bi vidskorazmerni glagoli predstavljali le slabih 42 % (torej zelo slabo polovico) celote $^{SSKJ2}\sum_{GLAG}$; delež prve stopnje vidskega razmerja v celoti $^{SSKJ2}\sum_{VID.KOREL}$ bi v tem primeru znašal kar slabih 80 %, druge stopnje pa dobrih 20 %.

Tretja stopnja vidskega razmerja se od prvih dveh, ki ju družijo mnoge skupne lastnosti, dejansko v marsičem razlikuje. Predvsem je povsem odsotna končna točka, notranja meja dejanja. O volitivnosti je težko reči kaj določenega ($\emptyset$), teličnost – tako značilna zlasti za prvo stopnjo vidskega razmerja – pa je tudi povsem odsotna (–). Dejanju ne sledi nobena jasno določljiva sprememba oz. novo stanje. Pa vendar se zastavlja naslednje vprašanje: Vidsko razmerje smo definirali kot izstopajočo kategorialno vidsko razliko ob izraziti zbližanosti v nekategorialnih pomenskih sestavinah; ali je razlika med NDV in DV tretjega tipa res predvsem v teh sestavinah ali morda le zlasti v kategorialnih, torej vidska? Če drži to zadnje, potem bi tretji tip kljub vsem navede-

⁴²⁷ Merše glagole tretjega vidsko relevantnega pomenskega tipa razume kot enovidske, torej kot take, ki ob odsotnosti končne točke oz. notranje meje dejanja nimajo vidskoparnih oz. vidskorazmenih ustreznikov, in jih obravnava pod vrstami glagolskega dejanja. Prim. Merše (1995: 224–226, 242–256, 270–272, 287–289, 309–312).

nim različnostim glede na prvi dve stopnji vidskega razmerja vendarle uvrščali prej v vidsko razmerje kot k vrstam glagolskega dejanja – ali pa vsaj (nekam) na mejno področje, a bližje vidskemu razmerju.

Poleg tega denimo v ruščini pri določanju vidskega para po Maslovu (DV pri neponavljavnosti – NDV pri ponavljavnosti, DV v pretekliku – NDV v historičnem sedanjiku), ne pa po Avilovi, tretji vidsko relevantni pomenski tip oz. glagoli, ki mu pripadajo, brez težav vstopajo v ruske vidske pare (prim. tudi Dickey 2000: 45–47).

Primer:

On prišel, zakričal, ogljanulsja i vyšel^[pret, pon-] – *Každy den' on prihodil, kričal, ogljadyvalsja i vyhodil*^[pret, pon+] – *Prihodit on včera, kričit, ogljadyvaetsja i vyhodit*^[hist. sed].

Vse kaže, da je prav **ponavljavnost** kot (tesno sledeče si) zaporedje istovrstnih ponovitev oz. ena izmed teh ponovitev (ker pa so istovrstne, katera koli), ki je v ruščini bistvena za vidskoparne izmenjave kot skladdenjsko, širše besedilno okolje, ključna tudi za vidsko razmernost tretjega vidsko relevantnega pomenskega tipa. Le da tokrat kot inherentna lastnost oz. pomenska sestavina vidsko relevantnega pomenskega tipa samega, ki je v svojem podtipu, omenjenem ob primeru [Kreme, preparati] (*iz*)*sušijo* [kožo], tudi skladdenjsko vezan predvsem oz. celo izključno na ponavljavnost. Najbrž niso po naključju (najpozneje) pri Miklošiču glagoli tretjega vidsko relevantnega pomenskega tipa uvrščeni zlasti pod *iterativa*; pri tem ni povsem jasno, ali je imel v mislih ponavljavnost kot značilno lastnost glagolskega tipa ali tudi skladdenjsko.⁴²⁸ Podrobneje si bomo tretji vidsko relevantni pomenski tip kot zadnjo – mejno – stopnjo vidskega razmerja ogledali v nadaljevanju.

⁴²⁸ Ko gre za lastnost samega dejanja, glagolskega tipa, se danes uporablja tudi poimenovanje multiplikativ (za NDV) in semelfaktiv (za DV, ki izraža poljubni delček, ponovitev dejanja, ki ga opisuje multiplikativ); prim. Plungjan (2003: 295).

II.2.3 Dajati, delati N – dati, narediti n_n oz. (X) dajati, delati N [= $n_1 + n_2 + \dots n_n$] – (X) dati, narediti n_n . Značilne lastnosti: ponavljajlnost, možnost prehoda v vrste glagolskega dejanja > delno odprta meja vidskega razmerja

Kot smo že omenili, se tretja stopnja vidskega razmerja po svojih značilnostih v znatni meri razlikuje od prvih dveh oz. zlasti od prve stopnje vidskega razmerja kot prototipne. Vendar pa zato ni kaj redkejša, saj je statistično precej pogostejša od druge stopnje vidskega razmerja, za prvo stopnjo pa zaostaja, a ne za toliko kot druga stopnja (ki je vsaj delno izvedena iz prve in zato slovarsko v njej delno že tudi zaobsežena).

Solidna zastopanost tretje stopnje vidskega razmerja se kaže tudi pri ročnem pregledu glagolskega gradiva SSKJ2; glede na celoto vseh glagolskih leksemov v SSKJ2 ($^{SSKJ2}\Sigma_{GLAG}$) znaša namreč delež tretje stopnje vidskega razmerja dobrih 23 % (torej dobri dve desetini, kar je slabih 10 % manj kot prva stopnja), glede na celoto vseh vidskorazmernih glagolskih leksemov ($^{SSKJ2}\Sigma_{VID.KOREL}$) pa okoli 36 %, torej dobro tretjino vseh $^{SSKJ2}\Sigma_{VID.KOREL}$.

Tretja stopnja vidskega razmerja je sestavljena iz glavnega tipa, pri katerem je ponavljajlnost inherentna lastnost dejanja samega, in ponavljajlnostno-lastnostnega podtipa; pri podtipu je inherentnost ponavljajlnosti kot lastnosti dejanja samega manj očitna, je pa zato skladijsko raba glagola vezana predvsem oz. celo izključno na ponavljajlnost.

Predstavimo zgornje skupne podatke tudi ločeno po podtipih. Glede na celoto $^{SSKJ2}\Sigma_{GLAG}$ znaša delež glavnega tipa tretje stopnje vidskega razmerja dobrih 14 % (torej dobro desetino), delež ponavljajlnostno-lastnostnega podtipa pa slabih 9 % (torej slabo desetino – toliko kot druga stopnja vidskega razmerja); glede na celoto $^{SSKJ2}\Sigma_{VID.KOREL}$ znaša delež glavnega tipa tretje stopnje vidskega razmerja dobrih 22 %, torej dobri dve desetini vseh $^{SSKJ2}\Sigma_{VID.KOREL}$, delež ponavljajlnostno-lastnostnega podtipa pa dobrih 13 %, torej dobro desetino vseh $^{SSKJ2}\Sigma_{VID.KOREL}$ – približno toliko kot druga stopnja vidskega razmerja.

Preden si ogledamo še besedotvorni vidik, moramo opozoriti, da smo priponsko obrazilo *-ni-* izvzeli iz deleža preostalih priponskih obrazil in ga obravnavamo posebej, po funkciji pa bi bilo tu morda celo bližje predpon-

skim obrazilom kot priponskim. Pri večini glagolskih priponskih obrazil je namreč primarna lastnost vidotvornost (tj. ponedovrševanje; vanje se po slovenskem skladenjskem besedotvorju obrazili ali [delati, da] ali pa [večkrat]), pri *-ni-* pa, podobno kot pri predponskih obrazilih, pomenotvornost: *-ni-* največkrat izraža enkratnost, kratkotrajnost oz. hipnost. Res je sicer, da se *-ni-* najpogosteje pojavlja pri glagolih, pri katerih je ponavljalnost – sestavljenost iz (potencialno) neskončno mnogo istovrstnih ponovitev oz. delčkov dejanja – inherentna lastnost njihove pomenske zgradbe, npr. *vrisk(ni)-ni-ti*, *pis(k)-ni-ti*, *krik(ni)-ti*, *bevs(k)-ni-ti*, *blis(k)-ni-ti*; *lop(ni)-ti*, *plosk(ni)-ti*, *švig(ni)-ti*. Enkratnost, ki jo izraža *-ni-*, je že zajeta v večkratnosti (ponavljalnosti). Tako DV predvsem potrjuje, izpostavlja sestavino, ki je (implicitno) navzoča že v NDV; pomenotvornost ob tem slabi, vidotvornost, v tem primeru nasprotna kot pri večini priponskih obrazil in bližje predponskim, namreč podovrševanje, pa lahko izstopa. Zato je priponsko obrazilo *-ni-* po funkciji tu zelo blizu predponskima *po-* (v pomenu 'enkrat/'malo') in *za-*, le da je pri *-ni-* bolj izpostavljena kratkotrajnost, hipnost (ki je sicer povezana z enkratnostjo), pri *za-* pa je poleg enkratnosti potencialno prisoten pomen začetnosti. Skratka, glede na svoje lastnosti (npr. podovrševanje, ne pa obratno!) *-ni-* učinkuje podobno kot predponska obrazila. Če torej izpostavimo **besedotvorni vidik** kot celoto, lahko ugotovimo naslednje.

- **Delež sestavljenk in njihovih drugostopenjskih izpeljank** ($SEST : IZP_{(II)}$) – vidsko razmerje obstaja med vsaj enim pomenom sestavljenke in vsaj enim pomenom njene izpeljanke) znaša slabih 37 % tretje stopnje vidskega razmerja: slabih 9 % celote $SSKJ2 \sum_{GLAG}$ in dobrih 13 % celote $SSKJ2 \sum_{VID, KOREL}$. Pri tem znaša delež $SEST : IZP_{(III)}$ v glavnem tipu tretje stopnje vidskega razmerja le slabih 20 %: slabe 3 % celote $SSKJ2 \sum_{GLAG}$ in dobre 4 % celote $SSKJ2 \sum_{VID, KOREL}$; v ponavljalnostno-lastnostnem tipu pa precej več, kar 65 %: slabih 6 % celote $SSKJ2 \sum_{GLAG}$ in slabih 9 % celote $SSKJ2 \sum_{VID, KOREL}$.
- **Delež vidskega razmerja, tvorjenega s priponskim obrazilom *-ni-*** ($NDV_{izp-} : NDV_{izp-} IZP_{(-ni-)}$), znaša skupaj slabih 16 % tretje stopnje vidskega razmerja: slabe 4 % celote $SSKJ2 \sum_{GLAG}$ in slabih 6 % celote $SSKJ2 \sum_{VID, KOREL}$. Delež v glavnem tipu znaša dobrih 20 %: 3 % celote $SSKJ2 \sum_{GLAG}$ in dobre 4 % celote $SSKJ2 \sum_{VID, KOREL}$; v ponavljalnostno-lastnostnem podtipu pa le slabih 8 %: dobre 0,6 % celote $SSKJ2 \sum_{GLAG}$ in 1 % celote $SSKJ2 \sum_{VID, KOREL}$.

- **Delež sestavljenk** (pri glavnem tipu prevladuje predponsko obrazilo *za-*, pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu pa sta dokaj izenačeni *za-* in *z-/s(e-)*), ki so z vsaj enim od pomenov v vidskem razmerju z nepredponskim NDV (NDV_{izp^-} : SEST), znaša dobrih 26 %: dobrih 6 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in dobrih 9 % celote $SSKJ^2\sum_{VID.KOREL}$; Delež v glavnem tipu znaša še več, dobrih 34 %: 5 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in slabih 8 % celote $SSKJ^2\sum_{VID.KOREL}$, sicer pa kar za slabih 15 % več kot delež SEST: $SESTIZP_{(II)}$; manj pa v ponavljalnostno-lastnostnem podtipu, le slabih 13 %: 1,1 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in slaba 2 % celote $SSKJ^2\sum_{VID.KOREL}$, sicer pa kar za dobrih 52 % manj kot delež SEST: $SESTIZP_{(II)}$.
- **Delež nepredponskih NDV**, ki so z vsaj enim od pomenov v vidskem razmerju s sestavljenko (NDV_{izp^-} : SEST) ali izpeljanko s priponskim obrazilom *-ni-*, je pri tretji stopnji vidskega razmerja precej velik, in sicer skupno znaša slabih 29 %: slabih 7 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in dobrih 10 % celote $SSKJ^2\sum_{VID.KOREL}$; na račun NDV izp^- : NDV_{izp^-} IZP_(-ni-) v nasprotju s prvo in drugo stopnjo vidskega razmerja okoli 3 % več od skupnega deleža NDV_{izp^-} : SEST.
- Če deležu sestavljenk prištejemo še delež priponskega obrazila *-ni-* (ki je, kot smo ugotavljali, po značilnih lastnostih in funkciji bližje predponskim obrazilom), skupno naraste na okoli 34 %: okoli 10 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in okoli 15 % celote $SSKJ^2\sum_{VID.KOREL}$. Pri glavnem tipu naraste še bolj, na slabih 44 %: okoli 6 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in okoli 10 % celote $SSKJ^2\sum_{VID.KOREL}$; pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu pa precej manj, tj. le na slabih 17 %: slaba 2 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$ in dobra 2 % celote $SSKJ^2\sum_{GLAG}$.

V splošnem lahko rečemo, da pri tvorbi vidskega razmerja tretje stopnje le okoli 35 % – dobra tretjina – pripada priponskim obrazilom (z izjemo *-ni-*) v izpeljavi SEST: $SESTIZP_{(II)}$, okoli 65 % – slabi dve tretjini – pa predponskim obrazilom v sestavljanju NDV izp^- : SEST in priponskemu obrazilu *-ni-* v izpeljavi NDV izp^- : NDV_{izp^-} IZP_(-ni-). Med glavnim tipom in ponavljalnostno-lastnostnim podtipom obstaja izrazito nesorazmerje, saj priponskim obrazilom (z izjemo *-ni-*) pri glavnem tipu pripada še manj, tj. le slabih 19 % – slaba petina – vidskega razmerja tretje stopnje, predponskim (predvsem obrazilu *za-*) in priponskemu obrazilu *-ni-* pa znatno več, tj. kar dobrih 81 % – več kot tri četrtine. Pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu priponskim obrazilom (z izjemo *-ni-*) pripada slabih 66 % – dve tretjini – vidskega razmerja, predponskim

in priponskemu obrazilu *-ni-* pa le dobrih 34 % – dobra tretjina. Z leksikološko-leksikografskega vidika ni trdnost vidskega razmerja, pomenska zbližanost pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu sicer nič večja kot pri glavnem tipu. Če vzamemo skupni delež za celotno tretjo stopnjo, tako – v nasprotju s prvo in drugo stopnjo, čeprav tudi tam prevlada izpeljave ni posebej velika, saj ne presega 10 % – velja, da sestavljanje in izpeljava z *-ni-* izrazito (za okoli 30 %) prevladujeta nad izpeljavo. Pri glavnem tipu je ta prevlada še mnogo izrazitejša (kar za okoli 62 %), medtem ko je pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu ravno obratno – tam izpeljava izrazito (za okoli 32 %) prevladuje nad sestavljanjem in izpeljavo z *-ni-*. To kaže, da glavni tip in podtip tretje stopnje vidskega razmerja družijo predvsem pomenska, ne pa tudi (izrazitejša) besedotvorna sorodnost. Njune skupne in razlikujoče se lastnosti si bomo ogledali v nadaljevanju.

Bistvena skupna lastnost je v ponavljalnostni strukturi, ki je pri glavnem tipu vezana zlasti na sam leksem kot njegova inherentna lastnost, ne omejuje pa ga (izključno) na ponavljalnost skladenjsko – dejanja, ki jih opisujejo glagoli glavnega tipa tretje stopnje vidskega razmerja, so v NDV povsem združljiva s trenutkom govorjenja.⁴²⁹

Primeri:

Poglej, kako se bliska.

Ali ga slišiš, kako kriči.

Loj, kako me rana skeli.

Poglej, kako loputa z vrati.

Res je sicer, da notranja ponavljalnostna struktura teh dejanj trenutke govorjenja nekoliko širi v smer ponavljalnosti, ki pa se godi *tu in zdaj* – kar jo ločuje od dejanske, neaktualne ponavljalnosti, ki s trenutkom govorjenja ni povezana.

Pri **ponavljalnostno-lastnostnem podtipu** je ponavljalnostna struktura, tj. NDV [(potencialno) neskončno mnogo istovrstnih ponovitev] – DV [katera koli, poljubna od ponovitev], kot notranja, inherentna lastnost dejanja manj očitna. Dejanje, ki ga izraža NDV, si namreč lahko

⁴²⁹ Prim. tudi Comrie (1976: 42–43).

predstavljamo tudi nekoliko bolj nerazgibano, lastnostno – čeprav ne v taki stopnji kot pri pravih stanjskih glagolih (npr. *ležati, stati, viseti, spati, živeti*) niti ne tako enovito kot pri glagolih ciljno neusmerjene dejavnosti (npr. *beračiti, ribariti, gobariti, rezbariti, čevljariti, kolesariti, lenariti, praznovati, godovati*), torej pri glagolih četrtega vidsko relevantnega pomenškega tipa. DV medtem izraža en primerek dejanja, ki si ga je mogoče zamišljati kot eno izmed ponovitev dejanja. Zato pa je v nasprotju z glavnim tipom pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu bistvena izrazita, celo izključna, skladijska oz. širše besedilna vezanost na ponavljalnost, ki vključuje tudi vsaj zmerno nerazgibanost in lastnostnost. Zaradi te omejitve prav NDV ponavljalnostno-lastnostnega podtipa tretje stopnje vidskega razmerja ponavljalnost izražajo bolje kot kateri koli drugi: ob rabi takšnega NDV je sobesedilno gledano možnost, da bi šlo za kaj drugega kot ponavljalnost, precej majhna ali celo nična. To seveda pomeni tudi, da je raba takšnega NDV v (ne)premaknjenem trenutku govorjenja, razen če je ta mišljen zelo razširjeno in zajema tudi stanjskost oz. lastnostnost (kar pa ni več le na licu mesta), navadno vsaj vprašljiva.

Primeri:

Prav zdaj/ravnokar jih ? goljufal/slepari, izkoriščal/izrablja, se jim ? izogiba, ? izvažajo izdelke, ? krši predpise, jih ? moti, ? namenja, jih ? obdolžujel/obtožujel/ovaja, ? oboleva, ? ogroža, jih ? osrečujel omejuje, jih ? obsoja, jim ? odpuščal/oprošča; posoja, prepoveduje,⁴³⁰ ? odklanja, jih ? podpira, jim ? podtika, ? posega po, ? povzroča, ? pozablja, jim ? priskrbuje, jim ? prizanaša, jih ? razjarja, ? razpisuje, ? se (samo)zaposluje, ? se sestajajo, ? sovpada, ? jim šenkuje oceno, jih ? ubijajo/ugrabljajo, se ? uklanja/upira, ? uporablja, mu ? uspeva, ? utaja ju davke, jih ? vara, ? se vmešava, ? vpadajo, ? vzbuja, ? vzporeja, ? zagotavlja, ? zamuja, ? ga zanemarjal/zapostavlja itd.

⁴³⁰ Pri glagolih, kot so *izjavljati, obveščati*, zlasti pa npr. *obsojati, oproščati, posojati*, je raba v trenutku govorjenja mogoča, a zlasti v prvi osebi ednine/množine, kar kaže, da gre za performativno (zlasti, kadar je mogoče rabiti tudi DV: *Oproščam ti* ali *Oprostim ti, Obsojam vas na* ali *Obsodim vas na, Posojam ti* ali *Posodim ti*) ali tej sorodno rabo (*Izjavljam, da; Obveščam vas, da*), ki je s svojo hkratno zunajjezikovno izvršitvijo dejanja poseben primer glagolske rabe v trenutku govorjenja.

Raba NDV za izražanje trenutka govorenja je – sicer razmeroma redko – pri nekaterih dejanjih ponavljalnostno-lastnostnega podtipa tretje stopnje vidskega razmerja lahko ne le vprašljiva, temveč praktično povsem nemogoča.

Primeri:

Prav zdaj/ravnokar jih *obiskuje, srečuje, jim *spodletuje, *utrpevajo škodo itd.⁴³¹

Obstajajo tudi primeri (že od zgornjih (?), ne pa (*), bi jim kakšen morda bil blizu), kjer raba NDV v trenutku govorenja je mogoča, le da je redka, ponavljalnostna pa razmeroma pogostejša.

Primeri:

Prav zdaj/ravnokar odobrava prošnjo, odslavlja goste, jim poklanja darilo, jih tunka, jih vabi na kosilo, prestrezajo ladje, samec privablja samico, ji prodaja plašč, ga razglašajo za kralja, razsojajo, se vnema za stvar, rastlina vsrkava vodo, zapravlja plačo itd.

Za te primere – in morda tudi že za kakšnega od zgornjih (?), ne pa (*) – je mogoče reči, da si ni nemogoče predstavljati potekanja, iztekanja dejanja (po medsebojno razlikujočih se fazah) pred njegovo izvršitvijo, tj. notranje meje glagolskega dejanja. Zato sodijo na **mejno področje** med podtipom tretje in prvo oz. drugo stopnjo vidskega razmerja – le da mnogo pogosteje nastopajo tako, da jih je primarno smiselneje uvrščati v podtip tretje stopnje. Zelo verjetno tudi zaradi tovrstne mejnosti velja: če je pri glavnem tipu tretje stopnje vidskega razmerja, zlasti zaradi implikacije kratkotrajnosti oz. hipnosti, celo DV razen ob kratkotrajnem prislovu nezdržljiv z obojestransko omejenim intervalom, ki je na voljo za izvedbo dejanja (tj. s skladijskim okoljem obojestranske

⁴³¹ Če je raba NDV oz. ev. tudi le katerega od njegovih (pod)pomenov izključno ponavljalnostna, kar z vidika skladijskega besedotvorja pomeni, da se obrazili zgolj *večkrat*, npr. [večkrat] sreč-a-ti > sreč-[eva]-ti, govorimo o t. i. trivialnem nedovršniku. Kot že večkrat omenjeno, jih je v slovenščini razmeroma malo, v ruščini in tudi poljščini pa jih je zaradi ponavljalnostne potrebe po pondovrševanju precej več; tako obstajajo tudi taki, katerih slovenski ustrezniki bi bili npr. **pojediti, *zalotevati, *planevati*. V slovenščini z redkimi skrajnimi (→ NDV) in njim bližnjimi skladijskimi okolji takšna (izrazita) potreba ne obstaja.

časovne omejenosti dejanja: *V eni minuti/v treh urah je *zakričal, se je *zabliskalo, ga je *zbolelo, ga je rana *zaskelala, je *loputnil z vrati*), pa pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu to ne drži več nujno oz. prehaja taka raba od nezdružljivosti k vprašljivosti. To velja celo za nekatere zgornje primere (*), npr. *V treh letih jim je (?) spodletelo*, zlasti pa za omenjene mejne primere, kjer je taka raba povsem dopustna.

Primeri:

V eni minuti/v treh urah je odobril prošnjo, je odslovlila goste, jim je poklonil darilo, jih je potunkal, jih je povabil na kosilo, so prestregli ladje, je samec privabil samico, ji je prodala plašč, so ga razglasili za kralja, so razsodili, se je vnel za stvar, je rastlina vsrkala vodo, je zapravlil plačo itd.

V primerih, kjer je raba v trenutku govorjenja vprašljiva, je ponekod raba ob obojestranski časovni omejenosti dejanja vsaj do neke mere mogoča.

Primeri:

V eni minuti/v treh urah jih je ogljufal/ostečaril, so jih obsodili, jim je odpustil/oprostil, je pozabil, jim je priskrbel vse potrebno, so razpisali rok, so se (samo)zaposlili, so se sestali, so jih ubili/ugrabili, so se uklonili, jim je uspelo.

Drugod je raba ob obojestranski časovni omejenosti dejanja vprašljiva podobno kot v trenutku govorjenja.

Primeri:

V eni minuti/v treh urah jih je ? izkoristil, se jim je ? izognil, jih je ? obdolžil/obtožil/ovadil, so ? oboleli, jim je ? prepovedal, jim je ? podtaknil, so kaj ? uporabili itd.

Razlika glede na prave mejne (tj. med podtipom tretje in prvo oz. drugo stopnjo vidskega razmerja) primere je tu zlasti v tem, da tudi če DV z obojestransko časovno omejenostjo dejanja je združljiv, NDV večinoma vendarle ne izraža postopnega, stopnjevitega približevanja končni točki, notranji meji dejanja oz. je v tej vlogi vprašljiv – enako kot v trenutku govorjenja.

Kot smo se lahko prepričali, je ponavljalnostno-lastnostni podtip tretje stopnje vidskega razmerja precej razvejan oz. kompleksen: od gla-

golv z notranjo, inherentno ponavljalnostno strukturo (tudi tistih, pri katerih je NDV trivialni, torej izraža izključno ponavljalnost, npr. *obiskovati*, *srečevati*), preko vmesnih, pri katerih je NDV vezan na ponavljalnost zlasti skladenjsko, pa do mejnih, kjer NDV lahko izraža dejanje z notranjo mejo, tj. v potekanju, iztekanju, in tako delno prehaja v prvo oz. drugo stopnjo vidskega razmerja – le da je v rabi v tej vlogi dokaj redek. Prav tako je omenjeni podtip pester tudi udeležensko, saj združuje vse udeleženske strukture, ki smo jih prikazali v shemah – od tistih, ki veljajo za prvo in drugo stopnjo vidskega razmerja (tedaj je navadno tudi potencial za vsaj delno prehajanje k tema stopnjama večji), do tiste, ki velja za tretjo stopnjo vidskega razmerja in jo bomo opisali v nadaljevanju. Če je teličnost pri tretji stopnji vidskega razmerja splošno gledano načeloma odsotna (–), pa pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu glede na možnost prehajanja proti prvi oz. drugi stopnji vidskega razmerja postopoma prehaja od odsotnosti k nedoločnosti (Ø) oz. delno celo prisotnosti. O volitivnosti – tako kot velja za celotno tretjo stopnjo – je težko reči kaj določenega (Ø); pri izrazitem prehajanju proti prvi stopnji je lahko vsaj delno prisotna (+), pri prehajanju proti drugi pa odsotna (–).

Inherentna notranja ponavljalnostna struktura, ki velja zlasti za glavni tip, vsaj delno pa tudi za ponavljalnostno-lastnostni podtip (s tem, da imajo mejni primeri ob tej tudi – čeprav v rabi redkeje uresničeno – strukturo, ki je značilna za prvo oz. drugo stopnjo) tretje stopnje vidskega razmerja, je shematsko prikazana spodaj.

(VRŠILEC^[dlov +/-] **dajati/delati N** – **dati/narediti n_n** (PRIZADETEMU)
[= n₁ + n₂ + ... n_n]

NOSILEC^[dlov +/-] NE postopoma **dobivati N** – **dobiti n_n** (od VRŠILCA^[dlov -])
[= n₁ + n₂ + ... n_n]

[volitivnost Ø] → → [teličnost –]

[sprememba
(nastanek, lastnost) –] > novostanje

[iztekanje dejanja, približevanje končni
točki, notranji meji]

– [iztek dejanja, doseženje končne
točke, notranje meje]

([pridevnik stanja – / (Ø)])

Slika 8: Tretja stopnja vidskega razmerja

Kot lahko vidimo, ne vršilec, zlasti pa ne prizadeti (večina glagolov tje stopnje vidskega razmerja je neprehodnih) nista obvezna. Vršilec je posebej pogosto, vsaj površinsko, odsoten pri glagolih oz. najmanj njihovih izhodiščnih pomenih, ki opisujejo naravne pojave – zlasti kadar jih spremlja oddajanje svetlobe (*bliskati se – zabliskati se*), zvoka (*grmeti – zagrmeti*) ali kar koli, kar je podobno valovanju (*boleti – zaboleti*).⁴³² V primerih, ko je vršilec odsoten, je pa prisoten prizadeti, bi si tega lahko mislili tudi kot osebek, tj. na mestu nosilca dejanja, nad katerim nima nobenega nadzora, npr. *(Za)bolelo ga je > On je (za)čutil bolečino*. Velja tudi obratno: kadar ob takem prizadetem vršilec je prisoten, gre bolj za vzrok dejanja, ki se dogaja na prizadetem, kot za pravega vršilca, npr. *Zob ga je (za)bolel > (Za)bolelo ga je zaradi od zoba ali (Za)čutil je bolečino zaradi od zoba*. Kot vidimo iz sheme, obstajajo tudi glagoli, ki neposredno (z nosilcem dejanja v osebkju) izražajo, da na nosilcu dejanja poteka dejanje, nad katerim ta nima nadzora. Taki glagoli so npr. *čutiti – začutiti, hrepeneti – zahrepeneti, hlepeti – zahlepeti*, delno tudi npr. *sumiti – po-/za-sumiti, bati se – zbati se*, če seveda dejanje, ki ga opisuje NDV, ni mišljeno stanjsko, tj. kot dalj časa prisotno stanje, ki je veljavno tudi še v trenutku upovedovanja (kar bi razbrali iz sobesedila) – tedaj bi DV izražal predvsem začetek dejanja, ki bi pripadalo četrtemu glagolskemu vidsko relevantnemu tipu.

Celo ob prisotnosti človeškega vršilca ostaja vprašljiva jasna volja za dejanje ali vsaj poln nadzor nad njim, zato volitivnosti ni mogoče pripisati jasne vrednosti (Ø). Lahko bi rekli, da v tem primeru spodbuda za dejanje, k dejanju prihaja iz okolice, je pogojena z določenim od vršilca neodvisnim dejavnikom, ki ga slednji ne more v polnosti nadzorovati, npr. [KDO] *kričati – zakričati* [od bolečine, groze, navdušenja,

⁴³² V teh primerih si je kot vršilca mogoče zamišljati sam naravni pojav, npr. *Blisk se (za)bliska, Grom (za)grmi, Bolečina (za)boli*, ki pa je besedilno tako uresničen redko ali sploh ne. Vsekakor gre tu za opis naravnih pojavov, zlasti tistih, ki jih spremljajo čutom najvidnejša svetloba, zvok, določena telesna občutja. V vršilcu dejanja je že obseženo, predvideno in s tem samodejno izraženo dejanje in obratno, s tem pa je sintagmatski odnos med njima »zakrit« v enem. Pozneje je s kompleksnostjo vsebine oz. predmetnosti, ki se izraža, prišlo do (izrazne) ločitve vršilca in dejanja. Prim. Mikuš (1952: 34–40), Vidovič Muha (2006: 36; 2009: 251).

veselja], in to celo tedaj, ko dejanje prehaja na prizadeto, npr. [KDO] *udarjatil/tepstil* – *udariti* [KOGA/KAJ] [od jeze, ker se ni mogel obvladati], naj je ta dejavnik sobesedilno neposredno izpostavljen ali ne.

Kakorkoli že, za vsa dejanja zlasti glavnega tipa (tudi večjega dela podtipa) tretje stopnje vidskega razmerja je značilno, da NDV izraža (potencialno) neskončno mnogo ponovitev dejanja, DV pa katero koli (poljubno) ponovitev dejanja. Ker je ponovitev (potencialno) neskončno mnogo (n_n), dejanje ni nikdar zares zaključeno (N), kar tudi pomeni, da nobeni izmed ponovitev, ki jih posamično izraža DV, ne sledi zares sprememba stanja. To dejstvo se potrjuje tudi v rabi, saj je celo ob (v posameznem pomenu) prehodnih glagolih s človeškim vršilcem pridevnik stanja, po obliki enak trpnemu deležniku, v primerjavi z glagolom (DV) navadno dokaj redek ali celo odsoten (*).

Primeri:

[KDO] *beza* – *pobeza*, *boža* – *poboža*, *brca* – *brcne*, *cuka* – *pocuka*, *drega* – *dregne*, *frca* – *frcne*, *grize* – *ugrizne*, *klika* – *klikne*, *pahlja* – *popahlja*, *poljublja* – *poljubi*, *prosi* – *poprosi*, *suva* – *sune*, ^[ŽIVAL] *šavsna* – *šavsne*, *ščipa* – *uščipne*, *špika* – *špikne*, *tipa* – *potipa*, *voha* – *povoha*, *zbada* – *zbode*, *žgečka* – *požgečka* [KOGA/KAJ].

Pojavitve – brez podvojenih – v korpusu Gigafida: *pobezan* (1), *pobožan* (8), *brcnjen* (23), *pocukan* (1), *frcnjen* (3), *kliknjen* (11), *poljubljen* (35), *poprošen* (1), *sunjen* (3), *ugriznjen* (25), *uščipnjen* (1), *špiknjen* (1), *zboden* (6); *dregnjen, *popahljan, *potipan, *povohan, *požgečkan, *šavsujen.

Celo ob (v posameznem pomenu) prehodnih glagolih s človeškim vršilcem, ki so po udeleženski strukturi sicer res zelo podobni prvi stopnji vidskega razmerja, a so značilnosti dejanja povsem druge, bi torej le stežka govorili o kakršni koli očitni spremembi na prizadetem in novem stanju, ki bi sledilo – poljubni ponovitvi dejanja, ki jo izraža DV, sledi nova ponovitev in tako naprej, tj. potencialno v neskončnost.

Ob vseh do sedaj navedenih primerih že postaja vidno, da lahko (predvsem) glavni tip tretje stopnje vidskega razmerja v osnovi razdelimo na dve veliki skupini:

1. Glagoli, ki so povezani z najsplošneje rečeno **oddajanjem**, **povzročanjem**, delno tudi zaznavanjem svetlobe, npr. *bleščati se – zableščati se*, *blendati – poblendati*, *bliskati se – zabliskati se*, *brleti – zabrleti*, *lesketati se – zalesketati se*, *migetati – zamigetati*, *sijati – zasijati*, *srebriti se – zasrebriti se*, *svetiti – posvetiti in svetiti se – zasvetiti se*, *svetlikati se – zasvetlikati se*, *utripati – utripniti*, *žareti – zažareti*; *kukati – pokukati*, *mežikati – mežikniti*, *ošinjati – ošiniti*, *škiliti (na) – poškiliti (na)*, in **zvoka**,⁴³³ npr. *bobneti – zabobneti*, *brenkati – zabrenkati*, *brenčati – zabrenčati*, *brneti – zabrneti*, *bučati – zabučati*, *cingljati – zacingljati*, *cviliti – zacviliti*, *čivkati – začivkati*, *doneti – zadoneti*, *godrnjati – zagodrnjati*, *grmeti – zagrmeti*, *hihitati se – zahihitati se*, *hlipati – zahlipati*, *hreščati – zahreščati*, *ječati – zaječati*, *jokati – zajokati*, *kikirikati – zakikirikati*, *kričati – zakričati*, *lajati – zalajati*, *mijavkati – zamijavkati*, *momljati – zamomljati*, *mukati – zamukati*, *oglašati se – oglasiti se*, *piskati – zapiskati*, *prhati – zaprhatil prhniti*, *renčati – zarenčati*, *rohneti – zarohneti*, *sikati – zasikati*, *stokati – zastokati*, *škripati – zaškripati*, *šumeti – zašumeti*, *trobiti – zatrobiti*, *tuliti – zatuliti*, *vibrirati – zavibrirati*, *vpiti – zavpiti*, *vriskati – zavriskati*, *vzklíkati – vzklíkniti*, *zveneti – zazveneti*, *žvenketati – zažvenketati*, *žvrgoleti – zažvrgoleti*, *žuboreti – zažuboreti*, ter s **potekanjem** ali **zaznavanjem določenih procesov** (zlasti fizioloških, vendar denimo tudi občutij oz. čustvovanja, ki pa je z biokemijskega stališča ob električnem prenosu po nevronih in kemičnem v sinapsah med nevroni v osnovi tudi fiziološkega izvora) v **telesu** oz. **organizmu**, npr. *boleti – zaboleti*, *črvičiti – začrvičiti*, *čuditi se – začuditi se*, *čutiti – začutiti*, *dišati – zadišati*, *dubati – poduhati*, *kljuvati – zakljuvati*, *koprneti – zakoprneti*, *misli (na) – pomisliti (na)*, *mraziti – zmraziti*, *pečí – zapeči*, *prešinjati – prešiniti*, *skeleti – zaskeliti*, *smrdeti – zasmrdeti*, *srbeti – zasrbeti*, *sumiti – posumiti*, *ščemeti – zaščemeti*, *trepetati – zatrepetati*, *vonjati – povonjati in zavonjati*, *zebsti – zazebsti*.

Vemo, da zlasti zvok, delno tudi svetlobo, fizika opisuje kot širjenje valov, valovanje, bolj ali manj valujoče pa potekajo tudi fiziološki procesi v telesu. Zato bi zlasti v zvezi z zvokom (tudi svetlobo) pri dejanju, ki ga opisuje NDV (potencialno neskončno sosledje ponovitev), lahko govorili tudi o valovanju, pri dejanju, ki ga opisuje DV, pa o enem (katerem koli, poljubnem) od valov dejanja.

⁴³³ Prim. tudi Šekli (2016: 283).

2. Glagoli, pri katerih **najsplošneje** rečeno **zvok**, npr. *bahati se – pobahati se, bruhati – bruhniti, cepetati – zacepetati, groziti – zagroziti, izzivati – izzvati, klikati – klikniti, nihati – zanihati, pabljati – popabljati, pihati – zapihati/pihniti, pljuvati – pljuniti, poskakovati – poskočiti, posmehovati se – posmehniti se, poudarjati – poudariti, prdeti – prdniti, prhutati – zaprhutati, rigati – rigniti, smrkati – zasmrkati/smrniti, sopsti – zasopsti, srebati – srebniti, srkati – srkniti, stopati – stopiti, streljati – ustreliti, šepetati – zašepetati, švigati – švigniti, težiti – zatežiti, tolči – potolči, valovati – zavalovati, zamahovati – zamahniti, zehati – zazehati/zehniti, žugati – po-lza-žugati, ali pa (lahko **poleg zvoka** še) **določena telesna zaznava oz. občutje**, npr. *božati – pobožati, brcati – brcniti, cukati – pocukati, dotikati se – dotakniti se, dregati – dregniti, gladiti – pogladiti, gristi – ugrizniti, kašljati – zakašljati, loputati – loputniti, mahati – pomahati/mahniti, poljubljati – poljubiti, praskati – popraskati, spahovati se – spahniti se, suvati – suniti, ščipati – uščipniti, žgečkati – požgečkati, **dejanje spremlja**. Meja med skupinama 1 in 2 je lahko v nekaterih primerih tanka, kar kaže na tesno **povezanost obeh skupin**: zlasti prva spremlja drugo, pa tudi obratno.**

Povzemimo strnjeno vse povedano o tretji stopnji vidskega razmerja in izpostavimo njene temeljne lastnosti:

1. **Ponavljalnostna struktura**: NDV izraža (potencialno) neskončno so-sledje ponovitev dejanja, DV pa katero koli, poljubno ponovitev dejanja (n_n); ponovitvi ne sledi novo trajno stanje. To je pri glavnem tipu njegova notranja, inherentna lastnost; pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu je takšna inherentnost manjša (v mejnih primerih, ki prehajajo v prvo ali drugo stopnjo vidskega razmerja, je izrazito majhna ali pa celo odsotna), je pa večja skladienjska, širše besedilna vezanost na ponavljalnost – celo če DV lahko izraža iztek, izvršitev dejanja (ki mu sledi novo stanje), NDV le stežka izraža iztekanje dejanja in tako pogosto ni brez zadržkov združljiv z (ne)premaknjenim trenutkom govorjenja. To v znatni meri velja tudi za mejne primere, ki prehajajo v prvo ali drugo stopnjo vidskega razmerja, pri katerih je kljub temu, da NDV lahko izraža iztekanje dejanja, taka raba razmeroma redka.

- 1a. **Odsotnost notranje meje dejanja:** dejanje ne predvideva svoje končne točke oz. notranje meje dejanja. NDV (razen v mejnih primerih ponavljalnostno-lastnostnega podtipa, a v rabi tudi tu redko) ne izraža iztekanja, približevanja dejanja tej točki, DV pa (razen v mejnih in še nekaterih podobnih jim primerih ponavljalnostno-lastnostnega podtipa) ne izteka, doseženja te točke. Dejanje zato niti v DV (razen omenjenih izjem ali ob kratnostnem prislovu pri glavnem tipu) ni združljivo z obojestransko omejenim intervalom, ki je na voljo za izvedbo dejanja.
- 1b. **Vezanost glagolov glavnega tipa** na izražanje dejanj, ki so kakorkoli (tj. oddajanje, povzročanje; zaznavanje ali spremljevalnost) povezana s **svetlobo, zvokom** ali določenimi drugimi **proces** v naravi, zlasti s fiziološkimi (kamor biokemijsko gledano spadajo tudi občutja oz. čustvovanje) v organizmu oz. telesu.
2. **Nezaznamovanost po volitivnosti** ($\emptyset$), ki je pri prvi stopnji vidskega razmerja izrazito prisotna (+), pri drugi pa bolj ali manj povsem odsotna (-). Vršilec je pogosto odsoten, npr. *(Za)boli, (za)črviči, (z)mrazi, (za)peče ga*; kadar vršilec je prisoten, je pogosto »navidezni«, saj bi ga bilo mogoče izraziti tudi v okoliščinah dejanja kot vzrok, npr. *Zob ga (za)boli > (Za)boli ga odzlaradi zoba*. Celó kadar je ob prehodnem dejanju vršilec človeški, je o njegovi jasni volji, nameri za dejanje težko govoriti, saj se zdi, da ga k dejanju spodbuja nek zunanji, ne (povsem) obvladljiv – in sobesedilno tudi ne nujno izražen – dejavnik, npr. *(Po)božal jo je* [ker se je raznežil], *Brcal – brcnil ga je* [ker se je razjezil]. Kadar je na mestu osebká nosilec dejanja, npr. *On (za)čuti, (za)hrepeni, (za)voha*, ki nad dejanjem nima pravega nadzora, bi lahko govorili tudi o nevolitivnosti (-).
- 2a. **Teličnost**, ki po našem razumevanju združuje tako mejnost dejanja kot volitivnost, je pri tretji stopnji vidskega razmerja **navadno odsotna**: mejnost $\bar{x}$ volitivnost $\emptyset^{(-)}$ = teličnost $\bar{\cdot}$. Izjema so le mejni primeri ponavljalnostno-lastnostnega podtipa, ki (v rabi sicer redko) prehajajo v prvo ali drugo stopnjo vidskega razmerja; zanje ob tej redki rabi velja teličnost $+$ oz. teličnost $\emptyset$.
3. **Odsotnost spremembe** bodisi na desnem udeležencu, ki ga dejanje prizadeva, kadar je prisoten, bodisi na nosilcu dejanja.
- 3a. **Odsotnost novega** – glede na prejšnje spremenjenega – stanja, saj dejanje nima izteka oz. notranje meje, pač pa poteka (potencialno) v neskončnost. Celó ob prehodnih glagolih s človeškim vršilcem so zato pridevniki stanja, po obliki enaki trpnemu deležniku, ki bi izražali stanje po izteku dejanja, redki ali celo povsem odsotni.

II.2.4 Stopnje vidskega razmerja in predvidevanje obstoja, potrebe po slovarski vključitvi komplementarnih členov. Kriteriji

Izpostavimo zopet nekoliko bolj **praktični slovaropisni vidik**: poznavanje glagolskih **vidsko relevantnih pomenskih tipov** in njihovih lastnosti, še posebej kot se kažejo v treh stopnjah vidskega razmerja, je lahko v pomoč tudi pri sestavljanju geslovnika za slovar – zlasti kar se tiče kriterijev, ki dopolnjujejo frekvenčnega. To pomeni, da se ob postavitvi meje za vključitev leksema v slovar na določeni gradivnostatiistični oz. korpusni pojavnostni meji, denimo 100 zvrstno pestrih pojavitev brez podvojitvev, upošteva tudi druga načela, kot so načelo zaprtosti določenih nizov (dnevi v tednu, jeziki, nabor orodij za določena opravila itd.), načelo čim večje besednodružinske in s tem besedotvorne zaobseženosti (npr. vršilec, dejanje, predmet dejanja, sredstvo za dejanje, rezultat dejanja, kraj dejanja), delno pa tudi skladijske dopolnjevalnosti – vse to z namenom, da se v slovar vključijo zlasti tisti leksemi, ki so malo pod mejo oz. v skrajnem primeru še niso pod določeno absolutno vrednostjo (npr. 50 ali vsaj 25 zvrstno dokaj pestrih pojavitev brez podvojitvev), bi pa ob zanašanju predvsem ali celo izključno na eno mejo (100 pojavitev z zahtevanimi lastnostmi) lahko izpadli.

Vidska komplementarnost je povezana z besednodružinskim oz. **besedotvornim načelom zaobseženosti** (odnos nepredponski NDV – sestavljenka in odnos sestavljenka – njena drugostopenjska izpeljanka), delno pa tudi z načelom **skladijske dopolnjevalnosti**. Slednja je pri glagolu v slovenščini zaradi sorazmerne redkosti skrajnih skladijskih okolij, pri katerih je ob prehodu iz enega v drugo zamenjava NDV z DV in obratno bolj ali manj obvezna, nekoliko šibkejša in vpliva tudi na besednodružinski oz. besedotvorni vidik, saj zaradi manjše potrebe po nastajanju izpeljank ni nujno, da slednje vedno obstajajo. Kadar obstajajo, so drugostopenjske izpeljanke v rabi precej pogosto redkejše od sestavljenk. To pri sestavljenkah, ki so že same blizu meje za uvrstitev v slovar, pomeni, da bi bila lahko izpeljanka ob upoštevanju zgolj frekvenčnega kriterija prezrta oz. v slovar neuvrščena. Podobno velja za odnos med nepredponskim NDV in sestavljenko, ki je z vsaj enim (pod)pomenom z njim v vidskem razmerju, le da se tu lahko zgodi, da postane sestavljenka pogostejša od

svojega izhodišča. Zato je primerih, ko sta po frekvenčnem kriteriju za vključitev v slovar predvidena zgolj DV ali NDV, priporočljivo izvesti iskanje (malo) pod frekvenčno določeno mejo.

Verjetnost, da vidskorazmerni ustreznik obstaja in ga je smiselno iskati pod frekvenčno mejo (ob zelo majhnem številu pojavitev seveda v slovar najverjetneje ne bi bil vključen), je vsaj do neke mere odvisna tudi od stopnje vidskega razmerja. Ob nujnosti predhodnega potekovnega dela, ki izraža iztekanje dejanja, tj. njegovo približevanje izteku, notranji meji, kar lahko opisuje le NDV, je pri prvi stopnji vidskega razmerja zelo verjetno, da NDV je prisoten – čeprav tudi tu obstajajo primeri, ko drugostopenjska izpeljanka ne obstaja, npr. *izvleči* – *izvlekati. Podobno velja pri prvi stopnji vidskega razmerja tudi za DV: iztekanje, stopnjevito potekanje dejanja po medsebojno razlikujočih se fazah že predvideva iztek dejanja, doseženje njegove notranje meje, ki ga lahko jasno izrazi le DV – zato je njegov obstoj zelo verjeten. To je posebej dobro vidno pri glagolih iz prevzetih osnov na *-irati*, ki pripadajo prvemu vidsko relevantnemu pomenskemu tipu; čeprav so načeloma kategorialno NDV/DV, navadno hitro tvorijo sestavljenke z obrazilom, ki ima največji vidskorazmerni potencial (količnik dobrih 0,4), tj. *z-/s(e)-* (prim. tudi Žele 2012: 70). To je očitno zlasti tedaj, ko prevladuje NDV pol (tj. ob slovarski oznaki *nedov. in dov.*) in je sestavljenka za nedvoumno izražanje izvršitve dejanja zaželeno, tudi sorazmerno pogosta.

Primeri (pojavitve v korpusu Gigafida):

frizirati (434) – *sfrizirati* (207), *pakirati* (1687) – *spakirati* (1920),
polirati (313) – *spolirati* (263).

Kadar sta oba pola uravnotežena (to pomeni, da bi se v neskrainih skladenskih okoljih težko odločili le za enega od njiju) oz. je DV pol v rabi v rahli prednosti, sestavljenka ni tako zelo potrebna, kar se kaže tudi v njeni pogostnosti, po kateri se v slovar lahko tudi ne uvrsti.

Primeri (pojavitve v korpusu Gigafida):

balirati (91) – *zbalirati* (2), *filirati* (151) – *sfilirati* (7), *pirirati* (41)
– *spirirati* (8).

Kadar pa DV pol prevladuje tako zelo izrazito, da si je dejanje v (ne)premaknjenem trenutku govorjenja le težko zamisliti, npr. ? *Poglej, kako ga aretirajo*, in bi torej bolj kot k prvi stopnji vidskega razmerja spadalo k ponavljalnostno-lastnostnemu podtipu tretje stopnje vidskega razmerja, je sestavljenka navadno odsotna (*zaretirati).

Glagoli na *-irati* lahko – navadno redkeje (prim. Žele 2012: 70) – tvorijo sestavljenke tudi s predponskim obrazilom *za-*, ki ima podobno kot *z-/s(e)-* enega največjih vidskorazmernih potencialov (količnik tudi okoli 0,4), čeprav predvsem na račun glavnega tipa tretje stopnje vidskega razmerja.

Kadar je glagol s prevzeto osnovo na *-irati* prisoten že dalj časa, lahko sestavljenka postopoma začne tudi prevladovati.

Primeri (pojavitve v korpusu Gigafida):
betonirati (353) – *zabetonirati* (867); manj izrazito *pakirati* (1687)
 – *spakirati* (1920).

Ob prostorsko bolj določenih podpomenih se lahko pojavljajo sestavljenke z drugimi predponskimi obrazili v vidotvorni vlogi.

Primeri (pojavitve v korpusu Gigafida):
montirati (3682) – *zmontirati* (892); ob *montirati* [kam ali kje] pa
namontirati (171) [kam ali kje].

Pri drugi stopnji vidskega razmerja glede obstoja tako NDV kot DV ustreznika velja podobno kot za prvo, le da je tedaj, ko gre za prehod v močno nezaželeno, celo strahotno stanje, npr. *glušeti*, *hrometi*, *slepeti*, NDV navadno izjemno redek ali celo odsoten.

Najpogostejša je odsotnost enega ali drugega (zlasti NDV) ustreznika pri tretji stopnji vidskega razmerja, saj tu obstoj dejanja, ki bi ga izražal NDV, ne pogojuje dejanja, ki ga opisuje DV, in obratno. Dejanje se lahko ponavlja (potencialno) v neskončnost (N), ne da bi bila katera od njegovih istovrstnih ponovitev (n_n) posebej poudarjena. Ali še pogosteje: dejanje je mogoče opisati v enem (kratkem oz. hipnem) primerku, njegovo ponavljalnost pa lahko izrazimo tudi okoliščinsko.

Primeri:

*Čofati v vodo > *Vsak dan je tudi po trikrat čofnil v vodo.*

*Planevati > *Vedno, kadar so planili naprej, so jih potisnili nazaj.*

*Prisoljevati > *Vsako uro mu je prisolil klofuto.*

*Zalotevati > *Vsak mesec ga je zalotil pri kraji.*

*Zamakati [»ne delati prav«] > *Zmeraj vse zamoči.*

(Ne)premaknjeni trenutek govorenja oz. izražanje potekanja dejanja sta takšnim v DV ujetim glagolskim pomenom seveda nedostopna.

Čeprav je pri tretji stopnji vidskega razmerja verjetnost za odsotnost vidskorazmernih ustreznikov večja kot pri prvih dveh stopnjah, je pri sestavljanju geslovnika tudi tu treba biti pozoren na potencialne vidskorazmerne ustreznike – zlasti na sestavljenke z *za-* ali (nekaj manj) s *po-* ter na izpeljanke z *-ni-*.

II.3 SKLADENJSKI VIDIK: SO VIDSKORAZMERNE LE TISTE VIDSKE RABE, KI PREDSTAVLJAJO TEMELJ ZA DOLOČANJE VIDSKEGA RAZMERJA?

Temeljno vprašanje je zastavljeno že v naslovu poglavja: kdaj lahko ob ugotovitvi, da vidsko razmerje med vidskonasprotnima glagoloma obstaja vsaj v enem od (pod)pomenov, v rabi – torej v različnih skladijskih okoljih – govorimo o vidskem razmerju med takšnima glagoloma? Le tedaj, kadar sobesedilno oz. širše kontekstualno podprto izražata iztekanje dejanja (NDV) in njegov iztek oz. doseženje notranje meje (DV) pri prvi in drugi stopnji vidskega razmerja ter (potencialno) neskončno ponavljanje dejanja (NDV) oz. poljubno ponovitev dejanja (DV) pri tretji stopnji vidskega razmerja – se pravi, kadar v besedilni uresničitvi neposredno izpolnjujeta pogoje, po katerih ju prepoznamo kot vidskorazmerna? Ali vedno, da ju je le mogoče rabiti tudi tako, kot to določajo pogoji za vidsko razmerje pri prvi in drugi ter tretji stopnji?

Odgovor na to vprašanje ni povsem preprost: če smo strogi, bi lahko rekli, da med takšnima glagoloma vidsko razmerje obstaja le, kadar sta

besedilno uresničena tako, da je izpolnjenost pogoja za vidsko razmerje jasno vidna.⁴³⁴ Pri prvi in drugi stopnji bi to pomenilo takšno rabo, ki hkrati prikazuje iztekanje dejanja, tj. postopno približevanje izteku dejanja, njegovi notranji meji, ter iztek dejanja, doseženje notranje meje, novo stanje. Taka raba je vidna zlasti v **časovno-posledičnih priredjih**.⁴³⁵

Primeri:

Članek je pisal, in ga tudi napisal.

Natančno so pripravljali vse potrebno, in res so vse zelo dobro pripravili.

Dolgo je kuhala kosilo, in ga naposled le skuhala itd.⁴³⁶

Pričakovana sprememba, novo stanje, rezultat oz. iztek dejanja so lahko kljub predhodnemu iztekanju, prizadevanju tudi odsotni – v tem primeru govorimo o t. i. **konativnosti**, in priredje postane **protivno**.

Primeri:

Lovili so že, pa nič ujeli.

Ploščo snemajo že dolgo, a posneli je še niso.

Ves mesec se je učil za izpit, pa se ni naučil.

Sneg se je ob odjugi hitro topil, toda stopil se ni.

Iztek dejanja z nujno prisotnim predhodnim iztekanjem (od tod združljivost s tretjo stopnjo vidskega razmerja, razen mejnih primerov ponavljalnostno-lastnostnega podtipa, ki prehajajo v prvo oz. drugo stopnjo vidskega razmerja, in glavnega tipa ob kratnostnih prislovihi) izraža tudi raba DV v obojestransko omejenem intervalu oz. skladenjsko okolje obojestranske časovne omejenosti dejanja.

⁴³⁴ Drugače je seveda, kadar bi zgolj spekulativno predpostavljali, domnevali, da vidsko razmerje med dvema vidskonasprotnima glagola potencialno lahko obstaja, raba pa tega ne bi potrjevala – tedaj o dejanskem obstoju vidskega razmerja ne bi mogli govoriti. Za stanje v 16. stoletju prim. Merše (1995: 51, 54, 56, 64, 71–71, 75, 77, 82, 92, 102, 107, 124, 137, 140–141, 147, 149, 151, 157 itd.).

⁴³⁵ Prim. tudi Comrie (1976: 19–20).

⁴³⁶ Prim. tudi Miklošič (1868–1874 IV: 275).

Primeri:

Članek je napisal v treh dneh [ga je pisal tri dni in dokončal].

Vse potrebno so pripravili v eni uri [so pripravljali eno uro in dokončali].

Kosilo so skuhali v dveh urah [so ga kuhali dve uri in dokončali].

V enem tednu so ujeli tri jelene [lovili so en teden in rezultat so trije jeleni].

V dveh mesecih se je naučil za izpit [učil se je dva meseca in rezultat je potrebno znanje].

Sneg se je stopil v dveh dneh [se je topil dva dni in sedaj ga ni več].

Pri tretji stopnji vidskega razmerja glede na prej opisane značilnosti – tj. nepogojenost ponavljanja dejanja (N) z izpostavitvijo poljubne istovrstne ponovitve (n_n) ali obratno – skladenjski preizkus, kot velja za prvo in drugo stopnjo, odpade oz. je taka raba povsem nemogoča.⁴³⁷

Primeri:

*Bliskalo se je, in tudi zabliskalo.

*Dolgo je kričal, in res zelo zakričal.

*Dolgo ga je bolelo, in naposled tudi zbolelo.

ali

*Brcal ga je že, brcnil pa ne,

*Dolgo ga že boža, toda pobožal ga še ni.

Raba, ki ji lahko priznamo vidsko razmernost, je tu širša. Ob notranji ponavljalnostni strukturi pri glavnem tipu tretje stopnje vidskega razmerja in skladenjski vezanosti zgolj ali vsaj izrazito na ponavljalnost pri ponavljalnostno-lastnostnem podtipu bi o vidski razmernosti lahko govorili pri kateri koli rabi. Res je vidsko razmerje zaradi nepogojenosti obstoja enega vidskega ustreznika z vsaj potencialnim obstojem drugega pri tretji in zadnji stopnji manj trdno kot pri prvih dveh (zlasti pri prvi); poleg tega, tudi zaradi morfemske zgradbe glagolov, ki pripadajo tretji stopnji vidskega razmerja, predstavlja mejno področje med vidskim razmerjem in vrstami glagolskega dejanja – toda po našem mnenju je vendarle bližje vidskemu razmerju.

Če torej pri tretji stopnji vidskega razmerja za vidskorazmerne priznamo vse glagolske rabe, se je mogoče ob notranjestrukturni ali

⁴³⁷ Prim. tudi Comrie (1976: 45–46).

skladenjsko vezani ponavljalnosti, ki predstavlja bistvo tretje stopnje vidskega razmerja, vprašati, ali ne bi tako ravnali tudi ob ponavljalnosti (ki predstavlja izjemno pogosto skladenjsko, širše besedilno okolje, prislovno izraženo ali pa tudi ne) pri prvih dveh stopnjah vidskega razmerja. Ponavljalnost v slovenščini v nasprotju z ruščino načeloma ne predvideva nikakršne nujne zamenjave DV z NDV (NDV je le v majhni prednosti; prim. Krvina 2015: 126–138), pa vendar to ne velja povsem absolutno. Gre za primere, ko – zlasti v pretekliku – ponavljalnost ni izražena v okoliščinah dejanja (prislovno), upovedovalec pa bi jo vendarle rad izrazil. V tem primeru tudi v slovenščini – zlasti v pretekliku – ni druge možnosti, kot da DV zamenjamo z NDV, pri prehodnem glagolu pa tudi edninski predmet s števeno neomejenim množinskim.

Primeri:

Kupil ji je darilo ^[pon -] > *Vsak mesec/večkrat* ^[pon +] *ji je kupil darilo* > *Kupoval* ^[pon +/2] *ji je darila* ^{[pon +/2][= pon +]} (*Kupoval ji je darilo* ^[pon -; iztekanje +]).
K temu smo doprinesli nekaj novega ^[pon -] > *Vedno* ^[pon +] *smo k temu doprinesli/doprinašali* ^{[pon + (podvojena informacija) [= 2 x pon +]} *nekaj novega* ⁴³⁸ > *K temu smo doprinašali* ^[pon +/2] *kaj* ^{[pon +/2][= pon +]} *novega*.
Vstal je ob sedmih ^[pon -] > *Vedno* ^[pon +] *je vstal ob sedmih* > *Vstajal* ^[pon +/2] *je ob sedmih* ^{[pon +/2] [= pon +]}.

V sedanjiku, kjer DV razen v performativu ali kot dovršni prihodnjik (redko, vezano zlasti na pogovornost, prim. Krvina 2015: 223–229) oz. mejno še v historičnem sedanjiku ne more izražati enkratnega celostnega dejanja, pač pa največkrat ponavljajoče se oz. splošneje vedno veljavno celostno dejanje, v *Vstane* ^[pon +] *ob sedmih* ponavljalnost izraža tudi DV, ne le NDV, tj. *Vstaja* ^[pon +/2] *ob sedmih* ^{[pon +/2] [= pon +]} ⁴³⁹.

⁴³⁸ A. Žele (prim. 2012: 85) po M. Merše (prim. 2006: 167).

⁴³⁹ Da ob časovnem prislovnem določilu *ob sedmih* ipd. NDV lahko izraža le ponavljalnost ([večkrat] *vstati*), ne pa morda iztekanja dejanja, ki bi ga pri glagolu druge stopnje vidskega razmerja, kot je *vstajati*, lahko, je jasno, brž ko skušamo takšno prislovno določilo sopostaviti s trenutkom govorenja, npr. *O, poglej ga, (kako)/ravnokar vstaja *ob sedmih*. Z njim namreč ni združljivo (pač pa je mogoče reči npr. *O, poglej ga, (kako)/ravnokar vstaja; ura je sedem*), ker sicer večinoma nastopa le v opisih enkratnega celostnega dejanja: *Vstal je ob sedmih*. Ponavljalnosti tako ne izraža ne sam NDV (*vstaja*) niti ne samo prislovno določilo (*ob sedmih*), pač pa zveza obeh

Kako je torej z vidsko razmernostjo v takšnih in podobnih primerih? Če se vprašamo, ali je razlika med vidskonasprotnima glagoloma (v ustreznem pomenu) pri taki rabi pomenska ali zlasti kategorialna vidska, saj se pomenska bliža 0, bi po našem mnenju kazalo odgovoriti enako kot pri tretji stopnji vidskega razmerja: čeprav bistvo vidskega razmerja najbolje predstavljata prva in druga stopnja, kjer NDV izraža pred iztekom dejanja nujno prisotno iztekanje dejanja, DV pa iztek dejanja, dosežnje njegove notranje meje in zato o vidski razmernosti ni zares nobenega dvoma, obstajajo tudi druga, nekoliko manj »idealna« skladijska okolja, ki take rabe vidskonasprotnih glagolov sicer ne izkazujejo, pa vendar ostaja pomenska razlika med NDV in DV minimalna oz. je pomenska zbliznanost velika. To velja tako za ponavljalnost kot tudi nasploh, čeprav nujnost zamenjave DV z NDV v slovenščini pri ponavljalnosti ni niti približno tolikšna, kot je denimo v ruščini. Ali z drugimi besedami: kadar koli in v katerih koli skladijskih okoljih se za izražanje (ne)omejenosti poteka dejanja v času (npr. pri zaporednosti dejanj) ali določene namere (npr. raba DV ob želji po preprečitvi zelo verjetnega dejanja v zanikanem velelniku) ob obstoječih obeh vidskorazmernih ustreznikih rabi eden, ne pa drugi, lahko po našem mnenju govorimo vidski razmernosti med njima. Ob izraziti pomenski zbliznanosti vsaj v enem (pod)pomenu se pri takem izražanju izpostavlja kategorialna vidska razlika, razlika v vidskih lastnostih NDV (necelostnost, redkeje nezaznamovanost po celostnosti, in s tem zlasti časovna razpotegnjenost dejanja) glede na DV (celostnost in s tem časovna nerazpotegnjenost dejanja).

Najizraziteje se poudarjena raba različnosti v vidskih lastnostih kaže pri neposrednem preklapljanju med skrajnimi in njim bližnjimi skladijskimi okolji.

oz. napetost med njima – NDV ob prislovnem določilu, ki se sicer pojavlja le v opisih enkratnega celostnega dejanja, ne more izražati drugega kot ponavljalnost, tj. [večkrat] DV. Takšen bi bil tudi odgovor na vprašanje J. Apresjana, kje – tj. v katerem leksemu – je v tem primeru ponavljalnost, ki ga je slednji zastavil na zasedanju Komisije za slovnično strukturo slovanskih jezikov v Ljubljani 5. 9. 2014 ob referatu Viktorja Hrakovskega (prim. 2014) o združenem oz. posplošenem pogledu na skladijsko, širše besedično ponavljalnost. Slednje sam NDV – razen če je trivialni, npr. *srečevati* (*se*), *obiskovati* ali tem sorodni, kot velja za večji del ponavljalnostno-lastnostnega podtipa tretje stopnje vidskega razmerja – ne more izražati le pomensko, pač pa zlasti sobesedično, širše kontekstualno podprto.

Primeri:

Enostranska – obojestranska časovna omejenost dejanja (*Učil se je dolgodva meseca, a v dveh mesecih se je le naučil*).

Enkratna celostnost – zgoščena ponavljalnost dejanja (*Pripravili so zakon – Nепrestano pripravljajo zakone*).

Vzporednost – zaporednost dejanj (*Ravnokar kuhajo kosilo in odgovarjajo na pošto – Skuhali so kosilo in odgovorili na pošto*).

V teh primerih je zamenjava NDV z DV ali obratno bolj ali manj ali celo povsem (npr. ob faznih glagolih) neizogibna. Večkrat smo že poudarili, da so takšna skladijska okolja v slovenščini v primerjavi npr. z ruščino sorazmerno redka. To pomeni, da do nujnosti zamenjave NDV > DV ali obratno v rabi ne prihaja zelo pogosto. Tako je vidska razmernost na skladijski ravni podprta precej slabše kot vidska parnost v ruščini in je morda zato tudi manj občutna.⁴⁴⁰

Povzetek sklopa

Pomenska raven je pri obravnavi kategorije glagolskega vida **tesno povezana z obema drugima** (besedotvorno in skladijsko). Nekaterih glagolskih vidsko relevantnih pomenskih tipov namreč ni mogoče rabiti v določenih skladijskih okoljih, npr. tretjega pri obojestranski časovni omejenosti dejanja, ali pa k njihovemu uvrščanju na mejo med vidsko razmernostjo in vrstami glagolskega dejanja prispeva tudi njihova morfološka zgradba – zopet pri tretjem tipu pogosta prisotnost predponskih obrazil *za-* in *po-* ter priponskega *-ni-* v tvorjenkah. Prav tako četrti vidsko relevantni pomenski tip, ki ima pri tvorjenkah v skladijski podstavi *biti* ali *imeti*, zaradi stanjskosti, nerazgibanosti (enovitosti) dejanja pri teh dveh glagolih nikdar ne vstopa v vidsko razmerje; kakršne koli sestavljenke tega tipa, npr. *zagospodovati*, *zaživeti*, *prekolesariti*, nujno sodijo najmanj k vrstam glagolskega dejanja. Po drugi strani vidsko relevantni pomenski tipi s padajočo trdnostjo (pomensko vsebovanostjo, predvidenostjo enega člena v drugem) vidskega razmerja do neke mere vplivajo na verjetnost obstoja zlasti drugostopenjskih izpeljank iz sestavljenk: verjetnost je največja pri prvem, najmanjša pri tretjem tipu. Splošna manjša potreba po NDV in s tem po nastajanju drugostopenjskih izpeljank je povezana zlasti s slovenskim stanjem na skladijski ravni, tj. sorazmerno redkostjo skladijskih okolij [(→) NDV + DV –].

⁴⁴⁰ Prim. tudi Wiemer (2017: 19–21).

Pomenska raven zadeva vsak posamezni glagolski leksem in njegovo pomenje* posebej, pri določanju vidske razmernosti pa (vsaj) dva glagolska leksema in njuno pomenje. Tudi tu tip tvorjenke, ki vstopa v vidsko razmerje, ni brez pomena: pri vidskem razmerju med sestavljenko in njeno drugostopenjsko izpeljanko (SEST : ^{SEST}IZP_(II)) je verjetnost za pomensko zbližanost v večini pomenov nekoliko večja kot pri vidskem razmerju med nepredponskim NDV in vidskorazmerno sestavljenko (NDV^{izp-} : SEST). Treba je poudariti, da ni z vidika vidskega razmerja pomenska zbližanost v drugem primeru nič manjša kot v prvem.

Glagolski vidsko relevantni pomenski tipi so naslednji:

1. delati, da – narediti, da;
2. postajati N – postati N;
3. dajati, delati N [$n_1 + n_2 \dots + n_n$] – dati, narediti n_n ;
4. biti, imeti, (delati^{neciljno}) N.

Vsi naštetni tipi so do neke mere vzporedljivi s tvorbenimi vzorci glagola po slovenskem skladijskem besedotvorju. V njihovi globinski pomenski strukturi nastopajo glagolski primitivi, ki so na samem vrhu pomenske uvrščevalne piramide in predstavljajo UPS vsem glagolom pod seboj; v praksi se pomensko ožji glagoli razlagajo s pomensko širšimi, slednji pa se razlagajo s primitivi. Z določenostjo vidske razmernosti med primitivi v opisu glagolskih vidsko relevantnih pomenskih tipov so urejeni tudi vidski odnosi med vsemi glagoli po vidsko relevantnih pomenskih tipih. V vidsko razmerje vstopajo glagoli prvih treh tipov, četrtega pa ne. Značilne lastnosti glagolskih vidsko relevantnih pomenskih tipov po stopnjah (padajoča trdnost) vidskega razmerja so:

1. **stopnja:** vršilskost + (volitivnost +), notranja meja dejanja + > teličnost +, novo stanje +, združljivost NDV s trenutkom govorjenja +;
2. **stopnja:** vršilskost –, nosilskost + (volitivnost –), notranja meja dejanja + > teličnost $\emptyset^{(+)}$, novo stanje +, združljivost NDV s trenutkom govorjenja +;
3. **stopnja:** vršilskost $-/_{+}$, nosilskost $+/_-$ (volitivnost $-/_{+}$), notranja meja dejanja – > teličnost –, novo stanje –, združljivost NDV s trenutkom govorjenja + (3.1 podtip $-/_{(\emptyset \rightarrow +)}$).

* Izraz nam pomeni »s/kupek pomenov večpomenskega leksema $/.../$ « (Vidovič Muha 2000: 19).

Dosedanje prikazovanje vidske parnosti v slovarjih slovanskih jezikov lahko razdelimo na dva temeljna pristopa:

- a) **Eksplicitno**, z neposrednim opozarjanjem na vidske ustreznike, toda pogosto le na iztočnični, ne pa tudi na pomenski ravni. Pri tem je predvsem drugostopenjska izpeljanka pogosto obdelana le kot kazalka – značilno zlasti za ruščino oz. severnoslovanske jezike s **pogostimi skladenjskimi okolji** [(→) NDV + DV –] in (do nedavna) sorazmerno pogostim pogledom na sestavljenko in njeno izpeljanko kot dve različni obliki iste besede;
- b) **Implicitno**, z **usklajevanjem razlag**, a navadno brez neposrednega opozarjanja na vidske ustreznike in polno obdelavo vseh iztočnic – značilno zlasti za nesevernoslovanske jezike s sorazmerno redkimi skladenjskimi okolji [(→) NDV + DV –], posebej za slovenščino (npr. v SSKJ).

Sodobne rešitve predvidevajo dopolnjevanje obeh pristopov: pri severnoslovanskih jezikih torej polna obdelava vseh vidskoparno povezanih iztočnic in s tem usklajevanje razlag ter opozarjanje na pomenski ravni (zadnje izdaje slovarja Ožegova in Švedove, nastajajoča »aktivni slovar« J. Apresjana in spletni slovar *Wielki słownik języka polskiego*); pri nesevernoslovanskih jezikih eksplicitno opozarjanje na vidsko razmernost na pomenski ravni (prim. npr. *Slovník současného slovenského jazyka*). Tudi za slovenščino bi bilo to v splošnem razlagalnem slovarju ob usklajenosti razlag izvedljivo s sklicevanjem na pomenski ravni.

POVZETEK

Izhodiščna odločitev za obravnavo kategorije glagolskega vida na več ravneh (tu sta predstavljeni besedotvorna in pomenska, skladenjska pa ju dopolnjuje) se je izkazala za pravilno. Vse ravni so namreč med seboj tesno povezane oz. prepletene, zato brez poznavanja katere od njih ali celo z njenim zanemarjanjem ni mogoče v celoti pojasniti zakonitosti pojavov na drugi.

Prav tako se je za pravilnega izkazal sicer eklektični pristop, a s strukturalistično dominantno. Izkazalo se je, da je večino vidskih pojavov možno opisati s prisotnostjo (+) : odsotnostjo (–) določene vrednosti ali lastnosti. Možna je tudi nedoločljivost vrednosti, nezaznamovanost vidskega pojava po določeni lastnosti (Ø).

Vidski par je razširjen v *vidsko razmerje*, *vidskoparni glagol* pa v *vidskorazmerni glagol* oz. v odnosu do drugega takega glagola v *vidskorazmerni ustreznik/korelat*. Vzrok je zlasti v zahtevi po polni pomenski izenačenosti, ki določa *vidski par* in ki se je v (zlasti leksikološko-leksikografski) praksi izkazala za nedosegljivo. Vidsko razmerje predvideva bližanje razlike v nekategorialnih pomenskih sestavinah 0 (→ 0) med vidskorazmernima ustreznikoma v vsaj enem pomenu. Ob tem izstopa kategorialna vidska razlika. Govorimo torej o zelo točnih približkih – podobno velja za pojem limite, ki predstavlja temelj sodobnega naravoslovnega računstva.

Na besedotvorni ravni je bil proučen slovenski glagolskopredponski sistem in njegove vidske lastnosti. Potrdila se je pomenotvornost kot temeljna, primarna funkcija predponskih obrazil. Prav tako se je potrdila smiselnost razlaganja tako izvora kot pomena predponskih obrazil s krajevnimi prislovi (*adverbia loci*) – diahrono gledano gre za preverbizacijo krajevnih prislovov in njihov postopen prehod v predpono, sinhrono pa po slovenskem skladenjskem besedotvorju za pretvorbo glo-

binskih prislovov, ki predstavljajo zunanje okoliščine dejanja. Izkazalo se je, da lahko pomenotvornost oslabi zlasti pri predponskih obrazilih, ki so pretvorba neenostavnih, tj. neenosmernih oz. neenotočkovnih, pogosto tudi večpomenskih krajevnih prislovov. Bolj kot je namreč pomen krajevnega prislova kompleksen, neenoznačen, večja je verjetnost, da bo katero od pomenskih sestavin, ki ga tvorijo, vsaj implicitno vseboval že nepredponski nedovršnik (NDV). V tem primeru sestavljenka pogosto zgolj potrjuje, izpostavlja že v nepredponskem NDV navzočo pomensko sestavino. Gre predvsem za sestavljenke s predponskimi obrazili *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* in *za-*, delno tudi *u-*, *raz-* in *pre-*. Ob oslabljeni pomenotvornosti izstopa vidotvornost (podovrševanje). Iz tega so vedno izvzete sestavljenke s predponskimi obrazili *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-* in *pro-*, blizu pa so jim tudi sestavljenke s predponskimi obrazili *do-*, *pri-* in *v-*. Za te sestavljenke velja, da imajo minimalni oz. celo ničti *vidskorazmerni potencial*, medtem ko imajo prej naštete visokega do srednjega. Vidskorazmerni potencial oz. blizuzgoljvidskost predponskega obrazila je mogoče določati s količnikom med izpeljankami in sestavljenkami, ki z vsaj enim od pomenov vstopajo v vidsko razmerje z nepredponskim NDV (${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})} \div \text{SEST}$), z istim predponskim obrazilom. Če je takih sestavljenk veliko, je vrednost količnika tudi pod 1 (pri *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* in *za-*), če jih sploh ni (pri *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-* in *pro-*), pa količnik ni definiran in je vidskorazmerni potencial ničti. Najnižji količnik je 0,4 (pri *z-/s(e)-* in *za-*), kar pomeni da pomenotvornost predponskega obrazila še vedno je prisotna. To pomeni, da »praznih« oz. »čistovidskih« predponskih obrazil (količnik $\rightarrow 0$, npr. 0,0000000000000000n) v slovenščini ni.

V primerjavi denimo z ruščino ali poljščino je v slovenščini sorazmerno pogosta odsotnost drugostopenjskih izpeljank. Pojasnilo za to daje zlasti stanje na skladenjski ravni – odsotnost obširnih skladenjskih, širše besedilnih okolij (kot je npr. v ruščini ponavljajnost), ki bi zahtevala rabo večinoma le NDV [($\rightarrow$) NDV + DV –]. Edino izjemo predstavlja trenutek govorjenja, pri čemer pa je v performativu raba DV razmeroma pogosta.

Raziskava pomenske ravni – na podlagi ročnega pregleda vseh glagolskih leksemov v SSKJ2 (${}^{\text{SSKJ2}}\Sigma_{\text{GLAG}}$); služil je tudi za določanje količ-

nika ${}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})} \div \text{SEST}$ – potrjuje predpostavko o neobstoju polnega pomenskega ujemanja med vidskorazmernimi glagoli oz. ustrezniki. Vsekakor pa lahko govorimo o pomenski zbližanosti (razlika v nekatgorialnih pomenskih sestavinah $\rightarrow 0$), čeprav dokaj pogosto obstaja kakšna (navadno) redkejša besedilna uresničitev, kjer takšne zbližanosti ni. V splošnem velja, da pomenska zbližanost v odnosu med sestavljenko in njeno drugostopenjsko izpeljanko ($\text{SEST} : {}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})}$) zajema večji del pomenov, v odnosu med nepredponskim NDV in njegovo vidskorazmerno sestavljenko ($\text{NDV}^{\text{izp-}} : \text{SEST}$) pa manjši del. V vidsko razmerje z enim nepredponskim NDV lahko – zlasti po različnih pomenih – vstopa tudi po več takih sestavljenk. Prav tako v splošnem velja, da pomenska zbližanost in s tem verjetnost za vidsko razmernost pada od izhodiščnih pomenov proti izpeljanim. Vidskega razmerja $\text{SEST} : {}^{\text{SEST}}\text{IZP}_{(\text{II})}$ je le nekaj več kot $\text{NDV}^{\text{izp-}} : \text{SEST}$.

Na pomenski ravni so se izrisali štirje glagolski vidsko relevantni pomenski tipi (1. delati, da – narediti, da; 2. postajati N – postati N; 3. dajati, delati N [= $n_1 + n_2 + \dots n_n$] – dati, narediti n_n ; 4. biti, imeti, delati [neciljno] N), ki so do neke mere vzporedljivi tudi s tvorbenimi vzorci glagola po slovenskem skladenjskem besedotvorju. Od naštetih v vidsko razmerje vstopajo prvi trije (pri tem tretji mejí na vrste glagolskega dejanja), četrta pa nikoli. Za prva dva tipa je značilna notranja meja glagolskega dejanja, za tretjega pa ponavljalnostna struktura notranjega oz. pri podtipu zunanjega (skladijska vezanost zlasti na ponavljalnost in v precejšnji meri nezdržljivost s trenutkom govorjenja) značaja. Tretji tip večinoma tudi ni združljiv z obojestransko časovno omejenostjo dejanja. Prvi trije tipi predstavljajo stopnje vidskega razmerja s padajočo trdnostjo pomenske vsebovanosti, predvidenosti enega člana v drugem. Prav tako od prve do tretje stopnje upada teličnost dejanja, če zanj predpostavimo poleg notranje meje dejanja tudi večinsko vršilstvo, voljo za dejanje (+ pri prvi stopnji, $\emptyset^{(+)}$ pri drugi, – pri tretji). Celota vseh vidskorazmernih glagolov (${}^{\text{SSKJ}^2}\sum_{\text{VID. KOREL}}$) znaša okoli 65 % ${}^{\text{SSKJ}^2}\sum_{\text{GLAG}}$, če bi odšteli tretjo stopnjo vidskega razmerja, pa zgolj okoli 42 % ${}^{\text{SSKJ}^2}\sum_{\text{GLAG}}$.

Dosedanje prikazovanje vidske parnosti v slovarjih slovanskih jezikov je bilo ali eksplicitno (zlasti v severnoslovanskih jezikih, kjer so

skladenjska okolja [(→) NDV + DV -] pogosta), a največkrat omejeno na iztočnično, ne pomensko raven, neredko z zgolj kazalčno obdelavo zlasti izpeljank, ali pa implicitno, tj. z usklajevanjem razlag, torej na pomenski ravni (posebej v nesevernoslovanskih jezikih z neizrazitimi skludenjskimi okolji [(→) NDV + DV -]), toda brez posebnega opozorila (zlasti izrazito v slovenščini, npr. v SSKJ). Sodobni trendi (npr. v nastajajočih slovarjih *Wielki słownik języka polskiego*, Apresjanovem »aktivnem slovarju«, pa v *Slovníku súčasného slovenského jazyka*) kažejo na povezavo obeh načinov: prikazovanje vidskih odnosov na pomenski ravni, s polno obdelavo vseh iztočnic in obenem eksplicitnim opozarjanjem na vidsko parnost/razmernost z navajanjem vidskih ustreznikov.

ABSTRACT

The initial decision to examine the category of verbal aspect on several levels (here the word formation and semantic levels are presented, while the syntax level complements them) has proven to be correct. With all the levels being closely related to each other, intertwined, neglecting any of them could lead to inconclusive explanations of language phenomena related to the functioning of the category of verbal aspect on other levels. An eclectic, predominantly structuralist approach has also proved to be suitable to describe language phenomena related to the category of verbal aspect since the majority of them can be explained either by the presence (+) or the absence (–) of a specific value or property, with the unmarkedness (Ø) in relation to a specific value or property also being possible. The concept of *aspectual pair* is expanded into that of *aspectual correlation*, and the concept of *aspectual pairs* into *aspectual correlates*, as the requirement for full semantic uniformity – one of the major criteria for the existence of an aspectual pair – has proved to be unattainable in practice (lexicological-lexicographical in particular). The concept of aspectual correlation introduces a shift towards a semantic difference between aspectual correlates not equalling 0, but rather approaching 0 ($\rightarrow 0$) at least in one word sense common to both verbs considered as lexemes, which in turn enables the grammatical aspectual difference to become prominent. The idea is comparable to the functioning of the limit of a function in mathematics.

At the level of word formation, the Slovene verbal prefixal system along with its aspectual properties has been investigated, confirming that the formation of derivatives with new meanings is the fundamental, primary function of prefixes. The investigation also confirmed that both the origin and meaning of prefixes are best explained by spatial adverbs – from diachronic point of view spatial adverbs (*adverbia loci*)

in position before verbs gradually turned into prefixes via the process of preverbization, while from the synchronic point of view they are conceptualised by the theory of Slovene syntactic word formation as a transformation of so-called deep-structure adverbials representing the external (spatial) circumstances of the proposition. The weakening of the aforementioned primary function turned out to be closely tied to prefixes representing a transformation of complex, i.e. multidirectional and/or multipointed, often polysemic spatial adverbs. The more complex, non-linear their meaning, the greater the likelihood that some of their semantic components are present in non-prefixed imperfect verb (IPF) as well. In such cases, the derivative often merely confirms, exposes a semantic component already present in the non-prefixed IPF. This is true mainly of derivatives with the prefixes *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* and *za-*, partially also *u-*, *raz-* and *pre-*; as their semantic contribution to a non-prefixed IPF weakens, the grammatical change in the aspect (IPF > PF) stands out. This rule, however, never applies to derivatives with the prefixes *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-* and *pro-*, and only occasionally to derivatives with the prefixes *do-*, *pri-* and *v-*. Derivatives with these prefixes have a zero (minimal at the most) *aspectual-correlation potential*, while the former have high to medium aspectual-correlation potential. This potential can also be determined by the quotient between the derivatives by suffixation and derivatives by prefixation, the latter entering into an aspectual correlation with non-prefixed IPF in at least one meaning, which share the same prefix. If a value of this quotient is below 1, the aspectual-correlation potential is high (this is true of *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* and *za-*); if such derivatives by prefixation do not exist, the value is not defined, indicating a zero aspectual-correlation potential. The lowest value recorded is 0.4 (with *z-/s(e)-* and *za-*), which is not even nearing 0 ($\rightarrow 0$), indicating that the existence of semantically “empty” prefixes in Slovene is excluded.

When comparing Slovene with, for instance, Russian or Polish, it turns out that the absence of verbal derivatives by suffixation is relatively common. An explanation for this particular state is provided by the properties of the syntactic level – the absence of large and notable syntactic contexts (such as repetition of action in Russian) with almost

exclusive usage of imperfective verbs [(→) IPF + PF –]. The only exception is the moment of speaking; in performatives, however, PF is used quite often.

The investigation of the semantic level (based on a manual review of all verbal lexemes in *The Dictionary of The Literary Slovene Language; The Second Edition* – SSKJ2) has confirmed the assumption about the lack of the full semantic uniformity between verbs in aspectual pairs. Semantic closeness (semantic difference → 0), however, is present most of the time, although some contextually conditioned uses, where even such closeness is questionable, are often found. In general, semantic closeness in the relationship between a derivative by prefixation and a derivative by suffixation covers most of the semantic meanings, while the relationship between a non-prefixed IPF and its derivative by prefixation usually covers a smaller part of the semantic meanings. It should be noted, however, that the share of the first relationship surpasses the second only by a small margin.

The investigation of the semantic level has identified four aspectually relevant semantic types: 1. to be doing in order to – to do in order to; 2. to be becoming N – to become N; 3. to be giving, doing N [= $n_1 + n_2 + \dots + n_n$] – to give, do n_n ; 4. to be, have, do [non telic] N. They are, to some extent, comparable to verbal formation patterns in the theory of Slovene syntactic word formation. The first three can enter (with the third bordering on *aktionsart*) into aspectual correlation, while the fourth can not. The first two types are characterized by an internal limit of the action, the third by an internal repetition structure, and its subtype by an external repetition structure (its use is tied to syntactic contexts denoting repetition, while it is mostly incompatible with the moment of speaking). Also, the third type is generally not compatible with the syntactic context denoting action in the limited time interval. When entering into aspectual correlation the first three types represent the level of decreasing strength of the interconnection, implication of one aspectual correlate in the semantic structure of the other. Also, from the first to the third level, the telicity of actions is gradually decreasing (+ for the first type, $\emptyset^{(+)}$ for the second – for the third). The sum of all aspectual correlates (${}^{\text{SSKJ2}}\Sigma_{\text{VID. KOREL}}$) represents about 65 %

$^{SSKJ2}\Sigma_{GLAG}$; when the third level of aspectual correlation, which borders on *aktionsart*, is excluded, the sum drops to about 42 % $^{SSKJ2}\Sigma_{GLAG}$.

The current presentation of aspectual pairs in dictionaries of the Slavic languages has been either explicit (this is particularly true of the Northern Slavic languages, where syntactic contexts [(→) IPF + PF –] are common), but limited mostly to the level of the dictionary entry, not on semantic level, derivatives by suffixation often being described only partially, or implicit, i.e. via the unification of dictionary definitions, and thus tied to the semantic level (especially in the non-Northern Slavic languages, in which syntactic contexts [(→) IPF + PF –] are not prominent), but with no special reference pointing to it (this is particularly pronounced in Slovene, for example in SSKJ). Modern trends (e.g. in the *Wielki słownik języka polskiego*, Apresjan's "active dictionary", in the *Slovník súčasného slovenského jazyka*) tend to present the aspectual relationship in two ways: displaying aspectual relations on the semantic level, with full description of all the entries, while at the same time explicitly pointing to aspectual pair/correlation by providing the aspectual pair/correlate references.

РЕЗЮМЕ

Исходное решение изучить функционирование категории глагольного вида на нескольких уровнях (особое внимание уделяется словообразовательному и семантическому, сопровождаемым синтаксическим уровнем) оказалось правильным. Все уровни тесно связаны друг с другом, поэтому, не учитывая закономерности каждого отдельно взятого уровня, невозможно полностью объяснить явления, встречающиеся на других.

Эклектичный подход с структуралистической доминантой также оказался эффективным, так как большинство явлений, связанных с категорией глагольного вида, можно объяснить либо присутствием (+) либо отсутствием (–) определенного признака; возможна, конечно, также нейтральность (Ø) по данному признаку.

Понятие *видовой пары* расширяется понятием *видовой корреляции*; следовательно, глаголы, вступающие в видовую корреляцию, называются *видовыми коррелятами*. Это предложенное расширение связано, в частности, с требованием полной семантической тождественности, являющейся существом видовой пары, которое на практике (в первую очередь лексикологическо-лексикографической) оказывается недостижимым. Понятием видовой корреляции предусматривается сдвиг в понимании семантической разницы между видовыми коррелятами: она (в данном значении) не является нулевой (0), но приближается к нулю ($\rightarrow 0$), поэтому грамматическая разница в глагольном виде и становится (особенно) наглядной. Такое понимание семантической разницы между видовыми коррелятами сравнимо с понятием предела функции в математике.

На словообразовательном уровне была исследована префиксально-суффиксальная система словенских глаголов и ее видовые свойства. В качестве основной функции глагольных префиксов

(приставок) подтверждается их способность образовывать от бесприставочных глаголов НСВ глаголы СВ с новым значением (т. е. новообразованный глагол чаще всего относится по меньшей мере к способу глагольного действия). Подтверждается также обоснованность объяснения как происхождения, так и значения глагольных приставок путем их преобразования из пространственных наречий (*adverbia loci*) – с точки зрения диахронии этот процесс объясняется превербизацией пространственных наречий и их постепенным превращением в глагольные приставки, а с точки зрения синхронии, согласно словенскому синтаксическому словообразованию, преобразованием тнз. «глубинных наречий» (например, 'noter'-'ven'), представляющих собой внешние (в первую очередь, пространственные) обстоятельства пропозиции. Вышеупомянутой способностью образовывать от бесприставочных глаголов НСВ глаголы СВ с новым значением обладают все приставки; возможность ее ослабления связана прежде всего с разнонаправленностью и/или многоточечностью и тем самым сложностью, неоднозначностью значения пространственных наречий, преобразованием которых являются приставки, образующие приставочные глаголы, у которых такое ослабление проявляется. Чем сложнее (менее однозначное) значение пространственного наречия, тем больше вероятность того, что какой-либо из семантических компонентов, включенных в его значение, содержится (или, по меньшей мере, присутствует как намек) уже в значении бесприставочного глагола НСВ. В таком случае приставочный глагол сравнительно часто лишь подтверждает, делает наглядным семантический компонент, имеющийся уже в бесприставочном глаголе НСВ (*briti – po-/o-briti, pisati – napisati* и т. д.). Это характерно, в частности, для приставочных глаголов с приставками *z-/s(e)-, po-, o-, na-* и *za-*, частично также *u-, raz-* и *pre-*; в силу того, как их значениеобразовательная способность ослабевает, их способность перфектизации (НСВ > СВ), становится нагляднее. С другой стороны, такое ослабление у глаголов с приставками *ob-, od-, nad-, pod-, pred-* и *pro-* не встречается никогда, а у глаголов с приставками *do-, pri-* и *v-* крайне редко. *Видокорреляционный потенциал* этих приставок минимальный или даже нулевой, в то

время как у вышеупомянутых приставок он колеблется от высокого до среднего. Видокорреляционный потенциал приставок можно определить также частным между приставочно-суффиксальными глаголами (вторичными имперфективами) и приставочными глаголами, вступающими в видовую корреляцию с бесприставочным глаголом НСВ (например, *delati* – *delati* или *peči* – *speči*) по меньшей мере одним из своих значений, с той же приставкой. Если таких приставочных глаголов много, значение частного ниже 1 (у приставок *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* и *za-*), а если их вообще нет (у *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-* и *pro-*), то значение частного не определено, что означает, нулевой видокорреляционный потенциал. Самое низкое значение – 0,4 (у *z-/s(e)-* и *za-*) – даже не приближается к нулю (например, 0,0000000000n), поэтому способность приставки образовывать глаголы СВ с новым значением все еще присутствует. Из этого можно сделать вывод, что в словенском языке «пустых», чистовидовых приставок не существует.

По сравнению, например, с русским или польским языками в словенском относительно часто отсутствуют приставочно-суффиксальные глаголы. Это, в частности, можно объяснить закономерностями, обнаруживаемыми анализом употребления глагольного вида на синтаксическом уровне – отсутствием часто встречающихся синтаксических контекстов (как, например, в русском языке повторяемость), требующих употребления преимущественно НСВ [(→) НСВ + СВ –]. Единственным из таких контекстов в словенском языке является момент речи (за частичным исключением перформатива).

Наблюдения, истекающие из анализа семантического уровня, который базируется на ручной проверке всех глагольных лексем в *Словаре словенского литературного языка, второе издание* (SSKJ2), подтверждают исходный тезис о недостижимости требования полной семантической тождественности между глаголами, вступающими в видовые пары, тем самым оправдывая введение понятия *видовой корреляции* – так как все-таки можно говорить о семантической сближенности (семантическая разница → 0), хотя и при таком толковании можно найти некоторые (редкие) употребления, где даже такая сближенность не проявляется (ярко). В общем,

можно утверждать, что семантическая сближенность в отношении между приставочным глаголом и его префиксально-суффиксальным глаголом (вторичными имперфективом) охватывает большинство значений, а в отношении между бесприставочным глаголом НСВ и приставочным глаголом, вступающим с ним в видовую корреляцию, меньшинство значений; в видовую корреляцию с одним бесприставочным глаголом НСВ может вступать больше чем один приставочный глагол. Можно утверждать также, что семантическая сближенность, а тем самым вероятность видовой корреляции, от исходного значения к производным снижается.

При анализе семантического уровня образовались четыре глагольных видозначимых семантических типа (1. делать, чтобы – сделать, чтобы; 2. становиться N – стать N; 3. давать, делать N [= $n_1 + n_2 + \dots + n_n$] – дать, сделать n_n ; 4. быть, иметь («быть у»), делать [нецелеустремленно] N), которые, в какой-то степени, сравнимы с схемами образования глаголов в словенском синтаксическом словообразовании. В видовую корреляцию могут вступать первые три типа (третий принадлежит смежной области между видовой корреляцией и способом глагольного действия), а четвертый – никогда. Первые два типа характеризуются внутренним пределом действия, третий отличается внутренней, а у подтипа внешней (синтаксическая обусловленность повторяемостью действия, невозможность употребления для обозначения действия в момент речи) повторительной структурой; кроме того, третий тип не является совместимым с обусторонней временной ограниченностью действия (*za N времени*). Первые три типа представляют собой степени видовой корреляции с снижающейся стабильностью взаимосвязанности, предусмотренности одного члена в семантической структуре другого. В связи с этим уменьшается также теличность действия (+ при первой степени, $\emptyset^{(+)}$ при второй, – при третьей). Всех видокорреляционных глаголов в $SSKJ2$ ($SSKJ2 \sum_{VID. KOREL.}$) 65 %, а не учитывая третью («смежную») степень, лишь около 42 % $SSKJ2 \sum_{GLAG.}$.

Изображение того, как глаголы вступают в видовые пары, в словарях славянских языков до сих пор было либо эксплицитным (в частности, в севернославянских языках, где синтаксические контек-

сты [(→) НСВ + СВ –] встречаются очень часто), хотя часто ограничивалось общим, грамматическим уровнем, не переходя на уровень значения, а приставочно-суффиксальные глаголы довольно часто подвергались лишь частичной обработке, либо имплицитным, т. е. путем согласования толкования значений (особенно в славянских языках, где синтаксические контексты [(→) НСВ + СВ –] редки), но без обращения внимания на этот факт (в словенском языке, например, в SSKJ). Современные тенденции (в еще незаконченных словарях *Wielki słownik języka polskiego*, в «активном словаре» Ю. Д. Апресяна, в словаре *Slovník súčasného slovenského jazyka*) идут в направлении комбинации обоих подходов, т. е. изображение видовых отношений на семантическом уровне, с полной обработкой всех глагольных статей, сопровождаемой эксплицитным обращением внимания на факт видовой пары/корреляции с помощью приведения видовых коррелятов.

STRESZCZENIE

Założenie, że kategorię aspektu czasownika powinno się zbadać zarówno na poziomie słowotwórczym, składniowym jak i semantycznym (w niniejszej pracy szczególną uwagę poświęcono poziomowi słowotwórczemu oraz semantycznemu, poziom składniowy zaś pełni rolę uzupełniającą), okazało się słuszne. Wszystkie poziomy są bowiem ściśle ze sobą powiązane, więc pomijając któryś z nich, nie można w pełni wyjaśnić zjawisk zachodzących na jednym z pozostałych. Eklektyczne podejście, jednakże z dominantą strukturalistyczną, również nie zawiodło, gdyż okazało się, że większość zjawisk aspektowych można opisać przypisując im obecność (+) lub brak (-) określonej wartości czy właściwości, przy czym możliwe jest także występowanie wartości nieokreślonej ($\emptyset$).

Pojęcie *pary aspektowej* zostało rozszerzone o pojęcie *korelacji aspektowej*. Decyzja ta wynika przede wszystkim z wymogu zachowania pełnej tożsamości semantycznej, który to wymóg stanowi istotę występowania pary aspektowej, natomiast w praktyce (szczególnie leksykologiczno-leksykograficznej) okazuje się nieosiągalny. *Korelacja aspektowa* przewiduje przesunięcie w postrzeganiu semantycznej różnicy między znaczeniami czasowników, wstępujących w tę relację, od pełnej tożsamości w kierunku jej przybliżenia do 0 ($\rightarrow$ 0). Właśnie to zbliżenie powoduje, że różnica gramatyczna w kategorii aspektu czasownika staje się wyraźna. Postrzeganie różnicy semantycznej jako zbliżającej się do 0 ($\rightarrow$ 0) jest porównywalne do matematycznego pojęcia granicy funkcji.

Na poziomie słowotwórczym zbadano słoweński system czasowników zarówno przedrostkowych, jak i przyrostkowych, a w szczególności jego właściwości aspektowe. Potwierdzona została zdolność tworzenia nowych znaczeń lub modyfikacji istniejących jako podstawowa funkcja przedrostków. Potwierdzono również skuteczność wyjaśniania zarówno pochodzenia, jak i znaczenia przedrostków, dzięki ich transforma-

cji z przysłówków przestrzennych (*adverbia loci*) – z punktu widzenia diachronii proces transformacji wyjaśnia się prewerbizacją przysłówków przestrzennych i ich stopniowym przechodzeniem w przedrostki, a z punktu widzenia synchronii, według słoweńskiego słowotwórstwa składniowego, podstawę transformacji stanowią tak zwane „przysłówki głębinowe”, występujące w funkcji okolicznika zewnętrznego propozycji. Co do możliwości osłabienia wymienionej zdolności formowania nowych znaczeń okazało się, że występuje ona głównie u przedrostków będących transformacją semantycznie złożonych, czyli niejednokierunkowych lub/i wielopunktowych, a oprócz tego często też wieloznacznych przysłówków przestrzennych. Im bardziej złożone, wszechobjemujące znaczenie przysłówków przestrzennych, tym większe prawdopodobieństwo, że któryś z ich składników semantycznych (pośrednio) zawarty jest już w znaczeniu niedokonanego (NDK) czasownika bezprzedrostkowego. W tym przypadku czasownik przedrostkowy często jedynie potwierdza czy też podkreśla zawarty już w NDK czasowniku bezprzedrostkowym składnik semantyczny. Odnosi się to przede wszystkim do czasowników z przedrostkami *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* i *za-*, częściowo także *u-*, *raz-* oraz *pre-*. W miarę jak ich zdolność do tworzenia nowych znaczeń lub modyfikacji istniejących słabnie, uwidacznia się ich wtórna cecha (zmiana aspektu NDK > DK). U przedrostków *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-* i *pro-* natomiast takie osłabienie nie występuje, a u przedrostków *do-*, *pri-* oraz *v-* jest zjawiskiem rzadko spotykanym. Przedrostki te odznaczają się minimalnym lub nawet zerowym *potencjałem korelacji aspektowej*, a przedrostki wspomniane wyżej wysokim bądź średnim. Potencjał korelacji aspektowej poszczególnych przedrostków można określić także przez iloraz między liczbą czasowników przedrostkowo-przyrostkowych oraz czasowników przedrostkowych, wstępującymi w korelację aspektową z czasownikiem bezprzedrostkowym przynajmniej w jednym znaczeniu, z tym samym przedrostkiem. Jeśli takich czasowników przedrostkowych dużo, wartość ilorazu spada poniżej 1 (u przedrostków *z-/s(e)-*, *po-*, *o-*, *na-* i *za-*), co oznacza, że potencjał korelacji aspektowej jest wysoki; jeśli natomiast takie czasowniki przedrostkowe w ogóle nie istnieją (z przedrostkami *ob-*, *od-*, *nad-*, *pod-*, *pred-* oraz *pro-*), wartości ilorazu nie można określić, a potencjał korelacji aspektowej równa się zero. Należy zwrócić

uwagę na fakt, że najniższa wartość ilorazu, która nawet nie zbliża się do 0 (na przykład, 0,00000000n), to 0,4 (u *z-ls(e)-* i *za-*), co z kolei oznacza, że zdolność tworzenia nowych znaczeń lub modyfikacji istniejących nawet w tym przypadku wciąż jest obecna. Stąd wynika, że w języku słoweńskim »puste«, czystoaspektowe przedrostki nie istnieją.

W porównaniu z językiem rosyjskim lub polskim w języku słoweńskim czasowniki pochodne od czasowników przedrostkowych, tj. czasowniki przedrostkowo-przyrostkowe, nieobecne są stosunkowo często, co wyjaśnia się stanem rzeczy na poziomie składniowym – nieobecnością obszernych kontekstów składniowych (jak na przykład w języku rosyjskim, a w dużym stopniu także polskim, wielokrotność czynności), wymagających użycia przeważnie NDK [(→) NDK + DK –]. Wyjątkiem jest czynność w chwili mówienia, przy czym jednak w wypowiedziach performatywnych czasowników DK używa się stosunkowo często.

Badania poziomu semantycznego (zwłaszcza analiza czasowników w *Słowniku słoweńskiego języka literackiego*, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, wydanie drugie – SSKJ2) potwierdzają założenie o braku pełnej tożsamości semantycznej pomiędzy znaczeniami korelatów aspektowych. Można jednak mówić o semantycznym zbliżeniu (różnica semantyczna → 0), chociaż dość często istnieją poszczególne (rzadkie) użycia, gdzie trudno zaobserwować nawet takie zbliżenie lub jest ono niewyraźne. Na ogół można twierdzić, że semantyczne zbliżenie przy uwidaczniającej się różnicy aspektowej w stosunku między czasownikiem przedrostkowym i jego pochodną (czyli czasownikiem przedrostkowo-przyrostkowym) obejmuje większość znaczeń, a w stosunku między NDK czasownikiem bezprzedrostkowym i czasownikiem przedrostkowym mniejszą część znaczeń; przy tym w korelację aspektową z jednym czasownikiem bezprzedrostkowym może wstępować po kilka czasowników przedrostkowych.

Podczas analizy poziomu semantycznego wyłoniły się cztery czasownikowe aspektoznaczące typy semantyczne (1. robić, żeby – zrobić, żeby; 2. stawać się N – stać się N; 3. dać, robić N [= $n_1 + n_2 + \dots n_n$] – dać, zrobić n_n ; 4. być, mieć, robić [niecelowo] N), które są w pewnym stopniu porównywalne do czasownikowych wzorców słotwórczych

według słoweńskiego słowotwórstwa składniowego. Od wymienionych typów do korelacji aspektowej wchodzi pierwsze trzy (trzeci należy do „obszaru granicznego” między korelacją aspektową i rodzajem czynności), a czwarty – nigdy. Pierwsze dwa typy charakteryzują się granicą wewnętrzną czynności, trzeci zaś wewnętrzną bądź u podtypu zewnętrzną (składniowe przywiązanie czynności do wielokrotności; w znacznym stopniu niemożliwość użycia w chwili mówienia) strukturą wielokrotnościową. Oprócz tego, trzeciego typu nie można używać w kontekście składniowym dwustronnej czasowej ograniczoności czynności (*w N času*, np. *w 2 godziny*). Wszystkie pierwsze trzy typy reprezentują jednak stopnie korelacji aspektowej z malejącą stabilnością przewidywania, objętości jednego korelatu aspektowego w strukturze semantycznej drugiego. Ponadto, od pierwszego do trzeciego stopnia spada teliczność czynności (+ dla pierwszego stopnia, $\emptyset^{(+)}$ dla drugiego, – dla trzeciego). Udział korelatów aspektowych ($^{SSKJ2}\Sigma_{VID.KOREL}$) w całości wszystkich czasowników w SSKJ2 ($^{SSKJ2}\Sigma_{GLAG}$) wynosi około 65 %; jeśli nie liczyć trzeciego stopnia, zaś tylko ok. 42 % $^{SSKJ2}\Sigma_{GLAG}$.

Dotychczasową prezentację w zakresie pary aspektowej w słownikach języków słowiańskich można określić na dwa sposoby. Po pierwsze, jako prezentację bezpośrednią (w szczególności w językach północnosłowiańskich, gdzie konteksty składniowe [(→) NDK + DK –] występują często), chociaż stosunkowo często ograniczoną do poziomu ogólnego (poziomu hasła), nie na poziomie poszczególnych znaczeń, nierzadko o braku pełnego opracowania czasowników przedrostkowo-przyrostkowych. Po drugie, jako prezentację pośrednią, przez uzgodnienie definicji poszczególnych znaczeń (w językach niepołnocnosłowiańskich, gdzie konteksty składniowe [(→) NDK + DK –] występują dość rzadko), ale bez specjalnych ostrzeżeń (na przykład w SSKJ). Współczesne trendy wskazują na korzystanie z kombinacji obu podejść (jako przykłady mogą służyć powstające *Wielki słownik języka polskiego* oraz „aktywny słownik” Apresjana albo też *Slovník súčasného slovenského jazyka*): wyświetlanie korelacji aspektowej na poziomie poszczególnych znaczeń, z pełnym opracowaniem wszystkich haseł czasownikowych (w tym pochodnych od czasowników przedrostkowych) oraz ostrzeżeniami o istnieniu parności czyli korelacji aspektowej między poszczególnymi znaczeniami czasowników o różnym aspekcie.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

- Korpus Gigafida: <http://www.gigafida.net> (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).
Korpusi Gigafida, Kres in ssj500k v orodju NoSketch Engine: <http://nl.ijs.si/noske> (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).
Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2., dopolnjena in deloma prenovljena izdaja [Elektronski vir] (SSKJ2). Ljubljana: SAZU in Inštitut Frana Ramovša ZRC SAZU (dostop od 1. 11. 2014 do 7. 11. 2017).

Sekundarni (pomožni, primerjalni) viri

- Hrvatski jezični portal: <http://hjp.znanje.hr> (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).
Jezikovna svetovalnica ISJFR ZRC SAZU: <http://isjfr.zrc-sazu.si/svetovalnica#v> (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).
OŽEGOV, S. I., ŠVEDOVA, N. J., 2005: *Tolkovyy slovar' russkogo jazyka*. Moskva: Rossijskaja akademija nauk i Institut russkogo jazyka imeni V. V. Vinogradova.
Slovník současného slovenského jazyka, 2006, 2011: http://www.juls.savba.sk/pub_ssj.html, http://www.juls.savba.sk/pub_ssj_2.html (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).
Słownik języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego: <http://doroszewski.pwn.pl> (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).
Wielki słownik języka polskiego: <http://www.wsjp.pl> (dostop od 1. 4. 2014 do 7. 11. 2017).

LITERATURA

- AGRELL, Sigurd, 1908: Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen zeitworte. Lund V. (ur.): *Voprosy glagol'nogo vida*. Moskva. 35–38.
AHLIN, Martin idr. 2003: *Slovar sinonimov slovenskega jezika: splošna določila in opis zgradbe slovarskih sestavkov z vzorčno predstavitvijo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- ANDERSEN, Henning, 2001: Markedness and the theory of linguistic change. *Actualization: Current Issues in Linguistic Theory* 219. Amsterdam–Philadelphia: Benjamins. 21–57.
- APRESJAN, J. D., 2006: *Jazykovaja kartina mira i sistemnaja leksikografija*. Moskva: Jazyki slavjanskih kul'tur.
- , 2014: Vzaimodejstvie leksiki i grammatiki. Na primere glagola VIDET'. Andreja Žele (ur.): *Zasedanje Komisije za slovnično zgradbo slovanskih jezikov pri Mednarodnem slavističnem komiteju/Zasedanie Komissii po izučeníju grammatičeskikh struktur slavjanskih jazykov Meždunarodnogo komiteta slavistov*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 15–17.
- ARUTJUNOVA, N. D. idr., 1988–1994: *Logičeskij analiz jazyka (Znanie i mnenie. Problemy intencional'nyh i pragmatičeskikh kontekstov. Mental'nye dejstvija. Jazyk rečevyh dejstvij)*. Moskva: Nauka.
- AVILOVA, N. S., 1976: *Vid glagola i semantika glagol'nogo slova*. Moskva: Nauka.
- BAJEC, Anton, 1959: *Besedotvorje slovenskega jezika IV: Predlogi in predpone*. Ljubljana: SAZU.
- BAJEC, Anton, KOLARIČ, Rudolf, RUPEL, Mirko, 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS.
- BAJZEK LUKAČ, Marija, 2016: Glagolske predpone v gornjeseniškem govoru. Erika Kržišnik, Miran Hladnik (ur.): *Toporišičeva obdobja* (Obdobja 35). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 165–172.
- BALLY, Charles, 1944: *Linguistique générale et linguistique française*. Bern: Imprimerie Aneba, Bâle 12.
- BLAZNIK, Angela, COKAN, Aleksander, PAVLIČ, Gregor, 1991: *Priročna matematika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- BOGUSŁAWSKI, Andrzej, 2003: *Aspekt i negacja*. Warszawa: Drukarnia Akademicka Inst. Postępowania Twórczego.
- BOJTÁR, Endre, 1985: *Slavic structuralism*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- BONDARKO, A. V., 2005: *Teorija morfoložičeskikh kategorij i aspektologičeskie issledovanija*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- BREZNIK, Anton, 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- , 1982: *Jezikoslovne razprave*. Jože Toporišič (ur.). Ljubljana: Slovenska matica.
- BULYGINA, T. V., ŠMELEV, A. D., 1989: Mental'nye predikaty v aspekte aspektologiji. N. D. Arutjunova idr. (ur.): *Logičeskij analiz jazyka: Problemy intencional'nyh i pragmatičeskikh kontekstov*. Moskva: Nauka. 31–54.

- COMRIE, Bernard, 1976: *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DERGANČ, Aleksandra, 1996: Iaz ze zaglagolo Zlodeiu. K vprašanju glagolskega vida v performativnih izjavah v slovanskih jezikih. *Zbornik Biržinski spomeniki*. 185–192.
- , 2003: Nekatere razlike v rabi dovršnega oz. nedovršnega vida v ruščini in slovenščini. Zbornik referatov za trinajsti mednarodni slavistični kongres. *Slavistična revija 51/posebna številka (junij 2003)*. 67–79.
- , 2006: Polemika med Stanislavom Škrabcem in Davorinom Hostnikom. Jože Toporišič (ur.): *Jezikoslovci in njihova dela v Škrabčevih očeh*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica. 21–27.
- , 2010: Dve zanimivi obravnavi razlik v kategoriji glagolskega vida v slovanskih jezikih. Vojko Gorjanc in Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 187–193.
- , 2010a: Še nekatere razlike v rabi glagolskih vidov v ruščini in slovenščini. *Slavistična revija 58/1*. 73–80.
- DICKEY, Stephen, M., 2000: *Parameters of Slavic Aspect. A Cognitive Approach*. Stanford, California: Center for the Study of Language and Information.
- GRGIČ, Matejka, ŽAGAR, Igor Ž., 2004: *Čas in dejanje v jeziku: oblikovanje performativne teorije na Slovenskem*. Ljubljana: Založba I*cf.
- HAJNŠEK-HOLZ, Milena, 1978: O pomenih slovenskih predpon. Jože Koruza (ur.): *XIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Pedagoško-znanstvena enota za slovanske jezike in književnosti. 33–58.
- HAWKES, Terence, 1977: *Structuralism & Semiotics*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- HOLT, Jens, 1943: *Études d'aspect*. Acta Jutlandica 15. 2.
- HRAKOVSKIJ, Viktor, S., 2014: O reinterpretaciji povtoritel'nyh značenij nesoveršenno go vida v ruskom jazyke. Andreja Žele (ur.): *Zasedanje Komisije za slovnično zgradbo slovanskih jezikov pri Mednarodnem slavističnem komiteju/Zasedanje Komisii po izučanju grammatičeskikh struktur slavjanskih jazykov Meždunarodnogo komiteta slavistov*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 66–70.
- ISAČENKO, A. V., 1960: *Stroj ruskogo jazyka v sopostavlenii s slovackim: Morfologija I–II*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- JAKOBSON, Roman, 1931–1981: *Russian and Slavic Grammar*. Berlin: Mouton Publishers.
- JAKOPIN, Franc, 1966: K tipologiji slovenskega in ruskega glagola. *Jezik in slovstvo 11/6*. 176–182.
- JANOČKOVÁ, Nicol, 2008: Spracovanie slovesného vidu v Slovníku súčasného slovenského jazyka. *Lexikografie v kontextu informační společnosti*. 95–111.

- KAROLAK, Stanisław, 2001: *Od semantyki do gramatyki*. Wybór rozpraw. Warszawa: Instytucja Slawistyki PAN.
- KRVINA, Domen, 2011: *Glagolski vid in njegova uporaba na primeru ponavljalnosti (iterativnosti) v ruščini in poljščini v primerjavi s slovenščino*. Diplomsko delo. Ljubljana: FF.
- , 2015: *Glagolski vid v sodobni slovenščini*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FF.
- , 2015a: Vidsko razmerje in vidskorazmerni potencial predponskih obrazil v slovenščini. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 10. 113–126.
- , 2016: Toporišičevo razumevanje in opis kategorije glagolskega vida v luči nekaterih novejših spoznanj. Erika Kržišnik, Miran Hladnik (ur.): *Toporišičeva obdobja* (Obdobja 35). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 209–215.
- LEDINEK, Nina, 2014: *Slovenska skladnja v oblikoskladenjsko in skladdenjsko označenih korpusih slovenščine*. Zbirka Linguistica et philologica. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- MASLOV, J. S. (ur.), 1965: *Voprosy obščego jazykoznanija*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta.
- MERŠE, Majda, 1995: *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: SAZU.
- , 1996: Produktivnost predpon pri tvorbi vidskih parov v jeziku slovenskih protestantskih piscev. *Razprave. Razred za filološke in literarne vede* 15 (1996). Ljubljana: SAZU. 65–77.
- , 2006: Glagolski vid v povezavi z drugimi glagolskimi kategorijami v knjižnem jeziku 16. stoletja/Verbal aspect in correlation with other verbal categories in the 16th-century Slovenian literary language. *Slovensko jezikoslovje danes/Slovenian linguistics today*. 177–191.
- MIKLIČ, Tjaša, 2007: Metafore v načinih gledanja na zunajjezikovna dejanja v obravnavanju glagolskega vida. *Slavistična revija* 55/1. 85–103.
- MIKLOŠIČ, Franc, 1868–1874: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Wien: Leopold Sommer & Comp.
- MIKUŠ, Radivoj Franciscus, 1952: *A propos de la syntagmatique du professeur A. Belić*. Ljubljana: SAZU.
- NORMAN, Boris, 2014: Vsegda li dlja glagola važno ego sintaksičeskoe okruženje? Andreja Žele (ur.): *Zasedanje Komisije za slovnično zgradbo slovanskih jezikov pri Mednarodnem slavističnem komiteju/Zasedanie Komissii po izučeníju gramatičeskikh struktur slavjanskih jazykov Meždunarodnogo komiteta slavistov*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 39–40.
- OREŠNIK, Janez, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
- , 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: SAZU.

- PADUČEVA, E. V., 1993: K aspektual'nym svojstvam mental'nyh glagolov: perfektnye vidovye pary. N. D. Arutjunova idr. (ur.): *Logičeskij analiz jazyka: Mental'nye dejstvija*. Moskva: Nauka. 111–120.
- –, 1998: Opyt sistematizacii ponjatij i terminov russskoj aspektologii. *Russian Linguistics* 22. 35–58.
- PALLIARD, D., 1989: Towards a theory of perfectization. N. D. Arutjunova idr. (ur.): *Logičeskij analiz jazyka: Problemy intencional'nyh i pragmatičeskikh kontekstov*. Moskva: Nauka. 269–283.
- PERUŠEK, Rajko, 1910: O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov. *Ljubljanski zvon* 30/9. Ljubljana. 638–640.
- PETRUHINA, E. V., 2009: *Russkij glagol: kategorija vida i vremeni (v kontekste sovremennyh lingvističeskikh issledovanij)*. Moskva: Razum.Ru.
- PINTAR, Luka, 1910: O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov v novi slovenščini. *Ljubljanski zvon* 30/8. Ljubljana. 499–502, 564–568.
- PIPER, Predrag, 2001: *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- PLOTNIKOVA, O. S., 1975: *Glagol'noe vidoobrazovanie i nekotorye osobennosti funkcionirovanija vidov v slovenskom literaturnom jazyke*. Moskva: Izdatel'stvo MGU.
- PLUGNJAN, V. A., 2003: *Obščaja morfologija*. 2., ispravlennoe izdaniye. Moskva: Izdatel'stvo Editorial URSS.
- RAHILINA, E. V., UHLIK, Mladen, 2018: Sintaksičeskie strategii vyraženi-ja boli v slovenskom jazyke. V tisku.
- RAMOVŠ, Fran, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Frana Ramovša v l. 1947/48, 1948/1949. Breda Pogorelec idr. (ur). Ljubljana: DZS.
- SHELLANDER, Anton, 1984: Glagolski vid v luči sodobnih teoretskih razmišljanj in kali njegovega zapažanja v Bohoričevi slovnici. *Slavistična revija* 32/3. 223–231.
- SUHADOLNIK, Stane, 1963: Problemi slovenske leksikografije. *Sodobnost* 11/10. 926–934.
- –, 1968: Koncept novega slovarja slovenskega knjižnega jezika. *Jezik in slo-
vstvo* 13/7. 219–224.
- ŠATUNOVSKIJ, I. B., 1989: Problemy russkogo vida (obzor dokladov). N. D. Arutjunova idr. (ur.): *Logičeskij analiz jazyka: Problemy intencional'nyh i pragmatičeskikh kontekstov*. Moskva: Nauka. 259–269.
- ŠEKLI, Matej, 2016: Pomeni glagolskih predpon v slovenščini. *Philological studies* 1/20. 273–287.
- –, 2016a: Gramatikalizacija glagolskih predpon: krajevni pomen, vrsta glagolskega dejanja, dovršnost. Erika Kržišnik, Miran Hladnik (ur.): *Toporiščeva obdobja* (Obdobja 35). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 189–197.

- ŠKRABEC, Stanislav, 1906–1915: Praesens effectivum. Evstahij Ozimek idr. (ur.): *Platnice lista »Cvetje z vertov svetega Frančiška«*. Nova Gorica: Frančiškanski samostan. 384–470.
- ŠUMAN, Josip, 1881: *Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni*. Ljubljana: Matica slovenska.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1959/60: O aspektnih premenah v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo* 5. 198–204.
- , 1967: *Slovenski knjižni jezik* 3. Maribor: Založba Obzorja.
- , 1967a: Poizkus modernejšje obravnave glagolskih kategorij. *Jezik in slovstvo* 12. 117–127.
- , 1976; [zadnja izdaja] 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.
- , 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- , 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- , 1996: Glagolske »sestavljenke« iz zveze glagol + predložna zveza. *Razprave. Razred za filološke in literarne vede* 15 (1996). Ljubljana: SAZU. 109–124.
- TRUBETZKOY, N. S., 1958: *Gründzuge der Phonologie. 2. Auflage*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- VACHEK, Josef, 1983: *Praguiana: some basic and less known aspects of the Prague Linguistic School*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- VENDLER, Zeno, 1957: Verbs and times. *The Philosophical Review* 66. 143–160.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1988: *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- , 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladijska podstava in vezljivo-stne lastnosti: z normativnim slovensko-nemškim vidikom. *Slavistična revija* 41/1. 161–192.
- , 1993a: Breznikov jezikoslovni nazor v njegovi razpravi o besednem redu. *Slavistična revija* 41/4. 497–507.
- , 1994: O izvoru in delovanju jezika ali teorija sintagme v delih R. F. Mikuš: s predstavitevijo trikotnika Ramovš – Mikuš – Belič. *Slavistična revija* 42/2–3. 229–248.
- , 1996: *Slovenski jezik v znanosti. Prvine strukturalizma v slovenskem jezikoslovju prve polovice 20. stoletja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- , 1996a: Tvornost razmerja med slovenskim in češkim jezikoslovjem 20. stoletja. *32. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. 77–85.
- , 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

- –, 2006: Kategorialnost leksemov med slovarjem in slovnico = On the categorialness of lexemes between lexicon and grammar (prev. Eva Sicherl). *Slavistična revija 54/posebna številka (2006)*. 23–42, 377–399.
- –, 2009: Skladenjska interpretacija glagolskih predposkkih obrazil – vprašanje propozicije. *Slavistična revija 57/2*. 251–261.
- –, 2009a: 16. stoletje – čas vzpostavitve narodotvorne vloge jezika. *Slavistična revija 56–57/4*. 13–22.
- –, 2011: *Slovensko skladdenjsko besedotvorje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- VINOGRADOV, V. V., 2001: *Russkij jazyk: grammatičeskoe učenie o slove*. Moskva: Izdatel'stvo Russkij jazyk.
- VIRK, Tomo, 2003: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo.
- WIEMER, Björn, 2017: O roli pristavok i suffiksov na rannih i pozdnih etapah istorii slavjanskogo vida. R. Benacchio. A. Muro, S. Slavkova (ur.): *Grammatikalizacija i leksikalizacija: rol' prefiksov v aspektual'nyh processah*. »Biblioteca di Studi slavistici«. Firenze: Firenze University Press. 1–23. V tisku.
- ZALIZNJAK, A. A., MIKAËLJAN, I. L., ŠMELEV, A. D., 2015: *Russkaja aspektologija: V zaščitu vidovoj pary*. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.
- ZEL'DOVIČ, G. M., 2012: *Pragmatika grammatiki*. Serija: Studia Philologia.
- ŽAUCER, Rok, 2012: The syntax of perdurative-prefixed verbs and the VP-internal/VP-external prefix distinction. *Slavic languages in formal grammar: proceedings of FDSL 8.5*. Brno. 339–355.
- ŽELE, Andreja, 2009: *Predposnsko-predložna razmerja: na primerih glagolov v slovenščini*. Hradec Králové: Gaudeamus; Brno. Sdružení na podporu brněnské slavistiky. Separat. 23–35.
- –, 2012: *Pomensko-skladdenjske lastnosti slovenskega glagola*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- –, 2014: Slovar častic kak živaja svjaz' meždu tekstom i slovarjem/Slovar členkov kot živa vez med besedilom in slovarjem. Andreja Žele (ur.): *Zasedanje Komisije za slovnično zgradbo slovanskih jezikov pri Mednarodnem slavističnem komiteju/Zasedanie Komisii po izučeniju grammatičeskikh struktur slavjanskih jazykov Meždunarodnogo komiteta slavistov*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 71–73.

IMENSKO KAZALO

A

- Agrell, Sigurd 25
Ahlin, Martin 181
Andersen, Henning 24
Apresjan, Jurij D. 34, 64, 65, 66,
67, 69, 72, 75, 86, 90, 100, 103,
117, 174, 178, 179, 181, 226, 229,
238, 248
Arutjunova, Nina D. 55, 90, 192,
250, 253
Avilova, Natal'ja S. 16, 17, 30, 34,
40, 41, 42, 50, 51, 54, 58, 59, 66,
67, 69, 71, 74, 76, 77, 85, 131,
178, 188, 204, 205

B

- Bajec, Anton 20, 51, 78, 89, 90, 91,
93, 96, 110, 132, 151, 153, 158, 167
Bajzek Lukač, Marija 105
Bally, Charles 12, 23, 94, 104, 110
Blaznik, Angela 74
Bogusławski, Andrzej 75, 188
Bojtár, Endre 23
Bondarko, Aleksandr V. 12, 17, 18,
26, 27, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48,
49, 59, 70, 80, 81, 85, 111, 113, 114
Breznik, Anton 22, 50, 51, 53, 81,
89, 91, 113, 116, 158, 160
Bulygina, Tat'jana V. 35, 125

C

- Comrie, Bernard 11, 13, 14, 15, 19,
21, 25, 26, 40, 45, 48, 75, 78, 79,
82, 84, 89, 109, 128, 134, 145,
166, 188, 193, 199, 209,
223, 224

D

- Derganc, Aleksandra 7, 16, 17, 24,
32, 33, 35, 36, 38, 42, 44, 47, 49,
56, 57, 61, 70, 90, 110, 112,
115, 181
Dickey, Stephen 12, 14, 16, 17, 24,
26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37,
38, 39, 43, 47, 52, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 71, 72, 76, 78, 86, 116,
160, 166, 205
Doroszewski, Witold 176

G

- Grgič, Matejka 19, 112

H

- Hajnsšek-Holz, Milena 89, 91,
110, 126, 134, 137, 139, 140,
144, 145, 148, 149, 150,
151, 154
Hawkes, Terence 23, 24
Holt, Jens 11
Hrakovskij, Viktor S. 226

I

Isačenko, Aleksandr V. 17, 18, 19,
20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41,
42, 46, 49, 60, 71, 76, 77, 78, 80,
81, 85, 117, 178, 179, 183, 187

J

Jakobson, Roman 22, 24, 26, 42
Jakopin, Franc 21, 26, 90, 110, 117,
126, 131, 132
Janočková, Nicol 175

K

Karolak, Stanisław 13, 75, 188
Krvina, Domen 12, 26, 38, 44, 45,
49, 50, 51, 52, 59, 60, 62, 66, 69,
74, 77, 80, 81, 82, 111, 115, 116,
131, 180, 186, 225

L

Ledinek, Nina 81, 82

M

Maslov, Jurij S. 26, 33, 34, 35, 38,
40, 41, 42, 45, 51, 71, 116, 117,
178, 179, 205
Merše, Majda 7, 13, 14, 17, 18, 19,
20, 21, 25, 26, 32, 40, 41, 47, 48,
50, 51, 67, 68, 69, 72, 74, 76, 77,
89, 90, 94, 100, 101, 126, 127, 128,
130, 131, 132, 133, 134, 136, 158,
178, 181, 186, 188, 204, 223, 225
Miklič, Tjaša 111, 113, 114, 115, 181
Miklošič, Franc 13, 19, 20, 21, 22,
28, 34, 42, 50, 51, 52, 69, 81, 89,
91, 111, 158, 205, 223, 254
Mikuš, Radivoj Franciscus 12, 23,
63, 94, 104, 121, 192, 214

N

Norman, Boris 192

O

Orešnik, Janez 7, 11, 12, 13, 31, 45,
47, 55, 56, 74, 80, 84, 111, 113,
181, 188, 193, 199
Ožegov, Sergej I. 66, 176, 179, 229

P

Padučeva, Elena V. 35, 42, 125
Palliard, Denis 100
Perušek, Rajko 18, 19, 37, 50
Petruhina, Elena V. 42
Pintar, Luka 18, 19, 50, 112
Piper, Predrag 53
Plotnikova, Ol'ga S. 47
Plungjan, Vladimir A. 11, 13, 14,
18, 25, 26, 40, 44, 72, 75, 84,
160, 188, 205

R

Rahilina, Ekaterina V. 86
Ramovš, Fran 89, 158, 187, 249, 254

S

Schellander, Anton 18, 69, 110, 187
Suhadolnik, Stane 186

Š

Šatunovskij, Il'ja B. 117, 125
Šekli, Matej 14, 44, 52, 53, 78,
89, 90, 91, 93, 95, 96, 97, 98,
100, 101, 109, 122, 123, 124,
128, 132, 133, 134, 137, 138,
139, 141, 143, 144, 145, 147,
148, 149, 150, 151, 152, 153,
154, 158, 160, 166, 167,
168, 216

- Škrabec, Stanislav 18, 19, 37, 50,
81, 112, 117, 251
- Šmelev, Aleksej D. 35, 125
- Šuman, Josip 19, 20, 22, 50, 89, 91,
96, 151, 158
- Švedova, Natalija J. 66, 176, 179, 229
- T**
- Toporišič, Jože 14, 19, 20, 22, 26,
37, 38, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 69,
75, 76, 89, 91, 92, 93, 96, 98,
106, 108, 109, 110, 111, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 122, 137,
139, 144, 145, 147, 149, 150, 151,
154, 158, 182, 186, 193, 195, 201,
250, 251, 252
- Trubeckoj, Nikolaj S. 24
- U**
- Uhlik, Mladen 86
- V**
- Vachek, Josef 23, 24
- Vendler, Zeno 75
- Vidovič Muha, Ada 7, 12, 14, 23,
24, 36, 47, 49, 50, 52, 53, 54, 63,
64, 74, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95,
96, 97, 98, 99, 100, 103, 104, 109,
110, 113, 120, 123, 126, 132,
134, 137, 138, 139, 145, 147, 149,
150, 151, 153, 154, 158, 160, 182,
184, 185, 186, 188, 192, 195, 201,
214, 228
- Vinogradov, Viktor V. 18, 19, 20,
25, 42, 131, 249
- Virk, Tomo 24
- W**
- Wiemer, Björn 16, 32, 38, 39, 40,
41, 67, 76, 89, 93, 101, 103, 110,
126, 128, 131, 142, 169, 170, 172,
191, 227
- Z**
- Zaliznjak, Anna A. 16
- Zel'dovič, Genadij M. 192
- Ž**
- Žagar, Igor Ž. 19, 112
- Žaucer, Rok 44, 83
- Žele, Andreja 7, 11, 12, 14, 15, 16,
17, 47, 49, 53, 64, 65, 81, 89, 90,
92, 94, 98, 100, 101, 110, 120,
126, 131, 132, 134, 136, 151,
193, 200, 220, 221, 225, 250,
251, 252

STVARNO KAZALO

A

aktionsart 25, 77, 237, 238
aktualiziranost dejanja 12

B

bližanje pomenske razlike nič 53,
73, 74, 87, 201, 226

C

celostnost dejanja 11, 14, 15, 24,
26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 36, 37,
38, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 53,
57, 58, 60, 62, 97, 112, 114, 115,
116, 134, 144, 145, 147, 149, 151,
152, 154, 168, 173, 226, 227

Č

časovna določnost dejanja 14, 16, 33,
43, 45, 47, 57, 58, 60, 61, 65, 70
časovna nedoločnost dejanja 33, 38,
44, 46, 58, 59, 61, 70
časovna nerazpotegnjenost dejanja
14, 58, 70, 88, 116, 226
časovna razpotegnjenost dejanja 14,
57, 58, 61, 62, 70, 116, 173, 226

D

dolgotrajnost dejanja 18, 19, 27
dovršnost 15, 21, 52, 100, 103, 106,
108, 109, 110, 118, 120, 125, 135,
170, 173, 253

druga stopnja vidskega razmerja
73, 74, 75, 127, 128, 129, 138,
141, 142, 144, 145, 152, 167,
168, 195, 196, 197, 198, 199,
200, 201, 202, 203, 204, 206,
208, 209, 211, 212, 213, 217,
218, 221, 222, 223, 224, 225,
226, 228

E

ekvipolentnost opozicije 24, 57

F

faznost 20, 27, 54, 73, 160, 166

G

glagolski čas 11, 15, 17, 42, 81
globinski prislov 52, 55, 79, 89, 92,
94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103,
104, 106, 107, 108, 109, 118, 120,
123, 125, 126, 131, 132, 133, 142,
167, 169, 170, 171, 232
gradualnost opozicije 24, 57, 58
gramatikalizacija 16, 253

H

hipnost dejanja 176, 207, 211

I

inkohativnost 158
iterativnost 15, 252

K

kategorialnost 14, 16, 52, 53,
54, 63, 67, 68, 76, 82, 101, 108,
125, 132, 135, 170, 173, 175,
183, 204

konativnost 21, 32, 45, 223

kontrarnost opozicije 24, 45,
57, 58

kratkotrajnost dejanja 18, 19, 27,
37, 84, 173, 176, 194, 202, 204,
207, 211

L

limitativnost 40, 41, 85

N

necelostnost dejanja 11, 14, 31, 32,
43, 44, 45, 46, 49, 52, 57, 72, 88,
114, 116, 173, 226

nedovršnost 15, 21, 36, 81, 100,
103, 109, 118, 170, 173

neomejenost dejanja 11, 12, 42,
59, 80

neponavljajnost 16, 66, 71, 72, 75,
175, 177, 178, 182, 205

neteličnost 84

nezaznamovanost po celostnosti
dejanja 27, 32, 33, 36, 43,
44, 45, 46, 48, 52, 57, 58,
173, 226

nosilskost 40, 49, 61, 173,
193, 195, 196, 198, 199,
200, 201, 202, 203, 214,
218, 228

notranja meja dejanja 40, 41,
49, 50, 51, 53, 54, 59, 61, 69,
71, 74, 84, 85, 86, 109, 134,
173, 188, 189, 192, 193, 194,
199, 202, 203, 204, 211, 212,
213, 218, 220, 222, 223, 226,
228, 233

O

omejenost dejanja 11, 26,
38, 42, 48, 52, 59, 60, 61,
70, 80, 83, 84, 103, 112, 134,
194, 202, 212, 223, 226,
227, 233

P

pomenotvornost 17, 36, 51, 52,
79, 90, 98, 100, 101, 109, 125,
126, 131, 132, 148, 150, 169,
170, 171, 177, 178, 207,
231, 232

pomenska izenačenost 16, 31, 33,
36, 38, 39, 66, 67, 69, 72, 74, 76,
87, 102, 179, 180, 181, 182, 184,
186, 231

pomenska raven 11, 13, 34, 42,
65, 66, 69, 71, 82, 84, 85, 86,
90, 174, 175, 176, 177, 179, 180,
181, 183, 185, 187, 190, 229,
233, 234

pomenska razlika 53, 54, 73, 74,
75, 77, 87, 90, 101, 102, 132, 181,
183, 201, 226

ponavljajnost 11, 15, 16, 20, 29,
30, 31, 32, 35, 36, 37, 38, 42,
43, 44, 45, 46, 51, 52, 56, 57,
59, 60, 61, 62, 65, 66, 71, 72,
75, 80, 82, 86, 88, 99, 109, 110,
111, 113, 114, 115, 116, 124,
170, 175, 177, 178, 182, 191,
197, 205, 206, 207, 209, 210,
213, 217, 221, 224, 225, 226,
227, 232, 233, 252

potek dejanja 11, 142, 226

prehod v novo stanje 40, 73, 74,
188, 195, 202, 204, 215, 217,
223, 228

preverbizacija 78, 89, 91, 92, 93,
124, 125, 169, 231

pridevnik stanja 194, 195, 201,
202, 204, 215
privativnost opozicije 24, 27, 28,
43, 45, 57, 58
prizadetost z dejanjem 194, 195,
196, 201, 214, 215
procesualnost 43, 44, 46
prva stopnja vidskega razmerja
73, 74, 127, 128, 129, 135, 137,
139, 151, 158, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 196, 197, 198,
199, 200, 201, 202, 203, 204,
206, 213, 215, 218, 220, 221,
228, 233

R

rezultativnost dejanja 11, 19, 20, 27,
40, 49, 74

S

slovničnost 35, 72
stisnjenost dejanja 70, 80, 134, 173

Š

šteвна omejenost dejanja 12, 30,
36, 83, 101, 115, 159, 225

T

teličnost 74, 84, 193, 199, 203, 204,
213, 218, 228, 233
trajanje dejanja 13, 14, 18, 19, 27,
31, 44, 45, 48, 60
trajnost dejanja 44, 45, 46
tretja stopnja vidskega razmerja 73,
74, 75, 116, 127, 128, 129, 130,
131, 135, 138, 142, 147, 148, 151,
158, 171, 193, 194, 199, 202, 203,
204, 206, 207, 208, 209, 210,
211, 212, 213, 214, 215, 217, 218,
221, 222, 223, 224, 225, 226,
228, 233

U

umeščanje dejanja v prostor 53,
120, 132, 142, 169

V

vidotvornost 17, 51, 52, 79, 90, 101,
130, 131, 132, 170, 177, 178, 200,
207, 221, 232
vidska razlika 16, 21, 27, 30, 34,
54, 65, 67, 76, 101, 110, 132, 171,
175, 179, 183, 226, 231
vidski par 16, 17, 28, 29, 30, 31, 32,
33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 50,
51, 52, 54, 59, 65, 66, 69, 71, 72,
74, 76, 77, 85, 174, 176, 177, 178,
179, 180, 181, 182, 186, 187, 204,
205, 227, 229, 231, 233, 234
vidski ustreznik 175, 176, 180, 187,
191, 199, 200, 224, 229, 234
vidsko nasprotje 76, 77
vidsko razmerje 54, 55, 71, 73, 74,
75, 76, 77, 79, 80, 86, 87, 90, 91,
101, 103, 116, 118, 119, 120, 121,
126, 127, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 135, 137, 138, 139, 141, 142,
144, 145, 147, 148, 150, 151, 152,
153, 158, 160, 166, 167, 168, 171,
172, 174, 175, 177, 178, 179, 181,
184, 188, 189, 190, 191, 192, 193,
194, 195, 196, 197, 198, 199, 200,
201, 202, 203, 204, 205, 206,
207, 208, 209, 210, 211, 212, 213,
214, 215, 217, 218, 219, 220, 221,
222, 223, 224, 225, 226, 227,
228, 229, 231, 232, 233
vidskorazmerni korelat 73, 231, 248
vidskorazmerni potencial predponske-
ga obrazila 55, 79, 86, 90, 91, 98,
101, 126, 129, 130, 131, 133, 134,
135, 137, 138, 139, 142, 145, 151,
153, 158, 171, 182, 220, 232, 252

- vidskorazmerni ustreznik 73, 107, 117,
126, 172, 189, 220, 222, 226, 231
- volitivnost 70, 74, 192, 193, 198,
199, 203, 204, 213, 214, 218, 228
- vrsta glagolskega dejanja 19, 20, 26,
27, 28, 48, 54, 73, 74, 75, 76, 77,
84, 131, 139, 151, 158, 160, 166,
171, 174, 177, 188, 204, 205, 206,
224, 227, 233, 253
- vršilskost 49, 61, 74, 86, 173, 189,
192, 193, 195, 196, 198, 201, 203,
214, 215, 218, 219, 228, 233
- vzporednost dejanj 12, 13, 44, 81, 227
- Z**
- začetnost dejanja 53, 137, 159, 160,
164, 166, 207
- zaključenost dejanja 19, 21, 25, 26,
30, 31, 36, 53, 74, 136, 137, 141,
142, 144, 145, 149, 152, 158,
159, 168
- zaporednost dejanj 12, 30,
37, 44, 59, 61, 81, 113,
226, 227
- zgolj poimenovanje dejanja 33,
38, 43, 44, 45, 48, 49, 58, 61,
62, 115

RAZČLENJENO KAZALO

0	Uvod	11
0.1	Glagolski vid v slovanskih jezikih	13
0.2	Pregled pomembnejših pristopov k raziskovanju glagolskega vida v slovanskih jezikih	17
0.2.1	Strukturalistični pristop.....	22
0.2.1.2	Strukturalistični pristop (Isačenko)	24
0.2.1.3	Strukturalistični pristop: dopolnjevanje Isačenkovih ugotovitev	34
0.2.1.3.1	Strukturalistični pristop: določitev vidskega para	35
0.2.1.3.2	Strukturalistični pristop: vprašanje pomenskega odnosa med vidskoparnima leksemoma (Avilova)	40
0.2.1.3.3	Strukturalistični pristop: vid in kontekst (Bondarko)	41
0.2.1.4	Strukturalistični pristop: prevzem metodologije in ugotovitev v slovenski prostor (Toporišič)	47
0.2.1.5	Strukturalistični pristop: prispevek slovenskega skladenjskega besedotvorja (Vidovič Muha).....	52
0.2.2	Kognitivistični pristop.....	55
0.2.2.1	Kognitivistični pristop (Dickey).....	56
0.2.3	Leksikološko-leksikografski pristop	62
0.2.3.1	Leksikološko-leksikografski pristop (Apresjan).....	65
0.2.3.2	Leksikološko-leksikografski pristop: SSKJ.....	67
0.3	Združeni (eklektični) pristop: temelj za izvedbo raziskave.....	70
0.3.1	Nova terminologija (vidsko razmerje)	71
0.4	Obravnava kategorije vida na več ravneh – besedotvorni, skladenjski in pomenski.....	78
0.4.1	Besedotvorna oz. morfemska raven (izpostavljen je besedotvorni vidik).....	78
0.4.2	Skladenjska raven (izpostavljen je skladenjski, širše besedilni vidik)	80
0.4.3	Pomenska raven	85
0.5	Seznam pogosto rabljenih kratic, simbolov in poimenovanj	88

I	Besedotvorje: predponsko-priponski sistem slovenskega glagola in njegove vidske lastnosti	89
I.0	Uvod.....	89
I.1	Izvor pomena pri glagolskih predponskih obrazilih	91
I.1.1	Vežanost pomena predponskih obrazil na prostorske (in časovne) razsežnosti	95
I.1.2	Prostorsko-smerna moč predponskih obrazil	98
I.1.3	Pomensko in vezljivostno zamejevalna moč predponskih obrazil.....	100
I.2	Ohranitev pomena glagolskih sestavljenk in nastanek drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank.....	109
I.2.1	Skladenjska okolja, ki zahtevajo rabo zlasti nedovršnika [(→) NDV + DV –].....	111
I.2.2	Neobstoj drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank in nadomestna izrazna sredstva.....	117
I.2.3	Neobstoj drugostopenjskih vidskorazmernih izpeljank in neučinkovitost nadomestnih izraznih sredstev.....	122
I.3	Oslabitev pomenotvornosti predponskih obrazil.....	126
I.3.1	Podrobnejša obrazložitev vidskorazmernega potenciala oz. blizuzgoljvidskosti po posameznih predponskih obrazilih.....	133
I.3.1.1	<i>Pre-</i> (tu 'skozi celotno dejanje')	133
I.3.1.2	<i>Raz-</i> ('narazen')	135
I.3.1.3	<i>U-</i> (prvotno zlasti 'stran', tudi 'dol')	137
I.3.1.4	<i>Na-</i> ('na površino' iz poljubne smeri in na poljubno ploskev)	139
I.3.1.5	<i>O-</i> (prvotno 'okrog')	142
I.3.1.6	<i>Po-</i> ('razmeščenost, razpršenost po površini': 'zgoraj po površini', 'po raznih krajih in časih', 'enkrat' >; 'malo'; 'drug(ega) za drugim')	145
I.3.1.7	<i>Z-/S(e)-</i> ('skupaj' ¹ , 'dol' ² , variantni > obrušeni iz-, variantni > obrušeni <i>vz-</i> , Ø > zgolj celostnost)	151
I.3.1.8	<i>Za-</i> ('enkrat'/'konec'; 'začetek', 'zadaj')	158
	Povzetek sklopa	169
II	Pomen: leksikološko-leksikografski vidik	173
II.1	Dosedanje (slovarsko) prikazovanje medleksemskih vidskih odnosov.....	174
II.1.1	V ruščini in poljščini	176
II.1.1.1	V ruščini. Teoretična osnova in Apresjanova kritika.....	178

II.1.2 V slovenščini: SSKJ	181
II.1.2.1 V slovenščini: SSKJ. Implicitno: usklajevanje pomenskih razlag	183
II.2 Različne stopnje (padajoča trdnost, medsebojna vsebovanost členov) vidskega razmerja.....	188
II.2.1 Delati, da – narediti, da oz. X delati Y [da bi naredil Y] – X narediti Y [in prej je moral delati Y] > Y je narejen. Značilne lastnosti	190
II.2.2 Postajati Y – postati Y oz. z X se dogajati Y [in verjetno se bo zgodilo Y] – z X se zgoditi Y [in verjetno se je prej dogajalo Y] > X je Y-stanje. Značilne lastnosti.....	196
II.2.3 Dajati, delati N – dati, narediti n_n oz. (X) dajati, delati N [= $n_1 + n_2 + \dots n_n$] – (X) dati, narediti n_n . Značilne lastnosti: ponavljajnost, možnost prehoda v vrste glagolskega dejanja > delno odprta meja vidskega razmerja.....	206
II.2.4 Stopnje vidskega razmerja in predvidevanje obstoja, potrebe po slovarski vključitvi komplementarnih členov. Kriteriji	219
II.3 Skladenjski vidik: so vidskorazmerne le tiste vidske rabe, ki predstavljajo temelj za določanje vidskega razmerja?	222
Povzetek sklopa	227
Povzetek.....	231
Abstract	235
Резюме.....	239
Streszczenie.....	245
Viri in literatura.....	249
Viri	249
Sekundarni (pomožni, primerjalni) viri.....	249
Literatura.....	249
Imensko kazalo.....	257
Stvarno kazalo	261

Monografija Domna Krvine je prva celovitejša obravnava glagolskega vida v sodobni slovenščini. Slovenski vid je obravnavan z morfološkega, leksikalnega in tudi skladskega vidika, in šele vse to združeno predstavlja specifično slovenskega vida. Avtor je z upoštevanjem vseh pomembnejših dosedanjih razprav o glagolskem vidu v slovenščini in z lastno analizo današnje rabe slovenskega glagolskega vida opisal vidsko stanje v slovenščini. Teoretično-metodološka obravnava slovenskega vida je hkrati umeščena tudi v kontekst (še) aktualnih jezikoslovnih analiz vida v drugih slovanskih jezikih, tu je treba izpostaviti zlasti študije o glagolskem vidu v ruščini. Poleg jezikoslovne vrednosti delo odlikuje tudi problemska in kritična obravnava, ki je bila dobro izhodišče za ponovno ovrednotenje slovenske vidske terminologije.

Andreja Žele

Monografija D. Krvine prinaša prvi celostni opis glagolskega vida, kategorialne in sistemske prvine sodobnega slovenskega jezika. Med posameznimi spoznanji bi izpostavili naslednja:

Avtor predlaga novo tipologijo pomenskih skupin glagolov, ki kažejo skupne značilnosti pri izražanju vidskega razmerja. Tipologija glagolskih pomenskih skupin je relevantna tudi s stališča širše pomenske delitve glagolov v slovenskem jeziku.

S statističnim preverjanjem avtor dokazuje, da v slovenščini ne moremo govoriti o popolni izpraznjenosti predponskih obrazil ter da je vloga predpon prvotno pomenotvorna (umeščanje dejanja v prostor in čas) ter šele sekundarno vidotvorna.

Mladen Uhlik

Pomembna avtorjeva inovacija je vpeljava izraza »vidsko razmerje« namesto izraza »vidski par« in namesto »vidskoparni glagol« izraz »vidskorazmerni ustreznik/korelat«. S tem najbolj ustrezno opiše odnose med dvema nasprotnima členoma vidskega razmerja, med katerima obstaja pomenska enakost le v večji ali manjši stopnji in ne absolutno, kot je to zahteval strukturalistični pristop.

Aleksandra Derganc

18 €

9 789610 500742